

Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen...

**De beleving van de weg van en naar school
in de jaren 1950 in Bellegem**

Mélanie Surmont

Promotor: Prof. Dr. Frank Simon

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van
licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, optie Onderwijspedagogiek
Academiejaar: 2004-2005

Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen...

**De beleving van de weg van en naar school
in de jaren 1950 in Bellegem**

Mélanie Surmont

Promotor: Prof. Dr. Frank Simon

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van
licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, optie Onderwijspedagogiek
Academiejaar: 2004-2005

(...) *Het paadje dat ik vanaf de maan niet kan zien en dat op de oude kaart geen naam heeft, liep van de overkant van de weg waaraan wij woonden, binnendoor naar de kom van het dorp. Het had een laantje kunnen zijn, want er stonden bomen langs, scheef met de westenwind mee en geduldig wachtend op de bijl. Het heette De Kuilpad, want 'pad' was bij ons nog mannelijk; het was iets meer dan een kilometer lang, op sommige plaatsen bijna zo breed als een dreef of een spoor en meestal tamelijk goed onderhouden met een laag zwarte sintels, die in je knieën bleven steken als je viel, maar aan de pad een mooie donkere kleur gaven waardoor het opvallend verschilde van een zandwegje of een karrenspoor.*

Er stonden maar een paar huizen, veel meer dan honderd jaar oud, met lage deuren, lemen vloeren, bedsteden, open schouwen, doorgezakte nokken en een vochtige geur van roet om zich heen. Er woonden in mijn herinnering alleen maar oude mensen in of mensen die zich verplicht leken te voelen oud te zijn. In een van die stulpjes heb ik voor het eerst van mijn leven een opgebaarde dode gezien. Ik herinner mij nog, ook uit de dromen die onvermijdelijk volgden, de slecht geschoren baard rond de grauwe kin en de half open mond, waarmee hij nog leek te willen bijten.

Duizenden keren heb ik, op klompen of op hoge schoenen met haakjes en veters, dat paadje bewandeld of bedraafd op weg naar school en kerk en weer terug. Meestal waren we met een heel gezelschap van kinderen uit de buurt. Aan vrijwel elke meter van het pad hangt een gedeelde naam of een ongedeelde herinnering. Het paadje is er mee dichtgeslibd als een verkalkt bloedvatje, rijp om af te sterven. Zij vormen samen een particuliere topografie, even toevallig en even uniek als een particulier bestaan. Ons eigen huis, de school en de kerk vallen als begin en einde buiten het beeld van dit paadje en zij roepen heel andere herinneringen op. Thuis en op school was immers het leven anders dan op weg daarheen.

Die namen op mijn levenspaadje waren voor een groot deel maar bij weinigen bekend en zeiden ook verder niet veel: Den Draai, 't Armenbosje, 't Steegje, De Del, Den Doodspaal. Ook de watertjes die wij passeerden, mochten amper een naam hebben en heetten dus naar hun soort Den Bleikkuil, De Wouwer en De Lei. In die kuil, herinner ik mij, lag altijd veel afval en er stak lange tijd de rand van een plattebuiskachel boven het water uit, omdat ergens een nieuw fornuis was aangeschaft. Ik viste er wel eens wat uit op, omdat ik van oud ijzer hield; maar als vindplaats voor antiek was het niet zo'n rijke bron als de zolder van ons eigen huis.

In de wouwer zaten stekelbaarsjes en watervlooien en er schaatsten schrijvertjes op 'met 't zwarte kabotsken aan'. De sloten langs de weg vulden zich in het voorjaar met kikkerdril en nodigden ons in alle seizoenen uit de sprong naar de overkant te wagen. De Lei, waarin soms voortjes blonken, speelde met gepaste schuchterheid voor dartel kolkend beekje of snelle vliet en droomde misschien wel dat zij oevers had. Met een beetje goede wil en een scheutje heimwee zou je het een idyllisch landschap kunnen noemen.

En op elk punt liggen namen en herinneringen, die niemand kunnen interesseren. Daar had mijn sterke broer de vijand in een doornbos gesmeten; daar kwamen elk jaar in mei de anemonen spontaan te voorschijn; daar had ik, in een poging mijn Vlaamse Reus te begrijpen, voor het eerst de bitterheid van ganzentongen geproefd en aandachtig op zuring gekauwd; daar hadden wij een kikker opgeblazen en onder de klompen laten klappen; in mijn herinnering is die plek nog rood van bloed en schaamte. Daar hadden wij, ook al niet iets om trots op te zijn, onze jongere broer als straf voor zijn ongehoorzaamheid bovenarms in een sloot gegooit; daar zaten volgens de verhalen van mensen die ons op het goede pad wilden houden, wolven en kwaai mannekes in het bos.

En daar, tussen den doodspaal en het steegje, hadden we aandachtig gekeken naar het plasje dat oude Hanneke, terugkomend uit de kerk, in het gras tussen de paardebloemen had achtergelaten. Zij was rond 1866 geboren en droeg, ongeveer zoals de nonnen die onze jeugd verblijdden, lange zwarte kleren waar wij niet het fijne van begrepen. Iets comfortabels moest daarin wel zitten, want Hanneke hoefde alleen maar een beetje te hurken om haar water te lozen; en zij plaatste ons daarmee voor het onzedige raadsel van haar ondergoed. Dat moest er, concludeerden wij, als het er al was, heel anders uitzien dan de forse directoires die de buurvrouw 's maandags in de wind liet wapperen.

En zo is dat paadje besprenkeld met herinneringen en namen, die even weinig stof tot een brede epiiek geven als het stromen van de Lei, het schuifelen van salamanders en het felle geel van het speenkruid. Namen noemen en gebeurtenisjes vertellen moet wel iets van fictie krijgen of van een vergeefse poging tot concurreren met de grote geschiedenis en de echte literatuur. Het grote is elders. Mijn verbeelding kan van de Lei geen Wolga maken, van De Kuil geen Dublin en zelfs niet een Veldweg van dit paadje. (...)

(Cornelis Verhoeven, 1996)

Voorwoord

Ik heb het altijd grappig gevonden, een ‘voor-woord’. Net alsof deze woorden die nu, tikkend, verschijnen, vóór hét woord komen. Ze schenken hét woord alle belang, want zij zijn slechts ‘voor-woordelijk’. Alsof de ‘echte’ woorden pas nadien, na het voorwoord, ten tonele verschijnen... Misschien zijn de mensen die ik hier wil vernoemen, wel belangrijker dan de woorden die erna komen. Ze zijn mede-dragers van hét woord. Soms werd hét woord uiteengetrokken, de klinkers dwarrelden de kamer rond. Soms werd het weloverwogen en heel voorzichtig neergezet en blonken we het op. Soms kroop het weg in een hoek, wachtend op de eerste zonschijn. Soms bleef het liggen als stof, om nadien weer weggeblazen te worden, de ruimte in...

In de eerste plaats wil ik mijn promotor, Frank Simon, danken. Zijn niet aflatende interesse voor mijn onderwerp hielpen me door de twijfelmomenten heen. Hij toonde me, op het juiste moment, de goeie wegwijzers. Het beeld dat ik telkens weer voor ogen zal krijgen, is hoe hij - appelschillend - aan de deur van zijn bureau stond en mijn woordenstroom rustig over zich liet komen. Of hoe ik hem, voorzichtig - bijna dansend - tussen de stapeltjes wijsheid, terugvond en dan in mijn vurig vertoog steeds moest opletten dat er geen enkel boek of blaadje in de chaos die mij omringde, omviel of wegwaide. Er was een zekere orde in die chaos, alleen zag ik ze niet...

Dankzij hem leerde ik zijn collega, Marc Depaepe kennen, Bellegemnaar in hart en nieren. Hij was één van de eerste lezers van mijn scriptie en hij zorgde voor de kers op de taart door te wijzen op de kleine details van het Bellegemse dorpsleven. Hij trommelde zelfs zijn broer, Luc Depaepe, en zijn oom, René Lefebvre, op als kroongetuigen van mijn werk.

Verder wil ik de informanten bedanken, die letterlijk en figuurlijk met mij ‘op stap gegaan zijn’. Elk van hen heeft zijn of haar *la petite histoire* dat de moeite waard is om verteld en beluisterd te worden.

Tenslotte wil ik enkele mensen die me zeer nauw aan het hart liggen en die mijn werk lezen, bedanken: Bruno Vanobbergen, Maarten Arnou en Vik De Raeymaker. Bovendien was dit werk en mijn studie er niet geweest zonder het geloof van mijn ouders in mijn kennen en kunnen.

Mijn oprechte dank aan allen!

Inhoudsopgave

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen.....	1
De beleving van de weg van en naar school in de jaren 1950 in Bellegem.....	1
Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen.....	3
De beleving van de weg van en naar school in de jaren 1950 in Bellegem.....	3
Voorwoord.....	6
Inhoudsopgave.....	7
Inleiding.....	10
<u>1 Theoretische achtergrond.....</u>	<u>12</u>
<u>1.1 Pedagogische historiografie.....</u>	<u>13</u>
<u>1.2 New Cultural History of Education.....</u>	<u>14</u>
<u>1.3 Ethnohistoria de la escuela en La Cultura Escolar.....</u>	<u>14</u>
<u>1.3.1 Etnografie en (school)etnografisch onderzoek.....</u>	<u>16</u>
<u>1.3.2 Los alrededores de la escuela.....</u>	<u>17</u>
<u>1.4 Pedagogy of Place en Schoolarchitectuur.....</u>	<u>21</u>
<u>1.5 Aandacht voor de werking van het geheugen: el giro memorialistico en psychohistoria.....</u>	<u>22</u>
<u>1.6 Life histories en Oral history.....</u>	<u>24</u>
<u>2 Onderzoeksopzet en methode.....</u>	<u>26</u>
<u>2.1 Onderzoeksvraag.....</u>	<u>26</u>
<u>2.2 Analyse-eenheden: steekproef en aantallen.....</u>	<u>26</u>
<u>2.3 Onderzoeksstrategieën en data.....</u>	<u>27</u>
<u>2.3.1 Onderzoeksstrategieën.....</u>	<u>27</u>
<u>2.3.2 Data.....</u>	<u>27</u>
<u>2.4 Data-analyse.....</u>	<u>27</u>
<u>2.5 Validiteit van data en conclusies.....</u>	<u>28</u>
<u>2.5.1 Externe en interne betrouwbaarheid.....</u>	<u>28</u>
<u>2.5.2 Externe en interne validiteit.....</u>	<u>29</u>

3 Resultaten	30
3.1 Romans, kinder- en jeugdliteratuur.....	30
3.1.1 <i>La vida en las aulas</i>	30
3.1.2 <i>De weg van en naar school in Nederlandstalige kinderboeken, jeugdliteratuur en romans</i>	31
3.2 Interviews.....	32
3.2.1 <i>Wat deden kinderen zoal op weg van en naar school?</i>	32
3.2.2 <i>Langs welke wegen liepen de kinderen? Plaatsen die terugkeren in de verhalen</i>	46
3.2.3 <i>Met wie liepen de kinderen naar school?</i>	56
3.2.4 <i>Invloed van de seizoenen op de beleving van de weg van en naar school</i>	57
3.2.5 <i>Hoe gingen kinderen naar school? Wegkeuze, vervoersmiddel en verschil in beleving van de heen- en terugweg</i>	59
3.2.6 <i>Hoe lang deden kinderen over de weg van en naar school? Kwamen ze soms te laat en wat was daar de reden voor?</i>	60
3.2.7 <i>Het verkeer in Bellegem in de jaren 1950</i>	61
3.2.8 <i>Dorpsfiguren die terugkeren in de verhalen</i>	61
3.2.9 <i>Regels van thuis of school uit opgelegd in verband met de weg van en naar school</i>	64
3.2.10 <i>Het schoolleven zelf</i>	64
3.2.11 <i>Wat na de lagere school?</i>	68
3.2.12 <i>De weg van en naar school: een ruimte van autonomie en vrijheid of een ruimte waarover de school haar macht trachtte te vergroten door allerlei pedagogische acties?</i>	69
3.2.13 <i>Fictie en realiteit in verhalen van informanten</i>	70
4 Conclusie.....	71
4.1 <i>Methodologische conclusie</i>	71
4.2 <i>Inhoudelijke conclusie</i>	72
4.3 <i>Aanbevelingen voor verder onderzoek</i>	74
5 Nawoord.....	76
6 Literatuurlijst.....	77
7 Bijlagen.....	80
7.1 <i>Brieven</i>	80
7.2 <i>Achtergrondinformatie informanten</i>	80
7.3 <i>Interviews</i>	80
7.4 <i>Logboek</i>	80
7.5 <i>Blinde kaart Bellegem</i>	80

<u>7.6 Beeldmateriaal.....</u>	<u>80</u>
<u>7.7 Cd-rom met presentatie van het onderzoek.....</u>	<u>80</u>

Inleiding

Het idee om een onderzoek te doen naar de beleving van de weg van en naar school, ontstond vanuit mijn persoonlijke interesse voor ‘*schemerzones*’, de stukjes ‘*Niemandland*’ tussen twee werelden in; werelden waarin de grenzen vaak veel duidelijker zijn, de regels veel uitgesprokener aanwezig zijn. Eén van deze ‘*schemerzones*’ uit mijn kindertijd, en die van vele anderen, was het traject tussen thuis en school. Een ‘*tussenruimte*’ waarin je als kind niet meer ‘*dochter van*’ of ‘*zoon van*’ bent, maar ook nog niet de rol van ‘*scholier*’ opgenomen hebt (Bernet, 2004, p.5). Het is, in de woorden van Herman De Coninck, *niet meer moeten, en nog even mogen* (1976, p.30). Het gaat om die fysieke en psychische (vaak niet-intentioneel ingerichte) ruimtes waarin kinderen ontsnappen aan het onmiddellijke toezicht van volwassenen. Juist omwille van die reden vind ik deze ruimtes, vanuit pedagogisch perspectief, zo waardevol. De weg van en naar school is zo’n ruimte. Ze staat tussen twee werelden in: de thuiswereld en de schoolwereld. Toch staat ze er ook niet helemaal los van. Immers, de school- en thuiscultuur werkten door in de beleving van de weg die afgelegd wordt tussen beiden.

Mijn persoonlijke interesse dreef me naar dit onderwerp, maar tegelijk was er de vaststelling dat historisch-pedagogisch onderzoek hierover nauwelijks werd uitgevoerd. De weg van en naar school behoort tot de (vele) *stiltes* (Silver, 1992, p.97-108; Grosvenor, Lawn & Rousmaniere, 1999), tot een fragmentje van de *black box* (Depaepe & Simon, 1995) in de historische pedagogiek. De geschiedenis van opvoeding en onderwijs concentreerde zich lange tijd op macroniveau. De nieuw-cultuurhistorische benadering binnen de historische pedagogiek (*the New Cultural History of Education*) gaat echter op zoek naar nieuwe manieren om aan onderzoek te doen en heeft oog voor opvoedings- en onderwijsthema’s die lange tijd verzwegen werden. De keuze voor de jaren 1950 was gauw gemaakt. Ik was op zoek naar een periode die voldoende ver achter mij lag, maar toch nog voldoende dichtbij opdat de informant (geboren in het jaar 1943) nog in leven zouden zijn én in staat mij hun herinneringen aan hun kinder- en schooltijd te vertellen. De keuze voor Bellegem was een eerder pragmatische keuze: mijn moeder was er opgegroeid en mijn grootvader was er in de jaren 1950 onderwijzer. De aanwezige roots vergemakkelijkten mijn zoektocht naar de juiste sleutelfiguren voor mijn onderzoek. De *beleving* van de weg van en naar school staat centraal in mijn onderzoek. Het was dus geenszins mijn bedoeling om de lokale geschiedenis¹ van Bellegem in kaart te brengen, alhoewel die doorheen de beleving een stuk vorm krijgt.

In hoofdstuk één behandel ik uitvoerig hoe de nieuwe stromingen binnen de (nieuwe) historische pedagogiek vorm kregen en hoe mijn onderzoek hier binnen de situeren valt. Hoofdstuk twee en drie gaan dieper in op het onderzoek zelf en de aanpak ervan. ‘Hoe beleefden kinderen in Bellegem de weg van en naar school in de jaren vijftig?’ is de centrale onderzoeksvraag die ik mij stelde. Wat zagen ze op die weg, wat voelden ze, wat dachten ze, wat deden ze, zijn er verschillen tussen jongens en meisjes, gingen ze alleen naar school of samen, gaf deze ruimte tussen de school- en thuiswereld aanleiding tot allerlei vormen van kattenkwaad omwille van de vrijheid die de kinderen kregen,...? Ik heb deze onderzoeksvragen aangepakt volgens de etnografische onderzoeksmethode (Brewer, 2000). Op het eerste zicht was er geen wetenschappelijke literatuur voor handen over ‘de beleving van de weg van en naar school’. Er is wel welijkaardig onderzoek binnen de historische pedagogiek, bijvoorbeeld over de speelplaats, schoolarchitectuur, schooletmaal² enz. Ook in Spaanstalige gebieden krijgen deze nieuwe thema’s hoe langer hoe meer aandacht binnen de historische pedagogiek. Dat bewijst ondermeer het recentelijk georganiseerde nationale colloquium van de historische pedagogie in Spanje, met als thema *Etnohistoria de la escuela* (Universidad de Burgos & SEDHE, 2003). Specifiek over mijn thema, de weg van en naar school, was er echter slechts één wetenschappelijk artikel (Bernet, 2004) voor handen. Hierdoor werd ik uitgedaagd op zoek te gaan naar een andere invalshoek: romans, kinder- en jeugdliteratuur. Romans worden te vaak afgeschilderd als volledig fictief. Heel veel romans weerspiegelen echter een bepaalde tijdsgeest. Fictie en realiteit zijn soms moeilijk te onderscheiden, maar alle fictie draagt een realiteitsgehalte in zich en omgekeerd. Ik ging op zoek naar fragmenten die weergaven hoe het schooltraject beleefd werd. Zo ben ik gestart met Roald

¹ Er is wel een goed boek voor handen: ART, J. (Ed.) (1993). *Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente? 1: Nieuwste tijden, 19de en 20ste eeuw*. Gent: Stichting Mens en Cultuur.

² Deze onderzoeken zullen gepubliceerd worden in *Paedagogica Historica XLI*, 4 augustus 2005, met als titel: Containing the Schoolchild: Architecture and Pedagogies.

Dahl en geëindigd met Pinokkio. Een synthese van deze fragmentarische zoektocht vind je terug onder punt 3.1. Deze leeservaring was een eerste oriëntatie op mijn onderzoek. De thema's die aan bod kwamen in deze kleinschalige literatuurstudie nam ik mee in het achterhoofd toen ik mijn interviews ging afnemen.

Ik heb hoofdzakelijk gewerkt met ongestructureerde kwalitatieve interviews. Een bijkomende onderzoekskeuze was het herbewandelen van de toenmalige weg van en naar school van elk van mijn informanten. Ik reconstrueerde een jongens- en een meisjesklas uit Bellegem (geboortjaar 1943). Jongens en meisjes die school liepen in de jaren vijftig. Dankzij de juiste sleutelfiguren kreeg ik de namen en de adressen van twee klassen uit die periode in handen. Ik heb een duidelijke keuze gemaakt voor mondelinge getuigenissen als hoofdbron. Bijkomend heb ik beeldmateriaal gezocht waarin de weg naar school gerepresenteerd werd, maar ik heb bewust gekozen om dit materiaal niet te analyseren, daar dit een onderzoek op zich zou kunnen zijn (Mietzner, Meyers & Peim, 2005). De neerslag van dit gedeelte van het onderzoek vind je terug onder punt 3.2. Ik ga daar dieper in op wat de kinderen deden op weg van en naar school, langs welke wegen en plaatsen ze naar school liepen en de redenen hiervoor, met wie ze dit traject al dan niet samen aflegden, welke invloed de verschillende seizoenen hadden op die beleving, of ze het terugkeren anders beleefden dan het gaan, hoe lang ze gemiddeld over de weg deden, hoe het verkeer er toen uitzag in Bellegem, welke gekke dorpsfiguren ze op die weg wel eens tegen het lijf liepen en welke regels er van thuis en school uit opgelegd werden binnen dit traject om het toezicht over deze ongecontroleerde periodes te vergroten. Tenslotte ga ik kort in op de schoolcultuur zelf en de kritische vraagstelling naar de al dan niet beleefde periode van autonomie en vrijheid tijdens het schooltraject. Een laatste vraag die ik mij stel, na de rapportage, is de vraag naar fictie en realiteit in de verhalen. Een vraag die geen éénduidig antwoord heeft, maar waarin ik wel inga op een aantal tendensen in de verhalen van de informanten. In de conclusie vind je tenslotte mijn inhoudelijke en methodologische bevindingen gebald weer en heb ik mijn eigen onderzoek kritisch geëvalueerd. Tijdens het uitvoeren van mijn onderzoek en de neerslag ervan kwamen er steeds meer vragen bij me op, vandaar dat ik mijn scriptie dan ook beëindig met een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek.

1 Theoretische achtergrond

Historisch pedagogisch onderzoek verrichten, is een ontdekkingsreis ondernemen naar het pedagogische verleden. Die omgang met het verleden roept vragen op. Zijn we wel in staat om het verleden echt te kennen?

Vóór de jaren 1980 vonden positivistisch geïnspireerde geschiedschrijvers dat de historicus het verleden moest proberen reconstrueren op basis van empirisch bronnenonderzoek. Door het toepassen van een kritische methode moest de onderzoeker de waarheid over het verleden trachten te reconstrueren. Sindsdien wordt dit fundament van de geschiedschrijving echter aangevochten door postmoderne theoretici (in het Nederlandse taalgebied o.m. Ankersmit, Tollebeek). Zij menen dat het onmogelijk is om het verleden te reconstrueren, vermits wij geen rechtstreekse toegang hebben tot dat verleden. Het verleden dat de historicus ons presenteert is in dat opzicht dan ook geen objectieve reconstructie maar een subjectieve constructie, één van de mogelijke interpretaties van het verleden in het licht van een bepaalde onderzoeksvraag. Elke historicus schrijft zijn eigen verhaal over de verschillende dimensies van een bepaalde historische realiteit (Verheyen & Henkens, 2001). Dit verhaal is beïnvloed door de plaats en de positie (rang, geslacht, nationaliteit, leeftijd, enz.) die we in het heden innemen (Depaepe, 2000). Deze nieuw-cultuurhistorische benadering binnen de historische pedagogiek gaat op zoek naar nieuwe manieren om aan geschiedschrijving te doen en heeft oog voor onderwijs- en opvoedingsthema's die lange tijd verzwegen werden. 'De beleving van de weg van en naar school', mijn onderzoeksthema, is één van die nieuwe thema's. Immers, als je gaat grasduinen in wetenschappelijke literatuur omtrent het onderwerp 'de weg van en naar school' en de beleving ervan vind je hierover nauwelijks informatie. Ik vond slechts één recentelijk verschenen wetenschappelijk artikel van Jaume Trilla Bernet (2004) dat onmiddellijk aansloot bij mijn onderzoeksvraag, waarover verder (punt 1.3.2) meer. Het onderwerp 'de weg van en naar school' verrast mensen en wordt niet automatisch verbonden met wetenschappelijk onderzoek.

Deze 'nieuwe' thema's³ kan je situeren binnen de nieuwe benaderingen⁴ van historisch pedagogisch onderzoek die vooral de laatste decennia opgang maken. Termen als *Cultural history of Education* (Franklin, Pereyra & Popkewitz, 2001) in de Amerikaanse traditie en de hiermee verbonden *Linguistic Turn*; *Etnohistoria de la escuela* (Universidad de Burgos & SEDHE, 2003) en *la Cultura escolar* (Ruiz Berrio, 2000) in de Spaanse traditie (Escolano Benito, A., Ruiz Berrio, J., Viñao Frago, A., e.a.); *Pedagogische Historiografie* (Depaepe, Simon & Van Gorp, 2005) die meer aansluit bij de Duitse traditie; *el giro memorialístico* en *Psicohistoria* (deMause, 1982; Escolano & Hernandez, 2002), waarin aandacht besteed wordt aan de werking van het geheugen/herinneringen; *Pedagogy of Place* (Callejo Perez, Fain & Slater, 2004) en de hieruit voortvloeiende aandacht voor schoolarchitectuur; *Pictorial Turn*, *Material culture of school*, *Micro histories*, *life histories*, *Oral history* (Thompson, 1978), enz. worden in deze nieuwe benaderingen vaak ten tonele gevoerd. Samenvattend zou je kunnen zeggen dat deze benaderingen op zoek gaan naar de zogenaamde *silencios*, of *stiltés*⁵ (Silver, 1992, p.97-108; Grosvenor, Lawn & Rousmaniere, 1999), *the grammar of schooling* (Tyack & Cuban, 1995), de *black box* (Depaepe & Simon, 1995) van het historisch pedagogisch verleden, de zogenaamde 'kleine verhalen van kleine

³ Voorheen werd vooral schoolwetgeving, onderwijspolitiek, de ideeën van onderwijs- en opvoedingsfilosofen en -pedagogen onderzocht binnen de historische pedagogiek. Enkele voorbeelden van nieuwe thema's: de klasruimte, de dagdagelijkse onderwijs- en opvoedingswerkelijkheid en de beleving hiervan door leerkrachten en leerlingen, de gehanteerde onderwijsmethodes en de programma's die gevolgd werden, de examen- en disciplineregeling in de scholen, de studie van het onderwijsmateriaal, de feminisering van het onderwijs en andere 'genderkwesities', de relatie tussen schoolarchitectuur en opvoeding en onderwijs (kortom: ruimte-tijd op microvlak), enz.

⁴ Nieuwe benaderingen gaan altijd gepaard met een tegenstroom. Zo zijn er ook stromingen binnen de historische pedagogiek die opnieuw 'het op zoek gaan naar dé waarheid' tot doel stellen. De 'waarheidsdiscussie' is dus zeker nog erg actueel.

⁵ Harold Silver merkte op dat bepaalde thema's onbesproken bleven in de historische pedagogiek. Voorbeelden hiervan: de klasruimte, de leerlingen, het leren zelf, de schoolervaringen van kinderen met een fysieke of mentale beperking, enz. Geschiedenisteksten concentreerden zich hoofdzakelijk op het uitleggen van pedagogische ideeën (de zogenaamde 'ideeëngeschiedenis') en de politieke en institutionele ontwikkelingen van onderwijs en opvoeding.

mensen⁶. Het woord wordt hierbij gegeven aan ongekende protagonisten. Deze manier van aan onderzoek doen, laat ons toe om de onderwijs- en opvoedingswereld van binnenuit te leren kennen, vanuit het standpunt van de mensen die het beleefden. Kenmerkend in dit soort onderzoek is het interdisciplinaire karakter ervan en de nadruk op het ontrafelen van onderliggende machtsstructuren; het construeren van vertogen over vertogen (Foucault). Alle pedagogische theorieën zijn immers ingebed in een concreet project van mens en samenleving en zijn taalgebonden. Belangrijk hierbij is ook de opmerking van Julio Ruiz Berrio die de toenemende belangstelling voor deze ‘stiltes’ verbindt met de nieuwe economische wereldorde die deze ‘stiltes’ als gevaarlijk beschouwt. Deze ‘stiltes’ kunnen er immers (zolang ze niet onderzocht worden) de oorzaak van zijn dat bepaalde, vaak economische gefundeerde beleidsmaatregelen op macroniveau niet ten volle of verkeerdelijk doorsijpelen naar het microniveau en op die manier de beoogde winst doen dalen. Een goed voorbeeld hiervan is de toenemende interesse voor onderzoek naar het schoolcurriculum (Ruiz Berrio, 2002, p.277-278).

Deze nieuwe stromingen zijn niet zonder meer te plaatsen in een hiërarchisch geordende structuur. Enerzijds overlappen ze elkaar, anderzijds leggen ze elk hun eigen accenten. Heel vaak worden verschillende termen met elkaar verbonden of samen aangehaald. Om toch wat meer zicht te krijgen op deze verschillende stromingen/tendensen wil ik hieronder, ter situering van mijn onderzoek, de verschillende perspectieven kort bespreken. Ik ben mij er terdege van bewust dat dit zeker geen exhaustieve bespreking is. Het situeren van deze verschillende benaderingen ten opzichte van elkaar, is een studie op zich waard. Hier en daar is er overlap, maar dit was onvermijdelijk aangezien de ene tendens aan de andere verbonden is.

1.1 Pedagogische historiografie

Historiografie of geschiedschrijving is de geschreven interpretatie van het verleden. Geschiedenis interpreteert en vormt veeleer feiten in plaats van ze te ‘ontdekken’. Taal wordt gezien als een systeem dat vormt/creëert, eerder dan dat het een transparante, oorspronkelijk realiteit reflecteert. Of met andere woorden: taal is evengoed voorschrijvend als beschrijvend.

De pedagogische historiografie is ontstaan als een reactie tegen een geschiedenis van pedagogische ‘helden’. Ze wil vertogen uit het verleden bevragen door kritisch pedagogische debatten in samenhang met politieke, filosofische, wetenschappelijke, maatschappelijke, en andere debatten. De zogenaamde *ontmythologisering* waarover Marc Depaepe (2000, p.16) het vaak heeft.

In 1979 en 1980 publiceerden Lawrence Stone en Eric Hobsbawm twee belangrijke publicaties, *The revival of narrative*, die aan de basis liggen van het theoretisch en methodologisch debat in de historiografie met betrekking tot de manier van het begrijpen en schrijven van geschiedenis, evenals de relatie met de verschijnende benaderingen binnen de historiografie. Deze tendens om terug te keren naar verhalen, die Stone observeerde in verschijnende benaderingen, drukt volgens hem een belangrijke wijziging uit in het discours en de praktijken van de historiografie. Volgens een analyse van Nóvoa (1997, p.3-48) kan je de belangrijkste oriëntaties van de historiografische benadering als volgt samenvatten.

Eerst en vooral verschuift de interesse voor structuren naar meer aandacht voor de kennis van actoren. Dit wijst op de terugkeer van het subject, de beleving, het geheugen en teksten, evenals de mondelinge geschiedenis en zoektocht naar invloed van geslacht, klasse en etnische afkomst op de beleving van het verleden. Ten tweede is er een evolutie van aandacht voor systemen naar de studie van scholen, met nadruk op etnografie en microgeschiedenis. Ten derde is er een verschuiving naar een culturele geschiedenis (zie ook *la cultura escolar* en *new cultural history of education*) die de schoolcultuur tracht te reconstrueren, met bijzondere aandacht voor de geschiedenis van het curriculum, teksten, disciplines, activiteiten en manieren van onderwijzen. Ten vierde is er sprake van een overgang van de ideeëngeschiedenis van grote pedagogen naar aandacht voor vertogen én kennis van processen en contexten van productie, verspreiding en aanvaarding van deze vertogen. Als vijfde kenmerk kunnen we de interesse voor politieke studies aanhalen waarbij niet enkel de feiten op zich bestudeerd worden, maar deze feiten vooral bekeken worden in hun relatie met macht en maatschappij. Tenslotte vermeldt Nóvoa dat de historiografische benadering steeds meer aan vergelijkende geschiedschrijving gaat doen, waarbij

⁶ Hiermee wordt bedoeld: de dagdagelijkse persoonlijke ervaringen/belevingen van de ‘gewone’ mens. Niet de grote heldenverhalen en het in kaart brengen van grote maatschappelijke systemen en structuren.

er een verschuiving merkbaar is van nationale geschiedenis naar enerzijds het lokale of anderzijds het globale niveau.

Met andere woorden: de toenemende interesse voor het biografische, het weerleggen van klassieke vertogen, de bloei van de etnomethodologie en de micro history en de terugkeer naar het verhaal - mondeling of geschreven - is met enige vertraging ook doorgesijpeld in de nieuwe historische benaderingen en kan gezien worden als een weerspiegeling van dominante stijlen in de algemene geschiedschrijving en in andere sociale wetenschappen, door de meerderheid aanvaard vanuit een eclecticische houding. De historische pedagogiek 'adopteert' deze nieuwe tendensen niet zomaar. Ze 'leent' - vanuit een pragmatisch eclecticisme - concepten, methodes en de terminologie die afkomstig zijn uit verschillende historiografische stromingen.

1.2 New Cultural History of Education

Deze stroming (Franklin et al, 2001) kende in de jaren 1990 vooral opgang in de Verenigde Staten en is duidelijk beïnvloed door de *Linguistic Turn* en het 'kennis-macht' denken van Foucault. Een term die er vaak mee verbonden wordt, is *History of the Present*.

Cultural History is een interdisciplinaire benadering van historische studies die niet zozeer geïnteresseerd is in het identificeren van de grote ideeën van een bepaalde periode, maar die op een kritische manier de relatie tussen kennis, macht en sociale verandering tracht bloot te leggen. Het grote verschil tussen *Cultural History* en de meer traditionele vorm van de geschiedenispraktijk, is dat de eerstgenoemde kennis ziet als een veld van culturele praktijken en culturele reproductie. Voor culturele geschiedkundigen is geschiedenis de studie van historisch geconstrueerde manieren van redeneren die ons handelen en participatie in de wereld kadert, disciplineert en ordent. Het doel van het onderzoek naar kennissystemen bestaat erin te begrijpen hoe de *common senses* van het sociaal en cultureel leven vorm kregen en krijgen. Het aan het licht brengen van onderliggende machtsstructuren maakt de weg vrij voor alternatieven. *Cultural History* als *History of the Present* tracht kennis en macht vandaag te begrijpen vanuit het bestuderen van het verleden (Popkewitz, 2001).

Meer specifiek voor de historische pedagogiek betekent dit dat zij zich de vraag stelt hoe bepaalde ideeën sociale praktijken - waarin individuen de reden leggen voor hun participatie en identiteit - construeren, coördineren en vestigen. Of met andere woorden: welke systemen, ideeën en redeneerprincipes bepalen ons denken, praten, 'zien' en handelen in de wereld? De *New Cultural History of Education* is geïnteresseerd in de productie, de verspreiding en de aanvaarding van pedagogische vertogen doorheen tijd en ruimte. Mede daardoor is de onderzoeksfocus verschoven naar de discursieve praktijken die scholing reguleren.

Hoe zit het met die machtsmechanismen in mijn onderzoek? Hoe werken machtsmechanismen, aan de schoolcultuur verbonden, door in de beleving van de weg van en naar school (Foucault) en hoe trachten kinderen hieraan te ontsnappen (de Certeau)? Op welke manier tracht de school haar (fysieke en psychische) macht over de schoolomgeving te vergroten en te verlengen? Er is een voortdurende strijd tussen 'de weg naar school als een ruimte van autonomie en vrijheid' (en de daaruit voortvloeiende mogelijkheid tot overtreding van regels die deze vrijheid en autonomie aan banden tracht te leggen) enerzijds en anderzijds 'de weg naar school als een ruimte waarover de school macht tracht te behouden door allerhande pedagogische acties die het autonome gedrag van kinderen aan banden wil leggen'.

1.3 Ethnohistoria de la escuela en La Cultura Escolar

De 'ethnohistorische' benadering binnen het historiografisch pedagogisch onderzoek en de nadruk hierbinnen op de 'schoolcultuur' (*La Cultura escolar*) vinden hun oorsprong voornamelijk in Spaanstalige gebieden: Spanje en Latijns-Amerika. Echter, Dominique Julia, één van de belangrijke namen in deze benadering, is afkomstig uit Frankrijk. De eerste werken over *la cultura escolar* verschenen in de jaren 1980, maar de echte doorbraak situeert zich - zeker buiten de Spaanstalige gebieden - in de jaren 1990. Deze stroming heeft de etnografische onderzoeksmethode⁷, afkomstig uit de antropologie (kende reeds een sterke traditie in Latijns-Amerika), ingeschreven in haar eigen onderzoeksprojecten en ze kent een toenemende

⁷ Voor meer uitleg over etnografie en de etnografisch onderzoeksmethode verwijs ik naar het volgende boek: BREWER, J.D. (2000). *Ethnography*. Buckingham - Philadelphia: Open University Press.

belangstelling binnen het (nieuwe) historiografisch pedagogisch onderzoek. Dit was ondermeer merkbaar in het recentelijk georganiseerde nationale colloquium van de historische pedagogie in Spanje, met als thema *Etnohistoria de la escuela* (Universidad de Burgos & SEDHE, 2003).

Er bestaan heel wat definitives van ‘schoolcultuur’, maar één van de eerste en meest aanvaarde is deze van Dominique Julia:

“(…) un ensemble de normes qui définissent des savoirs à enseigner et des conduites à inculquer et un ensemble de pratiques qui permettent la transmission de ces savoirs et l’incorporation de ces comportements, normes et pratiques étant ordonnées à des finalités qui peuvent varier suivant les époques (finalités religieuses, sociopolitiques ou tout simplement de socialisation).” (Julia, 1995, p.354)

Het gaat dus om aspecten gerelateerd aan instructie (wat de school onderwijst en wat het onderwerp van beoordeling is), maar ook om meer intieme zaken die de persoonlijkheid van de persoon (leerling) beïnvloeden zoals het genereren van bepaalde gedragingen/houdingen en het aanleren - vaak impliciet - van bepaalde waarden.

Deze *etnohistoria de la escuela* als relatief nieuwe stroming binnen de geschiedenis van opvoeding en onderwijs houdt veel meer in dan een nostalgisch terugkijken naar het schoolverleden, alhoewel de descriptieve kant ook noodzakelijk is om het verleden te reconstrueren. De *etnohistoria de la escuela* tracht verklaringen en interpretaties te zoeken die toelaten een antropologisch-culturele en hermeneutische lezing te geven van het verkregen (en beschreven of gerepresenteerde) onderzoeksmateriaal (teksten, foto’s, materialen, enz.). Volgens moderne etnografische vertogen kan de microwereld van de school beschouwd worden als een representatie, zichtbaar in verschillende bronnen (geschreven en gesproken teksten, iconografieën, objecten, enz.) en ontvankelijk voor verschillende vormen van toewijzing, lezing, interpretatie (Chartier geciteerd in: Escolano, 2004, p.4). De *etnohistoria* moet, startend vanuit een lezing/interpretatie van de verschillende representaties, uiteindelijk komen tot het decoderen van regels en betekenissen die aan deze representaties ten grondslag liggen. Dit zoeken naar de achterliggende denkkaders en betekenissen kan ons een zicht geven op de niet uitgesproken regels van de ‘schoolgrammatica’ (Escolano, 2004).

De *empirische cultuur*⁸ van de school, die door de *etnohistoria* bestudeerd wordt, kan zichtbaar gemaakt worden in het bestuderen van de omgeving/plaats (fysisch) waarin de schoolwereld ondergebracht werd/wordt; de actoren/subjecten (professoren, leerkrachten, leerlingen, families); het curriculum van de school; de opvoedingspraktijk en de gedragsnormen; de media waarmee het onderwijzen en het leren ondersteund werd en het organisatiesysteem van de school. Een bespreking van het gebruik van de verschillende bronnen bij het in kaart brengen van de geschiedenis van een schoolcultuur vind je terug in het boek *La cultura escolar de Europa*. (Ruiz Berrio, 2000).

Ik beschrijf kort de voor mijn onderzoek relevante bronnen: autobiografieën, herinneringen en dagboeken. Enkele vragen die bij deze bronnen gesteld kunnen worden, zijn: wat is fictie en waar begint realiteit en hoe vermengen beiden zich in het geheugen? Waar is de grens tussen een autobiografische roman en een roman met autobiografische elementen? Hoe onderscheid je de reconstructie van een bepaalde realiteit en de fictie in een geschreven bron waarin de auteur over zichzelf schrijft? De schrijver zal immers vooral beschrijven wat aanspreekt, passages die ons doen dromen; een realiteit die veel interessanter is dan wat er in werkelijkheid gebeurde. Anderzijds zijn er in alle fictieve verhalen autobiografische elementen te vinden omdat het bijna onmogelijk is om iets te schrijven dat volledig vreemd en onbekend is.

“Siempre hay algo de autobiográfico. Hay anécdotas reales. Se inventa a partir de la memoria. A la hora de escribir, memoria e imaginación se confunden siempre de tal forma que el resultado es una ficción. Es muy difícil atenerse exclusivamente a la memoria porque la imaginación siempre interviene. En mis escritos siempre utilizo hechos vividos por mí o por gente de mi entorno. Es muy difícil escribir algo absolutamente extraño y desconocido.” (“El País-Babelia”, 1994, p.11, geciteerd in: Viñao, 2000, p.172)

Als onderzoeker krijg je dus de moeilijke taak realiteit en fictie te onderscheiden én de verschillende vormen van realiteit op te sporen. Realiteiten die hun oorsprong kennen in feiten en

⁸ Escolano spreekt over drie schoolculturen: *la cultura empírica de la escuela, la cultura académica de la escuela en la cultura política de la escuela.*

deze die ontspringen aan gevoelens en emoties die gepaard gaan met die feiten (de beleving). Enkele aandachtspunten bij het gebruik van beschreven of mondelinge herinneringen die Antonio Viñao voor de onderzoeker meegeeft, zijn de volgende. Eerst en vooral zijn er duidelijke stijlverschillen. Sommige auteurs/vertellers blijven eenvoudig en sober in hun verhaal; anderen proberen indruk te maken door hun taalgebruik. Ten tweede is het belangrijk om de context, de feiten en de personen waarnaar verwezen wordt, na te gaan. Ook de intenties waarmee het verhaal gebracht wordt, mag je niet uit het oog verliezen. Het gaat immers altijd om een selectie van wat de persoon in kwestie belangrijk vindt. Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat ook de onderzoeker een bedoeling heeft en in functie van dit doel bronnen selecteert. Mogelijke doelen zouden kunnen zijn: de reconstructie van processen en manieren van onderwijzen, gesitueerd in een bepaalde tijdsperiode en binnen een afgebakende generatie; interesse voor een specifiek aspect van opvoeden zoals gezinsopvoeding, kinderarbeid, enz.; de zoektocht naar gelijkenissen en verschillen in manieren van opvoeden en onderwijzen tussen verschillende generaties of sociale groepen; de analyse van de socio-professionele zelfperceptie en manieren van leven van leerkrachten en professoren, enz.

In wat volgt ga ik iets dieper in op de etnografische onderzoeksmethode en de hierbij aansluitend doorgenomen literatuur. Het is belangrijk om daar een zicht op te hebben, aangezien ik gebruik maak van de etnografische onderzoeksmethode en de benadering van mijn onderzoeksvraag eerder bij de Spaanse traditie aansluit. Vervolgens sta ik even iets langer stil bij *la cultura escolar*. Afsluitend beschrijf ik het artikel van Jaume Trilla Bernet omdat dit heel nauw aansluit bij mijn onderzoek.

1.3.1 Etnografie en (school)etnografisch onderzoek

In vele opzichten kan je etnografie als een basisvorm van kwalitatief sociaal onderzoek beschouwen. De term *etnografie* verwijst naar de beschrijvende studie van de leefwijzen van menselijke collectiviteiten, of dit nu stammen of volken zijn zoals in de antropologie of deelcollectiviteiten zoals een beroepsgroep, bewoners van een gesloten instelling of, in mijn geval, kinderen die in de jaren 1950 school liepen te Bellegem (ten Have, n.d.). Het uitgangspunt van dergelijk onderzoek is het idee dat zo'n (deel)collectiviteit tot op zekere hoogte in een eigen wereld leeft die je alleen goed kan leren kennen door een beschrijving *van binnen uit*. In de oudere antropologie kreeg dit ideaal de vorm van 'een jaar wonen' met de mensen die je wilde bestuderen en op die manier hun taal leren, hun jaarcyclus meemaken, hen vergezellen bij het werk en bij feesten en veel met hen praten. Zo'n werkwijze bleek ook buiten de antropologie bruikbaar, met name in die onderzoeksstromingen waar de onderzoekers probeerden (proberen) zicht te krijgen op het dagelijks leven van een bepaalde groep van mensen binnen de samenleving.

In historisch pedagogisch onderzoek kan je als onderzoeker uiteraard niet meer 'aanwezig' zijn in de schoolcultuur zelf van zo'n halve eeuw geleden, maar heel wat veronderstellingen en principes van etnografisch onderzoek nodigen uit tot het gebruik van deze onderzoeksmethode bij onderzoek naar het dagdagelijkse schoolleven/schoolcultuur. Je kan die schoolcultuur weer oproepen door het collectief geheugen van de insiders aan te spreken en samen met hen de schoolcultuur te reconstrueren. Naast deze mondelinge getuigenissen kan aanvullend gebruik gemaakt worden van beeldmateriaal (foto's, wandplaten, video's, ...) en de 'schoolse' materialen (zoals banken, schriften, handboeken, schoolbord, liniaal, enz.). Eén van de sterkste manieren om dit collectief geheugen en de individuele beleving weer op te roepen, is het terug gaan naar de plaatsen zelf die verbonden worden met de kindertijd en de schooltijd. Hier ga ik dieper op in onder punt 1.4. Hoe meer verschillende perspectieven (bronnen), hoe rijker het beeld van het verleden wordt. Uiteraard zal de keuze voor bronnen bepaald worden door tijd, financiële mogelijkheden, werkintensiviteit enz. van het onderzoek.

Etnografisch onderzoek combineert, zoals hierboven al geïllustreerd, verschillende bronnen: beeldmateriaal, getuigenissen, gebruiksmateriaal, geschreven teksten, enz. Hierbij is het belangrijk dat de etnografische onderzoeker beschrijvingen van de verschillende bronnen en de interpretatie ervan duidelijk scheidt. Etnografisch onderzoek is meer dan een gedetailleerde beschrijving van dagdagelijks activiteiten; de interpretatie van die activiteiten is even belangrijk. Wat vertellen de verhalen, materialen, beelden, enz. ons over de toenmalige schoolcultuur? Het is belangrijk als onderzoeker te beseffen dat ook jouw verhaal slechts een lezing van de werkelijkheid is. Er bestaat immers geen 'objectief' kennen; een onderzoeker kan slechts 'perspectivistisch' kennen

(*disciplined subjectivity*, Erickson, 1984). Vandaar het belang om jezelf als onderzoeker voortdurend te bevragen, na te denken over de bril waarmee je naar de werkelijkheid kijkt, keuzes die je maakt, de interactie met informanten en de taal die je gebruikt om die werkelijkheid te beschrijven.

Enkele basisprincipes van etnografisch onderzoek die ook gelden voor *schooletnografisch onderzoek* zijn de volgende. Allereerst moet je aanvaarden dat de beste ‘instrumenten’ om een ‘menselijke’ cultuur te kennen en te begrijpen de geest en de gevoelens/emoties van mensen zelf zijn. Ten tweede moet je erkennen dat cultuur bekeken moet worden vanuit diegene die ze beleeft naast eigen observatie als onderzoeker. Tenslotte kan je een cultuur en culturele gedragingen niet los zien van de context waarin ze zich voordoen (Escolano & Hernandez, 2002).

Schooletnografisch onderzoek is het resultaat van het toepassen van een etnografische praktijk en een antropologische reflectie bij het bestuderen van een schoolse instelling. Het enige bijzondere eraan is het ‘veld’ dat gekozen wordt, namelijk de school. Er bestaat dan ook geen specifieke methode voor schooletnografie. Binnen het pedagogisch historisch onderzoek zitten we meer binnen de sfeer van *ethohistoria*, waar verschillende elementen gecombineerd worden: documenten, materialen, iconen, interviews en neergeschreven verhalen. De belangrijkste bijdrage van de etnografie aan de studie van schoolculturen is misschien wel de bewustwording van de complexiteit van een cultuur, hier specifiek de schoolcultuur. Elke cultuur is een complex labyrint van relaties tussen personen, objecten en communicatieprocessen, waarbij het werk van de etnograaf erin bestaat die relaties aan het licht te brengen. Vanuit dit perspectief is het ook duidelijk dat er geen twee dezelfde schoolculturen bestaan.

1.3.2 *Los alrededores de la escuela*

Dit artikel (Bernet, 2004) is het enige wetenschappelijk artikel dat ik vond dat onmiddellijk aansloot bij mijn onderzoeksvraag. Voor ik dieper inga op de inhoud van het artikel wil ik inleidend wijzen op enkele verschillen met mijn onderzoek. De onderzoeker, Jaume Trilla Bernet, heeft gebruik gemaakt van romans en beeldmateriaal (foto’s, iconografieën en schilderijen) als bronnen voor zijn onderzoek naar de beleving van de weg van en naar school, terwijl ik als ‘hoofdbron’ (naast het gebruik van kinder- en jeugdboeken, romans en beeldmateriaal) gebruik maak van mondelinge getuigenissen van mensen. Bovendien is er bij hem geen tijdsafbakening. Het gebruik van romans heeft zowel voor- als nadelen als je dit vergelijkt met mondelinge getuigenissen. Het grote voordeel is dat je vaak prachtige literaire en poëtisch geschreven teksten krijgt, heel detaillistisch uitgewerkt door de schrijvers. Anderzijds heb je te maken met een selectieve groep getuigen. Je krijgt immers de informatie enkel van schrijvers en meer bepaald die schrijvers (trouwens veel meer mannen dan vrouwen!) bij wie de weg van en naar school zo’n indruk gemaakt hebben dat ze de beleving ervan het vermelden waard vinden. Vaak gaat het dan ook om mensen die hoog opgeleid zijn, die bijzondere gebeurtenissen in hun leven meemaakten, enz. Je hebt minder ‘gewone’ gevallen. Als je werkt met mondelinge getuigenissen krijg je vaak een onsamenhangend verhaal, bovendien vaak in het plaatselijke dialect gebracht en niet alle informanten hebben de weg van en naar school even intens ervaren. Sommigen hebben er zelfs nauwelijks bewuste herinneringen aan over gehouden. Een tweede verschil ligt in het feit dat Jaume Trilla Bernet niet zozeer als doel had de schoolomgeving (en dus ook de weg van en naar school) etnografisch te beschrijven, maar vanuit de beschrijving van die omgeving te reflecteren over haar betekenis in relatie met de verschillende opvattingen over wat de school is en zou moeten zijn.

Jaume Trilla Bernet start zijn artikel met het aanhalen van een literair stukje van Azorín en een schilderij van William Mulready (1834). Beiden verwijzen volgens hem naar eenzelfde beleving: het contrast tussen het leven op weg van en naar school dat geassocieerd wordt met het ‘echte’ leven en vrijheid, en het leven in ‘gevangenschap’ binnen de schoolmuren. De school als plaats kan je volgens hem bestuderen vanuit twee perspectieven: de studie van de ruimte binnen de school en de studie van de relatie tussen de school(cultuur) en de ruimte buiten de school of de schoolomgeving. Hij heeft het in het artikel vooral over het laatste perspectief, namelijk de relatie tussen school(cultuur) en de schoolomgeving. Deze relatie ziet hij vorm krijgen in twee modellen: een model dat het contrast tussen beleving van de school binnen de schoolmuren en deze buiten de schoolmuren uitvergroot en een model dat de doorlaatbaarheid tussen beide omgevingen (binnen en buiten school) tracht aan te tonen. Hij eindigt met een pleidooi voor het tweede model.

Met 'schoolomgeving' bedoelt hij de ruimtes buiten het schoolgebouw zelf, maar die in de beleving van kinderen direct verbonden zijn met hun rol als scholier en de schoolcultuur. Het gaat om de weg van en naar school, plaatsen waar kinderen blijven hangen met vrienden/vriendinnen om te spelen, waar ze - eenmaal adolescent - verzamelen tijdens vrije momenten, waar ze vertoeven als ze spijbelen... De schoolomgeving is in de eerste plaats een fysieke omgeving, maar de verschillende betekenissen die kinderen eraan geven zijn onvermijdelijk subjectief. Die schoolomgeving 'groeit' als het ware ook mee met de leeftijd van het kind, of juist: met de autonomie die de volwassenen (leerkrachten en ouders) geven aan de kinderen en jongeren. We hoeven echter niet naïef te zijn: voor sommige kinderen bestaat deze schoolomgeving nauwelijks. We hebben het hier dan over kinderen die bijvoorbeeld met de bus of auto komen waarvan de schoolomgeving zich beperkt tot het zicht dat ze verkrijgen bij het kijken door het raam van de bus. Voor andere kinderen heeft de schoolomgeving ook geen enkele betekenis of als ze die heeft dan is ze eerder negatief.

De schoolomgeving wordt op twee manieren benaderd: als een 'ruimte waarin het kind autonomie heeft en mede daardoor een ruimte voor overtredingen van (door volwassenen opgelegde) regels is' en als een 'ruimte waarin de school haar macht over deze ongecontroleerde ruimtes tracht te behouden door allerlei pedagogische acties'. In wat volgt ga ik dieper in op de twee modellen zoals hierboven beschreven.

Ruimte binnen en buiten school als twee tegenstrijdige, contrasterende ruimtes

Wanneer kinderen naar school gaan, zijn kinderen 'kinderen' (zij die per bus/auto naar school gaan of begeleid door volwassenen buiten beschouwing gelaten); niet meer en niet minder. Voor ze thuis vertrekken zijn het nog 'zonen' en 'dochters' en eenmaal ze op school aankomen, worden ze 'leerling'. Op de weg van en naar school vindt bijgevolg een *rolverandering* plaats. Het kind moet de rol van zoon of dochter achterlaten en de rol van scholier opnemen (en omgekeerd). Het opnemen van een andere rol beschrijven antropologen volgens drie rituelen: eerst vindt een *scheiding* plaats (het loslaten van de voorafgaande rol of status) en als laatste is er sprake van een *inlijving* (het verwerven van de nieuwe rol). Tussen beide rituelen spreken ze van *marginacion*; een tijdelijke periode waarin geen van beide rollen volledig opgenomen wordt. Het is dit laatste 'ritueel' dat zich voltrekt op weg van en naar school wanneer kinderen niet vergezeld worden door volwassenen en daardoor *ruimte ontstaat voor autonomie, socialisatie* (met leeftijdsgenoten, maar ook tussen generaties), *de onmiddellijke beleving van de omgeving, avontuur en kattenkwaad*. Het schooltraject is een periode waarin kinderen genieten van een bijzondere onafhankelijkheid: ze staan niet meer onder directe controle van leerkrachten, directie of familie. Alhoewel we dit moeten nuanceren aangezien de school er blijkbaar in slaagt om haar toezicht op deze 'autonome ruimte' te vergroten voorbij haar eigen fysieke grenzen. Bovendien ontmoeten kinderen op de weg van en naar school andere, 'toevallig' passerende volwassenen die deze weg delen met de kinderen. In die zin is er altijd een vorm van 'sociale' controle die effectief lijkt te werken, tenminste in maatschappijen waarin volwassenen zich ook verantwoordelijk voelen voor andere dan hun eigen kinderen. We kunnen spreken van een 'publieke verantwoordelijkheid'. Volgens Jane Jacobs (geciteerd in: Bernet, 2004, p.6-7) is de aanwezigheid van 'toevallige' volwassenen ook nodig om de straat te zien als een ruimte voor spel, socialisatie en informeel leren.

Kinderen die alleen naar school mogen gaan, gaan zelden alleen. Ze ontmoeten vrienden die samen met hen deze weg - die mede hierdoor verandert in een uitzonderlijke ruimte voor gedeelde avonturen - van en naar school gaan. Dit samen-gaan zonder begeleiding van volwassenen betekent dat kinderen de ruimte krijgen om met elkaar in contact te komen zonder bemiddelaars en met alles wat reëel en symbolisch aanwezig is in de omgeving (modellen en antimodellen van burgerschap, etalages, krantenwinkels, graffiti op muren, reclamepanelen, verkeerssignalen, enz.).

Alleen naar school gaan betekent ook het op zich nemen van verantwoordelijkheid voor tijd en eigen veiligheid. Zolang volwassenen begeleiden is het in principe niet noodzakelijk om de verkeersregels en risico's te kennen. In die zin is het paradoxaal dat overbescherming zorgt voor weerloosheid: de meest kwetsbare kinderen zijn altijd het meest beschermd. Groeien, groot worden, brengt onvermijdelijk een dosis risico met zich mee die beide partijen - kinderen en opvoeders - op zich moeten nemen. Omwille van het feit dat het alleen naar school gaan en terugkeren naar huis een zekere mate van verantwoordelijkheid voor eigen veiligheid veronderstelt, is deze weg een moment voor kinderen om zich aan zichzelf te meten in relatie tot de omgeving, gelijken en ouderen/volwassenen.

Er is een verschil tussen de beleving van de heen- en terugweg. Alhoewel het traject hetzelfde blijft - alleen omgekeerd - beleven kinderen dit niet op dezelfde manier omdat ze intussen een zeven tot achttal uren op de schoolbanken hebben doorgebracht. Lichtenberg beschreef in zijn boek *Aforismos* hoe je aan de voeten van de kinderen kon zien of ze naar school gingen of huiswaarts keerden:

“La cabeza y los piés, tan separados físicamente, tan cercanos moral y psicológicamente. La alegría y la tristeza rara vez se muestran tan pronto en la nariz, ubicada apenas a tres pulgadas del alma, como en los pies. Todos los días puedo notar esto desde mi ventana; por los pies de los estudiantes distingo si van o vienen del colegio.” (geciteerd in: Bernet, 2004, p.8)

Blijkbaar zouden ze naar school gaan met weinig zin en vreugdevol terugkeren... In elk geval is het zo dat de manier van gaan naar en terugkeren van school en de wijze waarop kinderen de schoolpoort binnen- en buitenstappen ons op het spoor zouden kunnen brengen van wat er binnen de school gebeurt. Of met andere woorden: output en input doen vermoeden hoe de *black box* functioneert. De school bestaat, in de woorden van Azaña (geciteerd in: Bernet, 2004, p.9) uit een

*“(...) tijdelijke onderbreking van het eigen leven, omdat het eigen leven datgene was wat er voorafging aan het binnenkomen in school en wat verder gaat bij het verlaten ervan, buiten school, in de omgeving van de school.”*⁹

Ook Thomas Bernhard (geciteerd in: Bernet, 2004, p.9-10) beschrijft hoe hij, op weg naar school, voelt hoe hij van rol moet veranderen. Deze rolwijziging verwijderd hem van zichzelf, van zijn eigen leven en van andere mensen en de werkelijkheid (het ‘echte’ leven). Jaume Trilla Bernet gaat van deze vaststelling uit om kritiek te geven op het schoolwezen dat eigenlijk - volgens hem - een opvoedingsruimte of dé ruimte bij uitstek zou moeten zijn waar je als mens jezelf en de wereld leert kennen en je plaats in die wereld¹⁰. Het tegenovergestelde blijkt waar te zijn: de school is een plaats waar je als kind/jongere vervreemdt van jezelf, de anderen en de ‘echte’ dingen in het leven. Als dit waar zou zijn, dan is het niet zo verwonderlijk dat kinderen en adolescenten die naar ‘dergelijke’ scholen gaan, treuzelen in de schoolomgeving, kattenkwaad uithalen of de school voorgoed verlaten.

Als de heen- en terugweg naar school een periode is van autonomie, een *self-directed period* (Marc Armitage, 2005), dan bestaat de mogelijkheid er ook in om (door volwassen gestelde) grenzen te overschrijden. Deze ‘overtreding’ bestaat vaak in het te laat komen op school of het uithalen van allerlei vormen van kattenkwaad.

Bij het *te laat komen* bestaat de overtreding er precies in om het moment van ‘naar school gaan’ zo lang mogelijk te rekken en daarmee vaste tijdsgrenzen en tijdroosters te ondermijnen of ze simpelweg te negeren. Te laat komen is slechts een kleine ‘overtreding’ alhoewel dat het ‘niet punctueel zijn’ uiteraard onderwerp zal zijn van verhoogde aandacht van school en thuis uit. Het benadrukken van ‘op tijd op school zijn’ is echter niet nieuw. Dat bewijst het volgende zinnetje dat reeds zo’n vierduizend jaar geleden in de mond gelegd werd van de scholier:

“Ik moet op tijd komen anders zal de meester mij slaan...” (geciteerd in: Bernet, 2004, p.11)¹¹

Als het niet is omwille van redenen van overmacht, komen kinderen te laat omdat ze zich ophouden in de schoolomgeving die heel aantrekkelijk blijkt te zijn bij de gedachte aan of de aanblik van school en lessenroosters...

⁹ Vrij vertaald uit het Spaans.

¹⁰ Deze manier van denken over het schoolwezen vonden we ook al terug bij Ovide Decroly. Volgens Decroly moest de school een praktische inleiding geven tot het leven d.m.v tweevoudige essentiële kennis: de kennis van het kind over zijn eigen persoonlijkheid (zijn bewustzijn, zijn behoeften, zijn aspiraties, zijn doelstellingen en zijn ideaal) en de kennis van het natuurlijk en menselijk milieu waarin deze doelen moesten worden verwezenlijkt. Decroly ging uit van vier ‘grote levensbehoeften’ die het hele leven van het kind zouden omvatten: de (biologische) behoefte om zich te voeden, de (thermische en defensieve) behoefte om zich respectievelijk tegen de natuurelementen en tegen gevaren en vijanden van buitenaf te verdedigen en de (sociale) behoefte aan activiteit. Pas wanneer men deze behoeften in de klas werkelijk wist aan te spreken, zou men erin slagen vakoverschrijdend totaliteitsonderwijs te realiseren (Depaepe, 2000, p.131-132).

¹¹ Vrij vertaald uit het Spaans. Citaat afkomstig uit het boek: BOWEN, J. (1976, p.38). *Historia de la educación occidental. Tomo I. El mundo antiguo*. Barcelona: Herder.

“He had stopped running. Walking slowly, he saw the schoolhouse at the end of the street. Without thinking, he was taking his usual route to school. He passed a few people here and there, yet the street seemed deserted. But to a schoolboy arriving very, very late, the world around the schoolhouse always seems to have gone dead. At every step he felt the fear rising within him.” (Ende, 1984, p.11)

Bij de gedachte aan wat hen opwacht eenmaal binnen de schoolmuren, beslissen sommige kinderen om een ‘overtreding’ te begaan die ietsje zwaarder is dan ‘niet op tijd zijn’. Het gaat hier over *kattenkwaad* en *spijbelen*. Het is juist het ‘verplichte’ karakter van de school die maakt dat spijbelen en kattenkwaad uithalen zo spannend wordt. Hiermee bedoel ik dat de beleving buiten de schoolmuren, op weg van en naar school, ingekleurd wordt door het ‘eigenlijk in school aanwezig moeten zijn’ en vandaar dat het moment van spijbelen of kattenkwaad als zo bevrijdend beleefd wordt. Hierop verder redenerend zouden we ons kunnen afvragen of, indien we schooltijden afschaffen en iedereen naar school zou mogen komen wanneer hij/zij wil of waar hij/zij wil (een beetje het principe van het afstandleren dat tegenwoordig opgang kent) dit spijbelen, treuzelen en kattenkwaad nog zou voorkomen, laat staan als bevrijdend zou beleefd worden...

Naar het spijbelgedrag wordt heel wat onderzoek gedaan, maar dit onderzoek concentreert zich hoofdzakelijk op wat leerlingen *niet doen*, namelijk ze gaan niet naar school en niet zozeer op wat ze dan in tussentijd *wel doen*. Wat ze dan wel doen, speelt zich vaak af in de schoolomgeving of meer bepaald op de weg van en naar school. De redenen voor absentieisme keren vaak terug op hetzelfde thema: het ‘echte’ leven is buiten de schoolmuren en wat er binnen de schoolmuren gebeurt, heeft niets met dat ‘echte’¹² leven te maken.

Dit zwart-wit denken, de tegenstrijdigheid binnen/buiten de schoolmuren, keert vraag terug in literatuur. ‘Binnen’ wordt dan geassocieerd met dwang, ingesloten, donker en ‘buiten’ met leven, vreugde, vrijheid en licht. Dit zwart-wit denken in andere bronnen biedt een interessante piste voor verder onderzoek: zwart-wit denken in schilderijen, foto’s, films, enz.

Doorlaatbaarheid tussen ruimte binnen en buiten school

De dichotomie tussen het leven binnen en buiten school (zoals hierboven geschetst) werd eerder geïdentificeerd door pedagogen: de nieuwe schoolbeweging, John Dewey en zijn volgelingen in Amerika, Freinet en zijn volgelingen, Ovide Decroly en zijn *l'école pour la vie, par la vie* (1907), de voorstellen van P. Goodman, het principe van ‘scholen zonder muren’ dat verscheen in de jaren 1970 of de meer recentere beweging van de zogenaamde ‘leer- en leefgemeenschappen’... Allemaal pogingen om het isolement van de school t.o.v. de samenleving en het ‘echte’ leven te doorbreken. Maar wat is het ‘echte’ leven waarover hier sprake? Is het ‘echte’ leven dat wat voorafging aan het binnengaan door de schoolpoort en wat verder gezet wordt bij het verlaten van diezelfde schoolpoort? Is het ‘echte’ leven ‘leven zonder inmenging van volwassenen, in volledig (veronderstelde) vrijheid kunnen handelen’? En stel dat het ‘echte’ leven zich afspeelt *buiten* de schoolmuren, wat is dan de beleving/ervaring van het leven *in* school? Een illusie? Een tijdelijke toestand van niet leven, niet bewust aanwezig zijn? Is die ‘binnenschoolse’ beleving wel zomaar te onderscheiden van de ‘buitenschoolse’ beleving en zo ja, waar ligt dan het specifieke onderscheid in beleving? Ligt dit in het niet georganiseerde, het niet-intentionele karakter ervan? En is dit niet, hoe langer hoe meer, een illusie? De school neemt immers fysiek en psychologisch steeds meer publieke ruimte in. Leidt deze evolutie naar meer doorlaatbaarheid tussen school en schoolomgeving, ingezet met de nieuwe schoolbeweging, niet (paradoxaal) tot meer macht van de school, ook over die ruimtes die aanvankelijk nog niet-intentioneel ingericht waren? Bovendien is deze macht steeds minder ‘zichtbaar’ door het niet-schools bestempelde karakter van de schoolomgeving die ingenomen wordt. Is de nieuwe schoolbeweging dan wel zo ‘bevrijdend’ als ze beweert te zijn? De nieuwe schoolbeweging beschouwt het ‘echte’ leven en de daarbij aansluitende belevingen als iets ‘maakbaar’, het ‘echte’ leven in functie van het leren. Deze ‘maakbaarheid van belevingen’ is kenmerkend voor onze maatschappij. Het is een enge, functionele benadering van het leven; ze eist het leven op. Daartegenover staan de belevingen die recht doen aan het leven zelf (Visser, 1998).

Stel dat de trend van het innemen van de publieke ruimte als ‘krachtige leeromgeving’ door de school zich verderzet; zal de beleving binnen de schoolmuren dan nog steeds verschillen van deze buiten de schoolmuren en in welke zin? Welke lading zal het begrip ‘school’ dan nog dekken?

¹² Op het begrip ‘echte’ leven ga ik dieper in bij de ‘doorlaatbaarheid’ tussen ruimte binnen en buiten school.

Wordt het niet hoe langer hoe moeilijker om dit begrip fysisch en psychologisch af te bakenen? Waar begint dé school en waar eindigt ze als we de doorlaatbaarheid gaan radicaliseren? En is dit - vanuit pedagogisch standpunt - wel wenselijk? Is wat verstaan wordt onder het 'echte' leven niet veeleer een constructie, een subjectieve perceptie van een bepaalde werkelijkheid? Heeft 'echt' of wat we als 'echt' bestempelen niet te maken met ons bewustzijn en bewust ervaren? En betekent dit dan dat we op school, binnen de fysieke schoolmuren, minder bewust ervaren? Dat er als het ware sprake is van een tijdelijk onbewust ervaren en het daaruitvolgende gevoel van vervreemding?

En hoe komt het dat er vroeger en nu nog steeds jongvolwassenen kiezen voor het beroep van leerkracht? Wanneer de keuze voor het lerarenberoep een bewuste keuze is, een 'roeping', kan zij dan enkel en alleen gebaseerd zijn op een onderwijsbiografisch verleden gevoed door niet-bewuste, vervreemdende belevingen binnen de schoolmuren? Is dit wel mogelijk? Is de keuze voor dit beroep niet veeleer ingegeven door bewust positieve ervaringen van het 'echte' leven, ook in de school? Wat was er zo anders aan de ondervindingen van deze leerkrachten in hun kindertijd in vergelijking met mensen die hun schooltijd als een hoofdzakelijke negatief ingekleurde en weinig 'echt' belevende periode afschilderen?

1.4 Pedagogie of Place en Schoolarchitectuur

Als je op zoek gaat naar hoe mensen hun kindertijd en meer specifiek hun schooltijd beleefden, kom je automatisch terecht bij plaatsen. Plaatsen roepen herinneringen op en hebben een belangrijke invloed op de beleving van kinderen en volwassenen. Ze zijn een ongelooflijk rijke bron bij het heroproepen van belevingen en herinneringen (*lieux de mémoires*). Er werd lange tijd weinig aandacht aan besteed binnen het historisch pedagogisch onderzoek, maar hoe langer hoe meer zie je onderzoeken en teksten opduiken die het fysieke schoolgebouw en de schoolomgeving in kaart brengen en deze hun eigen (pedagogisch) verhaal laten vertellen. De constructie van plaatsen kan de controle of vrijheid doen toenemen of verminderen. Bepaalde plaatsen zoals de 'speelplaats', de 'kantine', de 'toiletten', het 'kolenkot', 'de plaatsen waar kinderen vertoeven tussen de lessen door', 'de plaatsen waar klikjes gevormd worden' enz., maar ook plaatsen buiten het schoolgebouw zelf - waar de ontvangen schoolcultuur doorwerkt of bestreden wordt - zoals 'de weg van en naar school', 'ontmoetingsplaatsen van kinderen in de stad' (dorpspleinen, bepaalde standbeelden, straathoeken, de kapel, bibliotheken...), enz. worden echter vaak (bewust?) vergeten. Nochtans zijn het vaak die plaatsen die spontaan terugkeren in de herinneringen aan de schooltijd. Het zijn *self-directed periods* (Armitage, 2005) voor kinderen; plaatsen van informeel leren - een leren van het leven zelf dat (vaak) in scholen genegeerd wordt - waarover volwassenen trachten controle te krijgen door het opleggen van allerlei regels. Ze zien deze plaatsen immers vaak als anarchistisch, moeilijk controleerbaar, plaatsen voor negatieve leerervaringen. De weg van en naar school is een duidelijk voorbeeld van deze *self-directed periods* waarover volwassenen weinig controle hebben. Dit proberen ze echter te reduceren door regels op te leggen zoals het vormen van een rang en verplichte begeleiding tijdens een deel van het schooltraject.

Er is een belangrijk vast te stellen verband tussen plaatsen (omgeving) en de activiteiten/spelen van kinderen of m.a.w. de omgeving waarin kinderen vertoeven, geeft aanleiding tot bepaalde activiteiten en tot een bepaalde beleving ervan. Wat er gebeurt en waar het gebeurt zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als de omgeving verandert, veranderen spelen en activiteiten van kinderen. Dit geldt ook voor de weg van en naar school. Een klein voorbeeld: het toenemend verkeer en de toenemende bebouwing hebben spelen op straat nagenoeg onmogelijk gemaakt. Nochtans bleek uit mijn onderzoek dat dit in de jaren 1950 - althans op het platteland en vooral voor jongens - de 'speelplek' bij uitstek was. De straatomgeving wordt hoe langer hoe meer geproblematiseerd en gestructureerd door volwassenen om de controle te vergroten. Hierdoor neemt men echter, zonder dat men het (bewust) weet een informele leerruimte van kinderen in. Speelstraten zijn daarvan een goed voorbeeld.

In het boek *Pedagogy of Place* (Callejo Perez, Fain & Slater, 2004) stellen verschillende auteurs zich de vraag welke de relatie is tussen het ontwerpen van opvoedings-/onderwijsruimtes en het ontwerpen van ruimtes bedoeld voor het dagelijkse leven. Of met andere woorden: welke is de relatie tussen het werk van een curriculumontwikkelaar en een architect? Het boek geeft vooral een aanzet tot het denken over het belang van plaatsen voor de onderwijs- en opvoedingservaring. Meer specifiek naar mijn onderzoek stelt zich de volgende vraag: wat kan de beleving van de weg van en naar school door kinderen mij (en andere pedagogen) leren over het ontwerpen van ruimtes

voor diezelfde kinderen? En is dit intentioneel inrichten van ruimtes op basis van gegevens/herinneringen aan eigen onderwijsverleden wel wenselijk? Gaan we de dagdagelijkse realiteit dan niet verder pedagogiseren met als gevolg dat we juist deze niet-intentioneel ingerichte ruimtes gaan ontdoen van iets essentieels¹³?

Wat is het verband tussen het schoolgebouw en de weg van en naar school? Gaat het om twee totaal verschillende ruimtes of zijn er ook gelijkenissen? Of beïnvloedt de ruimte binnen school de ruimte buiten school en omgekeerd? Wat is de pedagogische meerwaarde van de straat en andere niet-intentioneel ingerichte ruimtes?

1.5 Aandacht voor de werking van het geheugen: el giro memorialístico en psychohistoria

“Pero cuando después de haber olvidado beben en la fuente de la memoria, lo que vienen a recordar está alterado, cambiado, y lo recuerdan en función de lo que tienen alrededor. Volver a tener memoria de lo que fue con exactitud es imposible; pero bueno es tener idea de que esta deformación ocurre, y no caer en la candidez de que aquí y ahora es cuando la fuente de la memoria nos da la imagen únicamente real de lo que fue; que las anteriores eran falsas en absoluto. Correspondían a su época y así hay que entenderlas.”(Caro Baroja, geciteerd in: Escolano & Hernandez, 2002, p.70)

Zoals beschreven in het voorafgaande citaat zijn herinneringen nooit een exacte weergave van de beleefde werkelijkheid. Herinneren gebeurt in functie van het heden; het is een reconstructie in functie van wie we zijn in het heden. Het is nooit de stem van het kind zelf dat doorklinkt in herinneringen, het is de stem van de volwassene die de belevingen uit zijn/haar kindertijd reconstrueert. Hierbij probeert hij/zij de ‘gaten’ te vullen. Dit betekent niet dat wat herinnerd wordt absoluut ‘onjuist’ is; het is echter belangrijk om je als onderzoeker bewust te zijn van de reconstructie van het verleden in functie van het heden.

Naar aanleiding van het toenemend gebruik van mondelinge en geschreven verhalen en getuigenissen van mensen over hun (voorbij) belevingen, werd er binnen de wetenschappen die gebruik maken van dit soort van bronnenmateriaal - in het bijzonder de historische pedagogiek en de oral history (zie ook punt 1.6) - dieper nagedacht over de werking van het geheugen. Welke zaken herinneren mensen zich heel gedetailleerd, welke zaken herinneren ze zich niet en waarom niet en is dit bewust of onbewust? Dergelijke vragen horen thuis binnen *el giro memorialístico* (Viñao, 2004) en *la psychohistoria* (deMause, 1982); benaderingen die hun oorsprong vinden in onderzoek naar de beleving van traumatische gebeurtenissen (oorlogen, dictaturen, ...) in mensenlevens (Sefton, 2002).

Waarom is deze toegenomen interesse voor het geheugen en herinneringen toe te schrijven? Eerst en vooral wordt men zich hoe langer hoe meer bewust van de mogelijkheden van geheugenmanipulatie en het gebruik van het verleden als een uiterst sterk wapen in de ideologische strijd in het heden en in de toekomst. De interpretaties van het verleden zijn de beste indicatoren voor de toekomst die men verlangt of voor ogen heeft. Ten tweede is er een tendens om terug te keren naar het verleden en de hieraan verbonden herinneringen als middel om collectieve en individuele identiteiten en lokale of regionale tradities te (re)creëren in een wereld waar hoe langer hoe meer sprake is van homogenisering, normalisering en globalisering. Ten derde ziet men hoe langer hoe meer de noodzaak in om het geheugen en de herinneringen te beschermen tegen hun eventuele manipulators en de pogingen - in sommige gevallen effectief - om het geheugen in beslag te nemen. Deze manipulatie van het geheugen is nog steeds erg actueel. Een vierde reden kan gevonden worden in het actuele debat in de historiografie over de interactie tussen individuele en collectieve geheugens. Een vijfde reden is de terugkeer van geschiedkundigen naar levensgeschiedenissen en mondelinge geschiedenis, naar microanalyse, egodocumenten en alledaagse geschriften. Herinneringen worden weer opgeroepen door afbeeldingen, teksten en andere sporen van het verleden. Als laatste reden voor de toenemende belangstelling ten aanzien van de werking van het geheugen en het al dan niet herinneren van belevingen, is er de toenemende interesse van de geschiedenis voor materiële objecten als sociale objecten, die in hun ‘materie zijnde’ het verleden bewaren; het worden voorwerpen met een geheugen (Viñao, 2004).

¹³ Met ‘essentieel’ bedoel ik hier: de pedagogische waarde van niet-pedagogische, niet-intentioneel ingerichte en doordachte ruimtes (zowel fysiek als psychologisch) waarin kinderen vertoeven.

In wat volgt wil ik wat meer inzoomen op het *schoolgeheugen* en de vraag waarom ook hier steeds meer belangstelling voor is. Antonio Viñao Frago geeft hiervoor de volgende redenen. Ten eerste krijgt het schoolgeheugen steeds meer aandacht van historisch pedagogen omdat zij, de nieuwe trends volgend, op zoek willen gaan naar de *black box* (Depaepe & Simon, 1995) van de school- en opvoedingsgeschiedenis. Een tweede reden kan gezocht worden in de toenemende interesse (verband houdend met de bloei van school- en opvoedingsmusea) voor het historisch materiaal van educatieve instellingen, de ruimtes, de schooltijden en -voorwerpen. Ten derde heb je de aandacht voor de schoolcultuur met haar eigen normen, regels en tradities (schooletnografie). Ten vierde het toenemend gebruik van levensgeschiedenissen van professoren en leerkrachten - evenals hun autobiografieën, herinneringen, dagboeken en andere types van egodocumenten - in studies over het proces van onderwijsprofessionalisering en onderwijsfeminisering. Als vijfde reden wordt het gebruik van mondelinge geschiedenissen van leraren, professoren en leerlingen, schoolherinneringen, ... als didactisch hulpmiddel bij het onderwijzen van historische pedagogiek als universitaire discipline en in lerarenopleidingen (Kelchtermans, 1999) vernoemd. Met behulp van de kritische reconstructie van het schoolgeheugen kan de onderwijs- en opvoedingsgeschiedenis immers bijdragen tot de ontwikkeling van het denken van toekomstige leerkrachten en hun eigen professionele identiteit. En als laatste reden spreekt Antonio Viñao Frago van de proliferatie van de school- en opvoedingsmusea in de laatste decennia.

Tot dusver heb ik het enkel gehad over herinneringen. Er is echter ook een andere kant: hetgeen we ons niet meer herinneren, het 'vergetene' of de 'vergeetachtigheid' (*el olvido*). Waarom herinneren we ons bepaalde zaken niet meer of lijken we die ons tenminste niet meer te herinneren? In de eerste plaats heb je het vergeten dat te wijten is aan de natuur zelf van het geheugen. Ons geheugen werkt selectief. Deze manier van vergeten is noodzakelijk en natuurlijk. Heel anders is het bewust of gewild vergeten, vaak in het geval van pijnlijke en traumatische gebeurtenissen. Ten derde bestaat er zoiets als het vergeten dat zich uit in 'stiltes', het negeren of manipuleren van bepaalde herinneringen. Bij dit type vergeten kan je twee vormen onderscheiden: het vergeten dat zijn oorsprong kent in een initiële stilte (iets wat gebeurt en al vanaf de oorsprong tot zwijgen gebracht is) en het vergeten als product van systematische operatie van inbeslagneming van het sociale en individuele geheugen met als doel het verleden te veranderen of te corrigeren om het onaangename gevoel, hetgeen men als het ware wenst te 'schrappen' in het geheugen, te doen verdwijnen.

Vanuit deze nogal theoretische beschouwingen over het geheugen en zijn werking, wil ik in wat volgt iets concreter ingaan op het schoolgeheugen/-herinneringen door kort in te gaan op het onderzoek van Mercedes Suárez Pazos.

Mercedes Suárez Pazos heeft onderzoek gedaan naar schoolherinneringen bij haar studenten op basis van autobiografische teksten. Ze heeft op voorhand geen specifieke afbakening gegeven, waardoor de variëteit in herinneringen groot was. In het boek *La memoria y el deseo* (Suárez Pazos, 2002, p.107-133) wordt dit onderzoek kort besproken en las ik de volgende belangrijke vaststellingen i.v.m de werking van het geheugen en meer specifiek de herinneringen van mensen aan de weg van en naar school:

Negatieve herinneringen worden vaak veel uitgebreider en emotioneler beschreven of besproken dan positieve en de weg naar school is één van de vele spontane herinneringen aan de tijd dat men school liep. Daarbij gaat het vaak over met wie ze naar school liepen en wat ze op dit traject deden. Ook fysieke kenmerken van de weg van en naar school worden dikwijls beschreven in herinneringen. Beschrijvingen van kinderen die school liepen in een plattelandsschool zijn opvallend uitgebreider en poëtischer beschreven dan deze van kinderen die in een stad naar school gingen. Plattelandskinderen vertellen over het landschap dat ze zagen, wat ze deden (spelen, dieren vangen, praten met boeren,...), de pijn die ze lijfelijk voelden wanneer het koud was, regende of overdreven warm en het geluksgevoel dat gepaard ging met de vrijheid die ze hadden op het schooltraject omwille van de afwezigheid van toezicht van volwassenen. Aanvullend worden er (p.121) enkele getuigenissen over de beleving van de weg van en naar school letterlijk geciteerd. Terugkerende thema's hierbij zijn: het vangen van dieren, het stelen van fruit en bloemen, beschrijvingen van de geuren en het spelen aan de rivier. Het lijken wel de 'klassieke', stereotiepe thema's.

Uiteraard hadden haar informanten ook andere (naast de weg van en naar school) herinneringen aan hun schooltijd. Ik som deze even op maar ga er niet dieper op in aangezien ze niet onmiddellijk met het schooltraject te maken hebben, maar ik vind ze vermeldenswaardig als

mogelijke onderwerpen voor verder onderzoek: beschrijving van de schoolruimte, (lijf)straffen, cruciale momenten¹⁴ in de schoolloopbaan en goeie en slechte lesgevers. Daarnaast waren er ook nog een hele lijst uitzonderingen.

1.6 Life histories en Oral history

“Recurrir a nuestros propios recuerdos, o a los ajenos, nos sumerge en un escenario lleno de vida, de detalles, de emociones, y así penetramos en lo ‘micro’ de la historia, la escuela y el currículum. Se trata de hacer público los silencios y de recuperar los olvidos.” (Escolano, geciteerd in: Suárez Pazos, p.107)

Dit citaat geeft naar mijn aanvoelen perfect het belang weer van ‘*life histories*’ en ‘*Oral history*’ voor het bestuderen van de dagdagelijkse onderwijs- en opvoedingswereld in het verleden. Het oproepen van eigen herinneringen of die van anderen dompelen ons onder in een scenario vol leven, details en emoties en op die manier krijgen we toegang tot het microniveau (vandaar de term *micro histories*) van de onderwijs- en opvoedingsgeschiedenis, de schoolcultuur en het curriculum. Het gaat om het publiek maken van de ‘stiltes’ en het heroproepen van ‘het vergetene’ (vrij vertaald).

Geschiedenis als een officiële, publieke en op tekstgebaseerde kroniek, is een vorm van *geïnstitutionaliseerd geheugen*¹⁵. Dit geheugen bevoorrecht bepaalde stemmen en legt anderen het zwijgen op. *Oral History* (Thompson, 1978) biedt kansen om deze zwijgende mensenmassa een stem te geven. De dagdagelijkse opvoedings- en onderwijswerkelijkheid werd immers niet of nauwelijks geregistreerd in het institutioneel geheugen omwille van haar ‘banale’ karakter. We hebben dus geen ‘officiële’ bronnen ter onzer beschikking om die werkelijkheid te reconstrueren. Toch is het vaak deze microwereld die ons een beeld geeft van het daadwerkelijk historisch pedagogische handelen. *Oral history* biedt ons een mogelijkheid bij uitstek om een tip van de sluier op te lichten.

De belangrijkste reden om (levens)verhalen te gebruiken in (historisch) pedagogisch onderzoek is dat mensen ‘van nature uit’ vertellende wezens zijn; organismen die individueel en sociaal verhalen beleven. Leren over het verleden door het vertellen van verhalen is iets wat we allemaal doen. Het is de eerste manier waarop we leren en het blijft een essentiële manier om onszelf tegenover onszelf en anderen te bevestigen. We vertellen onze eigen verhalen en we hertellen verhalen van anderen (Sefton, 2002). Vanuit dit idee leidt men de thesis af dat opvoeding en onderwijs de constructie en reconstructie is van persoonlijke en sociale verhalen en geschiedenissen: zowel leerkrachten als leerlingen zijn tegelijkertijd verhalenvertellers en personages in hun eigen verhalen en deze van anderen. Verhalen laten ons toe een (school)cultuur beter te begrijpen. Ze geven ons - meer dan om het even welke andere bron - toegang tot de sfeer, het schoolklimaat dat ooit heerste binnen een bepaalde school. Het gebruik van mondelinge (en geschreven) herinneringen van mensen aan hun schooltijd werd lange tijd genegeerd in het wetenschappelijk onderzoek omtrent de geschiedenis van opvoeding en onderwijs, omwille van de ‘eigen inkleuring’ van het verleden. Maar het is juist die eigen ‘inkleuring’, de persoonlijke beleving die ons in staat stelt ons de schoolcultuur voor te stellen. De schoolcultuur bestaat niet zonder zijn actoren (leerlingen, leerkrachten, directies...) en de daarbij horende subjectief ingekleurde schoolwerkelijkheid, beleefd door elk van hen.

Het is belangrijk om je als onderzoeker - bij het gebruik van mondelinge bronnen - bewust te zijn van het feit dat jij als onderzoeker mee bepaalt wat er verteld wordt; je bent een partner in het

¹⁴ Zoals daar zijn: nieuwe leerkracht, overgang van kleuterschool naar de eerste klas, overgang van ene studiejaar naar het andere in het lager onderwijs, overgang van lager onderwijs naar secundair onderwijs, overgang van publieke school naar religieuze colleges, overgang van plattelandsschool naar stadsschool en beschrijving van religieuze instellingen.

¹⁵ Herinneringen, evenals hetgeen we vergeten, zijn sociale gebeurtenissen die normaal gezien bevorderd of geremd worden door politieke, economische en/of religieuze macht, uiteraard gesteund door het historisch deterministisch discours. Deze ‘machten’ en het vaak impliciet aanwezige discours van de (pedagogische) historicus bepalen mee wat en hoe men zich bepaalde zaken moet herinneren. De historicus krijgt de opdracht om, aangespoord door officiële subsidies of andere vormen van hulp, bepaalde herinneringen/herdenkingen te steunen en anderen te weerleggen of te nuanceren. Voor verdere uitleg: VIÑAO, A. (2004, oktober). *La memoria escolar: restos y huellas, recuerdos y olvidos*. Paper gepresenteerd voor het Internationaal Colloquium Bilancio e prospettive della storia dell’educazione in Europa, Brescia.

herinneren van verhalen. Daardoor word je ‘mede-eigenaar’ van de verhalen van de informanten. De relatie tussen de spreker en de luisteraar is van fundamenteel belang. Terry Sefton wijst er bovendien op dat getuigen in het begin vaak zeggen dat ze zich niet veel herinneren. Elk interview in zijn onderzoek startte met ontkenningen. Niet enkel de luisteraar beïnvloedt het verhaal van de verteller, ook het medium waarmee het verhaal opgenomen wordt, bepaalt de aard van de getuigenis. Als onderzoeker hoor je de persoonlijke verhalen uit het verleden, maar je krijgt geen visuele informatie bij dit verhaal. Deze beeldende reis moet jezelf maken; je moet zelf de omgeving hercreëren als onderzoeker.

Wat hierboven beschreven staat, lijkt wel een pleidooi voor het gebruik van *Oral History*. Uiteraard gaan er, net als bij het gebruik van andere bronnen, ook enkele problemen mee gepaard. Eerst en vooral moet je als luisteraar een evenwicht zoeken tussen enerzijds een kritische houding ten aanzien van het verhaal en anderzijds een verantwoord luisteren, wat betekent dat je probeert zoveel mogelijk onbevooroordeeld te luisteren en hierdoor mede-eigenaar wordt van het verhaal. Een andere vraag die vaak gesteld wordt bij *Oral History* is de ‘waarheidsvraag’. Wat is er waar en wat niet in het verhaal? Terry Sefton oppert dat deze vraag eigenlijk niet de belangrijkste vraag is. Veel interessanter is de vraag waarom er gelogen wordt. Waarheid en leugen zijn niet zonder meer tegengesteld. Een leugen kan het bewijs zijn van een optredende vervorming van het verleden onder druk van het traumatische karakter ervan. Verder wordt elk vertellen van een belevenis, elke ervaring gemedieerd door taal. Taal kan de beleving zelf nooit ten volle weergeven. Nietzsche spreekt in dat verband van de pijn van de taal (Visser, 1998, p.21-25). Tenslotte kunnen mondelinge bronnen, net als andere bronnen, geen globale representatie geven van de schoolcultuur. Als historisch pedagogisch onderzoeker moet je aanvaarden dat het, ook bij het gebruik van mondelinge bronnen, gaat om een begrensde culturele (re)constructie van het verleden.

2 Onderzoeksopzet en methode

2.1 Onderzoeksvraag

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt: *Hoe beleefden kinderen in Bellegem de weg van en naar school in de jaren 1950?* Of met andere woorden: welke verschillende interacties, situaties, belevingen, ervaringen,... deden zich voor op de tocht van thuis naar school en omgekeerd? Enkele bijkomende onderzoeksvragen: waren er opvallende verschillen in beleving tussen jongens en meisjes? Had het hebben van oudere en/of jongere broers en/of zussen een invloed op die beleving? Werd het schooltraject anders beleefd als men in groep naar school liep? Hadden seizoenen een invloed op de beleving van de weg van en naar school? Werd de weg naar school beleefd als een moment van autonomie en vrijheid? Welke regels werden er opgelegd, van thuis en/of school uit? Wat voelden, dachten, droomden kinderen op weg van en naar school? En komen de mondelinge verhalen overeen met de mythe over 'de weg van en naar school'? Enz. Het is hierbij niet de bedoeling, zoals reeds aangehaald in de inleiding, om de lokale geschiedenis van Bellegem in kaart te brengen¹⁶. De *beleving* van de weg van en naar school staat centraal. Uiteraard is deze beleving plaatsgebonden en op die manier wordt ook een stuk lokale geschiedenis tot leven gewekt, maar de reconstructie van de omgeving gebeurt enkele in functie van de beleving en niet als een studie op zich.

Waarom de keuze voor de jaren 1950¹⁷? Enerzijds werd deze keuze ingegeven door een zekere nostalgie van mijnentwege¹⁸, anderzijds doordat het bestuderen van 'stiltes' gepaard gaat met de mogelijkheid tot uitroeiing ervan. Als ik dergelijk onderzoek vandaag zou uitvoeren (waarmee ik bedoel: de beleving van de weg van en naar school door kinderen vandaag de dag), bestaat het risico dat deze *self-directed periods* van kinderen op weg van en naar school in beslag genomen/geproblematiseerd zouden kunnen worden door pedagogen en andere opvoeders. Dan zou ik kinderen de fysieke, emotionele en psychische ruimte die ze ervaren bij het naar school gaan of de terugkeer naar huis, ontnemen. Of genuanceerder: dan bestaat de *kans* op uitroeiing, het verwijderen van de niet-intentioneel ingerichte ruimtes.

Waarom de keuze voor dit weinig onderzocht en absoluut niet voor de handliggend onderwerp? Eigenlijk verraden de gebruikte adjectieven in de voorafgaande vraag waarom ik koos voor dit onderwerp: het is nauwelijks onderzocht en behoort tot één van de vele stiltes in de onderwijs- en opvoedingsgeschiedenis; het is een uitdaging om naar dergelijke onderwerpen onderzoek te doen. Het onbekende verleidt.

2.2 Analyse-eenheden: steekproef en aantallen

Dankzij een goed functionerende alumniorganisatie kreeg ik snel - via enkele sleutelfiguren (familieleden en anderen) - de lijst te pakken van zowel jongens als meisjes die in het jaar 1953 in het vijfde leerjaar in Bellegem school liepen.

Het gaat om twee verschillende scholen (jongens- en meisjesschool) gesitueerd op twee verschillende plaatsen. Zoveel mogelijk (niet alle adressen waren beschikbaar) leerlingen uit de toenmalige jongens- en meisjesklas werden aangeschreven (zie bijlage 1.1), wat betekent

¹⁶ Interessante literatuur voor verder studie: LEFEBVRE, G. & VERMEULEN, J. (2001). *Jules Foulon (1877-1938) alias Kwibus: een Bellegems volksdichter*; LEFEBVRE, G. & VERMEULEN, J. (1999). *Een dorp zoo preusch als menig steen: Guido Gezelle en Bellegem*; BAERT, J., DECOCK, B., DEPREZ, F., VERFAILLIE, L., DEPAEPE, J. & DE BETHUNE, E. (1997). *Jubileumboek 100 jaar toneel in Bellegem, 25 jaar De Gebroken Spiegel*; VAN BETSBRUGGE, G., CALLENS, I. & DECALUWE, C. (1993). *Bellegem*; LEFEBVRE, G., SANTY, F., VAN HUYLENBROUCK, G. & DE BETHUNE, E. (1990). *Een eeuw Bellegemse vlaggen*; DEL'HAYE, I. (1988). *Bijdrage tot de toponymie van Bellegem*. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven.

¹⁷ Met dank aan Nancy Vansieleghem voor deze boeiende, uitdagende vraag bij mijn onderzoek. Nadien las ik de in ons gesprek besloten vaststelling ook in het boek *La cultura escolar*, p.277. Julio Ruiz Berrio schrijft daar: "*Conocer los silencios es poder extirparlos.*"

¹⁸ Ik had de romantische vooronderstelling dat de weg van en naar school zo'n vijftig jaar terug er nog helemaal anders uitgezien moest hebben. Dit vermoeden werd ook gedeeltelijk bevestigd door mijn moeder, geboren en getogen in Bellegem. Vandaar mijn keuze voor Bellegem trouwens.

tweëntwintig meisjes en zestien jongens. Bij het aanschrijven zelf werd gevraagd om een brief met de nodige achtergrondgegevens (zie bijlage 2) terug te sturen. Op basis van deze achtergrondgegevens kon ik dan selecteren op achtergrondvariabelen. Van de meisjesklas kreeg ik zes spontane reacties (waarbij één vrouw een brief stuurde met de mededeling dat ze niet 'interessant' genoeg zou zijn voor dergelijk onderzoek, zie bijlage 3.1.8), van de jongensklas slechts vijf. Ik ondernam een tweede poging en belde mensen die niet gereageerd hadden op, om nogmaals de vraag te stellen om mee te werken. Bij de meisjes leverde dit een extra informant op; bij de jongens helaas niet. In totaal had ik dus twaalf informanten; zeven vrouwen en vijf mannen. Vooral het onderwerp zelf leek de mensen erg te verrassen en velen hadden het gevoel zich daarover niets meer te herinneren. Daar de opkomst niet zo groot was, kon ik mijn vooraf bedachte selectiestrategie (op basis van achtergrondvariabelen een zo groot mogelijke heterogeniteit nastreven) niet meer toepassen. Ik heb wel gewerkt met enkele sleutelfiguren en hier en daar informele gesprekken gehad met leeftijdsgenoten die niet onmiddellijk tot deze klas behoorden, maar eveneens opgroeiden in Bellegem. Dit heb ik echter veeleer gedaan als een soort van 'toetsing' van de verkregen informatie. Tenslotte hebben ook René Lefebvre, Marc en Luc Depaep (allen geboren en getogen in Bellegem) mijn onderzoek nagelezen als externe en tegelijke interne deskundige ter zake.

2.3 Onderzoeksstrategieën en data

2.3.1 Onderzoeksstrategieën

Ik heb hoofdzakelijk gewerkt met ongestructureerde kwalitatieve interviews. Een bijkomende onderzoekskeuze was het herbewandelen van de toenmalige weg van en naar school van elk van mijn informanten. Deze keuze nam ik vanuit twee motieven: enerzijds is samen naast elkaar wandelen minder confronterend dan een interview waarbij je oog in oog staat met de interviewer; anderzijds stimuleert het herbewandelen van de weg het herinneren. Sommige informanten bijvoorbeeld zeiden me op voorhand dat ze weinig te zeggen hadden, terwijl ze bij het herbewandelen opeens heel veel herinnerden, zelfs tot in de kleinste details.

Daarnaast ben ik - voorafgaand aan de interviews - op zoek gegaan naar fragmenten over de beleving van de weg van en naar school in jeugd- en kinderliteratuur en romans. Deze bron heb ik zeker niet uitgeput. Het was veeleer een eerste, fantasievolle oriëntatie op mijn onderzoeksonderwerp. 'In de marge' ben ik ook nog op zoek gegaan naar andere bronnen (zie bijlage 6) die mij iets konden vertellen over beleving van de weg van en naar school, zoals prentenkaarten, schilderijen, foto's (o.m. van Robert Doisneau), wandplaten voor de lagere school (Karl Catteeuw), films die dit thema aan bod lieten komen, enz. Deze informatie heb ik echter - wegens de tijdsintensiviteit van het afnemen, neerschrijven en analyseren van de kwalitatieve interviews - niet voldoende kunnen analyseren.

2.3.2 Data

De data uit de kwalitatieve interviews bestaat uit gedetailleerde beschrijvingen van situaties, gebeurtenissen, personen en interacties, alsook directe citaten van personen omtrent hun ervaringen, documenten en andere schriftelijke bronnen. Verder geldt het principe van datatriangulatie: naast de interviews heb ik data gehaald uit verschillende bronnen (jeugdliteratuur, romans, internet sites, films, wandplaten, foto's, schilderijen, prentenkaarten, communicakaartjes, enz.). Tenslotte heb ik een logboek (zie bijlage 4) bijgehouden waarin ik eigen gedachten, keuzes, reflecties, enz. neerschreef. Immers: wat je als onderzoeker hoort en ziet, wordt beïnvloed door wat je wilt onderzoeken.

2.4 Data-analyse

Data-analyse en dataverzameling gaan hand in hand: de data-analyse stuurt de dataverzameling (terug te vinden in logboek). Ik heb de data-analyse manueel uitgevoerd. Enerzijds omdat de hoeveelheid gegevens nog hanteerbaar was. Anderzijds vereist etnografisch onderzoek bij verwerking en interpretatie verbeelding en inzicht vanwege de onderzoeker, wat niet gemakkelijk

te ‘vervangen’ is door een computergestuurde data-analyse. Binnen de data-analyse zelf heb ik de volgende stappen genomen.

Eerst en vooral heb ik de gegevens georganiseerd in te handhaven onderdelen/eenheden door op zoek te gaan naar terugkerende patronen/thema’s (en subthema’s). Vervolgens heb ik de gegevens geïndexeerd in categorieën en thema’s. Ten derde heb ik een inhoudsanalyse uitgevoerd per thema door gebruik te maken van open codering (analyse per zin/paragraaf op basis van gedifferentieerde categorieën). Een vierde stap bestond uit een kwalitatieve beschrijving per thema. Hiervoor heb ik gebruik gemaakt van representatieve teksten, belangrijke gebeurtenissen, karakterportretten van enkele sleutelfiguren en heb ik bovendien gelet op de frequentie waarmee bepaalde gebeurtenissen zich voordeden. De volgende stap bestond uit het zoeken naar patronen in de gegevens en de verbanden tussen de verschillende gegevens. Tenslotte heb ik de uitzonderingen (‘extreme’ of ‘negative’ cases) in kaart gebracht.

Wat het beeldmateriaal betreft (zie bijlage 6), heb ik - door tijdsgebrek - moeten passen. Ik heb het verzamelde materiaal (de data op zich) in de bijlagen opgenomen, louter ter illustratie. Het is wel bruikbaar voor verder onderzoek naar de beleving van de weg van en naar school en vooral wat betreft de visuele representatie (vaak stereotiep) van dit traject. Het zou bijvoorbeeld een uitdaging zijn om dit beeldmateriaal te toetsen aan de beleefde werkelijkheid (mijn onderzoek). Hierbij aansluitend wil ik verwijzen naar het pas neergelegde doctoraat van Karl Catteeuw¹⁹, waarin hij een beeldanalyse heeft gemaakt van wandplaten die gebruikt werden in de lagere school. In een aantal van deze besproken wandplaten is de weg van en naar school zichtbaar (bijlage 6.4). Er zijn ook films²⁰ die hierover een fragmentarisch beeld geven en er is een recent verschenen boek voor handen²¹ waarin een artikel verscheen over het verfilmen van de *black box* (Catteeuw, Dams, Depaepe & Simon, 2005, p.203-231): *Filming the Black Box: Primary Schools on Film in Belgium, 1880-1960: a First Assessment of unused Sources*.

2.5 Validiteit van data en conclusies

In dit onderzoek is er sprake van analytische inductie: op basis van de verkregen gegevens heb ik (mijn) verhaal gemaakt over de toenmalig beleefde werkelijkheid. Dé waarheid bestaat niet. Toch zijn er een aantal standaardregels waar goed etnografisch onderzoek aan moet voldoen, wil het betrouwbaar zijn en waar ik rekening mee gehouden heb.

2.5.1 Externe en interne betrouwbaarheid

De *externe betrouwbaarheid* van de interviews heb ik proberen verhogen door een nauwkeurige beschrijving te geven van de informanten (zie achtergrondinfo bijlage 2, logboek bijlage 4 en de uitgetypte interviews zelf bijlage 3), de condities en sociale context van het onderzoek, de posities en rollen²² die ik als onderzoeker had in de onderzoekssituatie en door het verschaffen van methodisch-technische informatie.

Interne betrouwbaarheid heb ik proberen nastreven door het verschaffen van empirische voorbeelden bij het verslag van mijn resultaten, door het toepassen van datatriangulatie (verschillende bronnen raadplegen), het terugkoppelen van mijn interpretatie naar de informanten (5 maart 2005), het laten nalezen van mijn onderzoek en interpretatie door externe deskundigen²³ en door in mijn bespreking van de resultaten een duidelijk onderscheid te maken tussen beschrijvingen en interpretatie/reflectie. Bij de terugkoppeling heb ik onduidelijkheden ook opnieuw bevraagd; ditmaal in de grote groep.

¹⁹ CATTEEUW, K. (2005). *Als de muren konden spreken... Schoolwandplaten en de geschiedenis van het Belgisch lager onderwijs*. Nog niet gepubliceerd proefschrift, Leuven: Universiteit Leuven.

²⁰ *Blueberry Hill* (De Hert, 1995); *Ciske de Rat* (Pieters, 1984); *De Witte* (Vanderheyden, 1934); *De Witte van Sichem* (De Hert, 1980); *Fast Times at Ridgemont High* (Heckerling, 1982); *L'Argent de Poche* (Truffaut, 1967). Deze opsomming is zeker nog niet volledig!

²¹ MIETZNER, U., MEYERS, K. & PEIM, N. (eds.) (2005). *Visual History. Images of education*. Bern: Peter Lang.

²² Kleindochter van..., studente uit universiteit Gent..., dochter van..., nichtje van...

²³ Marc en Luc Depaepe, René Lefebvre.

2.5.2 Externe en interne validiteit

Factoren die de *interne validiteit* in gevaar kunnen brengen en waarmee ik zoveel mogelijk probeerde rekening te houden, waren vooral observatie-effecten. Hiermee bedoel ik reacties op mijn aanwezigheid als onderzoeker (bijvoorbeeld de vrees zich niets te kunnen herinneren), reacties van mezelf als onderzoeker ten gevolge van betrokkenheid (overrapport, going native, onderzoeksblindheid), mogelijke reactiviteit van informanten en storende effecten ten gevolge van de wijze waarop het menselijk brein gegevens opneemt en verwerkt (zie ook theorie, punt 1.5). Om de *interne validiteit* te verhogen heb ik gestreefd naar dialogische relaties met de informanten²⁴, heb ik zoveel mogelijk mijn bedenkingen en keuzes proberen expliciteren (zie logboek bijlage 4 en interviews bijlage 3), heb ik de interviews en bijkomende observaties zo snel mogelijk genoteerd, ben ik op zoek gegaan naar contextmateriaal (boek *klasgenoten*, oude prentenkaarten van Bellegem, enz.), heb ik de resultaten teruggekoppeld naar de informanten en heb ik gewerkt met verschillende bronnen.

Tenslotte nog iets over de *externe validiteit* van het onderzoek. Het doel van het onderzoek was helemaal niet om nadien de verkregen informatie te kunnen generaliseren. Toch heb ik gestreefd naar een herkenbare beschrijving van de werkelijkheid door rekening te houden met selectie-effecten (er waren bijvoorbeeld slechts twee boerenkinderen bij, de toenmalige lage sociale klasse in Bellegem), situatie-effecten en constructie-effecten. Aanvankelijk wou ik ook doelgericht steekproeftrekken (maakt inductieve generalisatie mogelijk tot op zekere hoogte), maar zoals reeds hierboven beschreven (punt 2.2), bleek ik die 'luxe' niet te hebben. Ik heb wel geprobeerd om extra aandacht te besteden aan de uitzonderingen ('extreme' of 'negative' cases).

²⁴ Ik bleef gemakkelijk eerst een kopje koffie drinken of ging daarna eens op café. Ook samenkomst 5 maart 2005 verliep erg gemoedelijk naarmate de avond vorderde.

3 Resultaten

In wat volgt, ga ik dieper in op de resultaten die ik verkreeg bij mijn zoektocht naar fragmenten over de beleving van de weg van en naar school in romans, kinder- en jeugdboeken. Vervolgens krijg je de ‘hoofdbrok’ van mijn scriptie voorgeschoteld: de resultaten van mijn onderzoek in Bellegem.

3.1 Romans, kinder- en jeugdliteratuur

Mijn zoektocht naar fragmenten over de beleving van de weg van en naar school in romans, kinder- en jeugdboeken was een eerste stap in mijn onderzoek. Het was niet de bedoeling dit bronnenmateriaal volledig uit te putten. Zoals reeds vermeld, was er weinig wetenschappelijke literatuur over mijn onderzoeksonderwerp voorhanden, vandaar dat ik dit literaire bronnenmateriaal aangesproken heb. Romans worden te vaak afgeschilderd als volledig fictief. Heel veel romans weerspiegelen echter een bepaalde tijdsgeschiedenis en zoals reeds gezegd: fictie en realiteit zijn soms moeilijk te onderscheiden, maar alle fictie draagt een realiteitsgehalte in zich en omgekeerd. Ik hoopte - via deze zoektocht in romans, kinder- en jeugdboeken - een beeld te krijgen van hoe die weg beleefd werd of althans hoe de beleving van deze weg voorgesteld/gecreëerd werd (mythe) in verhalen van schrijvers. Ik heb één Spaanstalig boek in handen genomen (punt 3.1.1) en enkele Nederlandstalige boeken (punt 3.1.2). De selectie van de boeken was zeker niet systematisch, maar dat was de bedoeling ook niet. Wel lijkt mij het zoeken van fragmenten over de beleving van het schooltraject in romans, kinder- en jeugdboeken een uitdaging voor verder onderzoek²⁵. Bijkomend heb ik professor H.Q. Röling²⁶ aangeschreven. Hij heeft (ondermeer) jeugdherinneringen over onderwijs, afkomstig uit verschillende getuigenissen (van Belgen en Nederlanders) geordend in een databestand. Ik heb het databestand ingekeken, maar daaruit bleek dat deze getuigenissen niet liepen tot in de jaren 1960 omdat de autobiografieën over die periode nog geschreven moeten worden.

3.1.1 *La vida en las aulas*

Dit boek (Lomas, 2002) bestaat uit een samenstelling van literaire teksten van verschillende auteurs. Elk van hen haalt herinneringen aan de school en de schoolcultuur op; hetzij als leerkracht, hetzij als leerling. De fragmenten roepen het schoolleven op zoals zij het beleefden, vanuit hun eigen perspectief. Dit boek is een heel rijke bron om zicht te krijgen op schoolcultuur en de beleving ervan door haar actoren (leerlingen en leerkrachten), maar er waren relatief weinig fragmenten die stilstonden bij de beleving van de weg van en naar school. De enkele fragmenten die ik vond, handelden over de volgende onderwerpen:

- het memoriseren of herhalen van ‘lesjes’ op weg van en naar school;
- het verzamelen van wapentuig (steentjes enz.) om in school op elkaar te kunnen mikken;
- lanterfanten, treuzelen op weg van en naar school, om toch niet te snel aan de schoolpoort te staan;
- de weg naar school als dagdagelijks ritueel beschreven: steeds dezelfde mensen kom je tegen op dezelfde plaats; je doet hetzelfde ommetje en je speelt telkens dezelfde spelletjes;
- ruzie die in de klas begint, wordt buitenschools (o.m. op weg van en naar school) uitgevochten;
- een verliefde ziel hielp zijn lerares altijd met het dragen van boeken e.d. en liep op die manier een eindje met haar mee naar huis. Zo had hij haar - even althans - voor zich alleen;
- een herinnering aan het secundair onderwijs waar de auteur vertelt dat de jongens snel de school verlieten om de meisjes aan de meisjesschool op te wachten;
- de weg van en naar school beleefd als een moment van volledige vrijheid;
- in sommige scholen was het de gewoonte dat leerkrachten de kinderen begeleidden naar huis zodat de school een ‘goede’ naam zou hebben en de kinderen geen kattenkwaad zouden uithalen;

²⁵ Een systematische onderzoeksmethode is hierbij niet voor de hand liggend aangezien er nog heel weinig databestanden bestaan die thema's uit romans ordenen.

²⁶ Dr. H.Q. Röling is professor in historische pedagogiek aan de universiteit van Amsterdam. Hierbij mijn oprechte dank voor het inkijken van het databestand dat hij opstelde.

- tenslotte een gedicht over een jongetje dat te laat op school kwam omdat hij op weg naar school wegdroomde bij het fluiten van de vogels.

3.1.2 *De weg van en naar school in Nederlandstalige kinderboeken, jeugdliteratuur en romans*

“(...)Wel herinner ik mij heel duidelijk de tochten van en naar school, omdat ze zo geweldig opwindend waren. Waarschijnlijk de enige dingen die een jongen van zes echt interesseren en hem zullen bijblijven, zijn opwindende dingen. In mijn geval concentreerde de opwindende zich op mijn nieuwe driewieler. Elke dag reed ik erop naar school samen met mijn zuster op haar driewieler. Er gingen geen grote mensen met ons mee en ik herinner me heel duidelijk hoe wij bij een bocht in de weg naar één kant overhielden en op twee wielen door de bocht gingen. Dit was allemaal in die goede oude tijd, moet je weten, toen een auto op straat nog een hele gebeurtenis was, en het nog veilig was voor kleine kinderen om midden op de straat te spelen en naar school te fietsen.” (Dahl, 1991, p.24)

Het hierboven geciteerde fragment was het allereerste dat ik las over de beleving van de weg van en naar school. Het was de opstap voor mijn verdere zoektocht naar literaire fragmenten over de beleving van het schooltraject in kinderboeken, jeugdboeken en romans. Deze leeservaringen waren een uitstekende aanloop voor de interviews, daar ik heel wat thema's of mogelijke thema's aangeboden kreeg. Ik zou elk onder handen genomen boek nu apart kunnen bespreken, maar aangezien dit bronnenmateriaal slechts een fractie is van mijn hele onderzoek, heb ik besloten om een synthese te maken van de thema's die aan bod kwamen in de verschillende boeken. De doorgenomen boeken vind je in de literatuurlijst achteraan.

Eerst en vooral viel mij op dat de schrijvers de omgeving heel gedetailleerd en uitgebreid weergeven. Ze beschrijven de natuur, de aanwezige geuren, het weer, enz. op een poëtische wijze. Cornelis Verhoeven vertelt ook hoe hij als kind de verschillende plaatsen een 'eigen' naam gaf. De meest vernoemde plaats in de verhalen over de weg naar school, is de snoepwinkel. Deze snoepwinkel is voor de kinderen wat een café is voor dronkaards. Ze krijgt een magische aantrekkingskracht toegewezen en de beschrijving van het snoepgoed gebeurt altijd heel gedetailleerd. De kinderen uit de verhalen kijken verlangend, met hun neus tegen de ruit gedrukt, naar het veelkleurige snoepgoed dat hen als het ware naar binnen lokt. De omgeving leidt en verleidt de kinderen. En niet alleen de omgeving. Op weg naar school kom je immers ook andere kinderen en volwassenen tegen. Voorbeelden en anti-voorbeelden. Zo wordt Pinokkio telkens opnieuw gewaarschuwd voor 'slechte' vrienden die hem letterlijk en figuurlijk van het 'goede pad' kunnen brengen... Op straat, zonder begeleiding van volwassenen, loert het gevaar en de verleiding. De autonomie en vrijheid die kinderen krijgen, wordt in het ene verhaal verheerlijkt, in het andere gedramatiseerd. Het ene kind voelt zich vrij en vreugdevol; het andere kind, vaak het gepeste kind, voelt zich angstig. Waar zal de 'bende' ruziestokers hem/haar nu weer opwachten? Conflicten die in school beginnen, krijgen een staartje op weg van en naar school wanneer er geen opvoeders meer zijn die kunnen tussenkomen. Anderzijds kan het samen naar school wandelen ook een bron zijn van gedeelde avonturen en kattenkwaad. Zo beschrijft Roald Dahl bijvoorbeeld hoe hij, samen met vrienden die hij ontmoette op het schooltraject, het Muizenplan bedacht. Dit Muizenplan hield in dat ze het enge, kwaadaardige vrouwtje van de snoepwinkel eens flink zouden doen schrikken door stiekem een dode muis in de toverbollenpot te steken...met alle gevolgen vandien. Ander kattenkwaad bestaat uit het opblazen van kikkers, spijbelen, inwoners voor de gek houden, enz. De Witte van Siechem herhaalt op weg naar school nog eens vlug de tien Werken van Barmhartigheid die hij moet kennen. Hij mijmert weg en vraagt zich af welk nut deze Werken nu eigenlijk wel hebben... En zo kom ik bij het laatste thema: fantaseren. Fantaseren en mijmeren over het eigen leven en het leven op school. De weg van en naar school blijkt daarvoor het ideale moment.

Besluitend zou je kunnen zeggen dat in de verhalen de beleving van de weg van en naar school duidelijk verschilt van het leven in de school en thuis. De contrastervaring tussen de verschillende milieus wordt, net als in het artikel van Jaume Trilla Bernet, benadrukt. De weg van en naar school is een moment van vrijheid en autonomie, maar deze wordt niet steeds positief beleefd. Sommige kinderen genieten ervan, voor andere kinderen is het een periode van onrust en angst tussen twee 'veilige' omgevingen in (thuis en school). 'Gewone' verhalen zijn er nauwelijks. De beleving van

de weg van en naar school is een intense beleving waarin alle zintuigen aangesproken worden. Dit weerspiegelt zich in de gedetailleerde, poëtische beschrijvingen van de weg van en naar school.

3.2 Interviews

De uitgeschreven interviews en mijn logboek vind je in de bijlage (respectievelijk punt 3 en 4). Vooral mijn logboek biedt extra informatie over de omstandigheden waarin de interviews²⁷ verliepen, de relatie die ik opbouwde met de informanten, invloed van sociale karakteristieken en geslacht, gevoeligheden in verband met het onderwerp, mijn eigen gemoedstoestand en keuzes, enz. Hieronder geef ik een synthese van de verhalen van de informanten, geïllustreerd met citaten²⁸. De keuze voor het veelvuldig gebruik van letterlijke citaten was een heel bewuste keuze: belevingsbeschrijvingen zijn immers erg taalgebonden. De letterlijke citaten geven veel beter de sfeer weer van de beleving dan mijn eigen gewikte en gewogen woorden (die trouwens op zich alweer een interpretatie zijn van hun woorden!). Hun woorden weerspiegelen hoe zij de werkelijkheid percipiëerden en percipiëren. Ze geven ons een beeld van de beleefde werkelijkheid ‘van binnenuit’ beschreven. De beschrijving van resultaten staat echter in etnografisch onderzoek nooit los van interpretatie. Deze interpretatie is gedeeltelijk persoonlijk, gedeeltelijk een terugkoppeling naar het voorafgaande theoretische kader (punt 1).

3.2.1 Wat deden kinderen zoal op weg van en naar school?

Algemeen kan gezegd worden dat de variatie aan activiteiten op weg van en naar school erg groot was, tenminste bij de jongens. In de verhalen van de meisjes keert telkens terug dat zij ‘fraai’ (braaf) moesten zijn en recht naar huis/school liepen. Verder dient nog gezegd te worden dat het niet altijd mogelijk was om vrijetijdsactiviteiten en activiteiten op weg van en naar school uit elkaar te halen. De weg naar school (de fysieke omgeving) was immers ook een belangrijke vrijetijdsruimte in die tijd. Alweer geldt dit meer voor de jongens dan voor de meisjes. De meisjes werden vaker ingeschakeld in het huishouden voor en na school en kregen minder de kans om zomaar op straat te gaan spelen. Bepaalde activiteiten zijn ook heel duidelijk seizoenafhankelijk, maar daarover vind je meer in punt 3.2.4. Plaatsen en activiteiten zijn in de rapportage van de resultaten gescheiden omwille van de duidelijkheid, maar zijn uiteraard sterk verbonden. Plaatsen geven immers aanleiding tot bepaalde activiteiten, zoals besproken in punt 1.4.

Spelen

Spelen op weg van en naar school was vooral een zaak van jongens. De meisjes speelden veel minder op weg van en naar school en herinnerden zich daar ook nauwelijks iets van. Ze haalden aan dat ze op tijd thuis moesten zijn en dat de tijdsduur van het schooltraject gecontroleerd werd. Als je dus later dan normaal thuis kwam als meisje, kreeg je stevast de vraag hoe dat kwam. Spelen en treuzelen zat er dus niet in. Tenzij het notentijd was...

“Ja, we mochten niet blijven spelen hé. Ze wisten welk uur da me weggingen, welk uur dat de schoole gedoan was en ze wisten hoeveel tijd da me hadden om naar huis te komen... want anders ze gingen zider (zij) veel te vele verlegene zijn hé...ja, me moesten winder zo verre naar schoole. En dat deden me niet, me speeldegen niet. En als de nootjes rip (rijp) woaren, ton mochten me een kart (kwartier) eerder gaan om nootjes te roapen. Maar anders, nee, nee...”

De vraag is uiteraard of de meisjes hier geen sociaal wenselijke antwoorden gaven. Het stond immers in die tijd niet goed dat je je ophield onderweg als meisje. Als ze dit wel zouden vertellen, dan zou ik als onderzoeker misschien de indruk krijgen (vanuit hun perspectief) dat ze niet erg gehoorzaam waren, wat in die tijd gelijkstond met ‘niet opgevoed zijn’ en ‘zonde’. Bovendien voelde ik een duidelijke geïrriteerdheid als ik bleef doorvragen naar activiteiten op weg van en naar school. Ze gingen telkens in de verdediging en leken mijn vraag erg onterecht te vinden.

Slechts één vrouw vertelde me dat ze soms hinkelde op de terugweg omdat ze dan het gevoel had dat de weg korter leek...

²⁷ De namen van de informanten worden omwille van privacyredenen niet weergegeven. Zij die wel vermeld worden, zijn (in de meeste gevallen) reeds gestorven.

²⁸ De cursief gedrukte delen zijn de letterlijke citaten van de informanten. De niet cursieve delen zijn mijn vragen.

“Wel ja, wat deden me winder dikwijls, dat was azo hinkelen, met da bloksken da me dan schopten, maar euh... goh, ja, ‘k moet nu peisen...” En deed je die spelletjes bij voorkeur in het terugkeren of in het gaan? “In ’t terugkeren hé, we waren dan een beetje vlugger thuis hé... ja, we waren da gewent hé, van altijd dienen trot te moeten doen... auto’s waren er praktisch niet, of toch niet vele...”

Volgens de vrouwen kregen de jongens meer vrijheid op weg van en naar school en hadden ze daardoor meer kans om te spelen. Waarschijnlijk golden dezelfde regels ook wel voor de jongens, maar gehoorzaamden jongens niet altijd aan die regels of werd er meer speling toegelaten door volwassenen. Was het verantwoordelijkheidsgevoel van meisjes groter in die tijd?

“Ja, de jongens die zaten dikwijls langs de kant van de weg aan ’t knikkeren en aan’t doen en aan’t spelen met de ‘pekkels’, ja dat weet ik ook nog...”

Wanneer ik de jongens zelf aan het woord liet, bleek dat ze inderdaad veel meer speelden op dit traject en ze zich die spelen ook erg goed herinnerden. Het is echter niet altijd duidelijk wanneer het gaat om spelen die gespeeld werden op weg van en naar school en spelen die in de vrije tijd gespeeld werden. Deze verwarring is er omdat diezelfde weg naar school, de straat, in die tijd ook speelruimte was voor vele kinderen. Bovendien stopte het spelen ook niet zomaar aan de schoolpoort: vaak werden spelen verder gezet tijdens middagpauzes en speeltijden. Wat werd er nu precies gespeeld? Een viertal spelen keren regelmatig terug: voetballen in ’t Straatje waarbij de ruitjes van ’t Hoofd (hoofdonderwijzer) regelmatig aan diggelen lagen, ‘Potje Stamp’, ‘Katje Duk’ en seizoengebonden spelen als ‘kriekenstenen gooien’²⁹ en ‘pekkelen’.

“(...) En het seizoen van de ‘kriekenstenen’, dat de kersen rijp waren, iedereen verzamelde zoveel mogelijk ‘kriekenstenen’. Bij ons zat dat in de wei, dat viel en dat werd dan gedroogd in de zon. En de merendeel had dus ne ‘stand’ (score) mee naar school. Mijne stand, ‘k herinner mij dat nog, dat was zo ne plank met nagels op en bij den ene nagel stonden vijf kriekenstenen, bij de andere tien, vijftien enzovoort tot twintig kriekenstenen. En ik had van die bruine ringen link van de gordijnen en dat was dan zo, van op twee meter afstand... ze moesten bijvoorbeeld, zeg maar, tien kriekenstenen inleggen, en dan was dat dus smijten met ne ring en ge kon er eventueel, honderd kriekenstenen mee winnen.”

“(...) En hier speelden we altijd ‘katje duk’ (verstopper) zoals me da zeiden en da was hier ’t Straatje om of al gunter were neer. En als ze ons nie zagen dan kwam diegene die stond of aftelde al hier langs en ja, da was... we hebben hier wat uitgehaald!”

Verder worden enkele ‘merkwaardige’³⁰ spelen vernoemd: ‘nummers van autoplaten verzamelen’, ‘in de sieze’, ‘tourke de gras’³¹ en het spelen met ‘hoepel en stok’, bekend vanuit Pieter Breughels (de Oude) schilderij *De kinderspelen*³². Uiteraard werden ook allerhande wedstrijdjes (hoofdzakelijk loop- en fietswedstrijden) aangehaald, maar deze heb ik ondergebracht in een aparte categorie (zie verder).

“Eén van ons hobby’s als we klein waren, als de auto’s opkwamen... wij verzamelden nummerplaten van auto’s. Iedere keer dat er een auto voorbij kwam, daarvan schreven we de plaat op. Bijvoorbeeld had je er al twintig en den anderen zei dat ie er al dertig had. “Mag ik uw platen ook opschrijven?” (imiteert) Zo van die stomme spellekes. Er was dan ne keer enen die naar Kortrijk geweest was en hij had er in Kortrijk veel kunnen opschrijven hé. En dan kregen we die platen allemaal doorgespeeld... en dat deed nu toch niks hé (lacht met eigen spelletje).”

²⁹ Het spel met de kriekenstenen werd altijd ritueel ingeleid met het zinnetje ‘*Gardima bouché...*’ dat luidop gezongen werd. Het moet zo geklonken hebben, maar wat het betekende en van waar het kwam, wist Luc Depaep niet meer.

³⁰ Uiteraard voor mij merkwaardig aangezien het spelen zijn waar ik nog nooit van gehoord had.

³¹ In het algemeen Nederlands beter bekend als ‘haasje over’.

³² Pieter Breughel de Oude, (1525-1569). *De kinderspelen* (1560), Kunsthistorisches Museum Wien, Wenen.

“Jah, natuurlijk hé... en godverdomme, hier... we hadden dan touwen en we hingen dat allemaal aan elkaar en dat was euh... hoe noemde ze dat nu weer? ‘in de sieze’... vroeger had je een paard en er hing daar een ‘sieze’ (teugels?) aan hé. En de sterkste van de school ging dan van voor hé en heel die lusse daaraan en al die wilde meelopen in de ‘lusse’ moest zien dat ie meekon hé want die gasten die trokken... en dat was dan zo tot daar lopen en dan maakte de lusse, met de middelpuntvliegende kracht een geweldigen bocht... dat was onder andere een spel. Want dat waren hier allemaal (wijst op speelplaats school) fijne baksteentjes (...)”

Deze (jongens)spelen werden vooral gespeeld in ‘t Straatje en ter hoogte van de Molendam. Voetballen deed men in het zogenaamde ‘Voetbalstraatje’ (zie verder onder punt 3.2.2). Kinderen die iets verder woonden en op weg naar school passeerden langs de omringende velden, bleven daar ook wel eens spelen, vooral als de oogst voorbij was.

Besluitend kan je dus zeggen dat er een duidelijk verschil is, wat dit spelen betreft, tussen jongens en meisjes. Meisjes speelden nauwelijks en werden duidelijk strenger gecontroleerd tijdens het schooltraject. Zij merkten ook op dat jongens meer vrijheid hadden op die weg van en naar school. Nochtans zijn er ook wel verschillen te merken tussen de verhalen van de jongens. Enkelen herinnerden zich heel veel en tot in de kleinste details, terwijl anderen slechts vage herinneringen hadden. Dit kan echter ook te maken hebben met de verschillende persoonlijkheden (extravert/introvert) van de ondervraagde mannen en de leefsituatie op het moment van de afname van het interview. Het bleek namelijk dat één van de ‘grootste’ vertellers een alleenstaande man was die eigenlijk heel graag onder de mensen zit. Hij genoot met volle teugen van het vertellen en de aandacht die hij hierbij kreeg, en leek zich daardoor ook veel meer te herinneren.

Kattenkwaad of kwajongensstreken

‘Kwajongensstreken’ is bij deze een goed gekozen benaming aangezien het vooral de jongens waren die kattenkwaad uithaalden op weg van en naar school of er toch tenminste het meest over vertelden. Kwajongensstreken zijn natuurlijk ‘stoer’, iets waar meisjes niet onmiddellijk fier op zijn. Bovendien is het best mogelijk dat hier alweer sociale wenselijkheid sterker bij de meisjes speelde in het interview dan bij de jongens. De plaatsen waar het meest deugnieterij uitgestoken werd, waren het beruchte Straatje (de ‘hoven’, ter hoogte van het café ‘t Hertje en bij slager Vettie), het zogenaamde ‘Strontstraatje’ (en daarbij aansluitend het huis van Stoelie en Leni) en de ‘kabine’ (een elektriciteitscabine). Een mogelijke verklaring hiervoor: er was weinig of minder toezicht van volwassenen. De Nieuwstraat (hoofdstraat van Bellegem in die tijd) gaf veel minder aanleiding tot kattenkwaad. Deze was recht en breed en dus niet ideaal om in ‘t geniep activiteiten uit te halen die volwassenen minder zouden waarderen. Kwajongensstreken werden bijna altijd in groep uitgevoerd, wat het natuurlijk allemaal veel spannender maakte, en er was blijkbaar een vierkoppige bende die berucht was om hun kwajongensstreken. Als ik dit naging in de feedbacksessie bleek dit ook waar te zijn. Kwajongensstreken werden ook meer op de terugweg dan op de heenweg uitgevoerd. Eén van de redenen hiervoor werd door de informanten zelf aangehaald: op de terugweg is het een stuk minder ‘klaar’ (licht). Andere mogelijke verklaringen voor het feit dat er op de terugweg meer streken uitgehaald werden dan in het gaan, is het feit dat er bij de jongens niet onmiddellijk gecontroleerd werd wanneer ze thuis aankwamen, en het feit dat ze er een zevental uren school op hadden zitten en deze langdurig volgehouden beheersing een uitlaatklep zocht bij het verlaten van de school, zoals ook aan bod kwam in het artikel van Jaume Trilla Bernet.

“Kijk, hier bij madamke Foulon... er stonden hier kriecken, zo van die vleeskriecken en van die rooie. En we zaten hier; we sliepen twee hovingen verder. Dat was den hof van Jules Foulon en madamke Foulon haar hof was hier. Jules Foulon, da was den baas van het café ‘t Gemeentehuis’. En hier was madamke Foulon, waar dat de fotograaf nu es. Zij woonde daar en daar deden we hele dagen belleke trek, hé.” Op weg naar school deed je dat? *“ ‘t Was wel meestal achter de school, want als het klaar was, dan was ‘t gevaarlijk hé...”*

De variatie in kwajongensstreken toont hoe creatief de jongens waren in die tijd. Een aantal ‘streken’ komen in verschillende verhalen terug, anderen beperken zich tot het verhaal van één informant. Veel voorkomend is het (seizoensgebonden) stelen van fruit, bieten en rapen. De rijk gevulde hoven in ‘t Straatje gaven daar uiteraard aanleiding toe. Enkele jongens (de zogenaamde ‘harde kern’) getuigden van nog meer lef: zij stalen niet enkel de vruchten, ze bleven ook in de bomen zitten terwijl de eigenaars (twee oude mensen) er nietsvermoedend rondkuierden. Af en toe

werden er zelfs, vanuit de bomen, kersenspitten afgevuurd op de eigenaar. Nog iets stouter was het verhaal van een informant die me vertelde dat ze Yzerbyts 'schone' pruimen waarover hij zo graag blufte, in één nacht (één van de vele kampeernachten van de 'bende') allemaal hadden afgeplukt... Maar terecht merk je als lezer hier op dat dit niet op de weg van en naar school gebeurde...

“Ja, we zaten hier veel in den tuin ernaast. En dat was nen tuin, er woonden daar een paar oude mensen... euh, de naam ben ik vergeten. Maar dat waren twee ouwe, ouwe dochters die daar woonden, waar dat de drukkerij geweest is vroeger en ernaast hadden ze dienen tuin. En wat ik mij herinner is dat wij hier dikwijls in dienen tuin, in de appelboom of de perenboom of de kersenboom, zaten terwijl dat toch oude mensen waren en zelfs als ze in hun tuin aan het werken waren, zaten wij nog kersen te eten en heel den boel... En we durfden zelfs met een kers smijten naar die vent en die wist niet van waar dat kwam.”

“(...) En jongens, wat dat we hier, in 't Straatje, uitgestoken hebben... ja, al die hoven zaten daar en dat waren al kriecken, peren en appels en noten... We hadden altijd de gepaste moment waar dat we moesten zijn, hé. Ja, dat waren kwajongensstreken enzo... En ik had azo een mutse, een learne mutse gelijk dat de vliegeniers hadden. En ik had dat... ja, 'k weet eigenlijk niet meer goed hoe dat ik dat gehad heb... en die mutse, dat was altijd de vergaarbak ome vruchten gingen gaan pakken, hé... en euh... kriecken en noten enzoverder en... hier vlak voor lag den hof van Avet.”

Bieten en rapen werden vooral gestolen in functie van het Sint-Maartensfeest³³ en de daarbij horende rondgang langs de huizen. Wie trouwens tijdens deze rondgang (en wat later deze van de driekoningen) weigerde om de kleine jongens een duit of wat snoepgoed te geven, kon rekenen op wraakacties, meer bepaald 'belleke trek'. Ook in de snoepwinkel werd wel eens, op een onbewaakt moment, snoep gejat.

“Madamke Foulon was ook iemand van tachtig jaar en we gingen daar met de Sterre (driekoningen) en met de Biete voor Sint-Maartensavond en zo en waar da me niets kreegden, wreekten we ons door belleke trek te doen.”

“... Albertine? Zou het kunnen? 'k Ben het niet zeker... Dan trok zij dat papier weg en dan mochten wij ne snoep kiezen en dan waren er soms al ne keer, terwijl dat ze niet aan het opletten was, één mee pakten. Dat waren dingen die gebeurden, ja.”

Wat ook tot driemaal toe verteld werd, is het verhaal van 'de kat aan de bel van het klooster'. Blijkbaar moet dit een enorme indruk gemaakt hebben op de jongens. De grootste durver onder de jongens bond een kat aan de bel van het klooster waarna de hele bende kwajongens de straat stoutmoedig overstak en in het snoepwinkeltje (aan de overkant van het klooster) snoep ging kopen om de reactie van de zusters af te wachten...

“E.D., dat was één die een beetje jonger was dan ons, dat was... dien durfde alles hé. Ooit ne keer een kat gepakt en haar staart met een koord gebonden en dan aan de bel van het klooster gehangen. En die kat lag daar maar te dampen en te doen. En de nonnen kwamen dan, en wij vonden dat heel plezant want wij zaten dan, van den één of den andere kant te loeren, wat de reactie was van die nonnen.”

“Goh ja... kwajongensstreken... aan de bel van het klooster... een kat gehangen... en dan met drie of met vier, met één frank bij Duprez binnen om snoep te kopen om te kunnen zien hoe dat de zusterkes reageerden.”

Eén van de deugnietrijen die we nog steeds kennen en toen reeds populair was op weg van en naar school, was 'belleke trek'. Op de bel duwen en dan snel weglopen. Een variant was roepen in de brievenbus en dan maken dat je weg kwam. Of - zoals ze vaak deden bij het 'spookvrouwje' Leni - op het dak van haar laaggebouwde huisje slaan en dan vlug de benen nemen. Ook de eigenaars³⁴ van het café 't Hertje kregen de jongens wel eens op bezoek. Deze kwamen dan op de luidruchtige dronkaards af en klopten op de 'Bockorplaten' die aan het cafeetje gehecht waren...

³³ Deze bieten en rapen werden uitgehold en voorzien van een kaarslichtje. Ze dienden als lantaarn bij de rondgang langs de huizen.

³⁴ Gabriële Dejans en Torre Messiaen.

“(...) ...dat waren hier twee huisjes, hoe moet ik het zeggen, zo ling in de verhaaltjes... twee lage dakskes en da was hier naar beneden en we konden zo aan het dak. We konden hier zo op het dak kloppen, hé, en we klopten hier 's avonds dan ook op het dak, zo ne keer, als Leni sliep. 's Avonds liepen we hier dan en we toeften ne keer op al de pannen met een reke van een man of vijf. Jah, da wuweke was natuurlijk altijd kwaad, hé, ge kent dat...”

“Goh, da was ook nogal een twa hoor... Hier stond er een café, en dat noemde 't Hertje', dus 'het Hartje' (spreekt het nu uit volgens AN-normen); 't Hertje zeiden ze daartegen, hé... en dat stond hier. En dat cafeetje... er zaten hier alle dagen dronkaards, dronkaards dat het buste. Ge kunt dat niet geloven. En de deure was hier, kijk (toont). En wij stonden altijd op een reke, 's avonds en achter het school, en als we dan wisten dat ze zat waren, hé... want 't zaten er hier, E. B. zat hier, enen criminel ... zijne zeune zat hier ook, M. van B., ... da waren allemaal gasten van doar, allee, de echte dronkaards. En hier verkochten ze altijd jenever want myn moeder verkochte likeuren en ik moeste dikwijls een flesse jenever brengen, en cognac want... 'Gabriële' noemde die vrouw, en die vent noemde 'Torre'. 'Torre van 't Hertje, en Gabriële van 't Hertje...' En ik moeste da brengen en ik zagen da toen dikwijls, hé, als ze dan droenken waren... en we zetten ons dan in een rij, van hier aan de garage waar dat Antoon Ysebyt nu woont... zijn ouders woonden hier, want dat was hier de cichorei ernaast hé, kijk, hier brandden ze cichorei... en we stonden toen op een rij en dat waren al platen van Bockor. En dat waren ook al smalle vensters... Dus met zes, vijf, vier jonge gasten 's avonds of als we in de tent sliepen... we stonden gereed en allée, 'bong, bong, bong, bong...', dat was vierentwintig keer die plate... en Gabriëla kwam toen naar buiten met een stuk in haar voeten en Torre ook en ze zaten toen achter ons...”

Een andere manier om mensen te pesten op weg van en naar school was ‘bommekes laten ontploffen’ in de afvoer van Stoelies (zie verder ‘dorpsfiguren’ bij punt 3.4.8) huis. Een verhaal dat door twee informanten spontaan verteld wordt.

“En hier op dienen hoek verkochten ze bommen, bommen om aan te steken. En hier was er nen afvoer van Stoelies huis en we staken daar bommen in... en ik heb hier ne keer een wafel rond mijn oren gehad van Stoelie... ie had maar twee of drie vingers, zijne wijsvinger en middelvinger peis ik, van zijnen topie van de houtbewerking, maar 'k heb het altijd onthouden hoor, 'k ga het nooit meer vergeten. Dat was hier ze (toont) en we staken dat daar in en ja, ge kent da... Maar hier is er wat gebeurd wè, in den tyde.”

Maar de plagerijen beperkten zich blijkbaar niet tot ‘bommekes laten ontploffen’, ook de aalput die grensde aan Stoelies huis bracht enkele jongens (de ‘beruchte’ bende) op het snode plan om die te vullen met gist... Door deze kwajongensstreek kreeg dit kleine straatje de naam ‘Strontstraatje’.

“Hier (wijst op klein straatje tussen huizen door), dat was hier een berucht straatje... hier woonde er ne speciale mens in dat huis, de huizen staken toen nog een meter en een half vooruit, dat was hier maar zo breed (toont) het voetpad... en euh, hier woonde 'Stoelie'. Dat was de man die de stoelen zette in de kerk en die ook stoelenmaker was... en dat hier, dat was hier het berucht straatje. Er zijn hier rare dingen gebeurd, in den tyde. Als Stoelie hier woonde, hadden me ne keer gist in zijnen aalput gedaan, daar (wijst in het straatje) en dat was hier zodanig beginnen gisten dat dat hier al naar beneden liep en dat was hier het 'Strontstraatje' zeiden we (grinnikt en geniet met volle teugen van zijn verhaal)... Nu is da schoon uitgebouwd, maar toen waren dat hier hagen en tronken die hier stonden.”

Stoelie en Leni (spookvrouw) waren niet de enigen die slachtoffer waren van plagerijen van jongens op weg van en naar school. Ook Rietje Loncke kreeg zijn deel, maar misschien heeft hij het nooit geweten:

“Wat dat ge daar ook had, in café ‘de Maandag’, oorspronkelijk dus... woonde... goh, hoe noemde den dien? Rietje Loncke... en den dien ging rond... dat was een heel klein ventje... en die ging rond en kocht oud ijzer op en vodden. En hij was ook tevens coiffeur. Of zijn dochter was coiffeuse of iets in dienen aard. En wat we wel deden... dus wanneer de vuilniskar moest rondgaan... en dat was dan gewoon een kar met paard hier, die dat ophaalde... euh... dat gebeurde dan wel dat wij hier, op de Platse, probeerden ervoor te zijn en dan verzamelden wij de oude roosters van de Leuvense kachels en de potten die gebarsten waren, en we kwamen dat dan verkopen hier bij Rietje hé. En het is nog gebeurd dat we ze verkochten en we wachtten een uur of twee en dan gingen we langs hier (toont), en we gingen ze al achter weer gaan halen en we gingen ze nog ne keer verkopen.”

Ook het zoeken en het vervolgens plagen of verminken van dieren was een kwajongensstreek die wel eens terugkeerde in de verhalen. Er moet ergens in de buurt, ter hoogte van de Dottenijstraat, een vijver gelegen hebben waar de jongens kikkers vingen en deze vervolgens opbliezen. Onder de jongens gold de regel dat wie niet meedeed met het opblazen van kikkers hiervoor de volgende straf kreeg: broek af en schoensmeer aan je piemel.

Kikkervisjes kon je natuurlijk niet opblazen en die werden dan maar mee naar huis genomen in een bokaal waar ze een dag later stierven. Eén van de informanten vertelt ook over de ‘buze en de bidong’ waarmee hij friemelde in het vleermuizennest en blijkbaar heeft een enkeling ook eens op de konijnen geplast, waarna ze - volgens zijn erg fantasievolle herinneringen - dood lagen. Dit is zeer onwaarschijnlijk, maar toont wel hoe leuk de informant het vond om een extra ‘likje’ te geven aan zijn verhaal...

“En wij vingen dan kikkers hé, azo met een haak... en er waren er die een strookske in hun gat staken en ze bliezen die kikker op tot dat die ontplofte. Echte dierenbeulen. Zou ik da nu moeten zien, ik zou ze een rammeling geven. We brachten van die dikkopkes mee naar huis en ze gingen dan dood en we vonden dat heel normaal. Dat had maar zolang te leven in die konfiturenbokaal.”

“En D. en E. kweekten altijd konijns hé, om een beetje drinkgeld te hebben enzo. En M., M. van hier, had er een keer op gepist, op de konijnen. En die konijnen lagen dood... goh, en was dat hier een ruzie daarvoren.”

De straatlampen in 't Straatje kenden blijkbaar ook geen lang leven. Ze waren namelijk het mikpunt voor schietpartijen met de schietlap. Het ging er uiteraard om de lampen te doven. Ook de ‘potjes van den elektriek’ moesten er af en toe aan geloven. Deze werden bekogeld met steentjes.

“(...) ja, 's avonds was dat hier voor de durvers he. Dat was hier het Spookstraatje met Leni enzoverder. Want de lichten, da was alzo nie we. Dat was azo een rond kapke dat daarop was met een lamp in... ja natuurlijk hé... (grinnikt) dat was dan ook met de schietlap, hé... en het doel was natuurlijk die lamp, hé. Er was hier ene (wijst), daar (wijst) en daar (wijst) was er ook ene en anders was er gene meer. Ja, en natuurlijk, die lampe, dat was azo een schijf... en het doel was natuurlijk de lamp hé... ze was meer kapot of da ze... en als ze dan kapot was, dat duurde dan kweet nie hoe lange...”

“Wel ja... we hebben toch ne keer - maar ik was er dan wel niet bij - wat dat er gebeurde... we smeten met stenen op de potjes van den elektriek. Nu is dat ondergronds, maar toen was dat gewoon een oud paaltje met isolatoren en een paar stangetjes en we smeten daar naartoe en zo hebben we ne keer de rijkswacht gehad.”

Een mooi verhaal is ook het verhaal over de in zacht metaal gegoten tien cent die vakkundig geslepen werd tot ze de vorm had van één frank en bij deze zijn dienst bewees in de enige echte ‘chiclettenbak’ van Bellegem aan de winkel van Yzerbyts.

“En kijk, hier aan die muur hé... (fluisterend) we hadden dan, in den tyd, ne frank, da was al veel geld hé... en dat was dan hier, bij Marie Preetjes... ‘k Ga eerst het andere vertellen... hier die muur hé. Dus de munten waren vijf cent, tien cent, een kwartje, nen halve frank, ja... dat bestond ook... of was dat later? Maar der was dus vijf cent, tien cent, een kwartje en ne frank, maar ik weet niet of dat er al een halven was... Maar die tien cent, dat was just bijna de grootte van een frank. En die tien cent was in zacht metaal, in euh... wat moet ik gaan zeggen azo... een vree zacht metaal. Als je een schaar had, ge kon ’t er een stukske van afsnijden, dat is zo zachte... En wat deden wij als kinders? Aan Yserbyts hadden ze hier toen nen ‘otomaat’ (automaat), da was den eerste ‘automaat’ om een chiclette te draaien. En met tien cent liepen wij van hier, tegen de muur, tot ginder, en were, voor die twee kanten van die tien cent af te slijten, en dienen bovenkant, dat we hem er konden insteken, voor te kunnen ronddraaien en een chiclette te hebben. Hier, op dienen muur he, we hebben hier potverdomme toch ons vingers zere gedaan, moar vent toch... En da was dus een zachte munt... wa moet ik goan zeggen, het was een legering... da was gegoten denk ik, dat was nie gestampt.”

Om de opsomming te vervolledigen, zijn de volgende kwajongensstreken ook nog het vermelden waard: netels binnengooien bij mensen, aan de aanhangwagen van slager Vettie hangen wanneer deze zijn bocht nam in ‘t Straatje, fietsbanden lossen en spijbelen. Deze kwajongensstreken kwamen echter niet veelvuldig voor in de verhalen. Een enkeling vond ze het vermelden waard.

Na het uitvoerig verslag van de jongensstreken zou u verkeerdelijk de indruk kunnen krijgen dat de meisjes helemaal niets stouts deden op weg van en naar school. Meestal vertelden de vrouwen me dat ze inderdaad ‘fraai’ waren en recht naar huis moesten. Sommigen zijn fier op hun gehoorzame houding, anderen lijken er wel spijt van te hebben achteraf gezien... Weerom voelde ik telkens een zekere geremdheid wanneer ik naar kattenkwaad vroeg³⁵. Ze gaven me de indruk ‘beledigd’ te zijn en sommigen gingen ook echt in de verdediging alsof ze me wilden duidelijk maken dat ze echt wel braaf geweest waren en ik niet moest vissen naar ‘ietwat’ ongehoorzaam gedrag. Aangezien meisjes heel goed wisten dat ze recht naar huis moesten, hebben ze waarschijnlijk ook vaker gelogen en zijn herinneringen aan hetgeen ze niet mochten doen bewust verdrongen. Of misschien gedroegen ze zich inderdaad ook werkelijk zoals de sociale codes van die tijd dit eisten.

“Maar ‘k zeggen ‘t, ‘k zijn altijd veel te fraai geweest... Mijn zuster, ze es nog ‘putten’ (kickers) gaan pakken, zij en de vriendinne, en ze moesten ze upbloazen. En ze moakten tomatiesoep en ze moest er van drinken, een andere vriendinne, een beetje een domme... en da waren stenen da ze twope wreven en da was tomatiesoep (grinnikt). En al zulke dingen hore ‘k ik vertellen en ‘k peis dan ‘ma mens toch...’ Da es nooit in mij upgekomen van zulke dingen te goan doen... Ik waren een domme lutte en zie was een deugeniete.”

Toegegeven, er werd weinig melding gemaakt van ‘meisjesstreken’, maar er zijn toch enkele herinneringen. Zoals uit het hierboven geciteerde fragment blijkt, waren er ook meisjes die kickers opbliezen. Ander kattenkwaad dat aan bod kwam in de gesprekken met de vrouwen: een omweg maken om niet langs de tandtechnicus³⁶ te hoeven op de terugweg, waar de ouders een afspraak gemaakt hadden; snoep kopen zonder die te betalen en op de spijlen klimmen van één of ander hek. De lijst is duidelijk minder lang. Ik vraag me af of ik toevallig de ‘braafste meisjes’ bevraagd heb of dat er wel degelijk kattenkwaad uitgestoken werd, maar dat dit niet vernoemd werd. Uit informele gesprekken had ik namelijk opgevangen dat enkele meisjes (waaronder mijn moeder, geboren in het jaar 1950, dus zeven jaar na deze groep) wel degelijk kattenkwaad uithaalden en treuzelden op weg naar school. Zou deze iets jongere generatie ‘stouter’ zijn? Zouden de oorlogsjaren hier iets mee te maken hebben? Deze maakten immers sterk deel uit van de kindertijd van de bevroegde generatie. Misschien was de angst van ouders wel sterker voelbaar en had dat zijn weerslag op het verantwoordelijkheidsgevoel van de meisjes.

³⁵ Die geremdheid en verdedigende houding had ik ook gevoeld als ik vroeg naar ‘activiteiten op weg van en naar school’.

³⁶ Clément Eggermont.

Pesterijen en vechtpartijen

Wat pesterijen en vechtpartijen betreft, is er een duidelijk verschil tussen jongens en meisjes. Bij de jongens wordt heel eerlijk erkend dat er vechtpartijen waren, kliekjes gevormd werden en sommige kinderen uitgesloten werden. Het verhaal van de meisjes daarentegen is tegenstrijdig. Sommigen doen alsof deze klas (van het geboortjaar '43) een 'voorbeeldklas' was waar nooit ruzie gemaakt werd, terwijl een kleine minderheid (meer bepaald twee informanten) heel duidelijk aangeeft dat het helemaal geen 'rozengeur en maneschijn' was. Een mogelijke verklaring voor deze tegenstrijdigheid ligt misschien bij het 'vrouw' zijn zelf. Vrouwen roddelen meer en gaan minder conflicten openlijk uitvechten. Bovendien zullen ze ook niet gemakkelijk toegeven dat ze mee roddelden of anderen uitsloten. Ik heb ook het gevoel dat mannen het verleden meer van op een afstand bekijken en daardoor een stuk opener zijn. De vrouwen lijken zich nog veel meer te identificeren met de 'daden' en 'herinneringen' uit het verleden, ook na al die jaren. Er blijft meer wroeging zitten.

De vechtpartijen van jongens, op weg van en naar school, worden erg visueel beschreven. Ze lagen - bij wijze van spreken - echt op een 'hoop' en af en toe moest de leerkracht bij het binnengaan in school nog tussenkomen. In één verhaal komen ook attributen (sabels) terug die de jongens maakten om 'oorlog' te voeren...

“Ja, inderdaad, soms op weg naar school... ik heb nogal veel gevochten. Met R. de B. Wij waren twee aartsvijanden. En nochtans, 'k heb nochtans nog gevochten tegen F. E. ook zenne, om de één of ander reden. Maar dat werd nogal rap bijgelegd azo. Maar dat was serieus zenne. We lagen op de grond; dat was tot bloedens toe bijna. Maar met B. weet ik dat nog altijd azo. Waarom dat weet ik niet, maar we zaten hele dagen... we lagen hele dagen op elkaar te vechten. Dat was mekaar serieus afmaken zenne, wat dat wij deden. Meestal kreeg ik het meest slagen. Ik deed dat niet zo graag, maar ze pakten mij vast en ik moest mij wel verdedigen.” Was dat op weg naar school of op de terugweg naar huis? *“Dat was nogal dikwijls ook bij het binnenkomen van de school ook. Dat de meester er moest tussenkomen.”*

“Ah ja, er werd ne keer uitgevochten op een hoop azo, hé... 't Was hier (wijst op 't Straatje) dikwijls oorlog, hé. We hadden dan allemaal ne sabel, ge kent da wel, dat was azo een 'pannenlatte'... dat was hier in de straat en we schermden hier en we 'busten' hier achter de schoole want W. zat hier al in 't Straatje, hij was al de school uyt en...” En waar stak je die sabels dan? *“Kijk, dat was hier allemaal... kijk, dat stond er hé (wijst op haag); hier was er een café, kijk.”*

Niet alle jongens namen deel aan de vechtpartijen. Sommigen maakten dat ze vlug weg waren wanneer er zich schermutselingen voordeden op de weg van en naar school:

Werden ruzies die in school begonnen niet vaak na school, op weg naar huis, uitgevochten? *“Nee, wulder hebben nooit niet... wulder hebben da nooit nie gedaan. Nooit.”* Er waren geen pesterijen op weg van en naar school? *“Nee, wulder...geen één van ons gasten, geen één. We moesten da nie weten. We trokken ons, gauw...als ze begosten (begonnen) ruzie te maken, we woaren 't gat ut. Nee, nee, me moesten da nie weten.”*

Pesten kwam ook voor en dan ging het vaak om conflicten tussen kinderen van verschillende sociale klasse. Die verschillen waren in die tijd nog erg 'voelbaar':

“Er waren vroeger zeker meer pesterijen dan nu... De jongens nu zijn veel verbaaler. 'k Heb een kleindochter van vijf jaar en vandaag... hoe dat dat al spreekt... jah, ze woont op de taalgrens en da spreekt al van 'comment est-ce-que tu t' appelles?' Da gaat gaan zwemmen, dat doet jazz-ballet... die zijn verbaal, hé! Dus als 't er iemand pest, 't zit ertegen hé. Maar, bij ons had je grote verschillen, hé: kinderen van alcoholische ouders... dan euh... arbeidersgezinnen... seizoenarbeiders, die naar Frankrijk trokken... We hadden wij van alles.”

Een andere vorm van pesten die voorkwam bij de jongens was uitsluiting. Je werd uitgesloten omdat je 'ne blèter' was, de primus van de klas, of omdat je niet bij de 'kliek' hoorde. Kliekjes werden ook vaak gevormd per woonstraat of -wijk.

“Kijk, da was M. v. d. B. die hier woonde. Maar hij was wel maar van het jaar vijfenveertig verzekers. Jah, hij werd altijd afgestoten omdat ie, jah euh... te klein was en ge kent wel he en dat het een 'blèter' was zeiden we dan altijd.”

Bij de meisjes was het, zoals hierboven reeds vermeld, een stuk ingewikkelder. De meerderheid ontkent elke vorm van pesten of vechten op weg van en naar school. Deze klas was een ‘voorbeeldklas’ en de toen gevormde vriendschappen zijn nog steeds niet verbroken, vandaar het succes van het 50- en het 60- jarenfeest.

“Niet van bij de meisjes toch. Allee, ik weet het niet van bij ons in de klas. Er zijn toch geen feiten gebeurd, want anders zou ik toch wel euh... Maar ‘k zeggen dat was toch wel een klas die uitzonderlijk goed met elkaar opschoot. Al die jaren eigenlijk dat ze tesamen gezeten hebben.”

“Ruzie, we hebben wij nooit ruzie gehad... Ik hoor nog juffrouw Ester zeggen: ‘k ga nooit meer zo’n klas nie krijgen als dat jaar drieënveertig...”

Anderzijds kreeg ik van twee informantes toch een heel ander verhaal. Beiden werden, althans gedurende een bepaalde periode, uitgesloten. De ene omdat ze voorheen naar de Kattenberg naar school ging en volgens haar deze kinderen aanvankelijk niet snel opgenomen werden in de groep van kinderen die naar de ‘Platse’ naar school gingen. Het waren ook vaak arbeidskinderen die naar De Katte gingen voor ze naar het dorpsschooltje afzakten, dus het zou ook om een ‘sociale klasse’ conflict kunnen gaan zoals ik dat ook terug vond in de verhalen van de jongens. Het andere verhaal gaat over een vrouw die zich altijd uitgesloten en alleen gevoeld heeft en dit nog steeds zo voelt. Ze werd nooit opgenomen in de ‘kliekjes’ en ze had en heeft steeds het gevoel dat de ‘anderen’ achter haar rug roddelen. Wel dient hierbij gezegd te worden dat deze informante het momenteel erg moeilijk heeft en ze wat geïsoleerd is van het culturele seniorenleven in Bellegem door de oppas voor kleinkinderen. Ik had sterk het gevoel dat haar huidige situatie het verhaal uit haar verleden inkleurde want als ik bij de andere vrouwen naar hun relatie vroeg met deze ene informante dan bleek er ‘geen vuiltje aan de lucht’.

“Euh...weet je wat dat er wel was... De Kattenberg... die naar de Platse (dus de kinderen die aanvankelijk op de Kattenberg naar school gingen) naar schoole gingen, waren nog niet te vet aanvaard. Da hebben me wonder vree gevoeld. Da heeft verzekers een paar jaar geduurd eer me winder aanvaard waren. Maar da was wel vreed lastig wè. We waren van de Kattenberg en me waren link indringers die doar toekwamen. Ja, da kliktege niet...”

“Euh, ge had er die vroeger gingen en... nee, maar er zaten daar veninighaerds (venijnig) tussen waarbij dak me op mijn gemak niet voelde, ‘k voelde mij lik een beetje verstoten, gow... allee, ‘k vinne da. ‘k Was ‘k ik veel te fraai en...” Was dat ook zo buiten de school? “Ja, ze trokken mij lijk nie... gow, we hen nog naar Zwitserland gegaan met de veertien jarigen en ‘k hen dat dan ook ondervonden dak achterut gestoken wierden en ‘k hen nooit geweten waarom. Ware ‘k ik te stil of te fraai of... allee, ‘k weet het niet, maar ‘k heb dat dan ook ondervonden: da wa één klieke en ze moesten mij lijk niet hebben...” En werd dat op weg naar school uitgespeeld? “O, maar we zagen wij mekaar nie we... M. V. was daar ook een fenijnige in... joat... ‘k wee nie of da je naar haar ook gaat...” En in welke zin bedoel je? “ ‘t Wa ling da ze je nie nodig hen, allee, ja,...” (ze lijkt erg in gedachten verzonken en is soms niet helemaal bij het gesprek. Net of ze alles weer opnieuw beleeft. Alweer die trieste, uitgeputte toon...) Maar waar werd dat dan uitgespeeld? “Op de koer... ‘k Voelde mij link nie in de groep azo, nee... ‘k Hen ‘t al gezeit tegen me zustere. Als ‘k ik haar hoor vertellen van in haar jonge jaren, ma ‘k zeg, ‘wa stak sje gulder allemaal ut?’ Allee, jah... En a ‘k ik joenk wa, ‘k ware ‘k ik lik altijd allene. Zij had heur vriendin van hare leeftijd, ma ik, jah... (zucht), in mijnen omtrek, ze waren nie van mijne leeftijd. Nenk, ‘k kan lijk nie zeggen, gow...”

Zoals blijkt uit de voorgaande citaten is het niet altijd even duidelijk of die conflicten nu binnen of buiten school, op weg naar huis, ‘uitgevochten’ of ‘uitgespeeld’ werden. In elk geval waren ze ‘voelbaar’ binnen het schoolse leven en de daaraan verbonden cultuur. Wat merkwaardig is, is het feit dat deze conflicten nog steeds spelen. Bij het herenigen van de hele groep op 5 maart 2005 wou één van beide vrouwen niet komen omdat ze ‘bepaalde mensen niet meer wou terug zien’. Er woelt dus wel wat onder het zichtbaar golvenloze wateroppervlak. Bovendien dient opgemerkt dat de vroegere kliekjes opnieuw gingen samen zitten bij de bespreking van het onderzoek.

Snoep kopen

Snoep kopen kwam wel voor, maar zeker niet alle dagen en ook niet voor alle kinderen. Enkel de kinderen die zakgeld kregen van ouders of van één of andere suikertante konden af en toe eens iets zoets kopen. De naoorlogse situatie zal hierin wel een rol gespeeld hebben. Hoe die snoepwinkels eruit zagen, welk snoepgoed je kon kopen en hoe het ritueel van snoep kopen verliep, wordt beschreven in punt 3.2.2.

Ruilen

Ruilen op weg naar school gebeurde, maar ook niet zoveel. Slechts twee mannen vernoemen het bij het vertellen van hun herinneringen. Er werden vooral prentjes geruild. Blijkbaar had je drie soorten prentjes: deze van Astoria, deze van de chocolade Jacques en deze van de sigarettenblaadjes Riz la Croix³⁷. De Astoriaprentjes hield men liever zelf; de anderen werden geruild. Chocolade Jacques bracht, zoals we dat nu ook kennen, series uit van een bepaald onderwerp: ‘mensenrassen’, auto’s, vliegtuigen,... De ‘mensenrassen’ waren blijkbaar de eerste reeks want nadien bleven de jongens de benaming ‘rassen’ behouden voor de series die Jacques Chocolade uitbracht. De verzamelde prentjes kon je, zoals bekend, in een boek plakken.

“En wat dat er ook was, dat was het uitwisselen van prentjes. Het enige wat ik mij herinner, en dat waren de prentjes... Astoria, dat hield iedereen voor zijn eigen. Maar ge had dus prentjes van de chocolade Jacques. Eén van de eerste dingen die ik mij herinner, waren... er kwamen dus prentjes van alle mensenrassen uit. En in iedere reep zat er een kopke van een mensenras. En er stond daarbij of dat ne neger was, of nen Amerikaan of, enfin, ik zeg maar iets... En iedereen verzamelde dat en ge kon dan nen boek kopen en dat daarin plakken. Maar het schoonste was - dat was gedurende twee of drie jaar dat die rassen meegingen - dan kwamen de nieuwe rassen uit. En de nieuwe rassen... dus ‘rassen’ was voor ons synoniem voor ‘prentje’. Want de ‘nieuwe rassen’ dat waren ‘alle nieuwe auto’s en vliegtuigen’. En wij noemde dat ‘de nieuwe rassen zijn uitgekomen’. Wij hadden zelfs geen benul, ‘de nieuwe rassen’, wat dat betekende. De ‘nieuwe rassen’ kwamen uit en dat waren ‘vliegtuigen en auto’s’.”

Wedstrijdjes houden

Eigenlijk sluit deze activiteit aan bij de spelen die kinderen speelden op weg van en naar school, maar ik heb ze toch gescheiden omdat ik denk dat wedstrijdjes, veel meer nog dan de vernoemde spelen, zich voordeden in de vrije tijd, los van het doorlopen van het traject van en naar school, maar toevallig wel op diezelfde plaats.

Loopwedstrijden, fietswedstrijden en voetbalmatchen werden in die tijd gehouden in de straat zelf en waren vooral geliefd bij de jongens. Er was nauwelijks verkeer - hier en daar een boerenkar - en daardoor waren deze wedstrijden ook mogelijk. Voor de loopwedstrijden was er een vaste omloop: via de Molendam en de boerderij, langs het huis van Eggermonts. en via slagerij Avet. Dat was natuurlijk slim gezien van de jongens aangezien Avet een stukje worst beloofde aan de winnaar. De loopwedstrijden werden zelf ‘gechronometreerd’, of liever ‘gemeten door de seconden te tellen’ die de lopers liepen. De ‘beste’ loper staat nog steeds gegrift in de herinnering van de deelnemers aan de loopwedstrijden.

“(...) Na school, herinner ik mij, soms. We deden wel loopwedstrijden. ‘k Weet niet waar dat dat was; ik denk dat dat meer ginder aan de boerderij was. Als ge hier de straat doorloopt, aan de molen dan. Dat we loopwedstrijden deden... en dan wierd er wel gechronometreerd... alhoewel, ‘k weet niet of we toen al een chronometer hadden. Maar er wierd toch geteld. We telden zelf de seconden. En dat was ne redelijken toer. Elk op toer enen toer lopen, om ter rapst. En daarin was ‘dinge’ den besten loper hé... euh... J. R.”

“(...) en dan bij de Eggermonts en hier bij Avet... lopen hé, lopen en fietsen. Dat was dan tegen ‘t uurwerk en dat was vertrekken bij den Eggermont, ginder hé, bij F. Dan naar hier, hierin. Dan rechtdoor en dan de Molendam naar beneden hé. Dat was tegen ‘t uurwerk hé. En dan bij Avet... dan liepen we daar voor een stukske ‘saucisson’ of een stukske worst of ‘t één of ‘t ander...euh... ja dat waren zo...”

³⁷ Op de prentjes stonden bekende wielrenners en voetballers.

De meeste vrouwen hebben geen herinneringen aan wedstrijdjes. Enkel één vrouw die als kind met de fiets kwam, vertelde dat ze af en toe ‘om het eerst op de berg’ deden.

“En dat was hier wel vree geestig neerwaarts hé (heuvel), moar a me weere keerden, ’t was upperwaarst wè (ze lacht). Goh...” Deed je dan wedstrijdjes? *“Ah, ja, me haastigden ons hé om den eersten boven te zijn hé.”*

De eerste afspraakjes

Overwegend werden er geen afspraakjes gemaakt tussen jongens en meisjes en hadden beide groepen ook nauwelijks contact. Meermaals keert terug in de gesprekken dat het twee gescheiden werelden waren, zeker in de kindertijd. Bovendien is de lagerschoolleeftijd misschien nog iets te vroeg om dit thema weerspiegeld te zien in de interviews. Meestal kreeg ik dus een ontkennend antwoord. Uitgezonderd van ‘de rappen’ (zoals hij genoemd werd door zijn vrienden) van de bende. Hijzelf ontkende dat ook niet, zoals blijkt uit het volgende citaat.

“Ah ja, het rendez-vous-spel was ginder he. De meisjes passeerden hier ook wel; die van langs hier kwamen, maar voor de school... de school begon maar 13u30 en ’s morgens ook natuurlijk, daar aan Yzerbyts het straatje in, daar kwamen de meisjes juste binnen. ‘k Zal ’t ne keer tonen waar da da es. De groten ingang van de meisjesschool was daar, vlak over het straatje van Yzerbyt. En wa gebeurde er natuurlijk, jah...de kinderliefde enzoverder bestond dan ook en we stonden dan aan Yzerbyts te kijken naar de meisikes die daar toekwamen. De meisjes kwamen ook al van het straatje uit, en al van de Platse en van al de Nieuwstraat en iedereen had natuurlijk, jah, zijn schoolvriendinneke...”

“(...) Ja, en er bleven dus ’s middags, aan Yzerbyts daar, aan ’t hoekske, waar da me gestaan hebben... daar, ja daar zaten me op de ‘zulle’, bij Yzerbyts. We zaten daar op dien trap en als er iemand toekwam... ba ja, ’s ochtends was ’t er niet zovele... we zaten daar toen en we keurden toen al de meisikes die toekwamen hé. Maar er waren er niet vele die hier deur kwamen hé (’t Straatje) want dat was hier het ‘leger des Heils’ die hier zat hé. Ze gingen allemaal liever via de Processiestraat en aldaar natuurlijk.”

Grappig is wel dat hij in de ‘wij’-vorm spreekt. Waren er dan toch nog andere jongens, misschien oudere, die de meisjes opwachten? Of zijn z’n klasgenoten dit gewoon vergeten? Of vertelt hij over herinneringen uit de laatste twee jaren (zevende en achtste jaar) aangezien hij na de lagere school gaan werken is?

De meisjes kwamen niet langs ’t Straatje, dus moesten de jongens hen wel opwachten in de hoofdstraat ter hoogte van Yzerbyt, tegenover de meisjesschool. Van echte afspraakjes kan je eigenlijk ook niet spreken. Ze waren gewoon nieuwsgierig naar de meisjes en de ‘afspraken’ bestonden dan vooral uit ‘stiekem gluren naar de meisjes’ of hoogstens een ‘briefje geven aan elkaar’. Deze ontmoetingen deden zich vooral vóór schooltijd voor (’s ochtends of ’s middags), want bij het verlaten van de school moesten de kinderen (zowel jongens als meisjes) in de rang lopen, waardoor ze niet konden wachten op elkaar. Bovendien sloten de jongens- en de meisjesschool bewust de schooldag af op een verschillend moment. Er moet ongeveer een kwartier verschil geweest zijn tussen sluitingstijd van beiden.

De dierenlaching bij Vettie

In alle gesprekken met de mannen keerde Vettie³⁸ en het slachten van koeien, stieren en varkens terug. Deze dierenlaching moet op de jonge kerels een enorme indruk gemaakt hebben. Ze kunnen zich de hele omgeving herinneren en het slachtingritueel tot in de details vertellen. Deze slachting was één van de belangrijkste attractiepolen in ’t Straatje, op weg naar school, en vaak ook de reden waarom de jongens soms te laat op school kwamen. Doch de schoolmeesters zagen het te laat komen vanwege deze slachtingen vaak door de vingers.

Vettie had een stal op het einde van ’t Straatje, ter hoogte van de Molendam, waar de koeien, stieren of varkens die moesten geslacht worden, klaar stonden. De jongens hadden dit altijd goed in de gaten zodat ze op voorhand wisten wanneer de slachting zou plaatsvinden en ze iets vroeger naar school konden trekken. Vaak stonden ze dan in groep toe te kijken hoe Vettie het dier handmatig doodde en hoe hij de haren afbrandde. Af en toe mochten ze ook helpen (bij het

³⁸ De naam is een spotnaam die enerzijds verwijst naar zijn familienaam, ‘Avet’, maar waarschijnlijk ook naar zijn enigszins dikke verschijning.

opvangen van het bloed bijvoorbeeld) of kregen ze wel eens een bot van een varken om op te kauwen. De hele sfeer die hangt rond het ‘slachtinggebeuren’ was er duidelijk één van ontzag. De jongens keken met grote ogen naar het schouwspel tot de schoolbel hen waarschuwde dat het tijd was om door te gaan.

“Wel, van ’t school kwamen wij zo rap mogelijk naar huis. Dat weet ik heel zeker. Naar school gingen wij altijd vree goed op tijd, want hier had je dus den beenhouwer die hier woonde... en als hij koeien of varkens slachtte, dan ging dat rolluik omhoog. Dat was een rolluik, dat ging omhoog. En iedereen... wij stonden hier allemaal te kijken hé. Dat beest werd dus hier binnengebracht. Het varken werd dus geslacht met ne knuppel; ge kunt dat best van al vergelijken met ne baseball knuppel. Zo’n houten knuppel. En er werd ‘boef’ op zijne kop geslagen, en dan direct gestoken en het bloed werd opgevangen. En als ze een koe slachten, dat was met een speciaal... dat was met een revolverke. Dat was gewoon een buisje met iets erop en met een hamerke sloeg je die kogel erin. En dat beest, hij ‘boenkte’ dat direct vast met haken in de muur. En wij stonden hier te kijken tot dat dat beest bijna half uiteen was. We waren daardoor dikwijls te laat op school, omdat, dat was de attractie hé.”

De meisjes kwamen op hun weg naar school niet langs ’t Straatje en langs Vettie, dus in hun verhalen keert deze slachting ook niet terug. Als ik nadien eens polste bij mijn moeder wist zij hier ook niets vanaf. ’t Straatje was duidelijk een plaats waar van alles gebeurde wat niet bedoeld was voor de welopgevoede meisjes. Op de feedbacksessie vroeg ik aan de vrouwen of ze niets afwisten van deze slachtingen en één van de vrouwen merkte op dat ze ooit wel gaan kijken was, maar dat ze het verschrikkelijk vies en eng vond. Ook werd mijn vermoeden dat de meisjes niet langs ’t Straatje mochten gaan, ontkracht. Er was gewoon geen reden om langs dat straatje te gaan aangezien de school in de hoofdstraat lag.

Dieren zoeken en vangen

“En ik had ne keer een tamme mus. Maar echt, die was zo tam hé. Ik liet die dus gewoon vliegen en ze vloog weg met de andere mussen. En als ik met de rang afkwam van school, dan riep ik achter dat vogelke en dat kwam bij mij zitten (wijst op schouders). Dat was fenomenaal. En hiernaast woonde de schoenmaker en ik heb ze (mus) één seizoen kunnen houden, want die was zodanig tam, die kwam overal mee met mij. ‘k Ging daar mee binnen, de mus vloog op de grond en ze werd doodgebeten door die kat hiernaast. Ik vond dat zo zielig.”

De man uit het voorafgaande citaat was zo fier wanneer hij het verhaal van ‘zijn’ mus vertelde. Hij was echter een uitzondering. De meeste verhalen over dieren zoeken en vangen op weg van en naar school, waren niet zo diervriendelijk. Tenminste niet deze van de jongens. Blijkbaar gingen ze af en toe (na school of de donderdagnamiddag wanneer ze geen school hadden) gaan ‘vissen’ in De Paling (zie ook punt 3.2.2). Concreter: ze visten op dikkopjes en vingen kikkers om ze nadien op te blazen met een rietje. De dikkopjes werden meestal mee naar huis genomen in een confiturenpot, waarna de beestjes na een dag of iets meer rondzwemmen, stierven. De ‘vijver’ bevond zich in het verlengde van wat nu de Dottenijstraat is.

“We gingen wij, meestal de donderdagnamiddag, als het dus vrije dag was, gingen wij gaan vissen. En we gingen ‘stekelingskes’ (stekelbaarsjes) gaan vangen. Dat was dus de Keizerstraat naar beneden en dat noemde... godver, hoe noemde die côté... ‘k ben de naam vergeten... maar er was daar ne put van bij nen boer en we vingen daar veel stekelbaarsjes. ’t Zaten daar enorm veel kikkers ook. En wij vingen dan kikkers hé, azo met een haak... en er waren er die een strookske in hun gat staken en ze bliezen die kikker op tot dat die ontplofte. Echte dierenbeulen. Zou ik da nu moeten zien, ik zou ze een rammeling geven. We brachten van die dikkopkes mee naar huis en ze gingen dan dood en we vonden dat heel normaal. Dat had maar zolang te leven in die confiturenbokaal.”

Een man toonde mij ook een gat in de muur (op weg van en naar school) waar er een vleermuis zou gezeten hebben indertijd. De jongens plaagden het beestje wel eens door met een ‘buze en een bidong’ in het gaatje te peuteren waar de vleermuis zich ophield...

“k Ga u nog ne keer wat toogen he. Hier hebben we uren, uren, uren... met een stok, en met een buze en een ‘bidong’... hier in die mure (Voetbalstraatje) was ’t er een splete. Ge kunt da waarschijnlijk nog zien (we gaan kijken)... hier was ’t er een splete en hier woonde er een vledermuis in, een vleermuis, en da zat daarin he...”

Bij de vrouwen kwam ‘vissen’ (en het plagen van andere dieren) niet aan bod in de verhalen. Wel vertellen twee vrouwen over een poesje dat ze ooit vonden op weg naar school. Het diertje zat in het keldergat van de toenmalige chichoreifabriek en ze besloten het ‘arme’ dier te redden en kwamen daardoor te laat op school.

“Ewel, ’k zagen kik dat lik van mijn hus als zie afkwam, en ’k gingen kik dan tegaere... want me hen dan (we zijn dan) zo nog te late gekomen op schole... want euh... waar da Paelwan (?), dienen elektrieken winkel nu es he, da was een chicoreifabriek, ’t waren daar azo keldergaten en euh... ’t zat daar een poeske, jah, een klein katejonkske (ze glimlacht vertederd en een beetje beschaamd om hetgeen ze gaat vertellen?)... Goh, ja, (verlegen glimlacht), ik en poeskes he... We hebben da katje gepakt en ermee naar hus gegaan (lacht uitbundig). En N. mee... en me kwamen te late op schole (lacht alweer) en me (grinnikend zegt ze dit) zeiden aan juffrouw (ze beleeft hier zichtbaar plezier aan bij het herinneren...) da me naar den docteur hadden moeten gaan (nu lacht ze echt luidop en uitbundig, ze lijkt even weer dat kleine meisje, even haar zorgen weg). En ze hebben daar in school lijk niet op gereageerd. Maar we kwamen een betje te loate he, maar hadden me dat gezeit gelijk dat het was... maar we hadden na den docteur moeten gaan over ons schouder of zo ’n twa...”

Vliegeren

Vliegeren was een seizoensgebonden activiteit die vooral na het school gedaan werd door de jongens. Het winderige herfstweer kondigde deze activiteit aan. De jongens bespraken met elkaar op de speelplaats waar ze gingen gaan vliegeren en elk nam zijn eigen zelfgemaakte ‘plakwaaier’ mee. Meestal werd er ‘gevliegerd’ in het veld achter de Molendam (hoger gelegen deel van Bellegem). Meer uitleg over deze vliegeractiviteit vind je onder punt 3.2.4 (‘vliegertijd’).

“Ja... voorbeeld na de oogst nu, hé, waren we allemaal bezig met ‘plakwaaiers’. Link da ze aan de zee doen. En we mieken da al zelve. Me gingen stokskes gaan ‘pakken’. Zeg maar ‘pakken’... en papier, ‘spacie-papier (boterpapier)’ en ‘pap’ en we mieken dade... en toen een bolle touw, ‘peze’ noemde me dade. En als dat een klein waaierke was, dan waren da twee draden... en we waren daar mee bezig. Op de speelkoer... me zaten te kijken... “als ’t waait, dan gaan me onzen plakwaaiere...” Nu zeggen ze vlieger, maar winder zeiden ‘plakwaaier’. Want da plaktege. Ge kost da nie kopen hé; me gingen nooit naar ’t stad. En in de winkel hier, ’t wa doar niets. En daar waren we mee bezig.”

Boodschappen doen

Het kwam, zowel bij de meisjes als bij de jongens, wel eens voor dat ze op weg van en naar school boodschappen moesten doen. Meestal waren deze voor het gezin, maar één man vertelt dat hij ‘tabak’ meebracht uit het tabakswinkeltje voor meester Baert op weg naar school. Meestal bestond dit ‘boodschappen doen’ uit vlees halen bij de slager voor het middag- of avondeten. Eén van de meisjes vertelde dat zij ook het duivenvoer meebracht.

Rondhangen, ‘trutselen’

Met ‘rondhangen’ of op z’n Bellegems ‘trutselen’, bedoel ik: op straat zichtbaar doelloos blijven hangen en dit moment van ‘rondhangen’ rekken. Omwille van het moment van autonomie en vrijheid. Dit ‘rekken’ van het moment voor het binnengaan van de schoolpoort werd ook geïllustreerd in het artikel van Jaume Trilla Bernet, alhoewel in mijn interviews de contrastervaring tussen de weg naar school en het leven binnen de schoolmuren (waardoor het moment voor het binnengaan door de schoolpoort gerekt werd), niet uitgesproken aanwezig was. Bij de meisjes komt treuzelen niet voor in de gesprekken. Ze moesten altijd ‘recht naar huis’; te laat komen zou niet ‘pakken’.

“(...) maar euh...van dat treuzelen langs de baan heb ik... allee, ‘k herinner mij da ik altijd recht naar huis ging... en onder de weg werd er meer gebabbeld over wat er in school gebeurd was en zo, of over de lessen, of over straf of zo... alhoewel dat dat ook allemaal wel ging, die straffen waren ook zeer relatief...”

Praten

De vraag naar gesprekken die ze voerden op weg van en naar school werd als heel vreemd ervaren door de informanten. Het zat te ver weg in de herinneringen en af en toe werd er wel een gespreksonderwerp gesuggereerd, maar veeleer vanuit logische redenering van waarover ze het zouden kunnen gehad hebben. Dat ze praatten is wel duidelijk, maar waarover blijkt een moeilijk te beantwoorden vraag. Bij meisjes was praten eigenlijk de voornaamste activiteit op weg van en naar school wanneer ze met vriendinnen samengingen. Er werd volgens de geïnterviewde vrouwen vooral gepraat over hetgeen op school zelf te gebeuren stond of gebeurd was: de lessen, straf, wat ze hadden gekookt in de kookschool, enz. Een man uit een arbeidersgezin vertelde me dat ze tijdens het terug naar huis wandelen zich haastten en vooral bespraken wat ze, van zodra ze zouden thuis komen, zouden gaan doen bij de boer. Alle kinderen van het gezin (of tenminste alle jongens) hielpen de boer bij zijn werk op het land.

Lessen herhalen

Dit is een thema dat nauwelijks voorkomt in de mondelinge verhalen. Bij de jongens krijg ik hiervan geen enkel voorbeeld. Bij de meisjes werd het wel eens vernoemd, maar dan was het vaak omdat ze over de middag bij vrienden in het dorp bleven eten en indien er tijd over was, werden de lessen wel eens herhaald. Het is een thema dat wel voorkwam in de kinderliteratuur (o.m. in het boek *De Witte van Siechem*) die ik doornam en het onderzoek dat ik deed in Guatemala³⁹, maar dat ik niet heb opgenomen in mijn scriptie. Achteraf hoorde ik wel dat het memoriseren van het catechismus iets was wat heel wat kinderen deden voor ze naar de klas gingen, dus hoogstwaarschijnlijk ook op weg naar school. Ik heb zelf niet bewust gevraagd naar dit catechismus, vandaar dat het waarschijnlijk niet spontaan verteld werd. De vraag is ook of de jongens het wel zouden vertellen. Het catechismus memoriseren, is niet iets om stoer over te doen of fier op te zijn.

Zorgen voor jonge kinderen

Deze activiteit wordt ook behandeld in punt 3.2.3, verder in de bespreking van de resultaten. Het zorgen voor jongere kinderen gebeurde niet zo vaak, zeker niet als het om broer en zus ging. Beiden moesten immers naar verschillende scholen. Tijdens de kleuterjaren gebeurde het wel eens dat dochterlief haar ‘kleuterbroertje’ meenam, maar de kleuterklas was dan ook in de meisjesschool en ze was gemengd. Eén vrouw vertelde wel dat ze het kleine jongentje van de burens wel eens meenam en daarvoor dan een paar franken kreeg.

“Nee, nee... ‘k Weete wel dus, als ik dan een beetje ouder was, dus hier op den hoek was er een café, en die mevrouw keek naar haar kleinkind (zorgde ervoor) en dak wel dan voor één van die kleinkinderen moest zorgen, meenemen naar school. Kreeg daarvoor wekelijks vijf frank (ze lacht). Alhoewel, dat was niet ver, maar omdat dat hier een straat was en dat was een straat van de brouwerij, dus het meeste verkeer was eigenlijk nog een beetje uit die straat omdat er daar een brouwerij was en dat ze vond, allee, jah... voor dat manneke over te steken zeker of een twa, allee, ze vond zij dat zeker gemakkelijk, ‘k weet niet. Ze vroeg zij dat... dat is een paar jaar geweest zeker... van mijn elf jaar zeker tot mijn twaalf-dertien jaar. En ‘k weet nog dat ik wekelijks vijf frank kreeg. Dat was euh... maar anders spectaculaire dingen die zijn hier nooit nie gebeurd.”

Het stereotiepe beeld dat meisjes voor jongere broer/zus zorgden is enigszins aanwezig, maar zeker niet uitgesproken. Dit is echter wel een (stereotiep) beeld dat vaak terugkeert in schilderijen, tekeningen en wandplaten. Ze weerspiegelen wat wenselijk geacht werd.

³⁹ Ik heb in Guatemala de weg van en naar school ook afgelegd met een twintigtal kinderen die op dat moment in het vijfde leerjaar zaten. Ik ben op dezelfde manier tewerk gegaan als bij de volwassenen in Bellegem.

Fantaseren over bepaalde personages

Dit is een weinig terugkerend thema en als het al aan bod komt, dan is het moeilijk om na te gaan of dit nu op de weg van en naar school was of tijdens de vrije tijd. Eén van de mannen vertelde namelijk over zijn ‘indianen-cowboys’ fantasieën, maar dit lijkt zich eerder af te spelen na school. Eén van de vrouwen geeft zelf een mogelijke verklaring voor het afwezig zijn van fantasieën over mensen op weg van en naar school:

“Niet hier in Bellegem, dat was hier zodanig gewoon. Wel als ik naar Kortrijk ging later, en ik zag zo van die herenhuizen, dan kon ik wel zo fantaseren over wie daar wel woonde en wat ze zouden doen... maar hier in Bellegem had ik dat niet. We kenden mekaar te goed denk ik. Die fantasieën waren niet nodig eigenlijk hé.”

Een andere vrouw vertelde wel dat zij en haar zus bang waren van een bepaalde ‘enge’ man die aan de kant van de weg stond. Af en toe maakten ze zelf een omweg om hem niet tegen te komen. Maar wat ze precies fantaseerden over hem, wist ze niet.

Naar de mis gaan voor de les

‘Naar de mis gaan’ kwam niet aan bod in de verhalen van de mannen. Wanneer ik dit in de feedbacksessie herbevroeg, bleek dat zij ook wel naar de mis moesten, maar dit niet altijd zo getrouw opvolgden. Als ze gingen, dan was dat de vrijdag voor ’t school. In de ‘vrouwenverhalen’ keert het naar de mis gaan wel terug. Blijkbaar was het een verplichting vanuit de meisjesschool om naar de mis te gaan om halfacht, voor je naar school kwam. Aanvankelijk leek het uit de interviews dat dit verplichte kost was alle dagen van de week, maar in de feedbacksessie kreeg ik te horen dat het vooral de woensdagen en de vrijdagen waren. Een uitzondering op de regel vormden de zes weken voor je plechtige communie. Dan moest je alle dagen gaan. Als je naar de mis ging, dan kreeg je een streepje bij van Juf Josephine. Op die manier werd genormaliseerd gedrag beloond en ontstond er een competitieve sfeer om te gehoorzamen. Het was echter niet enkel vroeg opstaan voor de meisjes, je mocht bovendien niets gegeten hebben om naar de communie te gaan. Sommige kinderen die van ver kwamen, namen dan ook hun boterhammen mee om na de mis op te eten bij kennissen in het centrum van het dorp, voor ze de school binnen gingen.

Ongelukjes op de weg

De mannen hebben geen herinneringen aan ongelukjes op de weg van en naar school, maar misschien heeft dit te maken met het feit dat ik dit niet uitdrukkelijk bevestigd heb. De vrouwen brachten dit thema zelf aan, in het bijzonder de naar school fietsende meisjes. Enkele voorbeelden van dergelijke ‘ongelukjes’: met de fiets de dijk invliegen, met de fietsen in elkaar geklemd raken, iemand omver rijden met de fiets bij het naar beneden komen en het laten vallen van de meegebrachte boodschappen.

Bekenden bezoeken

‘Bekenden’ beperken zich niet tot vrienden of familie. Soms bleven de jongens bijvoorbeeld kijken bij de ‘kleermaker’ of hielpen ze potten verf uitbranden bij André Depaemelaere. Familie werd af en toe bezocht als deze langs het schooltraject woonden en dan meestal op de terugweg omdat men dan even tijd had om een babbeltje te slaan.

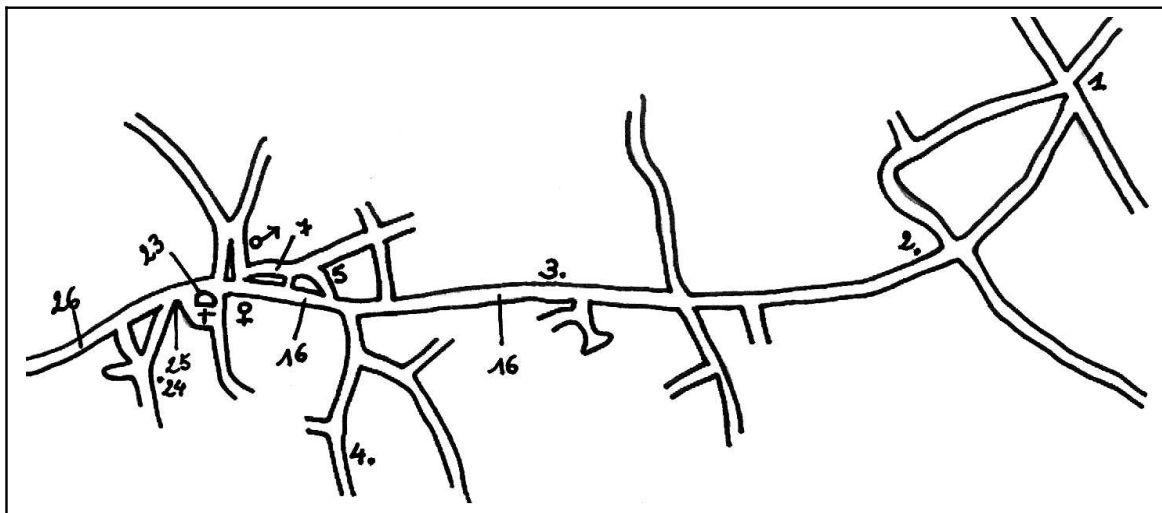
Eénmaal per jaar Kermis op de Platse

De jaarlijkse kermis lokte heel wat nieuwsgierige kinderoogen. Van zodra de woonwagens op de Platse verschenen, draaiden de jongens er, op weg van en naar school, rond. Twee kermisattracties blijven in het geheugen gegrift: de ‘manège’ (de draaimolen) en de ‘renne’ (de schommel).

3.2.2 *Langs welke wegen liepen de kinderen?* ***Plaatsen die terugkeren in de verhalen***

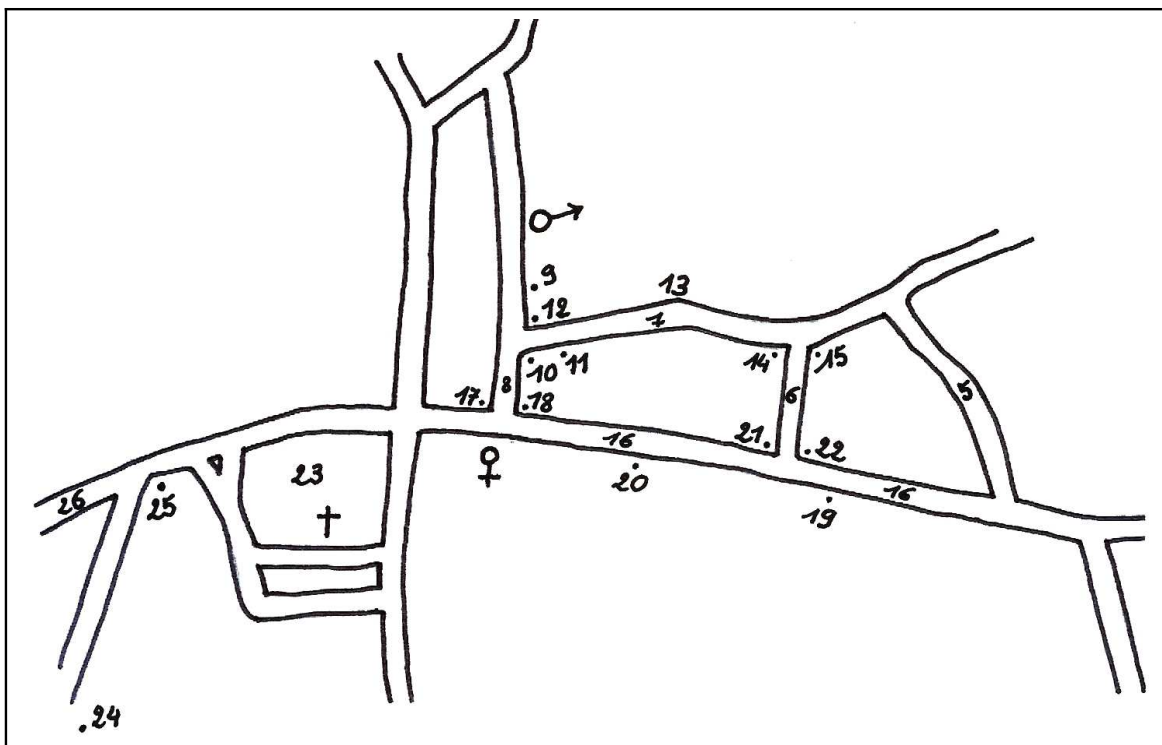
Elk kind had uiteraard zijn eigen route, maar in de verhalen zijn er enkele plaatsen die steeds weer terugkeerden. Op basis van de verschillende beschrijvingen van de omgeving en de plaatsgebonden activiteiten op weg van en naar school, heb ik op de volgende bladzijde op blinde kaarten de verschillende plaatsen gesitueerd. Deze kaarten vind je ook in de bijlage (punt 5). Ze

kunnen een steun zijn bij het doornemen van de hierna volgende tekst. In de feedbacksessie heb ik de informanten gevraagd om de juistheid van mijn blinde kaarten na te gaan en die bleek correct. Zoals reeds eerder vermeld, doet de scheiding van plaatsen en daaruit voortvloeiende activiteiten wat kunstmatig aan, maar dit bleek noodzakelijk om de volledigheid van beiden na te streven. Veel plaatsen geven immers aanleiding tot bepaalde activiteiten, maar andere plaatsen werden door de informanten beschreven zonder dat er een specifieke activiteit aan verbonden was.

1. De Katte	14. Huis van Leni (Leonie)
2. Tabakswinkel Vercamert	15. Huis van de koster
3. Den Bouw	16. Nieuwstraat (Bellegemsestraat)
4. Vijver 'De Paling'	17. Snoepwinkel Duprez
5. De Molendam	18. Bakkerij Yzerbyt
6. 't Strontstraatje	19. Huis van Eufrazie
7. 't Straatje	20. Huis van de pastoor
8. 't Voetbalstraatje (Processiestraat)	21. Stoelies huis
9. Snoepwinkel A. Nootebaere	22. Speelgoedwinkel Decraene
10. Eigendom Avet	23. De Platse
11. Cichoreibranderij	24. Brouwerij Bocker
12. Café 't Hertje	25. Beenhouwerij Fons
13. Hoven	26. Rollegemse weg

† = kerk ♀ = meisjesschool ♂ = jongensschool

Traject De Katte - kruispunt met Keizerstraat

Voor al arbeiderskinderen kwamen van ‘De Katte’, het verst van de school afgelegen punt. Deze kinderen gingen aanvankelijk vaak naar het toenmalige schooltje op de Kattenberg zelf, maar op latere leeftijd was het blijkbaar de gewoonte om verder les te volgen in de scholen in het centrum van Bellegem (de zogenaamde scholen van de ‘Platse’). Op het kasseien traject tussen De Katte en de Keizerstraat kwamen ze allereerst de *tabakswinkel Vercamert* tegen. In die tijd werd tabak nog in ’t zwart verkocht en telkens wanneer er een klant binnen wou, ging er eerst iemand buiten gluren of er geen ‘verdachte’ personen afkwamen. Eén van de jongens kreeg van meester Baert de opdracht om, op weg naar school, tabak mee te brengen opdat de meester in kwestie zijn ‘pijpke’ zou kunnen roken. Verder volgen een hele reeks *cafés*, maar waar die zich precies bevonden, is niet erg duidelijk. Enkele andere handelszaken op dit traject: een *groentewinkel* (die later bierhoeve geworden is), een *drukkerij*, *bakkerij Debue* (nu Chris), de *kruidenierswinkel ‘Thérèse Dumortier’*, een beenhouwer en twee *snoepwinkels*: ‘Rietje Zoete’ en ‘Thérèse Bossuyt’. Bij ‘Rietje Zoete’ kon je van die felle rode lekstokken kopen en bij ‘Thérèse Bossuyt’ kreeg je vier karamellen voor één frank. Er waren verschillende soorten karamellen in verschillende kleuren. Opvallend zijn de gedetailleerde beschrijvingen van dit snoepgoed. Er waren blijkbaar ook twee fabrieken op dit traject: een ‘*cichorei-/suyckerijfabriek*’⁴⁰ en de ‘*metaliseriefabriek*’⁴¹ *Vindevogel*. Van de eerstgenoemde blijft vooral de geur en de keldergaten in de herinnering voortleven. De cichoreifabriek zou zich bevonden hebben op de plaats waar je nu de elektriciteitswinkel Paelwan terugvindt. Tenslotte had je ook nog *Den Bouw* en bij het naderen van het kruispunt met de Keizerstraat bevond zich een *tandtechnicus*. Den Bouw was een plaats waar toneel⁴² gespeeld werd onder leiding van Briek Vertriest en er werden ook café- en koffienamiddagen georganiseerd. Voor enkele meisjes was het ook de verzamelplaats op weg van en naar school. Iedereen kende en kent Den Bouw. Vandaag worden er nog steeds allerlei culturele activiteiten georganiseerd.

Omringende velden

Voor al de jongens gingen wel eens door de velden huiswaarts. De meisjes moesten de hoofdweg (toenmalige Nieuwstraat) nemen. Als ik vroeg naar een omgevingbeschrijving werd er voornamelijk gesproken over rapen- en bietenvelden. De jongens bleven hier wel eens spelen wanneer er geoogst was. Ergens in de velden was er een kapelletje, maar daar zijn geen noemenswaardige verhalen aan verbonden. De jongens lieten het gewoon links liggen. Er is ook sprake van een ‘riviertje’ dat in de winter fungeerde als ijspiste. De wegen tussen de velden moeten tijdens de zomermaanden versierd geweest zijn met een bonte mengeling van veldbloemen.

Vijver ‘De Paling’

Deze ‘kleine vijver’ of ‘visput’ zou zich bevonden hebben in het verlengde van de Dottenijsstraat. In deze vijver gingen de jongens op zoek naar kikkervisjes en kikkers. Meer las je hierover al onder punt 3.2.1, rubriek ‘kattenkwaad of kwajongensstreken’.

Molendam

De Molendam verwijst naar de vroegere molen die er stond, maar nu volledig verdwenen is (afgebroken in 1927-1928). Rond de molen was er weinig bebouwing en daardoor was deze een ideaal speelterrein voor de kinderen op weg van en naar school en nadien.

’t Strontstraatje of ’t Spookstraatje

Dit straatje wordt enkel besproken door de jongens. De meisjes hebben er geen spontane herinneringen aan. Hoe komt dit straatje van slechts een goeie meter breed aan haar naam? Een sappig verhaal geeft ons het antwoord...

⁴⁰ Cichorei- of suyckerijfabriek is blijkbaar hetzelfde. Dit werd bevestigd in de feedbacksessie. Ik vroeg ernaar omdat de informanten beide benamingen gebruikten. Vandaar mijn verwarring aanvankelijk.

⁴¹ De eigenaar van deze metaliseriefabriek was George Vindevogel. Voorheen was het een weverij (eigenaar: Pollet). In de metaliseriefabriek werd alle ijzerwerk voorzien van een laagje, om het roesten van het ijzer te voorkomen.

⁴² Ondertussen wordt er geen toneel meer gespeeld in Den Bouw. Het laatste toneel was ‘De klokkengieter’.

“Hier (wijst op klein straatje tussen huizen door), dat was hier een berucht straatje... hier woonde er ne speciale mens in dat huis, de huizen staken toen nog een meter en een half vooruit, dat was hier maar zo breed (toont) het voetpad... en euh, hier woonde ‘Stoelie’. Dat was de man die de stoelen zette in de kerk en die ook stoelenmaker was... en dat hier, dat was hier het berucht straatje. Er zijn hier rare dingen gebeurd, in den tyde. Als Stoelie hier woonde, hadden me ne keer gist in zijnen aalput gedaan, daar (wijst in het straatje) en dat was hier zodanig beginnen gisten dat dat hier al naar beneden liep en dat was hier het ‘Strontstraatje’ zeiden we (grinnikt en geniet met volle teugen van zijn verhaal)... nu is da schoon uitgebouwd, maar toen waren dat hier hagen en tronken die hier stonden.”

Soms spraken ze ook van het ‘Spookstraatje’ omdat één van de aangrenzende lage huisjes in de straat toebehoorde aan een oud vrouwtje, Leoni, waarvan de jongens schrik hadden omdat het gerucht rond ging dat het een ‘spookvrouwtje’ zou zijn.

“En daarachter (einde van het straatje), daar woonde een oud vrouwke, Leonie. Leonie, maar me zeiden er eigenlijk ‘Leni’ tegen. Maar da was, zogezegd, een spookvrouwke. Dat was azo een zeer klein vrouwke, en ja, natuurlijk, als we kleiner waren, hadden we daar schrik van. En dat was hier altijd te loope hier deure en Leni, wanneer da ze ons hoorde, ze jaagde ons altijd weg... ‘k Zeg het, dat was hier zeer beroemd.”

Het straatje was oorspronkelijk een aarden wegje tussen de huizen door en blijkbaar was er ergens een waterput. Het was één van de straatjes waarin nogal wat kattenkwaad uitgestoken werd en het was ook het straatje voor de ‘durvers’ ’s avonds. Het was er immers altijd donker en de vele verhalen die over het spookvrouwtje de ronde deden, maakten het er alleen maar spannender op.

’t Straatje

’t Straatje⁴³ was overduidelijk één van de belangrijkste doorgangswegen op weg van en naar school, althans voor de jongens. De meisjes kwamen er nauwelijks. Aanvankelijk had ik een vermoeden dat dit te maken zou hebben met het feit dat er daar nogal wat te beleven viel voor de kinderen, maar dit vermoeden spraken de vrouwen op de feedbacksessie zelf tegen. Uit een andere informele (vrouwelijke) bron had ik namelijk gehoord dat meisjes verboden werd om langs dit straatje te gaan... Als ik vanuit de hoofdstraat de Processiestraat⁴⁴ inwandelde met de mannelijke informanten, dan kwamen de herinneringen als vanzelf weer boven. In wat volgt beschrijf ik enkele veel vernoemde plaatsen in ’t Straatje en het aangrenzende ‘voetbalstraatje’ (Processiestraat).

Het *voetbalstraatje* is het eerste stukje van de Processiestraat, tussen de kruidenierszaak van Yzerbyt en het snoepwinkeltje van Antoon Duprez in. Het was dé plek voor de vele voetbalmatches die de jongens speelden na school, vandaar de naam. Er werd uren gevoetbald en alle jongens herinneren zich dit. Deze ruimte werd aan weerszijden begrensd door twee lange muren. Ook deze muren kennen hun verhaal... De muur aan de kant van Antoon Duprez was ideaal om muntjes van tien cent te slijpen tot de grootte van één frank om op die manier een centje te kunnen draaien in de ‘chiclettebak’ voor de winkel van Yzerbyt.

⁴³ In de jaren 1600 heette ’t Straatje *’t Strontstraetje*. Uit DEPAEPE, E. (1976, p.124). *Ons Bellegem. Historie van Bellegem en zijn inwoners*. Gemeentebestuur Bellegem. Het is niet duidelijk of er een verband is met wat de mannen in mijn interviews ’t Strontstraatje noemden.

⁴⁴ Ik heb dit straatje het ‘voetbalstraatje’ genoemd omwille van de legendarische voetbalmatches die er gespeeld werden in der tijd.

“En kijk, hier aan die muur hé... (fluisterend) we hadden dan, in den tyd, ne frank, da was al veel geld hé... en dat was dan hier, bij Marie Preetjes... ‘k Ga eerst het andere vertellen... hier die muur hé. Dus de munten waren vijf cent, tien cent, een kwartje, nen halve frank, ja... dat bestond ook... of was dat later? Maar der was dus vijf cent, tien cent, een kwartje en ne frank, maar ik weet niet of dat er al een halven was... Maar die tien cent, dat was just bijna de grootte van een frank. En die tien cent was in zacht metaal, in euh... wat moet ik gaan zeggen azo... een vree zacht metaal. Als je een schaar had, ge kon ’t er een stukske van afsnijden, dat is zo zachte... En wat deden wij als kinders? Aan Yzerbyts hadden ze hier toen nen ‘otomaat’ (automaat), da was den eerste ‘automaat’ om een chiclette te draaien. En met tien cent liepen wij van hier, tegen de muur, tot ginder, en were, voor die twee kanten van die tien cent af te slijten, en dienen bovenkant, dat we hem er konden insteken, voor te kunnen ronddraaien en een chiclette te hebben. Hier, op dienen muur he, we hebben hier potverdomme toch aan ons vingers zere gedaan, moar vent toch... En da was dus een zachte munt... wa moet ik goan zeggen, het was een legering... da was gegoten denk ik, dat was nie gestampt.”

Aan de andere kant van de straat had je op ooghoogte een spleet in de muur waarin de jongens, zoals reeds vermeld, soms uren zaten ‘koteren’ met een stok om de daarin wonende vleermuis op te jagen. In het verlengde van dit ‘voetbalterrein’ brandde André Depaemelaere⁴⁵ verfpotten uit, ’s ochtends vroeg voor de school begon...

“En hier (naast huis van E. B.), hier was André Depaemelaere en ze waren hier altijd hun vervepotten aan het uitbranden als wij naar school gingen. ’s Morgens ten achten half, of ten achten of te zevenen half waren die mensen bezig en dat was hier vuur maken. En ik hielp hier altijd azo, dikwijls azo ne keer aan die potten roeren... en da rookte en dat stonk hier en ze waren hier altijd met twee mensen bezig hé, voor die potten niet altijd te moeten wegsnijten zeker.”

Recht doorlopend richting jongensschool, kwam je aan de rechterkant het snoepwinkeltje van Albertine Nootbaere tegen. Aangezien het winkeltje aan de jongensschool grensde, is het niet zo verwonderlijk dat dit snoepwinkeltje meer succes kende dan het snoepwinkeltje van Antoon Duprez (hoofdstraat). Albertine Nootbaere, grootmoeder van één van de mannelijke informanten, was eigenares van het snoepwinkeltje. Eigenlijk kon je niet echt spreken van een winkeltje. Het was een gewoon huisje tussen twee andere huisjes in, maar als je door de voordeur binnenging, stond er een houten tafel op schragen waarop dozen snoep stonden die bedekt waren met een bruin papier. Veel andere meubelen stonden er niet in de ruimte, uitgezonderd nog een Leuvense kachel. Albertine kwam dan naar beneden en deed - steeds met dezelfde beweging, als een ritueel gebaar - het bruine papier weg waarna de jongens watertandend konden kijken welk snoepje ze zouden kopen... De herinneringen van de jongens aan dit winkeltje zijn erg levendig en gedetailleerd.

“Da was link een klein keukentje... ja, da was zo klein en er stonden doar twee schragen op (ik denk dat hij het over het tafeltje heeft). Gow, twee schragen en met een planke. En die snoepen lagen doar zo al in bakskes en ’t lag doar een groot stuk bruin papier up. En iedere keer... jah, da was ton een kartje voor een... en iedere keer da me doar binnen gingen, die vent moest alsan da papier afpakken om te kijken wa da je moest hebben. Al zulke dingen...”

“Antoon was daar langs de straat, de Nieuwstraat, en dan was er een heel klein huzeke. Tine Nootbaere noemde ze, die ook ne snoepwinkel had. En dat was een tafel met een latte Côte d’or op en wijnbollen - dat was azo een bol met een stokske aan - en daar lag azo een groot stuk papier op. Bruin papier. En iedere keer da me binnen gingen... dat was eigenlijk gene winkel, hé, maar dat mocht dan wel... Dat was een ouderwetse stove, een Leuvense stove en een lokaalke - die mensen hadden maar dadde - met een slaapkamerke boven. En ze kwam zij dan van de trap, iedere keer met dezelfde beweging... dus gij komt daar binnen, ze pakte da papier af, ze sloeg da zo om (toont beweging voor) zodat me ne keer konden piepen hé welke spekke da me wilden... en da was kermis, hé. Me woaren winder content met een ’t wa van nietend, hé.”

Op de hoek van het ‘voetbalstraatje’ en het eigenlijke Straatje bevonden zich de eigendommen van beenhouwer Avet en aangrenzend de cichoreibranderij. Avets eigendommen bestonden uit een

⁴⁵ André Depaemelaere was getrouwd met Agnes Decraene en ze woonden in de toenmalige Statiestraat (Walleweg).

tuin, een garage, een koeienstal (ter hoogte van de Molendam) en de beenhouwerij. Alle jongens herinnerden zich Vettie, ‘den beenhouwer’. De wekelijkse of tweewekelijkse slachtingen aan de achterzijde van de beenhouwerij (uitkomend in ’t Straatje) waren, zoals reeds beschreven, één van de belangrijkste attracties van ’t Straatje op weg van en naar school. De jongens hielden goed in de gaten wanneer er een slachting zou plaats vinden om op die manier op tijd thuis te vertrekken en vóór school de slachting in groep te kunnen aanschouwen. De cichoreibranderij bevond zich naast het slachthuis van Avet. Herinneringen aan deze branderij bestaan vooral uit ‘veel rook’ en ‘de geur van verbrande cichorei’. Blijkbaar was het Gerard Yzerbyt die daar de cichorei kwam branden en vaak hoestend en proestend uit de branderij kwam. Af en toe kregen de jongens van hem een cichorei, waarop ze - zijn aanwijzingen volgend - knabbelden.

“Maar wat er hier speciaal was: ze hadden hier een cichoreibranderij. Ge weet dat misschien al allemaal.” Herinner je je die geur? *“Ja, ‘k herinner mij die geur vree goed hé. En dat was hier één die dat kwam doen... een mens die in de Nieuwstraat woonde en de cichorei kwam branden. En op het moment dat ze de dat in den oven hielden... dat stond hier vol met rook en dat rook naar cichorei en dat was een kot... hoe dat die vent dat uithield... hij had geen masker aan of iets; hij zat compleet in de rook. En hij kwam dan buiten al hoestend azo...”*

Recht tegenover het slachthuis van Avet had je het beruchte *café ’t Hertje*, waar zich naar verluid de grootste zatlappen van Bellegem verzamelden. Waarschijnlijk zal de ‘verscholen’ (achter de hoek, uit het zicht van de hoofdstraat van het dorp) ligging daar wel mee te maken gehad hebben. Je kon drinken naar hartelust en je werd niet onmiddellijk bij het naar buiten gaan gade geslagen, tenzij door een paar ‘snotjongens’ die van school kwamen...

“Maar wat er wel was hier... hier was er een café en dat noemde... noem dat nu ‘Het Hert’ of ‘Het Hart’, maar dat was ’t Hertje. En dat was een zekere Gabriële en ze had een paar zoons. En die Gabriële en die zoons en die vader, die waren dus altijd zat. En dat zat hier altijd vol met de grootste, de dorpdronkaards, die zaten hier. En af en toe lag er zelfs één buiten te slapen en heel den boel. En soms, als er zoiets was, en we zagen dat...want ze hebben hier ook veel gevochten hoor, in dienen café...als er zoiets was, wij durfden niet langs hier komen. Dan gingen we langs voren naar school (via de Nieuwstraat). Want wij durfden hier niet passeren soms. Omdat dat hier nogal luidruchtig... als kind herinner ik mij; we vonden dat wreed hé. Dat was ’t Hertje.”

De eigenaars van ’t Hertje waren Gabriële en Torre. Ze hadden ook een paar zoons. De mannen vertelden dat ze enerzijds bang waren voor de dronkaards, maar hen anderzijds ook plaagden (zie punt 3.2.1, kattenkwaad). In elk geval is het beeld van schreeuwende, met stoelen en glazen gooiende dronkaards, in hun geheugen gegrift. In de verhalen wordt de indruk die deze dronkaards hadden op de jongens ook heel goed weergegeven:

“En da was een cafeetje waar da ze hele dagen vochten. ‘k Heb daar veel slechte, zo lugubere dingen... da was daar alsan ruzie en slaan en stoelen en ruten kapot en ze zaten daar te drinken, te drinken, te drinken... En weet je hoe dat dat noemde? ’t Hertje.” En herinner je je nog hoe je dat als kind beleefde als je hier passeerde? *“Wij dierven daar bijna nie meer passeren. We hadden daar heilige schrik van. Dat was, gow, slecht hé. ’t Was voor ons heel slecht, gevaarlijk, eigenlijk ‘onmensen’ die dronken en tieren en tuyten (tuiten)... winder waren daar echt van onder den indruk. We keken of dat er iemand was voordat me dierven passeren. Ja, ja, we waren er onder den indruk van.”*

“Goh, da was ook nogal een twa hoor... Hier stond er een café, en dat noemde 't Hertje', dus 'het Hartje'; 't Hertje zeiden ze daartegen he... en dat stond hier. En dat cafeetje... er zaten hier alle dagen dronkaards, dronkaards dat het buste. Ge kunt dat niet geloven. En de deure was hier, kijk (toont). En wij stonden altijd op een reke, 's avonds en achter het school, en als we dan wisten dan ze zat waren he... want 't zaten er hier, E. B. zat hier, enen criminel... zijne zeune zat hier ook, M. v. B.,... da waren allemaal gasten van doar, allee, de echte dronkaards. En hier verkochten ze altijd jenever want myn moeder verkochte likeuren en ik moeste dikwijls een flesse jenever bringen, en cognac want... Gabriële noemde die vrouw, en die vent noemde 'Torre'. 'Torre van 't Hertje, en Gabriële van 't Hertje...' En ik moeste da bringen en ik zagen da toen dikwijls, hé, als ze dan droenken waren... en we zetten ons dan in een rij, van hier aan de garage waar dat Antoon Yzerbyt nu woont... zijn ouders woonden hier, want dat was hier de cichorei haast hé, kijk, hier brandden ze cichorei... en we stonden toen op een rij en dat waren al platen van Bockor. En dat waren ook al smalle vensters... Dus met zes, vijf, vier jonge gasten 's avonds of als we in de tent sliepen... we stonden gereed en allée, 'bong, bong, bong, bong, bong...', dat was vierentwintig keer die plate... en Gabriëla kwam toen naar buiten met een stuk in haar voeten en Torre ook en ze zaten toen achter ons...”

Naast 't Hertje, richting Molendam oplopend, waren er aan beide zijden van de straat talrijke hoven. Deze hoven waren onder meer eigendom van 'de madamkes Foulon', Jules Foulon, Avet en Yzerbyt. Ondertussen bestaan deze hoven niet meer. Er werden in der tijd allerei groenten gekweekt en enkelen waren rijkelijk gevuld met fruit- en notenbomen, waarvan de jongens precies wisten wanneer er wat aan hing. Er waren krieken-, peren-, appels- en notenbomen. Op weg van en naar school werd er regelmatig fruit gestolen. De tuin van D.P., één van de mannelijke informanten, was daarenboven ideaal voor het nachtelijk kamperen van de jongens in de vakantieperiodes en de daarmee gepaard gaande kwajongensstreken en nachtwandelingen.

Tenslotte had je nog het *huisje van Leni* aan de rechterkant en ernaast het toenmalige *huis van de koster*. Het huisje van Leni bevond zich op de hoek tussen 't Straatje en 't Strontstraatje en werd al eerder beschreven. De jongens plaagden het oude vrouwtje altijd door op het dak van haar laaggebouwde huisje te slaan. Over het huis van de koster werd enkel verteld dat het uitkwam in 't Straatje en de koster er altijd kwam om zijn auto te parkeren.

Toenmalige Nieuwstraat (Bellegemstraat)

De toenmalige Nieuwstraat (nu Bellegemsestraat) was de hoofdweg in het dorp Bellegem en dus viel er - wat kattenkwaad betreft - veel minder te beleven. Als er al verkeer was, kwam dit langs deze weg en er was voortdurend sociale controle van winkeliers en inwoners. De belangrijkste plaatsen voor de scholieren op weg van en naar school, waren het snoepwinkeltje van Antoon Duprez en bakkerij/kruidenier Madeleine Yzerbyt. Om echter de omgeving visueel te kunnen reconstrueren, vermeld ik de verschillende plaatsen uit deze straat die aan bod kwamen in de verhalen van de informanten.

De *snoepwinkel van Antoon en Marie Duprez*, in de Bellegemse volksmond uitgesproken als 'Preetjes', herinneren alle informanten zich, mede doordat het nog steeds bestaat in zijn oorspronkelijke staat. Het is ondertussen een groezelig, van buiten uit vuil en ouderwets ogend winkeltje, maar alles staat er nog zoals toen, weliswaar met andere snoepwaren... Aanvankelijk zou dit meer een kruidenierszaak geweest zijn, maar deze evolueerde tot snoepwinkel (dankzij de scholieren?). Marie Duprez hield de winkel open samen met haar zoon Antoon. Ze kenden in die jaren wel heel wat concurrentie van het snoepwinkeltje van Albertine Nootbaere in de Processiestraat ('voetbalstraatje'). Dit winkeltje zou toen een stuk populairder geweest zijn bij de toenmalige scholieren, maar de herinnering eraan komt minder frequent voor dan het herinneren van de snoepwinkel van Antoon Duprez. Dit komt uiteraard ook omdat het 'winkeltje' van Albertine verdwenen is en dus niet spontaan oproept tot herinnering. Wel dient hier onmiddellijk gezegd dat snoep kopen nog iets ongewoon was in de naoorlogse jaren. Het was zeker niet voor alle dagen en ook niet voor alle kinderen. Als kinderen snoep kochten was dat meestal voor één frank. Daar kregen ze dan vier snoepjes voor. Snoepwaren uit die tijd waren karamellen, felrood gekleurde lekstokken, 'rekkers', zuurtjes en 'menten'.

“(...) ...vier karamellen voor ne frank, en al verschillende soorten. Zo van die zwarte met een wit lijntje erin, en ton van die karamellen met een noot, en ton fruitkaramellen... da was ton vier karamellen voor ne frank...Maar dat was voor de zondag.”

Voor veel kinderen was het een echte verwennerij, meestal na de mis de zondag of een extraatje van één of andere suikertante die op bezoek kwam. In de verhalen hebben de informanten het ook over bakkerij Duprez en het is niet helemaal duidelijk of dit ook eigendom was van Antoon en Marie Duprez. De bakker heette Gerard Yzerbyt en hij brandde ook cichorei.

Bakkerij Yzerbyt bevond zich op de hoek van de Processiestraat ('voetbalstraatje') en de Nieuwstraat. Yzerbyt verkocht niet enkel en alleen brood. De bakkerij was tevens kruidenier en snoepwinkel. In elk geval was het de eerste winkel die een 'chiclettebak' had in die tijd. Bovendien was het volgens één van de mannelijke informanten dé plaats bij uitstek om, zittende op de 'zulle'⁴⁶, naar de meisjes te kijken voor en na school. De eerste afspraakjes tussen jongens en meisjes zouden ook daar plaats gevonden hebben.

"Ja, en er bleven dus 's middags, aan Yzerbyts daar, aan 't hoekske, waar da me gestaan hebben... daar, ja daar zaten me op de 'zulle', bij Yzerbyts. We zaten daar op dien trap en als er iemand toekwam... ba ja, 's ochtends was 't er niet zovele... we zaten daar toen en we keurden toen al de meisjes die toekwamen hé. Maar er waren er niet vele die hier deur kwamen hé ('t Straatje) want dat was hier het 'leger des Heils' die hier zat hé. Ze gingen allemaal liever via de Processiestraat en aldaar natuurlijk."

De ingang van de meisjesschool en het daarbij aangrenzende schoolklooster situeerden zich tegenover het snoepwinkeltje van Antoon Duprez. Eén van de vrouwen beschrijft heel gedetailleerd hoe de ingang en de daarachter liggende schoolgebouwen er uitzagen:

"Je moest langs hier binnen (toont waar de schoolpoort was), dat was een klein poortje zo... en dat was het verste dat we gingen... Dat was een inkom, dan een binnenkoer, dat was van het klooster, en op die binnenkoer waren dat trapkes naar beneden, dat was de eetzaal dan en dan links was er een poortje, twee trapkes naar beneden en dan waren we op de speelkoer."

Het klooster wordt minder vaak en minder duidelijk besproken. Het leek op een groot herenhuis met grote loden deuren en aanvankelijk was er blijkbaar ook een rusthuis bij. De jongens herinneren het klooster vooral in het verhaal van de 'kat aan de bel' (zie punt 3.2.1 'kattenkwaad').

Verder had je in de Nieuwstraat *kruidenierswinkel Manske D'Heyghere, het huis van Eufrazie*⁴⁷, *de elektriciteitswinkel van Raymond Pannendekkers*⁴⁸, *fietsenmaker en café Buyckie, het huis van de pastoor*⁴⁹, *Stoelies huis*⁵⁰, *de beruchte 'kabine' en speelgoedwinkel Decraene*. Deze speelgoedwinkel bevond zich in het huis van de koster⁵¹. Op weg van en naar school bleven de kinderen vaak kijken aan de etalage naar de heiligenbeeldjes die uitgestald stonden. Ze kenden alle beeldjes en controleerden regelmatig of er geen nieuw beeldje bijgekomen was...

"En ton hier... bij Craentjes... hier kwamen we ook veel... met al die beeldekes in de etalage: kindekes van Praag, Sint-Jozef, Maria... oh, al de Heiligen stonden daar. We stonden hier dikwijls te kijken wè, aan de winkel. Voor te kijken of er wat nieuws bijgekomen was. Wel ja, hij was ne koster hé... Maar beeldekes, 'k zeggen, al de Heiligen stonden er hé... van klein tot groot hé. We hebben hier dikwijls staan kijken."

⁴⁶ 'Zulle' is het opstapje voor de voordeur.

⁴⁷ Het huis van Eufrazie was oorspronkelijk een café waar ondermeer de zondag, na de mis, gekaart werd door de mannen. Opvallend is dat dit huis ondertussen al lang geen café meer is, maar mannen en vrouwen er nog steeds een pintje gaan drinken en een kaartje gaan leggen. De zijdeuren van het huis staan altijd open.

⁴⁸ Komt aan bod in de verhalen omwille van het feit dat daar het allereerste televisietoestel van Bellegem in de etalage stond en kinderen en volwassenen in de late namiddag en 's avonds samendromden voor de etalage om de piepjonge programma's, uitgezonden door Rijssel, te bekijken. De naam 'Pannendekkers' kreeg Raymond omwille van zijn vader die pannendekker was.

⁴⁹ Het huis zelf was niet zo interessant voor kinderen, maar wel het hekken ervoor waar ze wel eens opklommen op weg van en naar school.

⁵⁰ Bevond zich op de hoek tussen de toenmalige Nieuwstraat en het 'Strontstraatje'. Meer over dit huisje en de dorpsfiguur Stoelie in punt 3.2.8.

⁵¹ Koster Antoon Decraene.

De Platse met de kerk en de talrijk omringende cafés

De kerk komt vooral voor in de verhalen van de vrouwen. Ze moesten immers binnengaan in de kerk als ze daar op weg naar school passeerden. Bovendien moesten ze de woensdag en de vrijdag naar de eucharistieviering van halfacht 's ochtends, voor ze naar school gingen.

Wanneer *De Platse* wordt omschreven, valt vooral op dat er ontzettend veel *cafés* waren (en zijn!) op een relatief kleine oppervlakte. De aanwezigheid van de vele brouwerijen (Bockor, Facon en voorheen 't Gemeentehuis) in Bellegem geven hiervoor misschien enige verklaring. Vaak waren deze cafés multifunctioneel: je kon er niet alleen een pint drinken, maar ook je haar laten knippen⁵² en in sommige gevallen kon je er zelfs groenten kopen. Een korte opsomming van de cafés die vernoemd werden: café het Damhart naast Fonsken den Beenhouwer (zie verder); café-coiffeur De Handboog, waar je ook groenten kon kopen; café Concorde, café De Witte Penne⁵³; De Chevalier; café-coiffeur De Maandag; café De Dinsdag; 't Gemeentehuis⁵⁴; De Snelle Duif⁵⁵; In den Beer; In 't Haantje en café 't Zwijn, waar 'Barbara van 't Zwin' bestelde. Verder woonde ook Millie Boulie⁵⁶ op de Platse. Hij hield een beenhouwerij open en aangrenzend aan de slagerswinkel had hij een feestzaal, waar hij bals gaf in het weekend en hierdoor een minder goeie naam kreeg in het dorp omdat hij de jongeren aanzette tot 'zonde'.

“Wat dat ge daar ook had, in café ‘de Maandag’, oorspronkelijk dus... woonde... goh, hoe noemde den dien? Rietje Loncke... en den dien ging rond... dat was een heel klein ventje... en die ging rond en kocht oud ijzer op en vodden. En hij was ook tevens coiffeur. Of zijn dochter was coiffeuse of iets in dienen aard.”

Ondanks het feit dat er veel cafés waren, bleven kinderen (zowel jongens als meisjes) daar niet treuzelen. Ze waren uiteraard ook nog erg jong (lagere school leeftijd). Als ze er al eens kwamen was het om hun haar te laten knippen. In enkele van deze cafés ben ik, samen met mijn informanten, iets gaan drinken en het viel me op dat ze nog steeds erg ouderwets ingericht zijn. Bovendien liepen deze cafés zelfs op ochtenden in de week vol en het volk dat binnenzat, waren hoofdzakelijk mannen. Waarmee ik niets suggereer...

Brouwerij Bockor

Er waren in de jaren 1950 verschillende brouwerijen in het centrum van Bellegem: Brouwerij Bockor, brouwerij Facon en een kleine brouwerij, aansluitend bij het café 't Gemeentehuis. Eén van deze brouwerijen, Brouwerij Bockor, bestaat nog steeds en wordt door één van de informanten besproken. De andere brouwerijen komen niet aan bod⁵⁷. De weg langs de brouwerij was - zoals de meeste wegen in die tijd in Bellegem - een kasseien weg. Het bier werd verdeeld met paard en kar. Dagelijks vertrokken er zes tot zeven wagens. In de winter moest de weg bestrooid worden met as om met de zwaar beladen karren boven op de heuvel te raken.

Beenhouwerij Fons

Deze werd door de informanten die van deze kant (Westen van Bellegem) naar school kwamen, vernoemd. Er zijn restanten zichtbaar: loden ramen met figuren, die verwijzen naar het beenhouwersberoep. Vandaag de dag fungeert het echter als woonhuis. De eigenaar werd in de volksmond 'Fonsken den beenhouwer' genoemd. Een grappige anekdote hierbij is dat de toenmalige eigenares tweemaal getrouwd geweest is. De eerste eigenaar was Alfons Allegaert; de tweede eigenaar had de achternaam Van den buyssche. Echter, de tweede man heeft, net als de eerste, de naam 'Fonsken den beenhouwer' behouden in het dorp.

⁵² De zogenaamde *café-coiffeurs*.

⁵³ De benaming 'witte penne' komt van de 'witte veer' van een duif.

⁵⁴ Aanvankelijk was dit een oude brouwerij.

⁵⁵ Werd indertijd opengehouden door Eva Roobrouck en Michel Dewulf. In de tijd van de Franse overheersing in België, heette dit café 'le nouveau lundi'.

⁵⁶ Millie Boulie was een spotnaam: hij was slager en het woord 'boulie' verwees naar de 'bouillie' (soepvlees) die hij verkocht. Zijn eigenlijke naam was Emiel Vandeputte.

⁵⁷ Dit toont hoe sterk 'restanten' (aanwezige stoffelijke resten) van vroeger herinneringen oproepen, terwijl dit veel moeilijker is als er geen 'stoffelijk' overschot is, waardoor mensen verplicht worden zelf de omgeving in gedachten te reconstrueren.

Rollegemse weg heuvelafwaarts

Er waren niet zoveel kinderen die deze route namen op weg van en naar school, vandaar dat de beschrijvingen veel minder gedetailleerd zijn. Het was in elk geval een kasseien weg met een gracht erlangs. Aangrenzend aan de weg was er een bos en er is ook sprake van een textielwinkeltje op een hoekje van twee kruisende straten.

3.2.3 Met wie liepen de kinderen naar school?

Sommige kinderen liepen alleen naar school, maar zij zijn in de minderheid. Redenen hiervoor zijn: het leeftijdsverschil met oudere/jongere broer(s)/zus(sen) was te groot waardoor de ene al de school uit was als de ander eraan begon; er waren geen onmiddellijke burens waarvan de kinderen op dat moment naar dezelfde school liepen of ze liepen alleen omdat ze om één of andere reden te laat waren en daardoor de ‘toevallige’ ontmoetingen op weg van en naar school met vrienden/vriendinnen gemist hadden. De meerderheid ging dus niet alleen naar school, of tenminste niet het hele traject. Broers gingen samen en zussen gingen samen, tenzij het jongere broertje meeging naar de kleuterklas. Dan werd ‘grote’ zus belast met de zorg voor haar jongere broer. De kleuterklassen bevonden zich immers in de meisjesschool en waren, zoals reeds vermeld, gemengd. Vanaf het eerste leerjaar scheidden de wegen tussen jongens en meisjes definitief. De vraag is hier in welke mate deze vorming van twee gescheiden werelden vanuit volwassenen bewust of onbewust ‘gestuurd’ werd. Ik denk hierbij aan de verschillende uren waarop de scholen gedaan hadden, de rang waardoor de kinderen niet zomaar konden loslopen, de verschillende locaties van beide scholen (Nieuwstraat en Processiestraat), enz. Het vreemde aan dit feit is dat de informanten zelf zich hierbij duidelijk geen vragen stelden en stellen. ‘Het was gewoon zo.’

“(...) maar in de kleuterklas was dat wel zo. Een zus van mij zat hier ook in school. Nera. En dan pakte zij mij mee naar school, dat weet ik. Ja, nu herinner ik mij dat. Als kleuter werd ik meegepakt van mijn zuster.”

“Kijk, dat was altijd zo hé... als me wij daar kwamen hé (wijst naar uitgang meisjesschool), dan waren de meisjes altijd just weg. Dat was verzekers afgesproken dat zij een minuut of twee, drie voor al verdeeld waren voor dat me wij gelost werden, want ha, ha, ha... (buldert) want als ze da nie gedoan hadden, dan was het leuk geweest wè... Kijk, maar bij het naar huis gaan hé, kon je nooit met een meisike naar huis gaan, dat bestond nooit. Ze waren altijd voor ons weg. Ja, dat was niet op dezelfde moment, dat. Dat was verzekers in afspraak met hier hé, met de leraars... dat ze zeiden: ‘Kijk, wij twee of drie minuten eerder of gelder’ en azo ging ‘t da.”

Echt afspreken met vrienden of vriendinnen werd er niet gedaan. Het waren eerder ‘toevallige’ ontmoetingen op het traject. Alhoewel sommigen ook zeggen dat ze elkaar op bepaalde verzamelpunten opwachtten.

Sprak je af met vrienden op weg van en naar school om samen te komen? “Nee, dat waren toevallige ontmoetingen; dat je toevallig op mekaar liep hé.”

Samen naar school lopen, creëerde een bepaalde band. Vaak waren het goeie vrienden of vriendinnen die dit traject samen aflegden. De vraag is wat er eerst was: eerst de weg en dan de vriendschappen of eerst de vriendschappen en dan het samen op weg gaan naar school. Er was wel degelijk sprake van ‘klikjes’ waarvan sommige leden elkaar tot op de dag van vandaag nog vaak zien. Het criteria om tot een ‘klikje’ te behoren had niet enkel en alleen met naburigheid te maken of het nemen van een gelijkaardige route naar school. Het zat ‘dieper’. Het was namelijk zo dat vooral arbeiderskinderen samen optrokken en middenstandskinderen een aparte groep vormden.

Ouders of andere volwassenen begeleidden de kinderen niet op weg van en naar school. Er was nauwelijks verkeer en ze hadden genoeg werk omhanden. Als het dan, in uitzonderlijk geval, toch eens gebeurde, dan was het omdat de kinderen nog erg klein waren (kleuterklas). Dan kwam hun moeder hen wel eens halen of gingen ze mee met één van de schooljuffrouwen die in de buurt woonde.

“k Weet wel nog, als we naar de bewaarschool gingen dat we mee gingen met de juffrouwen Bonte. Allee, oftewel mochten we alleen ne keer lopen naar school, maar we moesten 's middags dan terug keren met de juffrouwen Bonte. Of ons moeder bracht ons tot aan school, als we heel klein waren. Jah, ja, maar ne keer dat we zelf... ja dat was zoveel verkeer niet en dat was maar een eindje, als we op de kant bleven...”

3.2.4 Invloed van de seizoenen op de beleving van de weg van en naar school

De beleving van de weg van en naar school was duidelijk seizoenafhankelijk, veel meer dan nu het geval is. De informanten spreken bijvoorbeeld van de ‘kriekentijd’, de ‘notentijd’, de ‘oogsttijd’, enz. De seizoenen werden, op het platteland, nog erg beleefd. Deze beleving uit zich niet enkel in het beschrijven van het weer en de daaruit voortvloeiende activiteiten op weg van en naar school, maar is ook zichtbaar in de beschrijving van de kledij. Het is wel opvallend dat de kledij enkel door de jongens spontaan beschreven wordt.

In de *winter* was er, zoals verwacht, volop sneeuwpret op de weg van en naar school. Er werd nog niet gestrooid (tenzij aan de brouwerij, met as, om paard en kar boven te krijgen) en de kasseien wegen leenden zich uitstekend voor het vormen van ‘slierbanen’. Ook dichtgevroren waterplaatsen (vijvers, riviertjes) leenden zich hiertoe. De beste slierbanen kon je met klompen maken, vandaar het voorrecht van de klompendragers om de slierbanen te vormen. Sommige jongens kwamen een uur vroeger naar school om in 't Straatje te slieren.

“... en hier, in 't Straatje, dat was de slierboane hé. We kwamen een uur vroeger naar school om hier te 'sleren' hé, tot doar hé (toont). We slierden hier... ja, dat was één ijsboane, ja, de zon kon er niet aan hé...”

Er werd uiteraard ook met sneeuwballen gesmeten en een enkeling waagde zich ook wel eens aan het maken van een sneeuwpop die echter nooit voltooid werd aangezien de school begon... Ook de slee of het ‘yspeerd’ zoals de informanten het noemden, kende vrolijke tijden. Het is alleen niet helemaal duidelijk of ze echt met de slee naar school gingen of dat het ‘yspeerd’ enkel uitgelaten werd tijdens de vrije tijd.

“Remeetje hier, den kolenmarchant, den boer die tussen Bellegem en Rollegem daar... die deed altyd in de kolencommerce en ie had ook een dorsmachine en ie ging dorsen bij de boeren aldoar en euh... ie kwam af, met den tracteur, en euh... heel de wagen kolen want dat was dan binst (tijdens) de winter hé... En als ie te wege aan myn hus kwam daar, met den tracteur en ne hele wagen kolen, dan kwamen we al langs de meulen neregestoken gunter, waar dat het azo naar beneden was hé (hand beschrijft een bocht naar beneden), zo naar beneden de Nieuwstraat in en dan weer naar beneden, de Keizerstraat in ook hé... En dus, met het yspaard, kwamen we aldaar neer... goh, de zaten er hier bij hé, de gebroeders B. daar hé... de deure van de zolder afgedaan; heel de deure dus hé... en V. H. woonde dan voor ons deure, waar den apotheker nu woont en daar gingen we dus achter de ‘tringels’ (fietskettingen) van de ‘garde-bouche’ van de fietsen en we klopten dat eruit en we busten daar een keer op en met het yspeerd daar deure, met drie-vier erop. 't Was link den bobslee hé, met drie-vier jongens erop azo naar de Keizerstraat neer. Maar 'k vergeet nu nog verder te vertellen... Remeetje Jaegers kwam af met den tracteur en ne volle wagen kolen en als we nere kwamen, we hadden een hoek daar veur ons deure daar toen... en er was een kleinen die achterkwam, djoef, de Nieuwstraat in en Remi was daar just met den tracteur en... (hele verhaal van hoe de slee tegen de tractor terecht kwam).”

Echter, niet iedereen genoot van het winterweer. Sommige meisjes die van erg ver kwamen (De Katte), vonden de harde winters maar niets omdat ze de ijzige koude te voet moesten trotseren⁵⁸...

“Ma ja...wè. Da waren ton eigenlijk echte winters hé... Want 't is nog geweest da me in de Kazerne waren hé, da me were keerdigen naar hus hé, en we woaren vervrozen van de koude, me screemdigen van de koude en me gingen were naar hus...”

De winter was ook ‘zichtbaar’ in de kledij van de jongens: ‘geïmproviseerde’ lange broeken, ‘kloefen’ (klompen) of ‘botten’ (rubberen laarzen). Van mutsen en sjaals is er nog geen sprake.

⁵⁸ Kwam ook voor in het onderzoek van Mercedes Suárez Pazos.

Handschoenen waren er wel, gemaakt uit konijnenvel, maar enkel voor de ‘rijkere’ klasse. Opvallend is dat de meisjes niets (spontaan) zeggen over de kledij.

De *warmere maanden* van het jaar kwamen de jongens met ‘wiematten⁵⁹’ of ‘savatten’ naar school. Wat hiermee bedoeld wordt, verduidelijken de volgende fragmenten:

“En in de zomer hadden wij dus... het schoeisel dat de meeste kinderen droegen hé, we noemden dat ‘wiemats’. Ken je dat woord? ‘Wiemats’ noemde dat. En dat waren azo van die beige caoutchouc dingen met veel gaten in. En iedereen had van die stinkvoeten, dat was enorm hé. Ge gleeed daarin weg van... (grinnikt bij de herinnering) Allée, ‘k herinner mij dat nu.”

“Ah ja, hé... in de zomer was dat plezant hé. Wij hadden van die ‘wiematten’ aan. Zo’n caoutchouc dingen met gaten in... ‘wiematten’, waar dat ze nu in ’t water mee lopen...dat was link een soort sandaal. Lelijke, van da caoutchouten dingen, zonder enige design erin... en uw tenen kosten eruit zitten en ze kwamen azo naar school. Oftewel ‘savatten’, ‘bains de mères’ zeiden me wulder. Van die goedkope ‘savatjes’.”

Tijdens deze warme dagen van het jaar kregen de kinderen die van het platteland kwamen een blikken of aluminium bus mee, gevuld met water en ‘calessiehout’ (kalissee) om de dorst te lessen.

“Goh, da was bist de zomer hé. Da ‘s ’t geestigs van al hé. Bist de zomer hé...” Er was dan van alles te doen? *“Bè joat hé. Me hadden dan een ‘pulle’ mee, met water in en calessie (calessie hout; een zwarte stof die goed smaakt en die bij het water gedaan werd om het water een smaakje te geven; vooral bij kinderen die op het platteland woonden) en me moesten da schudden. Er was ton nog geen coca niet en da was gelijk limonade hé. Ge moest da goe schudden tot dat dat schumde (schuimde).”*

Wat ook terugkeert in de verhalen en met veel nostalgie verteld wordt, zijn de mensen langs de weg in de zomer. Veel mensen zaten aan de deur in groepjes te keuvelen en knikten de kinderen goeie dag als ze voorbij kwamen na school, op weg naar huis.

“En weet je wat da je vroeger ook had als je naar schoole ging; of als je were keerdege van school in de zomer: al de menschen zaten aan under deur en iedereen kendege iedereen en ze kendege ons ook. Maar nu zit er niemand meer aan zijn deur, hé. Zit nu ne keer aan je deur en ze gaan van je spreken, hé: ze zit aan heur deure; ze moet al zien... Maar ’t zou waar zijn, hé, nu?” Bleef je dan bij sommige mensen ‘plakken’ als je van school kwam? *“Am me passeerdegen, moesten winder nie anders doen dan ‘ne goeiendag, ne goeiendag...’ (ze knikt met haar hoofd zoals ze het deed vroeger...), van de ene kant naar de andere kant. Maar stoppen deden me niet hé...”*

De *herfst* als dusdanig wordt niet vernoemd. De informanten spreken van ‘kriekentijd’ (tijd van het fruit), ‘vliegertijd’ (winderig herfstweer), ‘oogsttijd’ (wanneer de oogst gedaan werd, ook wel ‘rapen- en bietentijd’ genoemd) en de ‘notentijd’. Tijdens de ‘kriekentijd’ werden er ‘kriekenstenen’ verzameld om allerlei spelen mee te doen op weg van en naar school, maar ook op de speelplaats. Deze tijd waarin de vruchten rijp waren, was uiteraard ook het ogenblik van het fruit stelen op weg van en naar school. Tijdens de oogst van rapen en bieten, trokken de jongens wel eens een raap of een biet uit om op te eten of om Sint-Maarten te gaan zingen aan de deuren. De oogsttijd was voor arbeiderskinderen/kinderen van boeren een tijd waarin ze vaak afwezig waren op school omdat ze van thuis uit verplicht werden te helpen met de oogst (bietenoogst, aardappelooogst, tarweoogst). Eenmaal de oogst geraapt was, hadden de jongens vrij spel op de velden.

“Ja, kijk, ‘k hen ‘k ik patatten goan roapen vanaf myn zeven jaar, bij den boer. ‘k Kon voor twee maanden noar schole niet.” Je bleef thuis als je bij de boer moest gaan werken? *“Ah joat...als ‘k nie noar schole ging...’k Hen dikwijls op myn oren gehad van de meesters...omda ‘k er nieën was.”*

Tenslotte is er sprake van de ‘notentijd’: deze zette uiteraard menig kind aan tot noten rapen. Eén meisje mocht zelfs - voor één keer - vroeger van huis weg...

⁵⁹ Ik las nadien een speech van René Lefebvre, waarin ‘wiematten’ geschreven werd als volgt: ‘Wiema’s’. Of dit nu de juiste schrijfwijze was, ben ik niet zeker, vandaar dat ik het woord ‘wiematten’ liet staan. Het verwijst waarschijnlijk naar een merknaam uit die tijd.

“En weet je wat dat me ook vele deden? En dan mochten me ton... Stonden daar twee grote beukenbomen en me gingen doar ton nootjes gaan rapen en me deden om ter 't meest hé (ze grinnikt). Dat mochten we wel doen. Ja, ma weet je wadde, er was ton nog zoveel gerid (verkeer) niet hé link nu.”

De ‘vliegertijd’ (enkel door de jongens vernoemd) ging in van zodra het herfstige windweer zijn intrede deed. Dan maakten de jongens elk hun eigen ‘plakwaaier’ en spraken ze tijdens de speeltijd af om samen in het veld te gaan vliegeren na school.

“Ja...voorbeeld na de oogst nu hé, waren we allemaal bezig met ‘plakwaaiers’. Link da ze aan de zee doen. En we mieken da al zelve. Me gingen stokskes gaan ‘pakken’. Zeg maar ‘pakken’... en papier, ‘spacie-papier (boterpapier)’ en ‘pap’ en we mieken dade... en toen een bolle touw, ‘peze’ noemde me dade. En als dat een klein waaierke was, dan waren da twee draden... en we waren daar mee bezig. Op de speelkoer... me zaten te kijken... ‘als 't waait, dan gaan me onzen plakwaaiere...’ Nu zeggen ze vlieger, maar winder zeiden ‘plakwaaier’. Want da plaktege. Ge kost da nie kopen hé; me gingen nooit naar 't stad. En in de winkel hier, 't wa doar niets. En daar waren we mee bezig.”

Je had verder ook nog zoiets als het ‘tussenseizoen’ en de niet-seizoensgebonden spelen:

“De spelletjes die we deden in school, dat was seizoenafhankelijk. Want er werden dus veel spelletjes gespeeld in school, nu herinner ik mij dat ook. Bijvoorbeeld, het tussenseizoen, er was niks, dan waren we aan het ‘pekkelen’.”

3.2.5 Hoe gingen kinderen naar school? Wegkeuze, vervoersmiddel en verschil in beleving van de heen- en terugweg

De meeste kinderen kwamen te voet naar school in de jaren 1950 in Belleghem, op enkele uitzonderingen na die met de fiets kwamen als ze erg ver van school woonden (De Katte). Tenzij het erg veel gesneeuwd had. Dan kwamen ook zij te voet naar school omdat de baan veel te glad lag. In dit deel wil ik vooral ingaan op de verschillende wegen die genomen werden op weg van en naar school en de eventuele motieven hiervoor. Bovendien vroeg ik mij ook af of de kinderen de heen- en terugweg anders beleefden, zoals duidelijk naar voren kwam in het artikel van Jaume Trilla Bernet.

Er leidden verschillende wegen naar school...

Bij de meisjes was er niet veel variatie in de wegen die ze namen naar school. Meestal was dat de kortste weg langs de toenmalige Nieuwstraat. Treuzelen zat er niet in, laat staan een omweg maken. Als dit al eens gebeurde was dit uit angst voor bijvoorbeeld de afspraak met de tandtechnicus of een ‘vreemde’ man langs de weg. De jongens daarentegen liepen naar en van school langs verschillende routes. Hiervoor hadden ze zo hun eigen motieven. De Nieuwstraat was de route die het langst duurde volgens hen en het minst boeiend was: er viel nauwelijks iets te beleven. Als je langs daar kwam, was het om de tijd van het naar school gaan te rekken. Veel interessanter waren de wegen via de Molendam en 't Straatje of via 't Strontstraatje en 't Straatje omdat zich daar het centrum van de attracties voor kinderen situeerde. De enige reden waarom 't Straatje soms door de jongens vermeden werd, waren de luidruchtige dronkaards uit het café 't Hertje. Daarvoor deden sommigen een omweg langs de Nieuwstraat. De keuze voor een bepaalde weg werd ook bepaald door wie je wel of niet wou tegenkomen op weg van en naar school, zoals blijkt uit het volgende citaat:

En wat bepaalde je keuze voor welk straatje? “Da was allemaal te zien wie da ge wilde zien van de medeschoolgaanders, van de medeleerlingen en zo verder. Door den band was het toch hier de Nieuwstraat of aldaar, 't Straatje in of ginder 't Straatje in... maar bepaalde dagen eigentlijk... maar 'k zal 't wel zeggen als we beginnen.”

Daarnaast zijn er nog enkele uitzonderlijke⁶⁰ wegen: de boerenwegel waarlangs de jongens die op het platteland woonden naar huis gingen (niet voor de meisjes!) en via de platen in de achtertuin (grenzend aan de school) van één van de informanten. Voor één van de mannen was er niet echt

⁶⁰ Komen slechts in één of twee verhalen voor.

sprake van een ‘weg’: een deur scheidde de ‘thuiswereld’ van de ‘schoolwereld’. Hij was de zoon van de hoofdonderwijzer die indertijd een schoolhuis⁶¹ toegewezen kreeg van de gemeente.

Beleefden de kinderen het gaan naar school anders dan het terugkeren?

De meeste kinderen wilden de tijd van het ‘naar school gaan’ rekken en gingen haastig ‘huiswaarts’, zoals ook gesuggereerd werd in het artikel van Jaume Trilla Bernet. De gedachte weer een hele dag ‘opgesloten’ en ‘onder toezicht van leerkrachten te moeten presteren’ zal hier wel een rol in gespeeld hebben.

“Wel, van ’t school kwamen wij zo rap mogelijk naar huis. Dat weet ik heel zeker. Naar school gingen wij altijd vree goed op tijd, want hier had je dus den beenhouwer die hier woonde... en als hij koeien of varkens slachtte, dan ging dat rolluik omhoog. Dat was een rolluik, dat ging omhoog. En iedereen... wij stonden hier allemaal te kijken hé (...)”

“Ah ja, het gaan was niet zo plezant hé, het terugkeren was altijd plezanter hé (lacht). Allee gaan naar school was nie euh... terugkeren, ja. En de zaterdag, we gingen dan naar de zaterdagschool, dat was dan een opluchting dat zaterdag was, hé... zaterdagnmiddag. Dat euh... dat gedaan was voor een dag en een half hé.”

Was je beleving van het gaan naar school anders dan in het terugkeren? *“Wel ja, dat het school weer uit was, dat je weer vrij bent, maar dus ja... eigenlijk niet speciaal...”*

Jongens staken meer kattenkwaad uit op de terugweg dan op de heenweg. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat ze vaak in groep terugkeerden, er niet zoveel controle was op het aankomstuur thuis en uiteraard ook het feit dat ze er zeven uur les op hadden zitten. Deze lang volgehouden gehoorzaamheid binnen de schoolmuren zocht een uitweg in kattenkwaad na de school, wat niet zo verwonderlijk is. Het strenge schoolregime creëerde een zekere spanning die zich ergens moest ontladen. Deze ontlasting was bij de meisjes veel minder aanwezig, aangezien de weg van en naar school even goed een ruimte was van beheersing en het opnemen van eigen verantwoordelijkheid voor veiligheid en tijd.

In de winter moesten kinderen die erg ver woonden zich extra haasten bij het terugkeren naar huis aangezien het snel donker werd en er nog geen of nauwelijks sprake was van straatverlichting.

Boodschappen werden enkel op de terugweg gedaan en er waren meer kinderen die in het gaan alleen naar school gingen dan in het terugkeren. Wat niet zo verwonderlijk is aangezien de kinderen elkaar op school ontmoetten en samen van daaruit terug huiswaarts vertrokken. Slechts één meisje vond naar huis gaan minder leuk dan naar school gaan omdat naar huis gaan ‘werken’ betekende:

“Goh, ja... als ik terug kwam van school, dan was dat om te werken hé. ‘k had graag verder gestudeerd, maar ik mocht niet. ‘k Was de oudste en dat gebeurde dan hé. ‘k Had nochtans in de negentig procent... (ze lijkt er nog steeds spijt van te hebben dat ze niet mocht verder studeren).” Als je terugkeerde met de wetenschap dat je thuis moest werken, treuzelde je dan niet af en toe? *“Nee, nee, nooit, want dat ging niet pakken...”*

3.2.6 Hoe lang deden kinderen over de weg van en naar school? Kwamen ze soms te laat en wat was daar de reden voor?

De tijd die ze deden over het traject thuis-school varieert van vijf minuten tot een goed halfuur. Dit is natuurlijk ook afhankelijk van het al dan niet gebruiken van een fiets. Kinderen die in de sneeuw van De Kattenberg kwamen, zullen er vermoedelijk toch een stuk langer over gedaan hebben. Eén van de informanten, zoon van de hoofdonderwijzer, woonde naast de school in het schoolhuis. Bij hem bestond er niet echt een ‘weg’; het was eerder een ‘deur’ die de thuiswereld van de schoolwereld scheidde. Wat opvallend is, is dat kinderen die van ver kwamen, zich minder bezig hielden onder weg. Ze moesten zich altijd haasten en waren meestal ook op tijd. Kinderen die dicht bij de school woonden, spookten veel meer uit op de weg naar school en kwamen meer te laat dan kinderen die van ver kwamen. In het algemeen kan gezegd worden dat kinderen niet vaak te laat op school kwamen. Als dat wel eens gebeurde dan hadden de jongens daar de

⁶¹ Een huis vlak naast de school gebouwd; werd aan het schoolhoofd of hoofdonderwijzer ‘geleend’ door de gemeente, tot het einde van zijn ambtstermijn. In ruil moest hij zorgen voor het onderhoud van de school en kreeg hij een soort van conciërgefunctie toegewezen.

volgende verklaringen voor: slachting bij beenhouwer Avet of de verre afstand. Bij de meisjes worden volgende redenen voor (eventueel) laattijdig arriveren aangehaald: ze hadden een poesje gevonden op weg van en naar school, een platte band voor de fietsers en nog veel huishoudelijk werk thuis voor ze naar school mochten vertrekken. Zowel meisjes als jongens logen daar eigenlijk niet over in school. Het enige leugentje dat één van de meisjes wel eens hanteerde, was dat ze naar de dokter moest voor ze naar school kwam en daardoor te laat arriveerde.

3.2.7 *Het verkeer in Bellegem in de jaren 1950*

Er was in de jaren 1950 erg weinig verkeer in Bellegem. Auto's waren er nauwelijks en het enige wat af en toe passeerde, was een tractor of paard en kar voor het rondbrengen van het bier of het verkopen van groentewaren (groentekar). Buiten de schooluren passeerde er ook wel eens een kudde koeien, die Jules Foulon overgebracht van de stal naar de wei.

“(...) maar toen, er waren misschien dertig auto's op nen dag die passeerden, en een boerekarre en nen tracteur, 't waren meer paarden, ja... we zijn tenslotte in de jaren 1950 maar, de oorlogsjaren waren nog maar just gepasseerd. En 't was hier geen verkeer. En dat waren hier kasseien en die snelheid was er nie gelijk da ze nu doen hé.”

Het weinige verkeer maakte het mogelijk dat kinderen vaak op straat speelden, althans vooral de jongens. In de zomer zaten de mensen buiten gezellig te keuvelen met elkaar, terwijl de jongens speelden. Spelen als daar zijn: 'potje stamp', fiets- en loopwedstrijden, voetballen,... In de winter waren de kasseien wegen volledig ingesneeuwd en vormden ze de perfecte ondergrond voor glijbanen. Er moet ook een tram geweest zijn op het einde van de Walleweg (toenmalige Statiestraat). Deze tram reed naar Kortrijk. Ze werd onder meer gebruikt door scholieren die na de lagere school verder studeerden in Kortrijk.

3.2.8 *Dorpsfiguren die terugkeren in de verhalen*

Op weg van en naar school kwamen de kinderen niet enkel in contact met leeftijdsgenoten (horizontale socialisatie). Deze weg bood eveneens mogelijkheden tot verticale (tussen generaties) socialisatie. Uiteraard was er altijd een vorm van sociale controle van toevallig aanwezige volwassenen, maar een aantal dorpsfiguren keren steeds weer terug in de verhalen van de informanten. Deze figuren kwamen de kinderen vaak in de straat tegen, dus ook op weg van en naar school. De beschrijving van deze figuren geeft niet enkel een beeld weer van de socialisatie op weg van en naar school, maar ook van de plaatselijke dorps sfeer. Het worden personages in verhalen van kinderen en volwassenen. Vaak gaat het om mensen die op de één of andere manier 'in het oog sprongen' (als voorbeeld of anti-voorbeeld voor kinderen) of een bepaalde publieke functie in het dorp hadden en mede daardoor onderwerp werden van de vele verhalen die in een dorp de ronde deden en die hun eigen leven leidden.

Stoelie

Stoelie is de meest besproken en kleurrijke dorpsfiguur in alle verhalen. Iedereen kende Stoelie. Eigenlijk heette hij Hilaire Vangeersdaele, maar hij werd door iedereen Stoelie genoemd omdat hij 'de stoelen in de kerk zette' en hij ook stoelen herstelde. Bovendien was hij de man die rond ging in de kerk voor het stoelgeld en in die tijd ging iedereen naar de mis, vandaar dat dit een 'bekende Bellegemnaar' was... Blijkbaar keek Stoelie wel eens vaker te diep in het glas. In de verhalen wordt hij als een oude dronkaard afgeschilderd. Gelukkig had hij een goed vrouwtje, Marietje, die hem, als het te ver ging, op zijn plaats zette. Stoelie liep altijd rond in dezelfde plunje en hij droeg 'vélospellen'⁶² aan zijn broek. Als hij kinderen tegenkwam, diepte hij altijd een oude okkernoot uit zijn broek- of jaszak. Hij zou ook enkele vingers verloren hebben bij 'herstellingswerken' aan stoelen. Kinderen maken natuurlijk hun eigen verhalen van 'vreemde' personages en wat wel en niet waar is, is minder duidelijk. Maar eigenlijk gaat het daar niet om. Stoelie woonde in één van de kleine huisjes op de hoek van het Strontstraatje en de Nieuwstraat. Hij was meermaals het slachtoffer van pesterijen van schooljongens (zie 3.2.1 bij 'kattenkwaad'). De meisjes daarentegen

⁶² In het algemeen Nederlands: 'broekveren' of 'broekklemmen', om je broekspijpen bij het fietsen vast te houden.

vertelden dat ze wel eens een praatje met hem maakten op weg van en naar school aangezien hij altijd voor zijn deur zat.

“Hier (wijst op klein straatje tussen huizen door), dat was hier een berucht straatje... hier woonde er ne speciale mens in dat huis, de huizen staken toen nog een meter en een half vooruit, dat was hier maar zo breed (toont) het voetpad... en euh, hier woonde ‘Stoelie’. Dat was de man die de stoelen zette in de kerk en die ook stoelenmaker was...”

“Ja, dat was dan Stoelie, dat was een oude man en die zat altijd aan zijn deur... ‘Stoelie’ zeiden me, dat was zo ’n oud ventje, tegen hem gingen we nog een keer blijven tetteren...”

Leni

Leni⁶³ was het spookvrouwkje van Bellegem, althans voor de jongens die school liepen in die tijd. Het was een klein oud vrouwtje dat eruit zag als een toverheks en ze woonde in één van de kleine, lage huisjes in ’t Straatje. Ze moet naar schatting zo’n tachtig jaar oud geweest zijn en ze had een flinke baard staan. De jongens pestten haar wel eens, maar ze hadden er ook wel schrik van.

“k Ga je zeggen, er stonden hier twee kleine huizekes. Blijkbaar is dat weg. En er woonde hier één oud vrouwke in, Leni. En iedereen zei dat dat een toverheks was. Dat was zo ’n heel oude en ja... ze zag er link een toverheks uit, want ze had nog ne flinken baard als ik mij da goed herinner. Leni.”

“En daarachter (einde van het straatje), daar woonde een oud vrouwke, Leonie. Leonie, maar me zeiden er eigenlijk ‘Leni’ tegen. Maar da was, zogezegd, een spookvrouwke. Dat was azo een zeer klein vrouwke, en ja, natuurlijk, als we kleiner waren, hadden we daar schrik van. En dat was hier altijd te lope hier deure en Leni, wanneer da ze ons hoorde, ze jaagde ons altijd weg... ‘k Zeg het, dat was hier zeer beroemd.”

“(...) dat waren hier twee huisjes, hoe moet ik het zeggen, zo ling in de verhaaltjes... twee lage dakskes en da was hier naar beneden en we konden zo aan het dak. We konden hier zo op het dak kloppen hé en we klopten hier ’s avonds dan ook op het dag, zo ne keer, als Leni sliep. ’s Avonds liepen we hier dan en we toeften ne keer op al de pannen met een reke van een man of vijf. Jah, da wuweke was natuurlijk altijd kwaad hé, ge kent dat... (...) En Leni, da wuweke was misschien al tachtig jaar toen.”

Vettie

Vettie⁶⁴ keerde terug in alle verhalen van de jongens. Hij moet iemand geweest zijn waar de jongens enorm naar opkeken of waar ze veel ontzag voor hadden. Blijkbaar zag hij de kinderen ook graag want ze mochten altijd komen kijken als hij zijn dieren slachtte. En als ze wedstrijdjes deden onder elkaar, dan konden ze regelmatig rekenen op een stukje worst of een andere kleinigheid uit zijn beenhouwerij.

Antoon en Marie Duprez

Marie en haar zoon Antoon hielden het snoepwinkeltje in de toenmalige Nieuwstraat open. Meer uitleg heb ik al gegeven in punt 3.2.2 (Nieuwstraat), dus ga ik hier niet dieper op in.

Gabriële en Torre

Dit koppel hield het café ’t Hertje in ’t Straatje open. Ze waren geregeld dronken en hadden nog twee zonen. Ook zij hadden wel eens last van de pestende schooljongens die op de Bockorplaten aan het café kwamen slaan.

Albertine Nootbaere

Albertine hield het snoepwinkeltje open in de Processiestraat (‘voetbalstraatje’). Ze was de grootmoeder van één van mijn informanten en keerde in de verhalen vooral terug als het eigenares van het snoepwinkeltje.

⁶³ Haar eigenlijke naam was Leonie.

⁶⁴ Zijn eigenlijke naam was Georges Avet.

Leon de Champetter

Leon was de vader van meester Huys, de leerkracht die in het eerste leerjaar les gaf in de jongensschool. In de volksmond kreeg hij de naam ‘citroentje’⁶⁵. Hij trad wel eens op als de jongens wat uitstaken, maar als er echt gevaar dreigde bleek hij verdwenen als sneeuw voor de zon...

“... jah, de champètere wel... maar ja, als je zonder licht reed... maar de champètere, ie woonde veur myn deure en we reden altyd op ’t voetpad hé... en Leon, jah, dat was de vader van meester Huys, kijk... en Leon was zyn naam. En ik zag hem dan als ik op het voetpad reed en dan zei ik: “Dag Leon” en dan zei hij: ‘t Is niete dag Leon, ’t is op de boane da ge moet rijden.’ Maar hij had ook vreze van zyn schaduwe wè, Leon. Want als er ‘spel’ was, ge moeste Leon nie zoeken wè want ge vond hem niet als er een twa was...”

Rietje Loncke

Rietje Loncke was de eigenaar van café De Maandag. Het was een klein, dikbuikig, gebrild mannetje en hij kocht oud ijzer en vodden op. Het ijzer woog hij met een ‘insel’⁶⁶. Zijn dochter, Jeanine, was kapster van beroep. Vandaar dat je in café De Maandag ook je haar kon laten knippen. De jongens probeerden hem af en toe voor te zijn bij de rondhaal van het oud ijzer en al het verzamelde ijzer werd dan aan Rietje Loncke verkocht, soms tot tweemaal toe...

“Wat dat ge daar ook had, in café ‘de Maandag’, oorspronkelijk dus... woonde... goh, hoe noemde den dien? Rietje Loncke... en den dien ging rond...dat was een heel klein ventje... en die ging rond en kocht oud ijzer op en vodden. En hij was ook tevens coiffeur. Of zijn dochter was coiffeuse of iets in dienen aard. En wat we wel deden...dus wanneer de vuilniskar moest rondgaan... en dat was dan gewoon een kar met paard hier, die dat ophaalde...euh... dat gebeurde dan wel dat wij hier, op de Platse, probeerden ervoor te zijn en dan verzamelden wij de oude roosters van de Leuvense kachels en de potten die gebarsten waren, en we kwamen dat dan verkopen hier bij Rietje hé. En het is nog gebeurd dat we ze verkochten en we wachtten een uur of twee en dan gingen we langs hier (toont), en we gingen ze al achter weer gaan halen en we gingen ze nog ne keer verkopen.”

Remi’tje de kolenmarchant

“Remi’tje hier, den kolenmarchant, den boer die tussen Bellegem en Rollegem daar... die deed altyd in de kolencommerce en ie had ook een dorsmachine en ie ging dorsen bij de boeren aldoar en euh...ie kwam af, met den tracteure, en euh... heel de wagen kolen want dat was dan binst (tijdens) de winter hé... En als ie te wege aan myn hus kwam daar, met den tracteur en ne hele wagen kolen, dan kwamen we al langs de meulen neregestoken gunter, waar dat het azo naar beneden was hé (hand beschrijft een bocht naar beneden), zo naar beneden de Nieuwstraat in en dan weer naar beneden, de Keizerstraat in ook hé...”

Anderen

Andere, minder bekende dorpsfiguren waren Marie Klofis⁶⁷ die altijd aan haar deur ineengedrukt stond en af en toe wat murmelde; Fonsken den beenhouwer van op de Platse; de schoenmakers Baert, Vanneste en Bossuyt⁶⁸; melkboer Maurice Vanherrewege die ’s ochtends rond kwam met de melk; Eric Remmerie, de grote ‘durver’ onder de jongens van die tijd; kleermaker Pollet waar de jongens wel eens gingen kijken wanneer hij aan het werk was en madamke Foulon, vooral herinnerd als eigenares van de rijk gevulde hoven.

⁶⁵ Deze benaming zou verwijzen naar de citroenvormige borstjes van de meisjes die in 1918 de mannen uit het Duitse leger vermaakten. Deze mannen hadden een vestiging juist buiten Bellegem en de vader van Leon zou afkomstig zijn van die streek. ‘Citroentje’ was een naam die gegeven werd aan mensen die van die plek afkomstig waren.

⁶⁶ ‘Insel’ is het dialect woord voor ‘einsel’. Het was een weeghaak voor ijzer, volgens Luc Depaep. In het woordenboek vond ik enkel ‘eins, einze of ans’ terug, wat een oppervlaktemaat zou zijn. 1 eins = 0,03 ha.

⁶⁷ ‘Klofis’ verwijst naar ‘kloefen’ (klompen). Haar man was ‘kloefenkapper’ (klompenmaker). Blijkbaar kweekte Marie ook konijnen en zag je haar vaak gras plukken langs de graskant van de weg om haar konijnen te voederen.

⁶⁸ Schoenmaker Bossuyt woonde aan het toenmalige station (Statiestraat) en deed boodschappen voor de vrouwen in het dorp. Tijdens zijn ‘boodschappentocht’ deed hij blijkbaar de ene kroeg na de andere aan.

3.2.9 *Regels van thuis of school uit opgelegd in verband met de weg van en naar school*

Eerst en vooral dient opgemerkt te worden dat er, wat opgelegde regels betreft, duidelijke verschillen waren tussen jongens en meisjes. Dat wordt ook door beide groepen bevestigd. De jongens zeggen zelf dat de meisjes veel braver waren, veel meer gedisciplineerd en in de gaten gehouden door ouders en de kloosterzusters. De meisjes bevestigen dat en zeggen erbij dat de jongens veel vrijer waren, meer kattenkwaad uitstaken en vaker langs de kant van de weg bleven spelen. Dit zou ook mede te verklaren zijn door hun karakter: jongens gehoorzamen minder aan opgelegde regels dan meisjes en zijn in andere ('stoutere') zaken geïnteresseerd. Van thuis uit werden er naar jongens toe weinig regels gesteld wat betreft de weg van en naar school. Als ze maar voorzichtig waren. Treuzelen mocht in principe ook niet, maar er werd niet opgetreden als ze te laat thuis of op school kwamen. Van school uit was er wel een 'rang' waarin de jongens een stuk begeleid werden naar huis toe, maar er zijn ook een aantal jongens die beweren dat er geen begeleiding was. Wanneer ik dit navroeg in de feedbacksessie bleek dat er wel degelijk een rang was. Sommigen hadden hier gewoon minder herinneringen aan over gehouden.

“Maar dat gebeurde, in het terugkeren van school - niet in het doorgaan - , was dat met ne rang. Wij mochten niet ‘vrijelijk’ naar huis komen. Dat was ne rang en ik denk dat die rang ging tot ongeveer, waar dat meester Van de Caveye woonde, waar dat F. E. woonde. De rang ging naar daar en dan ging de rang uiteen. Maar de meesters gingen mee tot daar. En er was waarschijnlijk ook ne rang langs daar ergens.”

De meisjes kregen van thuis uit de volgende regels opgelegd, die ze klaarblijkelijk netjes opvolgden: recht naar huis, je niet bezighouden of spelen onderweg. Van school uit waren er ook behoorlijk wat regels, opgelegd door de kloosterzusters: bij het verlaten van het school moesten de meisjes netjes in de rang lopen, twee aan twee, en voor ze naar school kwamen moesten ze naar de mis. Deze 'vrijheidsberovende' regels werden echter als 'normaal' ervaren.

“En de rang van de school die kwam tot daar (wijst de overkant van de straat aan, op het voetpad).” Hoe bedoel je, de 'rang'? *“Wij kwamen dus uit school met Juffrouw Orbia mee, zij was meestal van dienst, en wij kwamen dus met al de kinderen die dus naar huis moesten gaan; kwamen wij tot aan die straat. En juffrouw Orbia zette ons dan over de straat bij mij thuis.”* Juffrouw Orbia ging dus de hele weg mee? *“Niet de hele weg voor iedereen, wel voor mij. Vanaf de school tot daar (wijst einde van de straat) gingen we dus met al de kinderen die langs die kant woonden - want er waren er ook die langs de andere kant woonden - gingen dus met juffrouw Orbia, of juffrouw Irene - maar die is wat later gekomen (mompelt ze) - en ze kwam dan mee langs de straat, en wij moesten dan 'braafkes' in de rij lopen he... En als we dan aan ons huis kwamen, dan stopte ze, en ze nam ons handje vast en dan gingen wij de straat over dus, en mijn mama die stond dan te wachten. En 's morgens ging ons mama (met ons) dus over de straat en wij gingen dan verder te voet naar school.”*

3.2.10 *Het schoolleven zelf*

Wanneer ik met mijn informanten de weg van en naar school herbewandelde, riep dit spontaan ook herinneringen aan het schoolleven en de daarbij horende schoolcultuur op. Dit bewijst nogmaals dat de schoolcultuur niet ophoudt aan de schoolpoort. Ze wordt verder gezet buiten de school. In wat volgt, wil ik even dieper ingaan op enkele thema's uit de schoolcultuur die aan bod kwam in de gesprekken omdat ze een extra dimensie bieden en aangeven waar er onontgonnen 'stiltes' liggen voor verder onderzoek.

Leerkrachten en hun straffen

Welke leerkrachten er lesgaven en vooral welke straffen ze gaven, blijft diep in het geheugen van (vooral) de mannelijke informanten gegrift. Het eerste leerjaar werd in de jongensschool gegeven door meester Huys. Hij was de jongste leerkracht van de bende en blijkbaar ook de meest kindvriendelijke. Hij kon goed tekenen en heeft het zinnetje 'Fonske gaat naar school' er goed in gedrukt zoals blijkt uit volgend citaat:

“(...) ‘k Weet nog altijd één ding zeer goed, als we in het eerste studiejaar zaten...’ Fonske gaat al naar de school”, dat hing aan de muren en dat was A, B en... dat was allemaal door meester Huys verzekerd, want meester Huys kon zeer goed tekenen. En dat was allemaal versierde letters, schone letters... A, B, C... en Fonske gaat al naar de school... Dat is een zinneke dat ik nooit ga vergeten, want dat was het eerste dat we moesten beginnen zeggen.”

Zijn straffen waren echter minder mild...

“(...) meester Huys had zijn methode van straffen... meester Huyse had het systeem van ge moest uw hand geven als ge babbelde en hij klopte erop met de regel he; ‘t deed pijn wè da... en D. P.... hij zal’t nog wel weten... had iets uitgestoken en hij kreeg een klop op zijn hand. En als je nog babbelt, twee keers hé...en er werd nog ne keer gebabbeld. En ‘klop, klop’, jah... ‘t Was in de namiddag... en ze hadden zo ne ‘stokmeter’ en (hij fluistert het) meester Huyse smeed zijnen ‘stokmeter’ naar D. P. Dat was toch een barbaars iets want ne stokmeter was iets van twintig-vijfentwintig millimeter ‘carré’, niet te lang, met een koperen versterking... en hij smeed die stokmeter naar D.P. ‘k Vraag mij af of dat ie dat nog zou weten. Dat was meester Huys. Dat was zijn systeem van straffen. En dat was dan werkelijk fysisch straffen hé.”

In het tweede leerjaar stond meester Van Maris. Hij kwam uit Kortrijk en had volgens sommige jongens daardoor een ‘dikke nek’. Verdere informatie kreeg ik niet over hem, tenzij zijn manier van straffen...

“Meester Van Maris deed het tweede... jongens toch. Weet je wat den dienen deed? Hij pakte je azo (toont het voor) bij je kaak en hij deed ne keer azo (schudt eigen hoofd fel heen en weer).”

Het derde en vierde leerjaar gaf mijn grootvader, meester Baert. Uiteraard waren de informanten waarschijnlijk een stukje voorzichtiger als ze het over hem hadden omwille van het feit dat hij mijn grootvader was. Als ze meester Baert voor ogen haalden, dachten de jongens spontaan aan zijn ‘pupke’. Hij was een verstokt pijpenroker en één van de informanten moest, zoals reeds beschreven, vaak tabak meebrengen vanuit de tabakswinkel aan De Katte. Een andere informant vertelde hoe hij, na het school, zware kartonnen dozen gevuld met Davidsfondsboeken, hielp dragen voor meester Baert. Verder was hij erg katholiek (hij was, naast onderwijzer, ook koster) en hij wou erg graag de nieuwe hoofdonderwijzer worden (opvolger van meester Vandecaveye). Een staaltje van zijn ‘straffen’ lees je hieronder.

“Bwa jah... ‘k Heb nog een keer een dag of achte met een catechismus op myn hoofd moeten staan omda ‘k myn lesse, de catechismus, nie wildege leren. Da was ook van meester Baert hé.”

“En weet je wat uw grootvader deed? Die pakte ons bij ons oor.”

De meest besproken en beruchte leerkracht was echter meester Van De Walle, die les gaf in het vijfde leerjaar. Van hem hoorde ik eigenlijk niets goed. Hij werd zo’n beetje afgeschilderd als de tiran van school. Hij werd in elk geval niet graag gezien; niet door de leerlingen, maar ook niet door zijn collega’s omdat hij bij ‘de Witte’ was (zie verder ‘oorlogsvetes’). De enige leerkracht die soms met hem praatte, was meester Huys en dit omwille van het feit dat hij nog zo jong was en hierdoor de oorlogsvetes die heersten tussen de leerkrachten niet ten volle kon vatten. Meester Van de Walle stond blijkbaar vaak beschonken voor de klas en hij zou zelfs af en toe geürineerd hebben in het klaslokaal zelf. Sommige leerlingen verlieten de school omwille van hem. Bij meester Van de Walle moest je voor straf ‘pitelair’ staan. Wat dat precies was, lees je hieronder.

“En Van de Walle had zijn specialiteit voor de kinders te straffen... Hij spande de broek op... ik weet niet of dat je da nog weet... maar ge moest dus gebukt staan... de trede was zo hoog (toont) en Van de Walle was nie stijf groot... hij stond daarop en gij moest dan, met uw benen dus dan, beneden de trede staan en met uw hoofd tussen zijn knieën. Hij neep dan uw hoofd tussen zijn knieën, hij spande de broek en met zijne regel kletste hij dan op uw achterste azo, op uw billen hé.”

Maar blijkbaar wapenden de jongens zich hiertegen met het deksel van de Solo-margarinedoos...

“(...) ‘t Was daar onder ander één hé... vroeger, de margarine waar dat de mensen mee braadden, dat was Solo en da zat in zulke grote dozen (toont met zijn handen) en da werd bij Preetjes verkocht en bij Yzerbyts ook en als je da afscheurde, da deksel azo, da was 25 centimeter op 25-30 centimeter... en me plooiden da thoope en me staken da in ons broek hé. Dus als ie dan ‘pitelair’ zette, hij klopte op ons achterste, maar ja, met die karton daarin... ‘t heeft lang geduurd eer dat ie da gewaar geweest is...”

Het zesde en het zevende leerjaar werd tenslotte gegeven door meester Vandecaveye. Meester Vandecaveye was hoofdonderwijzer en kreeg bij deze het schoolhuis, grenzend aan het schoolgebouw, toegewezen door de gemeente. Dit betekende dat hij dit gratis mocht bewonen in ruil voor een ‘conciërgefunctie’ en de dagelijkse zorg voor de school. Hij moet een erg rechtvaardig man geweest zijn die het vaak opnam voor de kinderen. Als de jongens iets misdeden bestond zijn straf uit vingers kraken of met zijn kneukels op je hoofd slaan.

“En Vandecaveye, den dienen, met zijnen kneukel he. Hij motte op uwe kop he. Jongens dat waren ‘kloten’ hé, want Vandecaveye had godverdomme zo ’n handen (toont, met groot gebaar). We zeiden daartegen ‘note’. ‘k Ga je een ‘note’ geven, zei hij altijd. ‘Als ge niet zwijgt, ga je een ‘note’ krijgen hé’ (imiteert leerkracht). Vraagt dat maar aan allemaal, ze gaan dat wel nog weten...”

Tot nu toe beschreef ik enkel de leerkrachten van de jongensschool. Over de zusters en juffrouwen die lesgeven in de meisjesschool kreeg ik veel minder spontaan informatie. Ze moeten wel erg streng geweest zijn voor de meisjes, want meermaals wordt verteld dat de meisjesschool veel meer discipline kende dan de jongensschool. Eén zuster, zuster Josephine, komt hier en daar toch ter sprake. Haar bijnaam was ironisch ‘zuster Finepoepe’ omwille van haar omvangrijke achterste. Zuster Josephine verplichtte de jonge meisjes om de kerk binnen te gaan en daar te bidden als ze daar passeerden op weg van en naar school. Bovendien werd elke bijgewoonde eucharistieviering beloond door een extra streepje op je naambordje achteraan in de klas. Zo kon zuster Josephine bijhouden hoeveel keer haar kleine meisjes naar de mis gingen.

“Wel weet ik dus, in het derde studiejaar, in het vierde studiejaar, dat was dezelfde juffrouw, dat was een non, zuster Josephine. Je hebt daar misschien al van gehoord... dat dat een vree ambetante was, een strenge eigenlijk en dat was dan nog de eucharistiebond of zoiets, ‘k en weet het eigenlijk niet... en zij stond er eigenlijk op... in de klas stond er langs achteren een uitstalraam zo, en ons namen stonden daarop en iedere keer dat we naar de mis gingen, kregen we een streepje ofzo, ‘k weet het niet. Maar, mijn moeder had niet zo graag... allee, dat was dan nog in den tijd dat als je naar de mis ging, je moeste nuchter zijn voor naar de communie te gaan en mijn moeder was daar eigenlijk niet voor. Ze was wel zeer christelijk en dink, maar ze was zelf vroeger altijd kleuteronderwijzeres en ze vond eigenlijk dat dat veel belangrijker was dat de kinderen ’s morgens ietske langer mochten slapen en op een fatsoenlijk uur dan naar school gaan in plaats van zo vroeg naar de mis te gaan. En ‘k Weete nog wel dat zij (die zuster Josephine) mij ne keer onder handen nam en ze zei: ‘Essèssèssè... ge woont met uw neus onder de kerk en ge gaat nooit naar de mis!’ Allee, naar de wekelijkse mis hé. En ik vond dat wel een beetje ambetant. Mijnen naam stond daar en ‘k had niet veel streepkes erbij (lacht). Dat vond ik wel euh... maar ons moeder had liever dat wij ’s morgens wat langer konden slapen... Jah, ze zei dikwijls: ‘Je moet mij de nonnen niet leren kennen!’ Jah, ze had negen jaar schoole gedaan hé bij de nonnen.”

Juffrouw Orbia Debucquoy en juffrouw Valentine Bonte kwamen wel ter sprake, maar echte karaktereigenschappen kreeg ik niet te horen. Ze werden vooral vernoemd als het over de ‘rang’ ging.

Wat mij opviel in de verhalen over de leerkrachten was dat ze vooral geassocieerd werden met straffen. Bovendien leek het alsof de informanten opeens beseften dat het hier heel vaak om lijfstraffen ging; iets wat nu absoluut niet meer kan of toegelaten is, terwijl ze het indertijd als ‘normaal’ ervoeren.

Schoolorganisatie

De school begon om half negen ‘s ochtends en eindigde om vier uur in de namiddag, uitgezonderd de zaterdag. Dan hadden de kinderen school tot drie uur in de namiddag.. De donderdagnamiddag was bovendien een vrije namiddag en de zaterdagvoormiddag hadden de

kinderen ook les. De lestijden op zich vormden niet onmiddellijk een aandachtspunt in de verhalen, maar wel het verschil in het afsluiten van de lesdag: blijkbaar was er een kwartier verschil tussen het afsluiten van de schooldag in de jongensschool en in de meisjesschool. Dit komt zowel in de verhalen van de vrouwen als de mannen duidelijk naar voren. De eerste jaren in het fröbelonderwijs zaten ze nog samen, maar éénmaal zes jaar oud leken hun paden definitief te scheiden...

“Wel weet ik dat (ze zegt dit op een stille toon alsof het niet geweten mag zijn) de jongensschool en de meisjesschool niet op hetzelfde uur gedaan was. Dat is iets dat ik mij herinner. Dat dat ongeveer een kwartier verschil was. Dat dat was omdat de jongens met de meisjes gingen kunnen lopen, dat weet ik niet (ze grinnikt)... maar ‘k weet dat het niet op hetzelfde moment gedaan was.”

Bij het verlaten van de school moesten de kinderen een stuk van de weg huiswaarts in ‘rang’ afleggen. Tenminste als je te voet naar school kwam. Meegaan met de ‘rang’ betekende dat je twee aan twee, begeleid door één van de leerkrachten of juffrouwen, een vooraf bepaald stuk weg moest lopen. In dit korte stuk weg mocht je wel wat praten, maar baldadigheden werden niet toegestaan. Als ik naar het waarom van de ‘rang’ vroeg, kreeg ik eerst een aarzelend ‘omwille van de veiligheid’ te horen, maar bijna onmiddellijk gevolgd door een ‘ja maar...er was nauwelijks verkeer...’ De rang moet dus duidelijk een andere, disciplinerende functie gehad hebben (Foucault).

Herinner je je nog tot waar de rang ging? *“Ik denk dat het langs onze kant maar tot aan het hoekse was, tot bij de beenhouwerij. Ik denk dat we verder... allee, daar heb ik geen herinneringen aan een rang. ‘k Denk dat wij dan alleen hier de straat naar beneden kwamen.”* Kan je je regels herinneren die golden in de rang? *“Twee aan twee op de schoolkoer ne rij vormen en die die langs de Katte moesten langs de ene kant en wij langs hier, maar ‘k denk niet dat dat wreed georganiseerd was ofzo, dat weet ik eigenlijk allemaal niet.”*

De speeltijd werd enkel besproken in de verhalen van de mannen. Tijdens deze ‘vrije’ momenten patrouilleerde er altijd een leerkracht heen en weer over de speelplaats terwijl de jongens voetbalden. Bij het belsignaal moest iedereen in eerste instantie stil staan en zwijgen en in tweede instantie in de rij gaan staan. Wanneer het echter ‘notentijd’ was, zorgde de ochtendpauze voor een redelijke chaos...

“En hier stond er ne grote notenboom en er werd hier gevochten voor die noten hé, iedere keer als het speeltijd was... goh, kijk, we gaan ne keer naar boven (schoolgebouw binnen; is nu van de Chiro) als dienen trap daar nog is... Want ge moest hier half acrobaat zijn... ‘k Ga eens kijken of dat dienen trap hier nog es. De notenboom stond hier (toont) en we vochten om den eersten te zijn. Er stond hier wel een klein miljoen noten op geloof ik. (We wandelen het gebouw binnen) Kijk, dat is hier nog altijd zo link dat het was. ‘k Ga ne keer zeggen hoe dat dat ging (hij gaat helemaal op in het verhaal doordat alles nog is als in de tijd en ik moet achter hem aanhollen om zijn verhaal te kunnen opnemen) Kijk, weet je waarom dat daarin zit (op de trapeuning werd er om de meter een soort ‘knop’ bevestigd)? Omdat we niet meer zouden kunnen slieren... (...) Maar goed, speeltijd... boem, de belle ging... da was die belle doar... en tjoefe, hier neer hé (wijst op trapeuning)... en dat wou ik u nu zeggen, maar ‘k kan dat natuurlijk nu niet meer demonstreren hé (toont hoe ze vroeger in volle vaart, via de trapeuning, zijwaarts gezeten, naar beneden slieden om om het eerst bij de notenboom te zijn).”

Kattenkwaad

Regels zijn er om ze te ondermijnen en dat was wel vaker eens het geval, zeker bij de jongens. Enkele voorbeelden zijn: krieckenstenen naar beneden gooien vanaf de eerste verdieping van het schoolgebouw op het moment dat de bel ging; de plagerijen aan de weinig hygiënische jongenstoiletten als je waagde om daar toch eens binnen te gaan; het ‘stoere’ verhaal van de grote jongen in het vijfde leerjaar die het tegen meester Van de Walle opnam en het verhaal van de inktpot...

“En ik herinner mij dat, wanneer we ongeveer in het tweede-derde studiejaar zaten... maar mijn broer en ...(onverstaanbaar) zaten in het zesde studiejaar ofzo en die mannen hadden er niet beter op gevonden, dat wanneer de bel ging, dat was discipline, iedereen moest even stil staan en dan moest ge uw rang gaan vormen enzo. En op het moment dat de bel ging hé, waren er van die mannen van het zesde studiejaar, dat waren de groten en die durfden nogal... ze pakten van die kilo's kriekenstenen en ze smeten die uit op de koer overal rond, en er was dus geen discipline meer want iedereen wilde zoveel mogelijk kriekenstenen rapen. Die kriekenstenen waren precies geld voor ons hé. Want ge ging gij naar huis met zulke zakken (toont grote zakken) kriekenstenen hé. En iedereen bracht zijn zak kriekenstenen mee hé.”

“ 't Kolenkot was hier en hier waren de wc'tjes. Dat waren toen ook, jah, ge weet wel, zo van die wc'tjes met een deurke waar dat ge kon overkijken en dat was de pesterij hé. Als er één durfde naar het wc'tje gaan... ja, en 't was eronder of der boven hé... maar 't ging praktisch nooit iemand want dan was ge altijd geambeteerd.”

“En den inktenpot... er zaten toen van die grote vliegen hé, en we staken dat toen... we trokken de vleugels af en we staken ze in de inktepot van den dien voor u of achter u. Dus die vliege verdede en kwam dus weer uit dienen inktepot, ge hebt dat nog wel gezien, hé... dat zat in den bank, met een gatje daarin en die mare die kwam daar weer uytgekropen azo en ze kroop toen overal met inkt, azo op de banken en al... da was ook... En als het kon, dan zetten we er ook één op den pupiter.”

De vrouwen hadden duidelijk veel minder 'straffe' verhalen. Dat kon niet en uiteraard past het ook niet om dat eventjes aan mijn neus te hangen... De mannen daarentegen leefden op bij het vertellen van deze kwajongensstreken. Het 'stoere' jongensgedrag was duidelijk veel meer aanvaard.

Beschrijving van de schoolgebouwen

De hoofdgebouw, het schoolhuis, het kolenkot, de speelplaats, de verschillende klassen en de toiletten worden in de verhalen van de mannelijke informanten vaak beschreven. De restanten zijn ook nog veel zichtbaarder aanwezig dan deze van de meisjesschool. De scholen werden indertijd nog gewarmd met kachels. In de jongensschool was het aan de klasverantwoordelijke om de kachel aan te steken.

Oorlogsvetes tussen leerkrachten

De tweede wereldoorlog liet duidelijk zijn sporen na. In de jaren 1950 voelden kinderen die opgroeiden in Bellegem heel goed aan dat er nog steeds, vaak onderhuids aanwezige, oorlogsvetes waren tussen de leerkrachten onderling. De ene waren bij de Witten⁶⁹, de andere bij de Zwarten⁷⁰. Wie waar bij hoorde, is niet altijd even duidelijk en dat zal het ook in werkelijkheid waarschijnlijk niet geweest zijn. Heel veel mensen zijn ten onrechte in de naoorlogse jaren veroordeeld. De gemoederen tussen de leerkrachten laaiden soms erg sterk op en hier en daar vertelde een informant mij dat de verhalen zelfs zo ver gingen dat ze elkaar gingen doodschieten.

“Ewel ja... dat was een oorlogsvete die serieus was en euh... mijn vader zorgde altijd voor de arme mensen en deelde brood uit en ze kosten da gelijk nie verdragen en ze hebben hem toen zwart gemaakt hé... en toen boekskes geleyt op zyne pupiter dat ie dus in 't Duits liedjes zong. En hij was dus (volgens hen) Duits gezind en ze gingen hem doodschieten. En we hadden geen kaas meer; we hadden niks hé... En dan achter school vree moeite gehad om hier binnen te geraken, want ie was hier al schoolmeester... Maar ik heb verhalen gehoord, meisje, eigenlijk vree interessante wè... waar dat wij gekluisterd zaten - we hadden geen televisie en gene radio hé, praktisch niks - Dus 's avonds was dat nen tafel, en ewel jah...”

3.2.11 Wat na de lagere school?

Kinderen afkomstig uit de arbeidersklasse moesten vanaf veertien jaar gaan werken. De jongens afkomstig uit de middenstandklasse gingen vaak verder studeren in het Sint-

⁶⁹ De zogenaamde 'weerstand' die tegen de Duitsers was.

⁷⁰ De Vlaamsgezinden, vaak onterecht geassocieerd met collaborateurs.

Amandscollege, Sint-Jozef college of in de vakschool in Kortrijk. Als de meisjes al verder studeerden, dan was dat vaak in het pensioonaat in Moeskroen.

3.2.12 De weg van en naar school: een ruimte van autonomie en vrijheid of een ruimte waarover de school haar macht trachtte te vergroten door allerhande pedagogische acties?

Het gevoel van vrijheid en autonomie op weg van en naar school, sterk benadrukt in het artikel van Jaume Trilla Bernet, kwam in mijn onderzoek niet expliciet aan bod in de verhalen. Gevoelens bleken sowieso niet gemakkelijk weer op te roepen. Ik had eveneens het gevoel dat 'spreken over gevoelens' iets is wat mijn generatie gewoon vindt, maar wat voor de geïnterviewde generatie niet zo vanzelfsprekend is. Tijdens de feedbacksessie heb ik dit item (gevoel van vrijheid en autonomie) opnieuw bevraagd en weerom bleek dat mijn informanten dit een erg vreemde vraag vonden. Uiteraard hadden ze een zekere vrijheid op weg van en naar school, maar ze ervoeren dit niet echt als vrijheid. Zo achteraf gezien bedachten ze wel dat ze op sommige vlakken meer en minder vrijheid hadden dan de kinderen nu. Ze vonden dat ze bijvoorbeeld door het weinige verkeer veel meer speelruimte op straat hadden, maar dat ze anderzijds veel meer aan regels gebonden waren als kind. Toch hebben ze dat op het moment zelf, toen ze kind waren, niet zo ervaren. De vraag is dus of de schrijvers, geciteerd in het artikel van Jaume Trilla Bernet, het gevoel van vrijheid en autonomie niet achteraf 'uitgevonden' hebben, terugblikkend op hun schooltijd. Of het met andere woorden in romans niet vaak gaat om een stereotiep beeld, een mythe die gecreëerd wordt over de weg van en naar school.

Wat wel - onrechtstreeks - af te leiden viel uit de antwoorden, was hoe bepaalde *machtsstructuren*, in de vorm van allerlei pedagogische acties, doorwerkten in de beleving van de weg van en naar school. Ik denk hierbij aan de verplichte, door een leerkracht/lerares begeleide 'rang' bij het terugkeren naar huis; het opgelegde gehoorzame, verantwoordelijke gedrag van de meisjes op weg van en naar school en de verschillende uren waarop de school uit was in de meisjes- en jongensschool, om contact tussen beiden te vermijden. Blijkbaar was er bij volwassenen (zowel bij de ouders als bij de leerkrachten) toch wel een zeker streven naar een verhoogd toezicht, ook buiten de schoolmuren, gestuurd vanuit een zekere angst voor de autonomie die de 'losgelaten' kinderen kregen. Anderzijds, Michel de Certeau in gedachten houdend, werden deze machtsstructuren ook ondermijnd, zeker bij de jongens. Dat bewijst het vele kattenkwaad. De meisjes deden veel plichtsgetroouwer wat hen van school en thuis uit opgedragen werd. Hoe komt dat? Gendersverschillen zullen hier uiteraard een rol spelen, maar ze kunnen niet de enige verklarende factor zijn. Meisjes werden veel meer gecontroleerd binnen en buiten school en gehoorzaam gedrag werd gehonoreerd. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan zuster Josephine die een systeem van 'streepjes zetten' had, die de stand van 'het naar de mis gaan' moest weerspiegelen. Deze duidelijk voor iedereen zichtbare code beloonde het gehoorzame en genormaliseerde gedrag. Het zichtbaar opstellen van deze 'naar-de-kerk-gaan-scores' zorgde bovendien voor het juiste competitieve klimaat dat het gehoorzame gedrag van de meisjes in stand hield. Bovendien vermoed ik dat in deze kloosterschool schuld en boete, geïnspireerd door het katholieke ethos, erin gedruild werd van jongs af aan.

Het contrast tussen het leven binnen en buiten de school was niet uitgesproken aanwezig in de beleving van de informanten. Het weinig werkelijkheidsgericht onderwijs en de lijfstraffen gaven klaarblijkelijk geen gevoel van 'gevangenschap', zoals gesuggereerd wordt in één van de modellen van Jaume Trilla Bernet. Zeker de jongens, die nogal wat te verduren kregen op school, leken de school achteraf helemaal niet te zien als een verplichting, een soort van dwangbuis waar ze dagelijks een aantal uur in moesten vertoeven. In tegendeel: ze leken wel fier op hun toenmalige school en de herinneringen eraan brachten heel wat vreugde met zich mee. Misschien heeft dit ook te maken met het feit dat zij deze dwang niet zomaar ondergingen: ze boden weerstand en zochten naar manieren om aan het alziend oog van de opvoeder te ontsnappen of zijn gezag te ondermijnen (zowel binnen als buiten school). Het slagen in het plegen van deze overtredingen en ontsnappingen bracht waarschijnlijk (onbewust) een gevoel van fierheid om durf/om de 'sterke' te zijn, teweeg. Een gevoel dat duidelijk niet in de verhalen van de vrouwen weerspiegeld wordt. Toch vinden we ook in hun verhalen geen contrasterende ervaring terug. Zowel de school, het traject tussen school en thuis, als thuis lijken voor hen ruimtes van voortdurende controle en macht. Op weg van en naar school was die controle - in de vorm van de fysieke aanwezigheid van

volwassenen - niet aanwezig, maar psychisch lijkt ze diep geworteld. Het strengere regime voor meisjes, zowel thuis als op school, zal hier zeker een rol in gespeeld hebben. De periode tussen 'het dochter zijn van' en 'leerlinge' (*marginacion*) lijkt niet echt een moment van vrijheid waarin de meisjes geen van beide rollen opnamen. Ze bleven als het ware 'dochter van' (de regels van hun ouders in acht houdend) of 'scholier' (de regels van de school gehoorzamen).

3.2.13 Fictie en realiteit in verhalen van informanten

Wat is fictie en wat is realiteit in de verhalen? Een eenduidig antwoord op deze vraag bestaat er niet. Wel zijn er, bij het lezen van de verhalen, enkele tendensen merkbaar.

Eerst en vooral selecteert de verteller zijn/haar verhalen die hij/zij de moeite waard vindt en wil vertellen. Deze selectie gebeurt ook in functie van de huidige levenssituatie en gevoelens in het heden. De vrouwen selecteerden opvallend andere herinneringen dan de mannen. Bij de mannen was er een duidelijke tendens naar het vertellen van 'straffe', 'heroïsche' verhalen, terwijl dit bij de vrouwen nauwelijks voorkwam. Zij herinnerden zich vooral hun gehoorzame en het door hen als 'weinig opwindende schoolleven beschreven' van toen. Sommigen met een zeker gevoel van spijt, anderen met een zekere trots omwille van hun gehoorzaamheid. Gepaard gaand met deze verschillende selectie van herinneringen, was er ook een duidelijk verschil in stijl van vertellen. De mannen hadden een veel indrukmakender taalgebruik dan de vrouwen. Deze laatste deden geen moeite om de verhalen 'sappig' te maken. Eenvoudig, onopgesmukt taalgebruik kenmerkte hun verhalen. Een verklaring voor het verschil in taalgebruik en de selectie van onderwerpen is misschien wel te vinden in het feit dat ik een vrouwelijke interviewer ben. Mannen die door vrouwen geïnterviewd worden, laten zich gemakkelijker beïnvloeden door de luisterende aanwezigheid van de interviewer in kwestie. Omgekeerd (mannen die vrouwen interviewen) doet dit zich veel minder voor. De meeste mannen genoten zichtbaar van het feit dat ik geboeid luisterde naar hun verhalen en probeerden die tijd ook te rekken⁷¹. Ze namen ook veel meer de leiding in het gesprek en in sommige gevallen moest ik echt moeite doen om de woordenstroom soms te onderbreken. Bij de vrouwen daarentegen moest ik soms sleuren om de verhalen eruit te krijgen en heel vaak gebeurde dit pas nadat ik eerst hun vertrouwen wat 'gewonnen' had door iets te vertellen over mijn eigen leven en dieper in te gaan op hun leven nu. Ik merkte bij mezelf ook dat het enthousiasme van de mannen het interviewen een stuk aangenamer maakte, dus ook mijn reacties (verbaal en non-verbaal) zullen wel stimulerend gewerkt hebben. En hiermee kom ik terecht bij mezelf en de doelen die ik (misschien aanvankelijk een stuk impliciet) als onderzoekster had. Naar aanleiding van de fragmenten die ik gelezen had in romans zocht ik aanvankelijk misschien te vaak naar 'spectaculaire' verhalen⁷² doorspekt met kattenkwaad, opgelegde en mede daardoor overtredingen van regels, het contrast tussen het leven binnen de schoolmuren en datgene erbuiten. Vandaar mijn aanvankelijke ontgoocheling bij de 'brave-meisjes-verhalen'. Pas na enkele interviews met de vrouwen begon ik me af te vragen waarom de verhalen zo 'gewoon' klonken. Ik was als het ware door de aanvankelijke oriëntatie op mijn onderzoek, via het lezen van verhalen in romans en kinderboeken, op het 'verkeerde' been gezet. De realiteit was blijkbaar een stuk minder spannend dan het beeld dat gesuggereerd werd in de literaire werken die ik gelezen had.

Tenslotte viel op dat plaatsen op de weg van en naar school met duidelijk aanwezige materiële restanten, aanleiding gaven tot veel duidelijkere herinneringen dan plaatsen waar het toenmalige uitzicht volledig veranderd was. Dit bewijst nogmaals dat plaatsen een geheugen hebben en hoe sterk de materiële cultuur is bij het herinneren (*material culture*).

⁷¹ Ik werd spontaan uitgenodigd om iets te drinken nadien en de verteltijd op zich was gemiddeld anderhalf uur of langer. Bij de vrouwen had ik bepaalde interviews die niet langer duurden dan een goed halfuur!

⁷² De zogenaamde 'mythe' over de beleving van de weg van en naar school.

4 Conclusie

De conclusie is opgedeeld in drie delen. Het eerste deel, de methodologische conclusie, gaat dieper in op ‘hoe zeker is mijn antwoord op de onderzoeksvraag?’ en ‘welke beperkingen kent mijn onderzoek?’ Het tweede deel, de inhoudelijke conclusie, probeert een inhoudelijk antwoord te geven op de onderzoeksvraag die ik mij stelde. Tenslotte wil ik eindigen met een aantal aanbevelingen voor verder onderzoek.

4.1 Methodologische conclusie

‘Hoe zeker is mijn antwoord op mijn onderzoeksvraag?’ ‘Zeker’ in de zin van ‘objectief’ is hier niet aan orde. Dat is ook niet mogelijk. Elk verhaal, alle herinneringen aan een beleefde werkelijkheid, zijn subjectief. Wel is een zekere mate van intersubjectiviteit mogelijk en zijn er opvallende patronen in de verschillende verhalen merkbaar. Methodologisch kan ik de volgende zaken besluiten.

Oral History of het gebruik van mondelinge getuigenissen als bron is essentieel als je de persoonlijke beleving van een bepaalde werkelijkheid wil oproepen. Deze zal uiteraard ingekleurd zijn, maar daar kan je niet onderuit. Elke beleving, elke herinnering is ingekleurd. *Oral History* biedt de mogelijkheid om die beleving weer op te roepen, te proeven van de ‘sfeer’, de ‘cultuur’ die er ooit was. Naar mijn mening kan geen enkele andere bron dit zo goed weergeven als de verhalen van de mensen die het zelf beleefd hebben. Hierbij aansluitend kan ik besluiten dat het terugkeren naar de plaatsen (in mijn onderzoek het herbewandelen van de toenmalige weg), de stoffelijke resten of sporen uit het verleden, het herinneren versterkt. Dit bewijst nogmaals dat plaatsen hun eigen verhaal vertellen.

De keuze voor een eerste oriëntatie op mijn onderzoeksthema, via het lezen van romans, kinderen- en jeugdboeken, bleek zowel bevorderlijk als misleidend. Enerzijds brachten de schrijvers thema’s aan waar ik zelf niet onmiddellijk aan gedacht zou hebben en wisten ze de beleving zelf heel gedetailleerd weer te geven. Anderzijds ging het vaak om ‘spectaculaire’ verhalen of een heel intens beleefde weg van en naar school, waardoor ik aanvankelijk op het verkeerde been gezet werd. Ik begon mijn interviews met hoge verwachtingen en zocht naar die intense belevingen die er, heel duidelijk, niet altijd waren geweest. De weg van en naar school was zeker voor de meisjes geen intens beleefde periode en spectaculaire verhalen waren er al evenmin. Deze ‘valkuil’ heb ik zelf echter snel ingezien dankzij het bijhouden van mijn bedenkingen in mijn logboek. Door het getrouw bijhouden van mijn eigen gedachten en gevoelens, de omstandigheden waarin de interviews werden afgenomen, de relatie die ik opbouwde met de informanten, de keuzes die ik nam naar volgende interviews toe, enz. kon ik nadien, van op een afstand naar mezelf kijken. Ook het inschakelen van externe deskundigen gaf een extra dimensie aan het onderzoek en verhoogde in sterke mate de betrouwbaarheid. Uit hun commentaren bleek dat ik de verhalen goed geïnterpreteerd had, wat belangrijk is in kwalitatief onderzoek. Bovendien wisten zij hier en daar nog een klein detail toe te voegen, om het verhaal te vervolledigen.

‘Welke beperkingen kent mijn onderzoek?’ Kwalitatieve interviews afnemen en verwerken, vraagt enorm veel tijd als je het goed wilt doen. Daardoor heb ik het verzamelde beeldmateriaal niet meer kunnen analyseren. Een andere beperking zit in de selectie van informanten. Ik heb die ‘selectieluxe’ niet gehad. Mijn onderzoeksonderwerp werd, in eerste instantie, als erg vreemd ervaren en veel van de aangeschreven mensen vreesden er niets over te kunnen vertellen. Sommigen kon ik overtuigen om toch mee te doen, anderen niet. Maar dit zorgde er wel voor dat mijn groep vrijwilligers uiteraard sterk slonk en ik dus niet de mogelijkheid had om te selecteren op achtergrondvariabelen. Eigenlijk vind ik dat dit, vanuit ethisch perspectief, ook niet kan. Als je mensen motiveert om vrijwillig mee te werken, kun je nadien moeilijk zeggen dat je ze toch niet allemaal nodig hebt omdat ze toevallig niet passen binnen de door jouw vooropgestelde selectievariabelen. Dit selectieprobleem heb ik wel proberen opvangen door extra aandacht te besteden aan de enkele informanten die ik had uit de arbeidersklasse, en door de mening te vragen van externe deskundigen die zelf geboren en getogen waren in Bellegem in die periode. Zelf was ik ook graag, indien ik meer tijd had gehad, dieper ingegaan op de lokale geschiedenis van Bellegem en de bredere maatschappelijke context in de jaren 1950.

4.2 Inhoudelijke conclusie

Hoe beleefden kinderen in Bellegem de weg van en naar school in de jaren 1950? Bij het doornemen van wetenschappelijke literatuur omtrent mijn onderzoeksonderwerp, is duidelijk gebleken dat mijn onderzoeksthema en de aanpak ervan zich situeren binnen de nieuwe onderzoeksstromingen in de historische pedagogiek. Binnen deze nieuw-cultuurhistorische benadering is er een toenemende aandacht voor de *black box* van ons opvoedings- en onderwijsverleden. In dit zoeken naar de lang verzwegen ‘stiltes’, krijgen de *kleine man* en *la petite histoire* een vooraanstaande plaats. Het ‘nieuwe’ historisch-pedagogisch onderzoek kenmerkt zich door zijn interdisciplinaire karakter (invloed van antropologie, psychohistory, architectuur, sociologie, enz.) en zijn zoeken naar de onderliggende machtsstructuren in de vertogen uit het verleden. Het bronnenmateriaal is schaars, vandaar dat de historicus moet zoeken naar (alle mogelijke) verschillende toegangswegen tot het dagdagelijkse opvoedings- en onderwijsverleden: mondelinge getuigenissen, romans, (auto)biografieën, foto’s, wandplaten, leermaterialen, enz. Ik koos voor romans, kinder- en jeugdliteratuur enerzijds en mondelinge getuigenissen anderzijds.

Uit de eerste fragmentarische oriëntering op mijn onderzoeksthema (via romans, kinder- en jeugdboeken) kon ik besluiten dat hierin een erg selectieve groep van mensen aan het woord kwam: hoofdzakelijk hoogopgeleide, mondige, mannelijke schrijvers die de beleving van en naar school zo intens ervaren hebben (of dat zo wilden weergeven) dat ze het de moeite waard vonden om deze te vermelden. Om de lezer te boeien, kozen deze schrijvers uiteraard voor ‘spectaculaire’ verhalen (verhalen die veel leuker zijn dan de echte verhalen), die ze uitgesponnen en poëtisch beschreven. Het ‘gewone’ verveelt immers. De beleving van de weg van en naar school wordt hierbij vaak in contrast geplaatst met de beleving van het leven binnen de schoolmuren. De ene keer is de weg van en naar school een ruimte van autonomie en vrijheid en de andere keer beleeft het hoofdpersonage dit als een ruimte vol gevaren en gaan er gevoelens van angst mee gepaard. Maar steeds staat ze in contrast met het leven in de school en thuis, ruimtes waar er voortdurend toezicht is van volwassenen (leerkrachten en ouders).

De omgeving waarin de scholier op weg van en naar school vertoeft, wordt intens opgenomen en beleefd met alle zintuigen. Ze leidt en verleidt de scholier. Tijdens deze tocht komt de scholier in contact met leeftijdsgenoten en met andere volwassenen. Voorbeelden en anti-voorbeelden. De schrijvers vertellen hoe de kinderen wegdromen, lanterfantten, als een magneet aangetrokken worden tot de plaatselijke snoepwinkel, kattenkwaad en andere avonturen beleven, vriend- en vijandschappen vorm krijgen langs deze weg, hoe conflicten die in de school begonnen en een staartje krijgen op de terugweg, enz. Kortom, als lezer leef je je in en lijkt de weg van en naar school een diep beleefd dagdagelijks avontuur.

De mondelinge getuigenissen nuanceerden dit beeld, mede doordat hier ook niet mondige, minder hoog opgeleide getuigen aan het woord kwamen. Daarnaast kregen ook vrouwen een stem. Het verschil in de beleving van het schooltraject tussen mannen en vrouwen was een rode draad doorheen het onderzoek. Het gaat hierbij niet enkel om een verschil in de selectie van onderwerpen bij het herinneren van de weg van en naar school. Ook de vertelstijl, de relatie die ik opbouwde met de informant en de mate van doorwerken van het verleden in het heden, waren bij beide groepen erg verschillend. De mannen brachten doorgaans ‘stoerdere’ verhalen en probeerden indruk te maken met hun woordgebruik, terwijl de vrouwen veel eenvoudiger en met minder woorden hun verslag deden. Spectaculaire gebeurtenissen kwamen nauwelijks aan bod in hun verhalen. De mannen lijken het verleden meer vanop een afstand te bekijken, terwijl de vrouwen zich nog veel meer identificeren met wie ze toen waren en met hetgeen ze toen deden. Bij hen moest ik veel meer moeite doen om hun vertrouwen te winnen. De mannen namen daarentegen vaak zelf de leiding in het interview en praatten honderduit over hun kindertijd.

De *contrastervaring in de beleving* van het leven binnen en buiten school, kwam in de interviews veel minder uitgesproken aan bod dan dat ze voorgesteld wordt in de literatuur. Zeker bij de meisjes was er geen sprake van een gevoel van autonomie en vrijheid op weg van en naar school. Voor hen werkte het strenge regime, thuis en op school opgelegd, door in de beleving van de weg van en naar school. De controle over de meisjes was altijd voelbaar, ook al waren de volwassenen niet fysiek aanwezig. De jongens probeerden wel vaker te ontsnappen aan de opgelegde dwang, maar dit kattenkwaad deed zich zowel op school, als op weg van en naar school voor. De scholen probeerden wel op allerlei manieren hun macht ook buiten de schoolmuren te

laten gelden. Hiervan getuigt de verplichte rang, het tijdsverschil in sluitingsuur van beide scholen om het contact tussen jongens en meisjes te vermijden, en het verplicht volgen van de eucharistiedienst (met de daaraan gekoppelde beloning met een 'streepje voor' op het scorebord achteraan in de klas) vóór dat de meisjes de schoolpoort binnen gingen. Ook ouders stelden strenge regels aan de meisjes wat betreft de weg van en naar school.

Wat deden de kinderen op weg van en naar school? De variatie aan activiteiten is erg groot, zeker bij de jongens. De meisjes waren doorgaans erg gehoorzaam en braaf en lieten zich niet verleiden door hetgeen zich in hun omgeving afspeelde. Ze deden wat hen opgedragen werd, van thuis en school uit. De voornaamste activiteit van de meisjes, op weg van en naar school, was praten. Waarover gepraat werd, was minder duidelijk. Hoogst waarschijnlijk ging het over hetgeen hen op school te wachten stond of hetgeen er de voorbije schooldag gebeurd was.

Plaatsen geven aanleiding tot bepaalde activiteiten. Ze zijn onlosmakelijk verbonden met elkaar. Zo was 't Straatje veel meer geschikt om kattenkwaad uit te halen dan de grote, brede hoofdstraat in Bellegem (de toenmalige Nieuwstraat), waar de vele ogen van toevallig passerende inwoners en winkeliers, meekeken. Op de weg van en naar school werd gespeeld, werd kattenkwaad uitgehaald, werden de kneusjes van de klas gepest en vonden heuse vechtpartijen plaats bij de jongens. De snoepwinkel trok altijd nieuwsgierige kinderblikken, alhoewel snoep kopen zeker niet iets van alledag was. Verder ruilden de jongens prentjes die ze verzamelden en hielden ze talrijke loop-, fiets- en voetbalwedstrijden. Van afspraakjes tussen jongens en meisjes was er, op een uitzondering na, geen sprake. De kleuterschool was nog gemengd, maar vanaf het eerste leerjaar leefden jongens en meisjes in gescheiden werelden.

De dieren slachting bij Vettie laat sterke sporen na in het geheugen van de jongens. Ze hielden goed bij wanneer er een slachting zou plaatsvinden en gingen dan iets vroeger op weg naar school om het slachtinggebeuren in groep te aanschouwen. Diertjes zoeken en vangen, gebeurde ook wel eens, maar met weinig nobele bedoelingen. Kikkers werden gevangen om ze vervolgens op te blazen en kikkervisjes beëindigden hun leven, na een dag rondzwemmen, in een confiturenbokaal. Bij de meisjes geen verhalen over dieren, behalve de redding van een klein poesje uit het keldergat van de cichoreibranderij... En wanneer het vliegertijd was, vliegerden de jongens wel eens na school. Elk bracht zijn eigen 'plakwaaier' mee. De open vlakte achter de Molendam leende zich hier, na de oogst, uitstekend toe.

Beschrijvingen van de omgeving en de plaatsen op weg van en naar school komen heel vaak voor in de herinneringen aan de weg van en naar school. De restanten uit de omgeving geven hier uiteraard aanleiding toe. De jongens namen verschillende wegen naar school en ze hadden hun motieven daarvoor. De meisjes volgden gehoorzaam steeds dezelfde weg naar school.

Kinderen liepen zelden het hele traject alleen naar school. Vaste afspraken waren er niet; het ging veeleer om 'toevallige' ontmoetingen op weg van en naar school. Jongens (vrienden en/of broers) liepen samen en meisjes (vriendinnen en/of zussen) liepen samen. De kinderen kwamen echter niet enkel leeftijdsgenoten tegen. Op de weg naar school was er ook sprake van verticale socialisatie (tussen generaties). De ouders zelf gingen zelden mee, maar de kinderen kwamen, tijdens dit traject, in contact met allerlei dorpsfiguren. Elk van hen had een eigen toenaam of spotnaam die verwees naar hun beroep (of het beroep van de vader) of een bepaalde opvallende karaktertrek. Vaak waren het volwassenen die op de één of de andere manier in het oog sprongen of een publieke functie bekleedden in het dorp.

De beleving van de weg van en naar school was duidelijk seizoensafhankelijk. Dat kon je merken aan het woordgebruik van de informanten bij het vertellen van hun belevingen. Ze spraken over de 'kriekentijd', 'de notentijd', de 'vliegertijd', enz. De seizoensafhankelijke beleving uit zich echter niet alleen in het beschrijven van de weersomstandigheden en de daaruit voortvloeiende beleving; ook de met de seizoenen wisselende kledij krijgt een plaatsje in het belevingsverhaal. Althans bij de jongens. De winter zorgde enerzijds voor sneeuwpret op weg van en naar school; anderzijds blijft de bijtende kou in de herinneringen gegrift. Zeker voor kinderen die een eind moesten lopen. De kledij bestond, voor de jongens, in dit seizoen uit een geïmproviseerde lange broek, houten klompen of laarzen en sommigen hadden ook handschoenen, vervaardigd uit konijnenvel. Tijdens de warme maanden werd het schoeisel geruild voor 'wiematten' of 'savatten'. Kinderen die van ver kwamen, kregen een blikken of aluminium bus met water en calessiehout mee, op de weg naar school. Deze warmere tijden lokten ook de volwassenen naar buiten. Deze zaten vaak te keuvelen, buiten hun huisjes, langs de kant van de weg. De kinderen groetten hen bij het terugkeren naar huis. Ook de herfst was een periode vol leven. Herfst betekende: 'kriekentijd',

‘oogsttijd’, ‘notentijd’, ‘vliegertijd’. Het was voor de jongens hét moment om fruit en noten te stelen op de terugweg. Ook krieckenstenen werden in deze periode koortsachtig verzameld, om op weg van en naar school en op de speelplaats voldoende krieckenstenen te kunnen inzetten bij het spelen. Voor arbeiderskinderen was de herfst vaak een periode waarin ze afwezig waren op school. Ze moesten immers meehelpen met de oogst op het land. En als de wind goed zat, dan knutselden de jongens een vlieger in elkaar, om na school te vliegeren... In de tussenseizoenen had je nog de niet-seizoensgebonden spelen, zoals knikkeren en bikkelen.

De meeste kinderen kwamen te voet. Het bezit van een fiets was nog een luxe in die tijd en auto's waren er nog nauwelijks. Enkel de vooraanstaanden van het dorp konden zich deze nieuwe luxe veroorloven. *De heen- en terugweg* werden op een verschillende manier beleefd, maar niet zo uitgesproken als ze vaak in literatuur voorkomt. Het ‘naar school gaan’ probeerde men te rekken; huiswaarts ging men haastig. Zeker in de winter als het snel donker werd. In het gaan gingen kinderen ook vaker alleen dan in het terugkeren, wat niet zo verwonderlijk is aangezien ze samen van school huiswaarts vertrokken. De terugweg nodigde de jongens meer uit tot kattenkwaad dan de heenweg, waarvoor er verschillende verklaringen zijn: op de terugweg gingen ze vaker in groep (kattenkwaad werd en wordt zelden alleen uitgevoerd), het aankomstuur thuis werd niet streng gecontroleerd en de lang volgehouden beheersing die de jongens op de schoolbanken hadden opgebracht, zocht een uitlaatklep bij het verlaten van de school.

De variatie in *tijdsduur* om het traject thuis-school af te leggen, varieert van vijf minuten tot een halfuur. Opvallend is dat kinderen die van ver moesten komen veel minder treuzelden onderweg en nauwelijks te laat arriveerden op school. Kinderen die dichtbij woonden, bleven veel meer lanterfant onderweg en de jongens die dichtbij woonden, haalden opmerkelijk meer kattenkwaad uit dan zij die van ver kwamen. *Te laat aankomen op school* gebeurde echter zelden. Als het al eens gebeurde, werd daar weinig over gelogen.

De beleving van de weg van en naar school kan je niet los zien van het *verkeer*. In de jaren 1950 was er in Bellegem nauwelijks autoverkeer. Af en toe passeerde er eens een tractor of een kar, getrokken door een paard, voor het rondbrengen van bier of groenten en fruit. Hierdoor konden kinderen naar hartelust op straat spelen (tijdens heen- en terugweg naar school, maar vooral ook in de vrije tijd). Althans, dat gold vooral voor de jongens. De meisjes bleven, zoals reeds vermeld, niet treuzelen op het schooltraject en tijdens vrije momenten werden ze vaak ingeschakeld in het huishouden.

Het herbewandelen van de weg van en naar school, riep ook andere herinneringen aan de schooltijd op. Dit bewijst dat de beleving van de weg niet los staat van de *beleefde schoolcultuur*. Bij de meisjes werkte het streng katholiek regime, met nadruk op schuld en boete, door in de beleving van de weg van en naar school. Gehoorzaamheid en deugdzaamheid werden geëist en ook trouw opgevolgd. Bij de jongens had het strenge regime in school ook een doorwerking in de beleving van de weg van en naar school, maar dan eerder averechts. De lijfstraffen en het lange stilzitten binnen de schoolmuren vonden een uitlaatklep buiten de schoolmuren. Herinneringen aan de schoolcultuur zelf gaan vooral terug op leerkrachten en hun specifieke lijfstraffen, de schoolorganisatie, de beschrijving van de schoolgebouwen en (bij de mannen) het gepleegde kattenkwaad binnen de schoolmuren. Tenslotte waren ook de oorlogsvetes, die heersten tussen de leerkrachten in de jongensschool, duidelijk voelbaar voor de leerlingen en krijgen ze een plaats binnen de herinneringen aan de schooltijd.

4.3 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Hier en daar heb ik al, tijdens de voorafgaande hoofdstukken, een suggestie gegeven voor vervolgonderzoek. Enerzijds zou je in vervolgonderzoek dieper kunnen ingaan op mijn onderzoeksonderwerp zelf (de beleving van de weg van en naar school). Anderzijds genereerde dit kleinschalig onderzoek ook andere onderzoeksvragen die niet onmiddellijk in verband staan met mijn onderzoeksonderwerp, maar wel, net als de ‘weg van en naar school’, behoren tot de onontgonnen ‘stiltes’ in ons opvoedings- en onderwijsverleden.

Een eerste mogelijkheid voor verder onderzoek naar de beleving van de weg van en naar school, zie ik in de studie van *ander aanvullend bronnenmateriaal*. Ik denk hierbij aan beeldanalyse van wandplaten, foto's, films, uitgebreidere studie van romans, enz. Enkele suggesties voor verdere analyse van beeldmateriaal omtrent de weg van en naar school deed ik al in punt 2.4. Het analyseren van dit nieuwe bronnenmateriaal zou bovendien kunnen leiden tot een *vergelijking van*

de verschillende representaties van de beleving van de weg van en naar school in de verschillende bronnen. Het zou bijvoorbeeld kunnen dat in het beeldmateriaal vooral het ‘voorbeeldgedrag’ op weg van en naar school gerepresenteerd wordt, of dat vooral de contrastervaring tussen het leven binnen en buiten school uitvergroot wordt.

Een tweede mogelijkheid bestaat in het verder *uitdiepen van de Bellegemse context* zelf in de jaren 1950. Ik denk hierbij aan onderzoek naar de lokale geschiedenis van Bellegem, de naoorlogse situatie en de invloed ervan op de beleving van de weg van en naar school. Het zou ook interessant zijn om hetzelfde onderzoek naar de beleving van de weg van en naar school uit te voeren in een stad uit die periode (bijvoorbeeld Kortrijk) en een *vergelijkende studie te maken tussen de beleving van de weg in de stad en deze op het platteland*.

In het kader van ‘Pedagogy of Place’ en de toenemende aandacht voor de invloed van schoolarchitectuur op de beleving van kinderen, zou een vierde mogelijkheid voor verder onderzoek kunnen bestaan uit een studie van *plaatsen waar kinderen ontsnappen aan controle en toezicht van het alziend oog van de leerkrachten en andere opvoeders* binnen de schoolmuren en de pedagogische meerwaarde van die plaatsen. Ik denk hierbij aan de toiletten, de kantine, de speelplaats, het kolenkot, enz.

In dezelfde lijn ligt de laatste suggestie: samen met volwassenen terugkeren naar *drie belangrijke plaatsen uit hun kindertijd (door hen te kiezen) die in hun geheugen gegrift bleven* en hen spontaan laten vertellen waarom ze zich juist die plaatsen herinneren. Ik vraag me af of je iets zou kunnen besluiten als je alle verhalen naast elkaar zou leggen. Zouden er bepaalde patronen in de herinneringen terug te vinden zijn? Keren steeds dezelfde (soort) plaatsen terug en waarom? Wat was de meerwaarde van die plaatsen voor kinderen? Ik heb zo’n vermoeden dat het zou kunnen gaan om plaatsen die niet-intentioneel ingericht waren; plaatsen die nog niet gepedagogiseerd waren in hun kindertijd.

5 Nawoord

Het werd avond en het werd ochtend, de zesde dag... Onderzoek start bij verwondering over de kleine dingen in het leven. En dan de vraag. De vraag die uitmondt in talloze vragen, die druppelsgewijs je gedachten gaan beheersen. Vervolgens de passionele zoektocht naar het antwoord. Een zoektocht die met het stellen van de vraag wordt ingezet en eigenlijk nooit ophoudt. Want wat weet een mens nu in het korte leven dat hem gegeven is? Slechts een heel, heel klein microscopisch stukje, verwaarloosbaar. En hoe ouder je wordt, hoe meer je weet en hoe meer je beseft dat je eigenlijk niets weet en hoe tallozer de vragen worden over dit leven. Onderzoek doen start en eindigt met taal. Het is worstelen met taal, ze liefkozen en weer uitspuwen. Het werd avond en het werd ochtend, de zevende dag...

6 Literatuurlijst

- ARMITAGE, M. (2005). The influence of school architecture and design on the outdoor play experience within the primary school. *Paedagogica Historica* (in druk).
- BEACH, R. & FINDERS, M.J. (1999). Students as Ethnographers: Guiding Alternative Research Projects. *English Journal*, 89 (1), 82-90.
- BERNET, T.J. (2004). Los alrededores de la escuela. *Revista española de pedagogía*, LXII (228), 305-326.
- BREWER, J.D. (2000). *Ethnography*. Buckingham - Philadelphia: Open University Press.
- BURKE, C. & GROSVENOR, I. (2003). The School I'd Like. Children and Young People's Reflections on an Education for the 21st Century. London - New York: Routledge Falmer.
- BURNETT, J. (1994). *Destiny Obscure. Autobiographies of Childhood, Education and Family from the 1820s to the 1920s*. London: Routledge.
- CALLEJO PEREZ, D.M., FAIN, S.M. & SLATER, J.J. (2004). *Pedagogy of Place. Seeing Space as Cultural Education*. New York: Peter Lang Publishing.
- CATTEEUW, K. (2005). *Als de muren konden spreken... Schoolwandplaten en de geschiedenis van het Belgisch lager onderwijs*. Nog niet gepubliceerd proefschrift, Leuven: Universiteit Leuven.
- CLAES, E. (1969). *De Witte*. Brussel: D.A.P. Reinaert uitgaven.
- CLOUGH, P. (2002). *Narratives and Fiction in Educational Research*. Buckingham: Open University Press.
- COLLODI, C. & INNOCENTI, R. (1988). *De avonturen van Pinokkio*. Amsterdam: Ploegsma.
- Culturele werkgroep Bellegem (1992). *Klasgenoten. Bellegems schoolleven 1890-1980*. Niet gepubliceerd.
- DAHL, R. (1991). *Boy 1916-1937*. Baarn: Fontein.
- DAHL, R. (1996). *Sjakie en de chocoladefabriek*. Baarn: De Fontein.
- DE BEL, M. (1991). *Het Ei van Oom Trotter*. Leuven - Amsterdam: Infodok.
- DE CONINCK, H. (1976). *De Lenige Liefde*. Brugge: Orion.
- DEMAUSE, L. (1982). *Foundations of Psychohistory*. New York: Creative Books.
- DEPAEPE, M. & SIMON, F. (1995). Is there any place for the history of 'education' in the 'history of education'? A plea for the history of everyday educational reality in - and outside Schools. *Paedagogica Historica*, XXXI, 9-16.
- DEPAEPE, M. (2000). *De pedagogisering achterna. Aanzet tot een genealogie van de pedagogische mentaliteit in de voorbije 250 jaar*. Leuven - Deusden: Acco.
- DEPAEPE, M., SIMON, F. & VAN GORP, A. (red.). *Paradoxen van pedagogisering. Een handboek in pedagogische historiografie*. Leuven: Acco, 2005 (ter perse).
- EGUIZABAL, A.J. (et al.) (Eds.) (2003). *Etnohistoria de la escuela. XII Coloquio nacional de historia de la educación*. Burgos: Servicio de Publicaciones, Universidad de Burgos.
- ENDE, M. (1984). *The Neverending story*. England: Penguin Books.
- ERICKSON, F. (1984). What makes School Ethnography 'Ethnographic'? *Anthropology and Education Quarterly*, 15, 51-66.
- ESCOLANO, A. & HERNANDEZ, J.M. (Eds.) (2002). *La memoria y el deseo. Cultura de la escuela y educación deseada*. Valencia: Tirant lo Blanch.
- ESCOLANO, A. (2004, oktober). *Etnohistoria e historia de la escuela*. Paper gepresenteerd voor het Internationaal Colloquium Bilancio e prospettive della storia dell'educazione in Europa, Brescia.
- FRANKLIN, B.M., PEREYRA, M.A. & POPKEWITZ, T.S. (Eds.) (2001). *Cultural History and Education. Critical Essays on Knowledge and Schooling*. London - New York: Routledge Falmer.
- GILMORE, P. & GLATTHORN, A.A. (Eds.) (1982). *Children In and Out of School: Ethnography and Education*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.

- GORDON, J.A.. (2002). *Beyond the classroom walls. Ethnographic inquiry as pedagogy*. Londen - New York: Routledge Falmer.
- GROSVENOR, I., LAWN, M. & ROUSMANIERE, K. (1999). *Silences and Images. The Social History of the Classroom*. New York: Peter Lang.
- HENKENS, B. & VERHEYEN, A. (2001, september). *Leidraad voor verhandelingen bij historische pedagogiek*. Geraadpleegd op 30 januari 2005 op het World Wide Web: <http://www.psy.kuleuven.ac.be/adhp/leidraad.htm>.
- HOBSBAWM, E. (1980). The revival of narrative: some comments. *Past and Present*, 86.
- JANSSEN, K. (2001). *De weg naar school*. Davidsfonds/Infodok.
- JANSSENS, F. (1985). Betrouwbaarheid en validiteit in interpretatief onderzoek. *Pedagogisch Tijdschrift*, 10 (3), 149-161.
- JULIA, D. (1995). La culture scolaire comme objet historique. *Paedagogica historica*, 1, 353-382.
- KELCHTERMANS, G. (1999). De biografische methode. In: B., Levering & P., Smeyers (Eds), *Opvoeding en onderwijs leren zien. Een inleiding in interpretatief onderzoek*. Amsterdam: Boom.
- LEFEBVRE, G. & VERMEULEN, J. (1999). *Een dorp zoo preusch als menig steen. Guido Gezelle en Bellegem*. Davidsfonds: Bellegem.
- LEVERING, B. (2004, 3 december). Nooit meer 'stoeprandjegoaien'. *De Morgen*, p.31.
- LOMAS, C. (2002). *La vida en las aulas. Memoria de la escuela en la literatura*. Barcelona - Buenos Aires - Mexico: Paidós.
- MIETZNER, U., MEYERS, K. & PEIM, N. (eds.) (2005). *Visual History. Images of education*. Bern: Peter Lang.
- NÓVOA, A. (1997). L'histoire et l'histoire de l'éducation (Réflexions à propos de l'historiographie américaine). *Histoire de l'Éducation*, 73, 3-48.
- RUIZ BERRIO, J. (Ed.) (2000). *La cultura escolar de Europa. Tendencias históricas emergentes*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- SCHIFFLER, H. & WINKELER, R. (1991). *Bilderwelten der Erziehung. Die Schule im Bild des 19. Jahrhunderts*. München - Weinheim: Juventa Verlag.
- SEFTON, T. (2002). *Performing the Past and Encountering the Other through Video Testimony*. Paper gepresenteerd voor congres History of Education in Quebec, Canada.
- SILVER, H. (1992). Knowing and not knowing in the history of education. *History of Education*, 1, 97-108.
- SOUTHGATE, E. (2003). *Remembering School. Mapping continuities in power, subjectivity, & emotion in stories of school life*. New York: Peter Lang.
- STONE, L. (1979). The revival of narrative: reflections on a new old history. *Past and Present*, 86.
- SUAREZ PAZOS, M. (2002). Historias de vida y fuente oral. Los recuerdos escolares. In: A., Escolano & J.M., Hernández (Eds.), *La memoria y el deseo. Cultura de la escuela y educación deseada*. Valencia: Tirant lo Blanch.
- TEN HAVE, P. (n.d.). *Inleidende teksten met suggesties en overwegingen over kwalitatieve onderzoeksmethoden. Etnografie*. Geraadpleegd op 20 maart 2003 op het World Wide Web: <http://www2.fmg.uva.nl/emca/EGF.htm>.
- THOMPSON, P. (1978). *The voice of the past. Oral history*. New York: Oxford University Press.
- VERHOEVEN, C. (1996). *Sporen op het schoolpad*. Geraadpleegd op 20 maart 2003 op het World Wide Web: <http://stadsmuseum.tilburg.nl/hisudh/sporen.htm>.
- VIÑAO, A. (2000). Autobiografías, memorias y diarios como fuente histórico-educativa: tipología y usos. In: J., Ruiz Berrio (ed.), *La cultura escolar de Europa. Tendencias históricas emergentes* (pp.169-204). Madrid: Biblioteca Nueva.
- VIÑAO, A. (2004, oktober). *La memoria escolar: restos y huellas, recuerdos y olvidos*. Paper gepresenteerd voor het Internationaal Colloquium Bilancio e prospettive della storia dell'educazione in Europa, Brescia.

VISSER, G. (1998). *De druk van de beleving. Filosofie en kunst in een domein van overgang en ondergang*. Nijmegen: Sun.

7 Bijlagen

Deze bijlagen zijn, omwille van hun omvang, apart ingebonden. Hieronder vind je wel een overzicht van de verschillende bijlagen.

7.1 Brieven

Dit zijn de brieven die ik verstuurde naar de informanten. De eerste brief is een inleiding in mijn onderzoek en de vraag om medewerking. De tweede brief werd verstuurd na het uitvoeren van de individuele interviews. Met deze brief werden de informanten uitgenodigd voor een drankje en het samen ophalen van herinneringen (feedbacksessie 5 maart 2005).

7.2 Achtergrondinformatie informanten

Omwille van privacyredenen kan ik deze informatie niet opnemen in de bijlage. Je vindt wel het voorbeelddocument terug dat de informanten invulden.

7.3 Interviews

Dit zijn de letterlijk uitgetypte interviews, chronologische geordend en volgens geslacht.

7.4 Logboek

Dit is het logboek dat ik bijhield tijdens het onderzoek en waarin ik persoonlijke bedenkingen, keuzes, twijfels, interpretaties,... neerschreef.

7.5 Blinde kaart Bellegem

Je vindt in de bijlage twee blinde kaarten van Bellegem. De eerste kaart geeft een overzicht weer; de tweede zoomt in op de dorpskern. Deze kaarten zijn een handig hulpmiddel bij het lezen van het onderzoek (zeker bij punt 3.2.2) en geven een beeld van waar de plaatsen uit mijn onderzoek gesitueerd zijn of waren.

7.6 Beeldmateriaal

Gedurende de voorbije drie licentie jaren heb ik heel wat beeldmateriaal verzameld over de weg van en naar school. Ik heb echter niet genoeg tijd gehad om een beeldanalyse uit te voeren. Toch vond ik het, illustratief bedoeld, toch een verrijking om dit beeldmateriaal op te nemen in de bijlagen. Hier ligt, naar mijn mening, een mogelijkheid voor verder onderzoek.

7.7 Cd-rom met presentatie van het onderzoek

Deze cd-rom geeft een beeld van hoe de feedbacksessie 5 maart 2005 verliep. De hele presentatie die je terugvindt op de cd-rom heb ik doorlopen en de informanten kregen de kans mij te corrigeren, aan te vullen,...

Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen...

**De beleving van de weg van en naar school
in de jaren 1950 in Bellegem**

Mélanie Surmont

Promotor: Prof. Dr. Frank Simon

Bijlagen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van
licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, optie Onderwijspedagogiek
Academiejaar: 2004-2005

Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen...

**De beleving van de weg van en naar school
in de jaren 1950 in Bellegem**

Mélanie Surmont

Promotor: Prof. Dr. Frank Simon

Bijlagen

Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van
licentiaat in de Pedagogische Wetenschappen, optie Onderwijspedagogiek
Academiejaar: 2004-2005

Inhoudsopgave

Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen.....	1
De beleving van de weg van en naar school in de jaren 1950 in Bellegem.....	1
Bijlagen.....	1
Thuis en school waren immers anders dan de weg erheen.....	3
De beleving van de weg van en naar school in de jaren 1950 in Bellegem.....	3
Bijlagen.....	3
<u>1 Brieven.....</u>	<u>6</u>
<u>1.1 Uitnodiging medewerking.....</u>	<u>6</u>
<u>1.2 Uitnodiging feedbacksessie.....</u>	<u>7</u>
<u>2 Achtergrondinformatie informanten.....</u>	<u>8</u>
<u>3 Interviews.....</u>	<u>10</u>
<u>3.1 Vrouwen.....</u>	<u>10</u>
<u>3.1.1 Gesprek met D. L., 7 april 2004.....</u>	<u>10</u>
<u>3.1.2 Gesprek met A. D., 8 april 2004.....</u>	<u>14</u>
<u>3.1.3 Gesprek met L. D. 9 april 2004.....</u>	<u>18</u>
<u>3.1.4 Gesprek met M. D. 9 april 2004.....</u>	<u>23</u>
<u>3.1.5 Gesprek met N. F. 14 april 2004.....</u>	<u>24</u>
<u>3.1.6 Gesprek met R. L., 14 april 2004.....</u>	<u>28</u>
<u>3.1.7 Gesprek met Y. Q. 28 juni 2004.....</u>	<u>32</u>
<u>3.1.8 Brief C. D.....</u>	<u>37</u>
<u>3.2 Mannen.....</u>	<u>37</u>
<u>3.2.1 Gesprek met F. E., 15 september 2004.....</u>	<u>37</u>
<u>3.2.2 Gesprek met D.P., 18 september 2004.....</u>	<u>48</u>
<u>3.2.3 Gesprek met J. R., 22 september 2004.....</u>	<u>55</u>
<u>3.2.4 Gesprek met D. V. de C., 29 september 2004.....</u>	<u>59</u>
<u>3.2.5 Gesprek met N. W., 6 oktober 2004.....</u>	<u>68</u>
<u>4 Logboek.....</u>	<u>78</u>
<u>4.1 Mijn relatie met Bellegem en haar inwoners.....</u>	<u>78</u>
<u>4.2 Op bezoek bij oudtantes in Bellegem.....</u>	<u>78</u>
<u>4.3 Tante Erna aan de lijn.....</u>	<u>78</u>
<u>4.4 Enkele telefoongesprekken met informanten.....</u>	<u>79</u>
<u>4.5 Donderdag 30 oktober 2003.....</u>	<u>79</u>
<u>4.6 Reacties informanten en voorstelling scriptieproces aan eerste licentie.....</u>	<u>79</u>
<u>4.7 21 februari 2004.....</u>	<u>80</u>
<u>4.8 Bedenkingen bij de afname van de interviews.....</u>	<u>80</u>
<u>4.9 Reünie zaterdag 5 maart 2005.....</u>	<u>87</u>

<u>5 Blinde kaarten Bellegem.....</u>	<u>88</u>
<u>6 Beeldmateriaal.....</u>	<u>90</u>
<u>6.1 Bellegem in beeld.....</u>	<u>90</u>
<u>6.2 Foto's van Robert Doisneau (1912-1994).....</u>	<u>92</u>
<u>6.3 Illustraties uit het boek 'Bilderwelten der Erziehung'.....</u>	<u>95</u>
<u>6.4 Wandplaten.....</u>	<u>100</u>
<u>6.5 Schilderijen en tekeningen.....</u>	<u>102</u>
<u>6.6 Overige foto's.....</u>	<u>105</u>
<u>7 Cd-rom met presentatie feedbacksessie.....</u>	<u>107</u>

1 Brieven

1.1 Uitnodiging medewerking

Brugge, datum

Melanie Surmont
Westmeers 21
8000 Brugge
050/33.52.50

Geachte Meneer/Mevrouw,

Graag wil ik mij even voorstellen. Ik ben Melanie Surmont, de dochter van Ria Baert en Ignace Surmont (u wellicht bekend) en kleindochter van Albert Baert ('meester Baert') en Martha Debucquoy (allebei geboren en gestorven in Bellegem). Ik studeer momenteel aan de universiteit Gent (pedagogische wetenschappen).

In het kader van mijn scriptie doe ik een onderzoek naar de beleving van de weg van en naar school in de jaren 1950-1960. Ik wil dus nagaan hoe de toenmalige schoolgaande kinderen de weg van en naar school beleefd hebben. Om die beleving weer op te roepen, heb ik u nodig. Een bevraging van uzelf en van uw klasgenoten zal mij in staat stellen een beeld te krijgen van dit specifiek gegeven.

Voor dit onderzoek koos ik een klas uit Bellegem. Toevallig of niet, bent u één van de oud-leerlingen die in deze klas zat. Als u geïnteresseerd bent om mee te werken aan dit onderzoek, dan zou ik graag antwoord krijgen voor ...(datum afhankelijk groep) (tel: 050/33.52.50). Uw medewerking zou bestaan uit het vertellen van uw beleving in een interview (datum wordt nadien vastgelegd volgens beschikbaarheid) en het samenkomen met andere klasgenoten (nadat ook zij geïnterviewd werden) om samen herinneringen boven te halen.

Om u een idee te geven van wat ik zal bevragen, voeg ik in de bijlage enkele teksten toe van auteurs die schreven over de weg naar school. Indien u zou meewerken aan het onderzoek, zou ik u vriendelijk willen vragen om het bijgevoegde formulier (algemene gegevens) op te sturen naar: Westmeers 21, 8000 Brugge.

Hopend u te mogen ontmoeten,
Vriendelijke groeten,

Melanie Surmont

1.2 Uitnodiging feedbacksessie

Beste,

Eerst en vooral wil ik u en uw familie een zalige kerst en een vreugdevol nieuwjaar toewensen.

Zoals beloofd wil ik u en uw klasgenoten die meewerkten aan mijn interviews uitnodigen om samen een aperitief te drinken in “Den Bouw” in Bellegem. De bedoeling is om dan herinneringen op te halen aan de schooltijd en vooral aan de weg van en naar school. Tegelijkertijd is dit voor mij ook een gelegenheid om jullie oprecht te danken voor de medewerking.

Het aperitief zou doorgaan op zaterdag 5 maart 2005, om 18 uur 30 in “Den Bouw” (achter de Dexia) in de Bellegemsestraat nr. 107.

Zou het mogelijk zijn om ten laatste tegen 13 februari 2005 te bevestigen of u al dan niet aanwezig kan zijn? Verwittigen kan op het nummer: 050/33.52.50

Ik zou het heel fijn vinden om u daar terug te zien!

Hartelijke groeten,
Melanie Surmont

2 Achtergrondinformatie informanten

Omwille van privacyredenen vermeld ik deze achtergrondgegevens niet. Om een beeld te krijgen van deze achtergrondinformatie, voeg ik hierbij wel een niet ingevuld formulier.

Persoonlijke gegevens

Naam en voornaam:

Adres en telefoonnummer:

Geboortedatum:

Studies/opleiding:

Beroep:

Gegevens van ouders, broers en zussen

Ouders

	naam	voornaam	Studies/opleiding	beroep
vader				
moeder				

Broers/zussen

voornaam	geboortedatum	Studies/opleiding	beroep

Gegevens over de weg van en naar school

‘vroeger’ adres (toen u school liep in Bellegem):

Hoe lang deed u over de weg naar school (uitgedrukt in minuten)?

Hoe ging u naar school? (kruis aan wat past)

Te voet

Met de fiets

Met de bus

Met de auto

Andere:

Ging u alleen? Met vrienden en/of vriendinnen? Met broers en/of zussen? Met vader en/of moeder? (kruis aan wat past)

Alleen

Met vriend(en) en/of vriendin(nen)

Met vader

Met moeder

Andere:

3 Interviews

3.1 Vrouwen

3.1.1 *Gesprek met D. L., 7 april 2004*

Gekeuvel over mensen die we beiden kennen, verre familiebanden... Direct open sfeer, klikt goed. Heen- en terugweg worden nogal eens door elkaar gehaald. Spontane herinneringen komen boven...

"... Ken je 't Straatje? Gaan we ne keer naar 't Straatje...Want 'k ga zeggen, mijn vriendin (...), J. V... dat was mijn beste vriendin. En die kwam mij hier (wijst plaats aan) soms ophalen en dan gingen wij samen naar school. Dat herinner ik mij nog. En zij woonde hierachter (wijst).

Jij wachtte haar hier op?

Nee, zij kwam mij hier ophalen, hier bij mij thuis. En de rang van de school die kwam tot daar (wijst de overkant van de straat aan, op het voetpad).

Hoe bedoel je, de 'rang'?

Wij kwamen dus uit school met Juffrouw Orbia mee, zij was meestal van dienst, en wij kwamen dus met al de kinderen die dus naar huis moesten gaan; kwamen wij tot aan die straat. En juffrouw Orbia zette ons dan over de straat bij mij thuis (ze hadden dus geen enkel moment, doordat ze zo dicht bij woonde, dat ze niet onder toezicht naar huis gingen).

Juffrouw Orbia ging dus de hele weg mee?

Niet de hele weg voor iedereen, wel voor mij. Vanaf de school tot daar (wijst einde van de straat) gingen we dus met al de kinderen die langs die kant woonden -want er waren er ook die langs de andere kant woonden- gingen dus met juffrouw Orbia, of juffrouw Irene -maar die is wat later gekomen (mompelt ze)- En ze kwam dan mee langs de straat, en wij moesten dan 'braafkes' in de rij lopen he... En als we dan aan ons huis kwamen, dan stopte ze, en ze nam ons handje vast en dan gingen wij de straat over dus, en mijn mama die stond dan te wachten. En 's morgens ging ons mama (met ons) dus over de straat en wij gingen dan verder te voet naar school.

Waren er bepaalde regels (wat wel en niet mocht) die van thuis uit of van school uit werden opgelegd, bij het lopen van en naar school?

Nee, eigenlijk niet. We mochten wel babbelen, maar geen kabaal maken he...We moesten schoon in de rij gaan en we mochten met ons vriendinneken babbelen.

Van waar kwamen de jongens uit de jongsschool? (ik had gehoord dat zij aan de andere kant moesten lopen, vandaar de vraag...)

De jongenschool was ginder he, aan de andere kant (ze wijst) en wij waren nooit samen he...

Heb je een idee waarom dat zo was?

Nee, dat was gewoon de sfeer...

Het was niet omdat je bijvoorbeeld iets zou kunnen uitsteken samen?

(overtuigend) nee, nee, nee, dat was gewoon de jongensschool was ginder en de meisjesschool ginder (twee verschillende richtingen worden aangewezen) en wij stopten vijf minuten vroeger of vijf minuten later zodanig dat de jongens wegwaren, he, want... dat was een probleem (mompelt ze zachtjes...)

(We wandelen verder naar het huis van haar vriendin en D.L. vertelt...):

"Ze woont hier nu niet meer he, ze woont nu in Brussel, maar dat was mijn beste vriendin in dienen tijd en zij kwam dan van hieruit (wijst op gebouw); dat was een boerderij in den tijd, en dan belde zij aan ons deur en gingen wij tesamen naar school. Amai 't is hier veranderd... (verbaasd over omgeving). Ik ben hier ook al lang niet meer geweest...Dat was hier zo'n oude boerderij... Kijk, en dat is ook nog van mijn ouderlijk huis (de achterkant, dus niet de kant van de hoofdstraat van Bellegem die naar school leidt), dat was de garage...Goh, dat is hier al bijgebouwd; ma mens toch, dat is hier allemaal veranderd he... jah, wanneer kom ik hier nog... nooit, nooit, nooit... En dat was hier 't Straatje (door alle Bellegemnaars uitgesproken als 't Stratje). Soms kwamen wij langs hier ook terug van school of gingen we ook langs hier naar school.

Had je een bepaalde reden om bijvoorbeeld bij voorkeur langs 't Straatje te gaan in plaats van langs de Nieuwstraat (hoofdweg)?

Als kind kwam ik langs 't Stratje en dan ging ik gaan spelen; er stond hier een molen (wijst aan waar) en ik ging daar gaan spelen met mijn vriendin. En hier was 't Stratje en hier was er ergens ook een snoepwinkeltje... en dan gingen wij soms langs 't Stratje naar school. Maar dat was hier dan een poortje (wijst op achterkant van haar huis) van onzen hof... dat poortje ging open... want 'k heb hier nog een keer een rokske gescheurd, dat herinner ik mij nog goed... het was op een zaterdagavond en ik mocht niet gaan spelen en ik had mijn pakje gehad en mijn nieuw rokje aan en mijn mama had gezegd: 'Ge kunt maar zien dat ge niet gaat spelen.' Natuurlijk, ik ontsnapt, en ik dus gaan spelen en dat waren dus boeren en ik was onder de wei gekropen met stekkerdraad en mijn nieuw rokje was blijven haperen. En ik kwam weer binnen langs het poortje en ik heb daar een paar kletsen gehad (trekt een gezicht alsof het pas gebeurd is).. enfin, 'k wil maar zeggen dus... we kwamen dikwijls langs hier ('t Straatje) en dan gingen we samen zo naar school...

Hadden jij en je vriendin een bepaalde reden om langs het Straatje te gaan op sommige dagen en op andere dagen niet?

Nee, we spraken af... 's morgens aan het poortje en dat was dan hier... en gingen we langs hier naar school ('t Straatje). Ofwel kwam ze bij mij en dan gingen we, ook met mijn zus, samen naar school. Maar eigenlijk hebben wij niet zoveel beleefd op de weg naar school... 't was te kort he... Het Straatje namen wij zeker niet om de jongens te ontmoeten, we waren nog een beetje te braaf he, in den tijd. Allee, dat vind ik toch.. Je zag dat dit straatje gebruikt werd voor de ouderen (na 6de leerjaar) om elkaar te ontmoeten...

We wandelen verder en ik zeg haar dat ze spontaan herinneringen mag vertellen.

"Hier waren er toen niks van huizen. Dat was meestal de tuinen van de mensen die hier uitkwamen. En hier en daar was er ne keer een garage, maar dat is dan allemaal... wij waren één van de eersten die een garage hadden.

En je zus, die kwam altijd mee? Was jij de oudste?

Nee, zij was de oudste. Nee, zij kwam niet altijd mee. Maar zij is dan later... (zucht) enfin, ja, ik ben hier weggegaan he, na het vijfde studiejaar, dus ik ben hier ook niet gebleven tot aan mijn zesde studiejaar... en zij was dan al weg, zij is twee jaar ouder. Dus dan ben ik in het vijfde studiejaar meestal met mijn vriendin naar school gegaan he, volgens dat ik mij nog vaag herinner. En hier was er ergens (in het Straatje), volgens mijn zuster, een snoepwinkeltje, maar ik herinner mij dat niet meer.

En daar ging je snoep halen?

Ah, ja, het schijnt, maar ik herinner mij dat niet meer. Misschien heeft zij (zus) dat gedaan en ik niet; ik weet het niet. Ze zei: "herinner je dat niet meer?" en ik zei: "nee, ik weet dat absoluut niet meer, maar ik weet wel nog dat hier bij 'Ter Prez'(?); 'Preetjes' gelijk da me zeggen, daar gingen we wel om snoep af en toe. Wat zuurtjes gaan halen.. En hier was de jongensschool. Maar die bestaat nu niet meer. Dat is nu een cultureel centrum ofzo...(...)

De meisjesschool is er nu ook niet meer he. En ik herinner mij nog, dat ik de zaterdag de kapel mocht gaan kuisen (...) met M-J. Je ziet het, de weg van en naar school was heel simpel voor mij (ze lijkt spijt te hebben dat ze niet meer kan vertellen en gaat waarschijnlijk daarom verder in op de herinnering aan de kapel die ze moest kuisen). Gewoon de straat overgezet, handje in handje met mijn zus, binnen in 't school en ik was er.

Kan je je minder goeie momenten bovenhalen van die weg naar school? Minder goede herinneringen aan die weg van en naar school?

Nee, ik niet. Maar mijn zuster zei van morgen aan de telefoon: "Ik ben ne keer gevallen en zij droeg dan een brilleke in het eerste studiejaar, en haar bril was gebroken. Dat herinner ik mij nog. Omdat ik haar vroeg: "Weet gij nog dingen van als we samen naar het school gingen?" Zij wist eigenlijk ook niet veel meer. Nee, slechte herinneringen heb ik eigenlijk niet.

Je herinnert je bijvoorbeeld niet dat bepaalde ruzies binnen het school ontstaan, buiten school werden uitgevochten?

Neen, ik heb dat eigenlijk niet meegemaakt. 'k Heb just wel ne keer, maar dat was dan meer door de ouders dan door mij, met M. D... Dat was op het moment van onze plechtige communie en toen zeiden ze dat de 'leeringe', de godsdienstlessen... je moest dus naar de kerk gaan (...) In den tijd

was dat voor de plechtige communie alfabetisch dat we zaten, en aangezien D. voor D. kwam, zat ik de tweede en zij de eerste. En naarmate dat je je lessen goed kon of niet goed kon, moest je dus opschuiven. En op een bepaalde dag kon M. D. haar les niet en ik zat op de tweede plaats. Zij vloog naar achteren en ik schoof op naar de eerste plaats (zichtbaar fier). En madame Debue, haar mama, was daarvoor heel kwaad, omdat haar dochter vanachter zat. En de week erop mocht Myriam weer naar voren komen en zat ik weer op de tweede plaats. Mijn mama was daarvoor zo kwaad dat ze zei: “En nu is het gedaan, volgend jaar gaat gij hier niet meer naar school en ge doet uw plechtige communie hier niet. Gij gaat naar een internaat en gij doet uw plechtige communie hier niet. En dus, vanaf dan, na mijn vijfde studiejaar, ben ik naar een internaat geweest (...)

We wandelen even verder en ze toont het huis van ‘de paster’ (ook in de hoofdstraat, vlak bij de school).

“Hier woonde tante Eufrasia. Maar het klikte niet tussen haar (schoonzuster) en mijn moeder. Maar als kind mocht ik hier wel komen spelen (...) En Erna (mijn tante), we hebben nog samen gespeeld, ik heb nog ne foto van ons in de badkuip, och, ik had hem moeten meebrengen... We mochten dus wel regelmatig komen spelen, maar ik weet niet wat de reden was dat we tante Eufrasia niet mochten bezoeken. We mochten dit niet en dat niet... mijn moeder was geen gemakkelijke vrouw (...) ... want mijn mama stond vaak ne keer achter het raam achter het gordijn naar buiten te kijken en als tante Eufrasia dan naar buitenkwam, dan mochten we niet naar buiten gaan van haar. Of ‘ga langs het straatje en kom t al Preetjes weer uit’...

Je passeerde toch elke dag langs het huis van Eufrasia (op weg naar school), waren er dan van thuis uit bepaalde regels omtrent het al dan niet aankloppen bij haar?

Ja, ja, zo'n dingen wel. Mijn moeder zei: “ge kun maar zien da je da nie gaat he!” En toch, op het laatste, ‘k moet zeggen, dat ging dan wel weer goed, maar er is een periode geweest van jah, geen contact, geen dingen... was het jaloezie van den één of den anderen? Ik weet het ook niet... Ik wist wel dat het niet goed ging. Dat was café he, vroeger (huis waar Eufrasia woont). ‘k Weet niet of dat je dat weet? Mijn papa kwam, dan iedere zondag, na de mis, hier (in café van Eufrasia) zijn kaartje leggen. Iedere zondag tot ten eenen 's namiddags he. En euh, ‘k weet nog goed, den dag dat we getrouwd zijn, zijn we hier ook geweest. We zijn hier een glas komen drinken, en dan ging dat een beetje beter. Maar eigenlijk heb ik nooit echt veel contact gehad, en het is maar sedert mijn ma gestorven is dat ik nu weer meer contact heb met tante Eufrasia. Dak zeg ja, vroeger het ging niet, en nu ga ‘k wel regelmatig ne keer.

Op dat moment komen er bekenden in zicht: eerst Robrecht Foulon, dan Roza Foulon, dan nog een onbekende man... en ze halen herinneringen op. Ze willen weten hoe ik hier kom, wat mijn roots zijn (vader en moeder, grootvader, grootmoeder...). Herinneringen worden opgehaald aan mijn ouders, aan mijn familie, enz... en ik besluit van mijn dictafoon even uit te leggen.

Op een bepaald moment beginnen ze herinneringen aan het snoepwinkeltje (Preetjes) en het Stratje aan te halen:

Rosa: “En me hadden winder nie feel geld we... en ‘k ging ik ne keer caramellen gaan kopen bie Madeleine Ysebyt... mo zeg... en ik zei ‘k ik ‘mijn moeder goat komen betalen’.

D.L.: “Est woar?” ma we kregen wieder geen geld he...

R.F.: “Maar om uit te delen he, dat was wel straf he... ewel, min moeder weet dat nog...maar madeleine eet dan wel gezeit tegen moeder ‘R. eet da dier komen halen, maar mijn moeder heeft dat niet moeten betalen aan Madeleine’. Madeleine had da lijk wel gegeven aan mij... maar ‘k en dat geene tweede keer gedaan we... ‘K en onder min voeten gehad we...”

Dan beginnen beide vrouwen mij te bestuderen en ze doen uitgebreid verslag over welke kenmerken ik van de ‘Baerts’ heb... (grappig) en van waar mijn krulhaar komt, en of het naturel is... Dan komen de broers/zussen aan bod en of ze al dan niet getrouwd zijn. Dalia vertelt ook over haar eigen dochter...

Na een halfuur kletsen raken we toch weer op de weg naar school...

(...)Mijn vader was oorlogsinvaliden en werkte in Brussel. Hij verschilde 20 jaar met mijn moeder. Hij kwam alleen de woensdag en de zaterdag naar huis en het was dan altijd feest want hij had altijd iets mee. En 't is azo dat mijn ma ook nooit mee ging naar school. Enfin ja, ze was hier alleen. Ze ging nooit mee naar school, ze kwam nooit nie aan de schoolpoort, mijn ma hield zich

vreselijk afzijdig. *Mijn ma was graag aangesproken als 'madam' (D.L. probeert een verklaring te zoeken waarom dat zo was en vertelt me dat...)*

Als je voorbij het huis van Eufrasie liep, kan je je nog herinneren welke gevoelens of gedachten je toen had als kind?

Ja, toch wel, ik wou wel graag binnen gaan. Ik wou graag binnengaan omdat ze daar met zovelen waren (D.L. had maar 1 zus)... Want ik weet nog dat ik ging gaan spelen, soms ne keer, als we mochten gaan spelen. En dat was 's avonds, want Eufrasie was vree streng, ze had 10 kinderen he, en om zes uur moesten zij naar hun bed gaan en dan kregen zij een tallore pap en oftewel was het vanillecrème en een repe chocola. En dan moesten ze naar hun bedde gaan. En van ons, ja, dat was natuurlijk heel iets anders he. En ik vond dat eigenlijk fantastisch en met Erna heb ik nog regelmatig gespeeld. (D.L. begint de kinderen op te noemen van Eufrasie).

Pesten... op weg naar school. Heb je daarover bepaalde herinneringen?

Nee, niet dat ik weet.

En deugenieterijen?

Goh, 'k was niet van de braafsten, maar ik heb nooit echt domme dingen uitgehaald. Hier in Bellegem ben ik altijd braaf geweest. 'k Heb me nooit laten opmerken, 'k was een middelmatige leerlinge (altijd de vierde of de vijfde van de klas).

Denk je dat er een verschil is in beleving van de weg naar school tussen kinderen die in een dorp leefden in jouw tijd en kinderen uit de stad?

Waarschijnlijk wel he... in 't stad heb je ook minder contact met andere leerlingen. Je komt naar school en op de speelkoer kom je allemaal tesamen. We gingen wel afzonderlijk naar school; 't was niet in een groepje. Dat was wel zo met R. L., N. F... met hen had ik heel weinig contact. Zij kwamen van de andere kant, vaak samen. Daar had ik weinig contact mee. Ook niet met M.D. en N., dat waren zeker niet mijn beste vriendinnen. Je had wel klikskes. Ik trok aanvankelijk vooral op met M.D. en M-J., dat was mijn beste vriendin. En M. v. C. en F. V. Maar F. is er maar bijgekomen in het vierde studiejaar, maar dat was wel een vriendin van mij. Je voelt dat als we samen komen, bijvoorbeeld voor het 60 jarenfeest, dat dezelfde klikskes van toen weer ontstaan...

Ze vraagt nu een beetje over mij...

Kwam je soms te laat op school? En weet je nog waaraan dat lag?

Ja, ik kwam regelmatig wel eens te laat... maar ik kan me niet herinneren waarom dat was.

Speelde je met je vriendin op weg naar school?

Spelen, nee, we hadden geen tijd he. We konden niet spelen he, de weg is te kort he...We babbelden wel he...maar nee, ik zeg het, de weg was tekort om ons bezig te houden he. Ik had de kans niet he.

Herinner je je nog één van die gesprekken die je had met je vriendin?

Nee, dat weet ik niet meer.

Je babbelde bijvoorbeeld nooit over de jongens?

Ja, dat zal wel zijn dat we daar wel eens over gebabbeld hebben... ik had ook wel eens een oogske op één he... ewel, laatst bij het 60 jarenfeest zei ik het nog, J. P... ken je hem? Ewel, mijn eerste liefdesbriefje was van hem en ik zei het hem laatst nog. En D.v.C... die woonde dicht bij ons he. En F. E., daar speelde ik wel eens mee, met de 'pekkels'. Maar dat was niet op weg van en naar school. We moesten mee met de rang, we konden niet wachten op elkaar.

Hoe heb je het lopen in de rang ervaren als kind?

Ik vond dat normaal, wij waren zo groot gebracht en dat was de normaalste zaak van de wereld. Als wij uit school kwamen, volgden wij de rang en aan ons huis keek juffrouw Orbia of dat er geen auto's waren en ze stak ons over de straat en we waren aan de deur van ons huis. En het was gedaan. Dat was simpel. Wij kwamen ook 's middags naar huis, we zijn nooit op school blijven eten. Omdat mijn ma niet werkte, en het was kortbij...dus kwamen wij naar huis met de rij, met de rang.

Herinner je bepaalde regels waaraan je je moest houden tijdens de 'rang'?

Je volgde gewoon de rang tot op het einde van de straat, en dan ging ieder zijn eigen weg, naar links of naar rechts, maar voor mij was het dan al gedaan he. Ik heb dat nooit kunnen meemaken

he, die sfeer van 'nu is het aan ons he...' Ik zat altijd in een harnas he. Zo van, ik moet recht lopen.

Heb je dat als kind zo ervaren?

Nee, dat was zo, ik had daar geen problemen mee.

Denk je dat er verschillen zijn tussen jongens en meisjes in de beleving van de weg naar school?

Ja, ik denk dat de jongens veel vrijer waren, want dat was in 't Stratje en aangezien dat er daar dat snoepwinkeltje was en dat er misschien wel meisjes waren die ouder waren dan ik... als ik misschien in het vierde studiejaar zat en die meisjes zaten dan bijvoorbeeld in het zesde, in het zevende of in het achtste studiejaar... ja, want in die tijd had je nog een zevende en een achtste studiejaar... ik vermoed dat er daar vele rendez-voutjes geweest zijn, maar ik was te klein, te jong. Misschien dat mijn zus dat nog meegemaakt heeft, ik weet het niet... Maar ik heb het nooit meegemaakt, omdat, ik zeggen 't, we zaten in die rij om naar huis te gaan en als we van thuis kwamen was het rechtstreeks naar school. Vijf minuten voor de school begon vertrokken we, dus we konden niet veel kattenkwaad uithalen he...

Wat vind je van het beeld dat vaak gegeven wordt van 'jongens zijn stouter dan meisjes op weg naar school'?

Ze zijn anders, niet stouter. Ik vermoed dat ze lossier zijn, gemakkelijker. Jah, ik denk dat er een groot verschil is tussen jongens en meisjes he...Zelfs op weg naar school. Bij meisjes... als mama zegt 'braafkes langs de kant gaan' dan doe je dat. Wat dat wij wel ne keer deden was, kijk dat herinner ik mij nu wel weer, schuins over ons deur, naast tante Eufrasie, daar hadden ze zo van die spijlers azo en daar klommen we wel zo ne keer op (ze zegt het alsof dat iets erg stout is) als we ne keer naar school gingen. Dat wel. Maar jongens, ik denk toch wel dat dat een ander ding is he... Ik denk ook dat ze meer in groepjes samenkwamen. En ik zeg het, als het school gedaan was, het Snoepwinkeltje. Ik peis, moest je daar gaan dan zou je vele weten. Die vent die er nu woont... ewel het was zijn ma he, die toen dat winkeltje open hield. Want dat was eigenlijk een winkeltje, dat leefde op scholieren.

3.1.2 Gesprek met A. D., 8 april 2004

Uitgeschreven gesprek:

(op trieste toon)... 'ik voelde mij altijd uitgestoten. Ik had wel een oudste zuster, maar ken a kik daar niet aan, want me scelen te vele he (9 jaar ouder). Ze was zij al gaan werken he. Ik heb niets aan min zuster gehed he...

Ging je alleen of ging je met vriendinnen of vrienden naar school?

Ik ging allene. Awel, tot aan de ... (raar uitgesproken, maar het komt neer op de hoofdstraat van Bellegem); en daar kwam N.F. af met heure fiets en me reden winder toen samen he. Maar da was maar op het latste he. 'k vragen mij af wat da zij daarvan ga zeggen...want... 'k hen gezegd dak nie weet waarom dak hier (interview) aan mee doe omdak veel te letter (te weinig) weet...

Wachtte N.F. je op?

Ewel, 'k zagen kik dat lik van mijn hus als zie afkwa, en 'k gingen kik dan dat me tegaere... want me hen dan (we zijn dan) zo nog te late gekomen op schole... want euh... waar da paelwan (?), dienen elektrieken winkel nu es he, da was een chicoreifabrieke, 't waren daar azo keldergaten en euh... 't zat daar een poeske, jah, een klein kattejonkske (ze glimlacht vertederd en een beetje beschaamd om hetgeen ze gaat vertellen?)... Goh, ja, (verlegen glimlach), ik en poeskes he...We hebben da katje gepakt en ermee naar hus gegaan (lacht uitbundig). En N.F. mee...en me kwamen te late op schole (lacht alweer) en me (grinnikend zegt ze dit) zeiden aan juffrouw (ze beleeft hier zichtbaar plezier aan bij het herinneren...) da me naar den docteur hadden moeten gaan (nu lacht ze echt luidop en uitbundig, ze lijkt even weer dat kleine meisje, even haar zorgen weg). En ze hebben daar in school lijk niet op gereageerd. Maar we kwamen een betje te loate he, maar hadden me dat gezeit gelijk dat het was... maar we hadden na den docteur moeten gaan over ons schouder of zo'n twa... 'k zin benieuwd wa dat N.F. daarvan ga zeggen...

Ik probeer haar nu extra te stimuleren door haar te zeggen dat dat een fantastisch verhaal is, dat ze dus wel nog dingen weet en dat het die kleine dingen zijn waarnaar ik op zoek ben... zeg glimlacht en gaat verder...

“en van toen, dien ene keer dak in den diek (dijk) vloge met mijnen velo (ze schudt van het lachen en de kleindochter die erbij zit lacht mee)... maar ‘k waren dan wel op tijd we, ‘k en da niet gezeit we. Amai we, ‘k vlogen naar beneden van de strate en nie kunnen sluiten (remmen) zeg... (ze is er nog niet goed van), da was ne stoot we... ge zout da nu ne keer moeten doen...”

Was het gaan naar school, in jouw beleving als kind, anders dan terugkeren van school? *(even stilte, heeft ze de vraag begrepen?)... goh, ‘t gebeurde dat ‘k ik vlees moest mee hen voor ‘s middags; ‘k moeste ‘k ik naar de beenhouwer, want min moeder... ‘k weete ‘k ik niet waarom da ze zij dat zelve nieën deed... (ze vraagt het zich blijkbaar voor het eerst af. Ik heb de indruk dat als het gaat over zaken die moesten, die ze deed voor anderen, dat A.D. haar trieste stemming weer over haar krijgt. Net alsof haar leven bepaald werd door anderen die zeiden wat ze moest doen. Naarmate het gesprek vordert, keert dit gevoel heel sterk terug). Ja, ‘k stopten ‘k ik aan den beenhouwer en ‘k hadden ‘k ik vlees mee... Mijn moeder es ook een betje zenuwziek geweest en azo moeste ‘k ik ‘s avonds maar gegeten hebben en ze kroop zie toen in hoar bedde en ‘k moeste ‘k ik maar den afwas doen we eer da ‘k na schoole gingen. Joak.*

Als ik je zo hoor, had je niet veel tijd om te ‘lanterfanten’. Klopt dat?
Nenk, ba nenk, .. ‘k weet te ‘k ik niet, als ik da bepeise... ‘k waren ‘k ik altijd vree fraai.

Denk je dat dat bij jongens in die tijd anders was?
‘k weeten da niet. Nu zint jongens en meisjes, mo toen, in onzen tijd, da bestond niet (keert in meerdere verhalen terug...), da me toen me jongens gingen... nee, da bestond niet.

Je wist ook niet wat zij uitstaken?
Neen, neen, dat was apart he, de schoole, de jongensschool. Nu es da gemengd... en me gingen verzekers niet durven (ze grinnikt... heimelijke fantasieën? Volgens mij had ze zo graag stouter geweest toen ze jong was...). Ma ja... ‘t es een beetje te groot verschil e (ze bedoelt met vroeger en nu) met nu he... Allee, winder zin algelijk dom gehouden geweest he en...

Herinner je je nog regels die opgelegd werden vanuit school of thuis m.b.t de weg van en naar school?
Nee... nee...

Je moeder, zei zij daar niets over?
Nee...
(opeens begint ze te grinniken bij een bepaalde herinnering en ze vertelt die...): ‘k hen ne keer, op witten donderdag, da was... ewel, nu is dat zovele nie meer, maar vroeger was da ne grote koerse (vandaag is het witte donderdag en inderdaad, het regenweer heeft ervoor gezorgd dat er maar druppelsgewijs mensen afkwamen op, verscholen onder paraplu en witte zeilen, met een natte hotdog in de hand, te kijken naar de wielrenners... ik ben nadien ook de weg verloren in de Bellgemse velden omdat ik niet doormocht...)... goh, zeg, en ‘k moste keer naar schoole nie gaan van min moeder op witten donderdag omdat veel te gevaarlijk was... Goh, ma zeg, ‘k zaten bij juffrouw Valentine van Bontes... maar ‘s anderendaags, maar godverdemme zeg, ‘t wa nie wel we. ‘k zaten onmiddellijk op den lesten (laatste) bank he. Bah ja, ‘k moeste ‘k ik dat eigenlijk nie, ‘t wa mijn moeder die nie wilde...goh... ‘al da verkeer, ‘t es veel te gevaarlijk, ge moet naar schoole nie gaan ‘s achternoens voor de koerse’ (citeert haar moeder). Goh, zeg, ze was vies we, Valentine...

Ging je altijd langs dezelfde weg naar school?
Joak he, k’en koste (ik kon) nie anders he. Da was geweune en op den latsten nip we (op het laatste nippertje). Eeh, ge had er die vroeger gingen en... nee, maar er zaten daar veninighaerds (venijnig) tussen waarbij dak me op mijn gemak niet voelde, ‘k voelde mij lik een beetje verstoten, gow... allee, ‘k vinne da. ‘k Was ‘k ik veel te fraai en...

Was dat ook zo buiten de school?
Ja, ze trokken mij lijk nie... gow, we hen nog naar Zwitserland gegaan met de veertien jarigen en ‘k hen dat dan ook ondervonden dak achterut gestoken wierden en ‘k hen nooit geweten waarom. Ware ‘k ik te stil of te fraai of... allee, ‘k weet het niet, maar ‘k heb dat dan ook ondervonden: da wa één klieke en ze moesten mij lijk niet hebben....

En werd dat op weg naar school uitgespeeld?

O, maar we zagen wij mekaar nie we... M. V. was daar ook een fenijnige in...joat... 'k wee nie of da je naar haar ook gaat...

En in welke zin bedoel je?

't Wa ling da ze je nie nodig hen, allee, ja,...(ze lijkt erg in gedachten verzonken en is soms niet helemaal bij het gesprek. Net of ze alles weer opnieuw beleefd. Alweer die trieste, uitgeputte toon...)

Maar waar werd dat dan uitgespeeld?

Op de koer... 'k Voelde mij link nie in de groep azo, nee... 'k Hen 't al gezeit tegen me zustere. Als 'k ik haar hoor vertellen van in haar jonge jaren, ma 'k zeg, 'wa stak sje gulder allemaal ut?' Allee, jah...En a 'k ik junk wa, 'k ware 'k ik lik altijd allene. Zij had heur vriendin van hare leeftijd, ma ik, jah... (zucht), in mijnen omtrek, ze waren nie van mijne leeftijd. Nenk, 'k kan lijk nie zeggen, gow...

Waren er klikjes op school?

Ja, ja, toetoet...

En je voelde je daar nergens thuis bij?

Nenk, nenk, nenk... 'k Zeggen, 'k hen al heel mijn leven veel te fraai en veel te stille geweest (je voelt als het ware die zwaarte telkens terug keren; ze lijkt nooit te hebben gedaan wat ze ooit wilde doen... De situatie waarin ze nu zit zal dit verhaal waarschijnlijk extra inkleuren. Belangrijk om weten: het heden kleurt het verhaal/de herinneringen uit het verleden. Je gaat die herinneringen aanhalen die verband hebben met je gevoel nu... en ze ook zo inkleuren).

Maar de stoutigheid kan nog komen he? Het is nooit te laat...

Ewel, maar 'k begunnen besanig (stout?) te komen, want 't ga nodig zijn nog... (ze grinnikt). Ja, ma... 't moe gedoan zijn he, zeg, aan een zekere ouderdom begun je te zeggen 'zeg astemblijf he...' 'k Hen al up mijn peerd gezeten we!

Herinner je je nog streken van jezelf of van anderen op weg naar school?

Nenk, 'k wee nie meer hoe damme na schoole zijn geweest. 'k zeggen dak veel te fraai waren... 'k hen nooit iets gedaan da... ba nenk..

Kwam je bepaalde mensen tegen op weg naar school? Niet perse scholieren, ook anderen?

Nee, niet dak weet.

Herinner je je nog gesprekken die je had met N.F.?

Nee, o nenk. Maar N.F., allee, me kwamen nog goe overeen met N.F...maar 'k Zie ze nu niet vele meer...zij zit in de groep daar, van het bestuur van de 50 jarigen, die die bijeenkomst georganiseerd heeft. 'k Hen daar toen ook keure van gehad en N. wa ton al ziek (haar man) en 'k zag da toen nie zitten en dademe al gespeten want ze gaan zuldere, allee, ze zijn zulder nog alsan tegaere he... Se, met R., R. V. (vroegere klasgenoot, maar wil niet mee werken in het interview) heeft me toch keure gegeven van daarin te goan en 'k hen da nie gewild en 'k peisen 'k moeste da gedoan hen, want R. zegt ook 'en me hen noa de Ardennen geweest, en me hen noa doar geweest en me hen goan eten...' 'k Peisen ton: en ik zit hier. Ah ja, ne vent die ginter es... 't Is 8 jaar dat ie noa ginter (psychiatrische instelling) goat... Die vent jeunt hem nie thus he, ie jeunt ie hem ginter he...Ge kun gij doar niet oan doen he... 'k Weet te 'k ik niet wat hem... allee, je kan ie hem hier ma gelukkig zijn allijk thus. Dat ie hem weg wilt he... 't Es een ziekte he... En je stoat voor vele allene he, en 't zijn al koppels (de mensen van haar leeftijd). 'k Hen 't nog gezeit, R. es ook nog een feninige... 'k Hen over een week of drie een beetje in ruze gevallen met heur... (nu komt het hele verhaal van de ruzie, heb ik niet opgenomen in mijn werk)

(...)
(Het verhaal over de ruzie gaat over in gesprek over dat ze eindelijk eens iemand wilt ontmoeten bij wie dat ze zich goed voelt. Maar als dat een man zou zijn, dan zou ze nog niet eens durven van contact te hebben omwille van de roddels van de omgeving. Ze voelt de omgeving als erg controlerend aan... Ze vertelt hoe eenzaam ze zich voelt... Ik probeer haar te overtuigen dat ze echt eens iets voor haar zelf moet doen... Noël is echt een last voor haar. 'k Hen nog nie vele gehad in mijn leven wè... 'k hen altijd een zieke vent gehad...)

... die groep daar van de vijftig jarigen (klasgenoten van vroeger) he... 't zijn in mijn ogen al fenijnghaards... en 'k voele 'k ik lijk dat ze allemaal achter mijne rugge praten... 't es roar he... en 'k ga nie gerne meer in Bellegem ut he, omdak mij bekeken voele...omdat N. der nie bijen es, 'k peisen da ze ton zeggen 'zie je wel, ze is hier algelijk...' Maar zeg, 'k zou mij hier ne keer in mijne zetel moeten zetten en scremen, zouden ze da willen? 'k Voelde da, 'k voele da...

Heb je nog herinneringen aan de snoepwinkel?

Goh, dat is nog gebeurt dak daar stopte, maar nie vele. Maar ja, da gebeurde ook ne keer, dame iets gingen gaan halen. Er was ook een snoepwinkelke in 't Stratje (dus wat zus van D.L. zich herinnerde klopte). Nu, we moakte daar nie zoveel van gebruik, maar da gebeurde wel e keer. Er waren er verzeckerds wel die dagelijks gingen... We hadden 't natuurlijk nie te breed thus, he...

Stopte je daar dan in het gaan of in het terugkeren?

O, 's middags bij 't naar schoole gaan...ma nie vele we.

Herinner je je bepaalde spelletjes/spelen op weg naar school die gedaan werden?

Nie dak weten (lacht).

Zijn er nog dingen die je je herinnert van de weg van en naar school?

Nenk, 't es roar he dak 'k ik zo lettre (weinig) weten.

Had het gaan naar school een ander gevoel dan het terugkeren?

Wel, in terugkeren had ik vlees mee en 'k moeste naar hus en te vieren, we waren winder ook weg naar hus en... niets special wè...

Hadden de seizoenen, bijvoorbeeld de winter, invloed op de manier waarop je de weg naar school beleefde?

Goh, als der ne keer sneeuw was, da was geestig! 'k Weet lijk nog, Sint-Niklaai was gekomen en 'k han zulke (toont hoe groot) puppe gehad... en ton in de sneeuw, goh, 'k ging welgezind na schoole we die dag (ze lijk even helemaal weg in die warme herinnering)

En de andere seizoenen, hadden die een invloed op jouw beleving van de weg naar school?

We pakten winder da gelijk da 't kwam he... Op weg naar schoole, was naar schoole en naar hus naar hus, en 'k hen nooit geen dingen gedaan da.. nee, nee...

Gingen je vader of je moeder soms mee naar school?

Nee... Als 'k heel kleine was, ging mijn zuster waarschijnlijk mee, maar 'k herinner me da nie mee.

En herinner je je nog de leeftijd waarop je voor het eerst alleen naar school mocht?

Nee, nee, 'kweet nie...

Welke beelden herinner je je het best van de weg van en naar school?

't Es roar he, maar 'k weet het niet...(ze zucht. Ze lijk moe...) (nu begint ze opnieuw over hoe alleen ze wel is, en hoe graag ze soms eens zou willen weggaan... ze vertelt ook over haar kleinkinderen)

Herinner je je dat je wedstrijdjes deed op weg naar school?

Nee, 'k zeggen, je goat niet vele weten wè van mij (alweer die angst te weinig te vertellen te hebben)

En had je het gevoel dat bepaalde zaken op weg naar school wel konden die thuis of op school niet konden?

Nee, we gingen winder naar schole en weer en da was het... 'k weet niet hoe dat bij de anderen was... 't Es jammer dak één van de eersten ben...

Maar 'k zeggen 't, 'k zijn altijd veel te fraai geweest... Mijn zuster, ze es nog 'putten' (kickers) gaan pakken, zij en de vriendinne, en ze moesten ze upbloazen. En ze moakten tomatiesoep en ze moest er van drinken, een andere vriendinne, een beetje een domme... en da waren stenen da ze twope wreven en da was tomatiesoep (grinnikt). En al zulke dingen hore 'k ik vertellen en 'k peis dan 'ma mens toch...' Da es nooit in mij upgekomen van zulke dingen te goan doen... Ik waren een domme lutte en zie was een deugeniete. 'k Trekken mij veel te vele oan de laatsten tijd... en mijn bloed staat veel te hoge, 't es woar we, 'k moe pillen pakken voor mijn bloed en mijn wezen

(gezicht) stekt ton en mijn vel ghelegangs (helemaal) van dingen die mij nie passen... (ze gaat nog zo 'n eindje door over allerlei kwaaltjes en den dokter enzo...)
(intermezzo: zorgen over haar dochters, die pas gescheiden zijn en waarvan de ene lesbisch en de andere veel ongeluk met hare vent want die vent is ervan door met een ander. En zij moet maar op alle kleinkinderen passen... 'k benne 'k ik weer het schoap he...)
(telefoon... ik beslis om te vertrekken na de telefoon...)

3.1.3 Gesprek met L. D. 9 april 2004

Ik stel voor dat we wandelen en elke spontane herinnering die in je opkomt over de weg naar school kan je vertellen...

Kijk hier (wijst naar een muur naast haar huis aan de linkerkant), dat stopte hier... en hier was dat dan een klein hoveke tussen, allee, een graspleintje...maar ommuurd met platen eigenlijk he... En dan stond er hier (ernaast) een klein huizeke, dus dat hoveke was niet groot he... goh, misschien een beetje tot over da venster doar... en dan stond er daar een klein huizeke en dan stond er daarnaast een hoekhuis, ook een klein huizeke dus, maar dat was een winkel. En 't was daar dat C. D., de vrouw van C., woonde. Soms trokken wij samen naar school he, ja, we waren burens eigenlijk he (glimlacht) en we waren van dezelfde leeftijd, we zaten in dezelfde klas, dat vond ik nog wel plezant. Maar hier (wijst naar de overkant), dienen bos was hier uiteraard, maar dat was ook een kaseistraat met langs daar ne groten dijk, zo ne gracht eigenlijk he (lacht).

En hier (ik wijs naar het hoekhuis) wachtte C. je op?

Wel ja, 'k liep dikwijls binnen... da was azo... 'k zeggen dat graspleintje kwam misschien tot hier... en dan een klein huizeke aangebouwd tegen dat winkelke.

Een winkeltje van wat?

Textiel. Wel ja, textiel en euh... benodigdheden van naaigerief en zo...

Had je een ander gevoel als je alleen naar school ging dan wanneer je met je vriendin ging?

Goh, niet bepaald eigenlijk, dat was eigenlijk niet zo ver he... 'k Vonne 'k ik da plezant, maar we deden dat niet altijd, soms deden we dat, ne keer wachten op mekaar, ne keer binnenlopen ofzo...

Deed je geen andere dingen op de weg naar school als je samen ging?

Wel ja, een beetje kletsen over hetgeen op schoole gebeurt was, maar anders niet bepaald...

Herinner je nog bepaalde gesprekken die je toen had met je vriendin?

Nee, niet meer. Goh ja, dat ging verzekers een beetje over de klas en leerlingen. 'k en weet het eigenlijk zelf niet zo goed. Wel weet ik dat (ze zegt dit op een stille toon alsof het niet geweten mag zijn) de jongensschool en de meisjesschool niet op hetzelfde uur gedaan was. Dat is iets dat ik mij herinner. Dat dat ongeveer een kwartier verschil was. Dat dat was omdat de jongens met de meiskes ging kunnen lopen, dat weet ik niet (ze grinnikt)...maar 'k weet dat het niet op hetzelfde moment gedaan was. Goh jah, en hier (wijst op de zijkant van de weg) is dat niet veranderd, maar 'k en weete nu niet of dat gangpad hier nu al lag. Dat kan zijn dat dat ook een beetje een aardenweg was of zo... maar dat wel (ze wijst op een verhoogde graskant), er stond hier vroeger een brouwerij en er stonden hier twee paarden soms. Dat waren paarden die de koets trokken om bier thuis te leveren en al en zo. Maar dat is ook van het verste van mijn herinneringen. Als ge ne keer 60 jaar zijt, ge verwacht dat al nie he...

Herinner je je bepaalde regels/afspraken die van thuis uit of van school uit opgelegd werden in verband met de weg van en naar school?

Goh, nie bepaald, nie dak weet eigenlijk...jah, ons niet bezighouden na de klas, maar ja, in feite, dat was zo'n korte afstand, ge kon eigenlijk niet veel doen op zo'n korte afstand hé... maar nee, eigenlijk, nie bepaald. We kwamen wij naar huis en ja...

Je herinnert je niet bepaalde streken die je uitgehaald hebt, of dingen die gebeurden op weg naar school?

Nie bepaald, nee... 'k kan 't niet zeggen, nee dat weet ik eigenlijk niet.

Je herinnert je ook niet bepaalde groepen van kinderen die afspraken?

Nee, 'k moet eerlijk zeggen, eigenlijk woonden... allee, dat is maar een kort stuk hé, Bellegem is hier praktisch ten einde en zoveel kinders van die kant (de hare) waren er eigenlijk niet. De meesten kwamen wel van dienen andere kant (wijst aan de andere zijde van de school) he, van

tussen de Katte en de Platse (kerkplein), en van in de Nieuwstraat (nu Bellegemsestraat), of van waar A. D. woont... De meesten kwamen van daar of van dienen hoek (wijst rechts van de Platse) langs ginder uit, eigenlijk. Van hier waren er eigenlijk echt niet zo veel. En van mijne leeftijd herinner ik mij, goh, ja... ginter aan die nieuw appartementen, daar zat er ook nog iemand van mijn klas. Soms waren we samen, maar allee, niet zoveel, 'k was meest dus bij C. hier.

Waren de vriendinnen met wie je naar school liep ook de vriendinnen waarmee je het best overeen kwam (weg naar school als sociaal gegeven: maken van vriendschappen, ...)?

Nee, dat miek eigenlijk niet veel verschil, want 'k moe zeggen, dat was eigenlijk ne groep, allee, een klas die wel goed aaneen hield, die gezamenlijk veel optrok. Nee, dat was niet bepaald azo... Er zaten daar toch gene tussen die aan de kant gestoken werden ofzo, dat kan ik mij niet herinneren... 't Is tenanderen (tenslotte?) nog altijd één van de enige klassen die samenkomen he, allee, dus nu met de 60 jarigen, alhoewel dat er niet zoveel waren als bij de 50 jarigen, maar euh... 'k kan mij lijk niet herinneren dat er in de klas a zo... Natuurlijk, met de enen, met C., kwam me 'k ik goed overeen omdat dat eigenlijk nen dichte gebuur was. Maar euh... nee... Dat is misschien later veranderd, maar ik herinner mij toch dat de jongensschool niet op hetzelfde tijdstip gedaan was als de meisjesschool. Dus veel waren 't er hier niet eigenlijk. 'k Denk zelfs dat er meer jongens hier naar beneden moesten dan meisjes.

En je had daar nooit contact mee?

Nee...

Was dat een regel?

Ik denk dat dat van de scholen uitging. Dat was nog tamelijk streng hé.

Heb je nog een idee van wat er daarover gezegd werd door volwassenen (school of thuis)?

O, ze zeiden zij niets, maar ik denk dat dat een afspraak was tussen de jongensschool en de meisjesschool; ik denk dat dat een kwartierke later gedaan was... volgens mij was dat, denk ik...

Maar ik kan mij bijvoorbeeld inbeelden dat sommige meisjes de jongens toch wilden ontmoeten en dan bleven treuzelen...

Ewel, hier was dat ne kortere weg voor ons, maar ik denk wel dat wie naar de Katte moest, misschien wel treuzelden totdat de jongens daarbij kwamen ofzo, dat kan wel he... maar allee, volgens dat 'k ik mij herinnere zijn wij nooit hier met jongens opgetrokken ofzo. Allee, 'k herinner mij dat dat lijk een kwartier verschil was.

Je hebt drie broers, waarvan 2 jonger dan jou. Ging je samen met hen naar school of heb je ooit voor hen moeten zorgen?

Nee, ik ging hier niet meer naar school. We schelen 10 jaar.

En je oudere broer? Moest die jou soms meenemen naar school?

Nee, ewel... nee, want hij ging naar de jongensschool, 'k weet... 'k Weet wel nog, als we naar de Bewaarschool gingen dat we mee gingen met de juffrouwen Bonte. Allee, oftewel mochten we alleen ne keer lopen naar school, maar we moesten 's middags dan terug keren met de juffrouwen Bonte. Of ons moeder bracht ons tot aan school, als we heel klein waren. Jah, ja, maar ne keer dat we zelf... ja dat was zoveel verkeer niet en dat was maar een eindje, als we op de kant bleven... Nee, 'k Herinner mij niet dat 'k ooit met L. opgetrokken ben naar school ook...

Kan je je nog herinneren op welke leeftijd je voor het eerst alleen naar school mocht gaan?

Ik denk dat dat vrij vroeg was...

Weet je nog welk gevoel dat gaf het voor het eerst alleen naar school gaan?

Nee, nee..., maar ik weet dat dat vrij vroeg was.

Gaf het een ander gevoel dan dat je met volwassenen naar school ging?

Ja, ja, ik denk het wel... Ik denk, allee, van de kleuterschoole, dak mee ging met de juf. 'k Weete van 's middags dak moeste terugkomen met de juffrouwen Bonte. Allee, 'k moeste 'k ik dan in de rang wachten en zij moesten dan nog een keer een boekentas of iets gaan halen en 'k stond ik daar dan met mijn handen te draaien, dat kan ik mij nog zo 'n beetje herinneren. Maar van de eerste keer dat 'k ik alleen naar 't schoole ging...daar weet ik eigenlijks niks van.

Wat vond je ervan dat je mee moest met de juffrouwen Bonte?

Goh, 'k vonne 'k ik dat link normaal. Jah, dat waren geburen. 'k Vonne 'k ik dat gelijk een normale zaak, jah, dat was niets speciaals.

Je had niet het gevoel dat je iets miste, zoals je klasgenoten die zonder begeleiding naar huis gingen?

'k Denk niet dat... allee, 'k was waarschijnlijk ook liever los geweest gelijk de anderen misschien, dat misschien wel (ze lijkt wel beschaamd dat ze dit toegeeft), dat kan ik niet zo goed zeggen... maar ja, dat was toch maar een stukske. Goh, ja, nee, 'k hen der lik ook geen gedacht van...

Had je een gevoel van controle?

Goh nee, dat was meer voor de veiligheid denk ik. Alhoewel, veiligheid, jah, er waren praktisch nog geen auto's. Dat was eigenlijk... kan niet weten eigenlijk...

Herinner je je nog tot waar de rang ging?

Ik denk dat het langs onze kant maar tot aan het hoekse was, tot bij de beenhouwerij. Ik denk dat we verder... allee, daar heb ik geen herinneringen aan een rang. 'k Denk dat wij dan alleen hier de straat naar beneden kwamen.

Kan je je regels herinneren die golden in de rang?

Twee aan twee op de schoolkoer ne rij vormen en die die langs de Katte moesten langs de ene kant en wij langs hier, maar 'k denk niet dat dat wreed georganiseerd was ofzo, dat weet ik eigenlijk allemaal niet.

Zijn er nog dingen die je je herinnert die gebeurden op weg naar school?

Nee, nee... 'k Weete wel dus, als ik dan een beetje ouder was, dus hier op den hoek was er een café, en die mevrouw keek naar haar kleinkind (zorgde ervoor) en dak wel dan voor één van die kleinkinderen moest zorgen, meenemen naar school. Kreeg daarvoor wekelijks vijf frank (ze lacht). Alhoewel, dat was niet ver, maar omdat dat hier een straat was en dat was een straat van de brouwerij, dus het meeste verkeer was eigenlijk nog een beetje uit die straat omdat er daar een brouwerij was en dat ze vond, allee, jah... voor dat manneke over te steken zeker of een twa, allee, ze vond zij dat zeker gemakkelijk, 'k weet niet. Ze vroeg zij dat... dat is een paar jaar geweest zeker...van mijn 11 jaar zeker tot mijn 12-13 jaar. En 'k weet nog dat ik wekelijks vijf frank kreeg. Dat was euh... maar anders spectaculaire dingen die zijn hier nooit nie gebeurt.

Had je een ander gevoel in het gaan naar school in vergelijking met het terugkeren van school?

Ah ja, het gaan was niet zo plezant he, het terugkeren was altijd plezanter he (lacht). Allee gaan naar school was nie euh... terugkeren, ja. En de zaterdag, we gingen dan naar de zaterdagschool, dat was dan een opluchting dat zaterdag was he...zaterdagmiddag. Dat euh... dat gedaan was voor een dag en een half he.

Kan je je herinneren dat je ooit te laat kwam?

Nee, dat kan ik mij niet herinneren. Wel weet ik dus, in het derde studiejaar, in het vierde studiejaar, dat was dezelfde juffrouw, dat was een non, zuster Josephine. Je hebt daar misschien al van gehoord... dat dat een vree ambetante was, een strenge eigenlijk en dat was dan nog de eucharistiebond of zoiets, 'k en weet het eigenlijk niet...en zij stond er eigenlijk op... in de klas stond er langs achteren een uitstalraam zo, en ons namen stonden daarop en iedere keer dat we naar de mis gingen, kregen we een streepje ofzo, 'k weet het niet. Maar, mijn moeder had niet zo graag... allee, dat was dan nog in den tijd dat als je naar de mis ging, je moeste nuchter zijn voor naar de communie te gaan en mijn moeder was daar eigenlijk niet voor. Ze was wel zeer christelijk en dink, maar ze was zelf vroeger altijd kleuteronderwijzeres en ze vond eigenlijk dat dat veel belangrijker was dat de kinderen 's morgens ietske langer mochten slapen en op een fatsoenlijk uur dan naar school gaan in plaats van zo vroeg naar de mis te gaan. En 'k Weete nog wel dat zij (die zuster Josephine) mij ne keer onder handen nam en ze zei: "Essèssèssè...ge woont met uw neus onder de kerk en ge gaat nooit naar de mis!" Allee, naar de wekelijkse mis he. En ik vond dat wel een beetje ambetant. Mijnen naam stond daar en 'k had niet veel streepkes erbij (lacht). Dat vond ik wel euh... maar ons moeder had liever dat wij 's morgens wat langer konden slapen... Jah, ze zei dikwijls: "Je moet mij de nonnen niet leren kennen!" Jah, ze had 9 jaar schoole gedaan hé bij de nonnen.

Heb je nog herinneringen aan het snoepwinkeltje?

Wij gingen daar nooit naartoe. Euh... nee. Ons moeder was er niet aan da me snoep kochten ofzo. Hetgeen dat we nodig hadden, kregen we thuis, maar dat was lang ook niet evident. Dat was niet gelijk nu. Dat was na den oorlog eigenlijk. Dan was er nog niet zoveel en euh... een koekje kregen we thuis ofzo ne keer een stukske chocolade, maarsnoepwinkelkes, daar hield ze niet aan. 't Gebeurde wel, in 't Straatje, daar was er ook een snoepwinkelke. Maar dat is nu afgesmeten hé. Dat is nu een deel van de parking van de Wervel. En 't gebeurde wel, de zondag dus... mijn zusters moeder woonde daar rechttop dat straatje, dus recht tegenover de Wervel. En 't gebeurde wel dat me dan ne keer, de zondagnamiddag, als we bij ons tante waren, ne keer ne frank kregen en da me daar dan ne keer naar da Snoepwinkelke mochten gaan in 't Straatje. Maar bij Antoon (van Preetjes) zijn we als kind nooit nie geweest. Ons moeder hield daar niet aan. Al hetgeen da me wilden, kregen we thuis, allee... en dat werd ook een beetje beperkt hé...

Vond je het als kind dan niet moeilijk om te zien dat andere kinderen dat wel deden na school?

Nee. Maar dat Snoepwinkelke is eigenlijk ook meer later geëvolueerd. Dat was aanvankelijk een kruidenierswinkelke en ze verkochten snoep, maar dat is lijk later meer zo... allee, 'k moe zeggen... allee, voor ons hé, was dat snoepen nog niet zo evident eigenlijk. Jah, 'k Ben in '43 geboren en den oorlog heeft tot '44-'45 geduurd... Ewel, dat was eind de jaren '40-'50, zo kort na den oorlog, dat was nog niet evident dat iedereen euh... zoveel soorten snoep bestond er ook nog niet hé...dat is later dan geëvolueerd... jah, je had dan vanalles zo... maar bij ons was dat eigenlijk, jah...ne keer ne lekstok, zo van die lange (toont met haar handen hoe lang), niet het model dat er nu bestaat, een paar caramellen, maar anders... 'k zegge, maar later zijn er dan wel veel soorten bijgekomen, jah... 'varkensvlees' of zo of 'hoofdvlies' (lacht) of hoe noemt dat daar? En dan euh...goh, ja, wat is er nog al bijgekomen? Maar eigenlijk hebben wij, van thuis uit, nooit echt veel snoep gekregen... ons moeder hield daar niet aan.

Werden conflicten/ruzies/spanningen die in school gestart waren, niet vaak van en naar school uitgevochten?

Ja, waarschijnlijk wel... voor mij niet bepaald, maar ik denk wel meest onder de jongens, dat dat wel bestond eigenlijk hé. Ja, ruzies die, allee, als ik dan hoorde vertellen van mijn oudere broer eigenlijk, dat er op de speelplaats iets geweest was tussen bepaalde jongens, dat dat wel achteraf, 'k denk dat... volgens mij, in dat moment hé, waren de meisjesschool, misschien doordat het nonnen waren, meer gedisciplineerd dan de jongens. En je zag dat toch, min of meer, allee, 't verschil tussen de meisjes en de jongens eigenlijk.

Volgens jou is er dus een verschil tussen wat jongens en meisjes op weg naar school deden?

Ja, ja...meer kattenkwaad onder de jongens dan onder de meisjes.

Heb je ooit zo'n kattenkwaadverhaal gehoord van je broers?

Goh, nee, nee... awel, dat weet ik nog euh...we woonden dus daar en de deur stond open, mijn moeder had gekuist. Dat was nog de mode van de vrijdag en de zaterdag te schuren en euh... de deur stond open, de voordeur, en dat ze ne keer een netel of 2-3 hadden binnengesmeten of zo. Zoiets, maar anders euh... maar echt kattenkwaad weet ik verder zo niet...

En pesten, gebeurde dat wel eens?

Niet van bij de meisjes toch. Allee, ik weet het niet van bij ons in de klas. Er zijn toch geen feiten gebeurd, want anders zou ik toch wel euh...Maar 'k zeggen dat was toch wel een klas die uitzonderlijk goed met elkaar opschoot. Al die jaren eigenlijk dat ze tesamen gezeten hebben.

Herinner je je nog iets van je vriendschap met D.L. en A.D.?

Niet zoveel. 'k Weet, Andrea is ietske jonger, ik denk dat zij de jongste van de klas was. Goh, zoveel weet ik niet... Ge kent dat, maar 'k zeg, eigenlijk het meest trok ik op met C. en als kind met M-M. Q., maar die woont niet meer in Bellegem. Die woonde vroeger in de Walleweg. Een beetje over het huis van uw oma vroeger. 'k Weet dat ik daar nog ben gaan spelen als kind, maar dat zal waarschijnlijk nog vanuit de kleuterklas zijn...

Herinner je je bepaalde mensen nog die je op weg van en naar school tegenkwam. Niet zozeer scholieren, maar andere mensen?

Goh, die café hier bestond nog, maar hij was kleiner, 'k denk het toch dat ie kleiner was... Dat huizeke bestond ook, daar in het wit geschilderd... daar woonde een nicht van ons moeder die coiffeuze was... en ja, daar verderop aan de appartementen, dat waren een café, een poort, nog

een café en een groentenwinkel en dan nog ne café... dus er zaten nog drie huizen tussen... en van dienen groentenwinkel weet ik nog dat, allee, dat was niet in het naar school lopen, maar dat we daar af en toe boodschappen moesten gaan doen. En 't gebeurde wel, diene man reed rond met een groentekarre of zo en als ik hem zag, 't gebeurde wel ne keer dak nen appel kreeg, maar dat was meer als ik al naar Kortrijk naar schoole ging. We moesten dan met den tram tot aan de Walleweg en als ie mij 's morgens zag, gebeurde het dat hij mij 's morgens een appel gaf, dat weet ik nog. Maar anders, echt iemand tegenkomen, nee...

Er waren blijkbaar veel cafés in Bellegem. Herinner je niet dat er daar scholieren bleven 'plakken'?

Nee, we waren nog te klein he... 't Was wel een typische dorpsmentaliteit, iedereen kende mekaar wel goed. Allee, bijvoorbeeld, weet ik, de vader van A.D., werkte bij nen brouwer en ging rond met bier en af en toe kwam hij bij ons bier leveren, dat weet ik nog... allee, zulke dingen weet ik zo nog...maar bepaalde herinneringen aan mensen die we tegenkwamen zo langs de weg... nee.

Hadden seizoenen een invloed op de beleving van de weg naar school?

Ah ja, ja, dat was wel geestig hé. In de winter... dat was hier een kasseibaan en als het gesneeuwd had, ewel nu strooien ze, maar dat was dan niet gestrooid en dat was dan de ene glijbaan (weg gaat bergafwaarts) naast de andere hé. De kinderen kwamen naar beneden al glijdend eigenlijk... en dat was plezant herinner ik mij nog... 'k Herinner ik mij altijd dat dat strenge winters waren.

Speelde je dan op weg naar school?

Wel ja, op die manier glijden...niet echt veel... of zo ne keer een sneeuwbal maken en ne keer naar mekaar werpen, zo...zoiets, maar euh...van dat treuzelen langs de baan heb ik... allee, 'k herinner mij da ik altijd recht naar huis ging... en onder de weg werd er meer gebabbeld over wat er in school gebeurd was en zo, of over de lessen, of over straf of zo... alhoewel dat dat ook allemaal wel ging, die straffen waren ook zeer relatief...

De weg naar school was bijvoorbeeld niet het moment om nog vlug je lessen te herhalen?

Nee, we babbelden meer over hetgeen dat er in het school zelf gebeurde.

Wat is je mooiste herinnering aan de weg naar school?

Goh, 'k had niet bepaald hoogtepunten... in de winter was dat wel fijn, dat was een leuke sfeer, maar schoonste herinnering... 'k Zeggen, dat was zo ne korten afstand, dat je eigenlijk niet iets kon beleven of zo...

Heb je minder goeie herinneringen van de weg naar school?

Nee, nee... goh, ja, in de school meer, zoals bij zuster Josephine...of euh, jah, 'k weet ook nog, we hadden breiles en euh...

(nu komt het hele verhaal van de breiles. Heb ik niet opgenomen, want niet relevant) (...)

Welke verschillen zijn er tussen jongens en meisjes volgens jou, bij het van en naar school gaan? (ze had dit namelijk al aangehaald...)

Wel ik denk dat er toch meer discipline was in de meisjesschool, maar ik denk dat dat ook wel een beetje aan de karakters van de jongens ligt...geweldiger ga 'k niet zeggen, maar wel een stukske meer euh... bijvoorbeeld, denk ik, in mijnen tijd, dat was hier een bos (wijst erop) en er zaten hier veel vogels... 'k denk dat de jongens wel geïnteresseerd waren in vogelnesten, terwijl meisjes, dat interesseerde onder niet. Ik denk dat jongens meer kunnen vertellen dat ze hier in bos kropen en dat ze bijvoorbeeld nesten roofden en zo, dat kan ik wel aannemen...

Ik heb zo de indruk dat meisjes rechtdoor naar huis gingen. Klopt dat?

Wel ja, ze zeiden van thuis uit, en ook vanuit school dat we ons niet moesten bezig houden onder de baan, direct naar huis gaan. Voor ons was dat een kort stuk en 'k zeggen, deze die naar de Katte moesten of dan ginder verder, de kanten uit van Dottenys toe, dat zij niet een beetje trutselden... 'k Weet ook bijvoorbeeld euh...de kinderen die van ginderen kwamen, van over Bellegembos en de richting naar de Dottenys, ze kwamen zij met een fietske, maar ze bleven zij onder de middag bij iemand middagmalen. Dat was niet altijd in school zelf, maar de mensen spraken mekaar aan en ze zeiden: 'jah, mag mijn kind bij uw vanmiddag zijn boterhammekes opeten?' Dat gebeurde wel... maar 'k zeg, voor ons was dat geen probleem, we woonden zo dicht. En dezen met hunder fiets, waren waarschijnlijk wel langer bezig onder de baan, om ne keer te wachten op jongens of zo. Maar voor ons was den tijd te kort.

Herinner je je dat er kliekjes gevormd werden op weg naar school?

Meer bij de jongens ook. Dat was gewoonlijk de burens een beetje bij mekaar hé. Deze die ietske verder moesten, ewel jah, liepen tesamen.

Herinner je je dat er wedstrijdjes gehouden werden op weg naar school?

Nee, daar weet ik niets van.

Herinner je je nog bepaalde fantasieën die je verzon op weg naar school (ik geef een voorbeeld van mezelf)?

Niet hier in Bellegem, dat was hier zo danig gewoon. Wel als ik naar Kortrijk ging later, en ik zag zo van die herenhuizen, dan kon ik wel zo fantaseren over wie daar wel woonde en wat ze zouden doen... maar hier in Bellegem had ik dat niet. We kenden mekaar te goed denk ik. Die fantasieën waren niet nodig eigenlijk hé.

(ik geef nog een voorbeeld van mezelf, maar krijg geen extra info).

We stappen verder... en L.D. start opnieuw:

En hier was de beenhouwerij hé...azo een beetje als herkenningspunt hé.

Klopt volgens jou het beeld dat meisjes vaak de zorg kregen over jongere kinderen op weg van en naar school?

Ja, link met dat manneke hier van die café eigenlijk, dat zijn grootmoeder vroeg om het mee te nemen naar school... en ja, je voelt u dan wel erg verantwoordelijk hé, 'k weet dat eigenlijk nog, min of meer...een beetje volwassen eigenlijk hé. Ja, dat was wel zo, de ouderen moesten voor de kleinere zorgen. En velen hadden kleine broers of zussen, en bij mij was dat eigenlijk niet meer het geval... tegen dat ze naar school moesten was ik al weg hé van Bellegem.

En kregen jongens ook die zorg voor jongeren op zich?

Nee, nee, ze deden meer beroep op de meisjes. De meisjes waren meer te betrouwen (glimlacht).

Ik wijs nog even op het snoepwinkeltje...

Ik denk dat, in onzen kindertijd, dat het snoepwinkeltje in 't Straatje meer verkocht dan hier (Preetjes). En hier was dus de beenhouwerij, en dan had je hier het gebouw van het klooster, want volgens dat ik mij herinner, in 't klooster zelf, vroeger, 't is daar nog een rusthuis bij geweest... Maar hier in 't klooster woonde er nog een vrouw op kamers. Is dat nog een overblijfsel van vroeger, 'k weet het niet... En hier had je dan nog een groot gebouw en dan de schoolpoort en daarachter zaten die gebouwen (wijst). Maar wij moesten binnegaan langs hier (wijst).

Onze tocht is beëindigd en L.D. begint over mijn grootouders...

3.1.4 Gesprek met M. D. 9 april 2004

Ze wou niet dat haar stem opgenomen werd. ‘Mijn stem klinkt vandaag echt niet goed’, zei ze. Ik probeerde haar uit te leggen dat het enkel voor mezelf was, ter ondersteuning, maar ze kwam niet terug op haar uitspraak, dus ik heb enkel notities genomen. Enkele belangrijke gegevens die ik noteerde:

- Myriam omschrijft zichzelf als een braaf meisje dat altijd gewoon naar school ging en niets verdacht uitstak op weg van en naar school
- Ze was bevriend met Regina (gestorven in een accident) en met Francine. Ze ging vaak met hen naar school.
- Ze heeft niet zulke goede herinneringen aan zuster Josephine, maar ik kreeg geen voorbeeld
- Ze ging altijd (het was toch een heuse afstand) te voet naar school. Aan Den Bouw (nu het ACW-lokaal) wachtte Francine haar op. Ze legde dus een stukje te voet af en een stukje samen met haar vriendin. Francine was dan ook haar beste vriendin (ik interview haar in juni)
- Activiteiten op weg naar school: gewoon babbelen.
- Yvonne, haar jongere zuster, ging op een bepaalde leeftijd ook mee naar school.
- Meisjes en jongens waren strikt gescheiden in die tijd
- Ze ging altijd in groep naar school
- Weinig opvallende herinneringen verder

3.1.5 **Gesprek met N. F. 14 april 2004**

Gesprek:

We gaan de tocht die je vroeger deed opnieuw doen. Alles wat je herinnert over die weg mag je spontaan vertellen. Ik denk daarbij aan omgeving, vrienden en vriendinnen die meegingen, gedachten en gevoelens die je toen had, geuren, geluiden, kattenkwaad, gebeurtenissen...

*... dat stuk dat we niet wandelen, er staat daar niets hé, dat deed ik alleen...Ik deed de weg naar school met de fiets tot ik bij F. en de andere kwam, dan gingen we verder te voet...we gingen met een stuk of vier...en Andrea... we hebben dan ne keer een katje zien zitten (giechelt), en we gingen dan nog eerst naar huis...Want vroeger was dat hier al weers kanten grote dijken hé... 'k Heb er ook nog in gereden met R. op mijne vélo, met R. R. (ze giechelt)... gow, 'k vond dat...
...kijk, mijn tante woonde daar... en hier, 't was dan Kasseide...En hier was er ook een café vroegere... er waren veel cafés.*

Herinner je je nog bepaalde gesprekken die je had op weg naar school?

Gesprekken, jah... van wa klaptten winder? (het blijft een eindje stil, ze lijkt de vraag nogal raar te vinden en opeens begint ze iets anders te vertellen) ...jah, wij waren dan nog afzonderlijk hé, de knechtschool en de meisjesschool hé... we waren dan nog niet samen hé...

Werd er op weg naar school niet af en toe gewacht op de jongens?

Nee, 'k herinner mij dat niet... toen algelijk nog niet...(glimlacht)

... de bakkerij is hier altijd geweest, maar ja, vroeger, M. woonde hier hé...

... hier was den beenhouwerij...en 'k moest daar soms een keer passeren op weg naar school... en hier woonde mijn tante... hier was 't groentwinkel vroeger...en achteraf bierhoeve...hier was het ook groentwinkel... en mijn dochter heeft hier nog gewoond, een drukkerij...

... ik kwam dus van daar en de eerste die ik tegenkwam was A., dan R., maar R. is nog vroeger naar een pensioonaat gegaan hé, in Moeskroen...dat is hier hetzelfde gebleven, dat was hier een meubelwinkel...

Herinner je je bepaalde gebeurtenissen? (ik stel die vraag nog eens want ze is erg stil en ik vraag me af of het wel goed is van haar zomaar vrij te laten associëren. Misschien voelt ze zich hier helemaal niet gemakkelijk bij...)

... dat was daar een gewoon huis vroeger, en die vrouw, die heeft haar van kant geholpen, dat weet ik ook nog... hier woonde R. R....

En zij wachtte jou dan op?

Nee, nee, R. was al weg dan...

Kan je je nog kattenkwaad herinneren?

Nee, maar 'k weet dat nog wel, mijn nonkel die was lang thuis gebleven, en die woonde daar dan waar mijn dochter nu woont, en 's avonds, iedereen zat buiten hé daar... Portefuille langs den overkant en... eh, meneer, kom ne keer, ze vragen hier van waar da je zijt, en dat was zo... ja, vroeger was dat veel plezanter hé 's avonds... bij nu, den tv... mensen zitten liever apart hé...(ze begint over iets helemaal anders te praten. Ik vraag me af of ze altijd zo verward is, of dat ze zich op haar ongemak voelt en daarom zo chaotisch...)

Ging je soms alleen naar school?

Ja, als ik te laat was... 'k Was ik de oudste van vier hé en mijn mama die was altijd ziek, goh en 'k moest ik 's morgens iedereen klaarmaken nog en als we verhuisden ben ik nog een paar maand naar de Kattenberg naar school geweest (dat was het andere toenmalige schooltje een heel eind van het centrum verwijderd voor kinderen die verderaf woonden)...maar ja, dan kon ik niet meer leren hé. Ik kende al alles, zo gauw, dat was...

Je kreeg dus vaak de zorg voor jongere broers en zussen...

Wel ja, mijn broer was vier jaar jonger of ik... die gingen ondertussen al naar de Platse naar school, ik moest ze allemaal meenemen en mijn zussen zijn maar weinig verschil, twee jaar in ouderdom.

Herinner je je bepaalde regels of afspraken die opgelegd werden wat betreft de weg van en naar school?

Wel ja, 'k moest dan boodschappen doen nog, 'k moest nog vogeleten en duiveneten gaan halen op de terugweg. Dat weet ik nog goed. Kijk dat was een beetje verder en ik moest van die maïs gaan halen, wij zeiden dan 'diskoren' (?)... en kwam dan langs de Sucreye, waarlangs Andrea altijd naar huis moest langs omhoog... De oren van die cabats (zakken) dat was nog zonder zakken, die brak en al dat diskoren in de grond... dat zie ik nog gebeuren voor mijn ogen...

... ja, en ne keer moest ik boter gaan halen en ik was het vergeten, en wel ja, niet vergeten, van te spelen... en me speelden en mama zei 'ge moet nog boter gaan halen' en ik zei 'jah, jah...' en ommedeens, misvallen of zoiets zeker vanachter bij ons thuis, jah, dan was mijn schouder gebroken... (ik begrijp niet goed wat dit verhaal hier komt doen, het lijken telkens flarden herinneringen)... en ons ma zei dan altijd: 'als ge op tijd boter had gaan halen, dan was dat niet gebeurd!'

('t wordt erg warm in de zon en we doen beiden onze jas af...)

Hier was dat ook een boerderij, maar dat was niet zo modern of zo proper als nu...

Deed je bepaalde spelen op weg van en naar school?

Nee, want je moest altijd recht naar huis. Dat weet ik, dat heb ik nooit nie gedaan. En wij moesten zaterdag nog naar school hé toen...

Was je beleving als kind anders in het gaan naar school dan in het terugkeren?

Goh, ja... als ik terug kwam van school, dan was dat om te werken hé. 'k had graag verder gestudeerd, maar ik mocht niet. 'k Was de oudste en dat gebeurde dan hé. 'k Had nochtans in de 90 (ze lijkt er nog steeds spijt van te hebben dat ze niet mocht verder studeren).

Als je terugkeerde met de wetenschap dat je thuis moest werken, treuzelde je dan niet af en toe?

Nee, nee, nooit, want dat ging niet pakken...

... hier was er ook een kruidenierswinkel bij Dumortiers, Thérèse Dumortiers, die zat ook bij ons in de klas. Dat was de jongste hier...

Herinner je je nog het moment dat je voor het eerst alleen naar school mocht?

Dat was als we verhuisd waren. Vroeger woonden we (...versta naam niet), en dan moest ik van De Katte te voete, maar twee dagen erachter moest ik naar de Kattenberg naar school hé, omdat mijn zusterke ook juist naar school ging dan, voor de eerste keer. Dat was 11 november toen we verhuisd zijn. Ik moest dan nog een paar maand naar de kattenberg tot aan de vakantie...

... we moesten in de rang lopen tot aan den hoek daar, nu gaat de klas ook nog in de rang tot daar...

Welk gevoel had je op het moment dat de rang teneinde was en je alleen verder kon?

Met de fiets moesten we niet mee met de rang hé, dan mochten we direct de schoolpoort buiten en dan direct naar beneden...

en hier woonde mijne man vroeger hé ...ik heb hem leren kennen in 't naar school gaan, dan in de KAJ hé...en ik was vriendin met F. en zijn moeder ging veel gaan helpen daar in den Bouw, bij café- en koffienamiddagen en al... en zijn moeder ging veel gaan helpen en hem was daar dan ook en... en F. haar broer kwam veel bij ons slapen, om dat er daar geen plaats was en ik mocht dan bij haar slapen. Zo hebben we altijd contact gehad. Maar dat was nog niet tijdens mijn lagere schooltijd.

Welke invloed hadden de seizoenen op je beleving van de weg naar school, als kind?

In de winter was dat wel niet prettig hoor...

In welke zin?

We moesten dan te voet van aan De Katte in de sneeuw en 't was koud en wel ja, alles hé...

het was waarschijnlijk wel een heel eind voor je, hé?

...ja, en we moesten dan eerst 's morgens vroeg nog naar de mis, om 7u30...dat was verplicht vanuit school...we vertrokken thuis om 7u en een kwarten we namen ons boterhammekes mee (je moest nuchter zijn om naar de mis te gaan, dus kinderen mochten niet ontbijten) en we gingen dan na de mis, op de Platse, ons boterhammekes gaan opeten bij de bazin van ons huis waar we woonden aan de Katte. En voor ons plechtige communie, zes weken ervoor, iedere dag...

Was de weg van en naar school een plaats waar taken nog gemaakt of gememoriseerd werden?

Ja, ja... en dan bij Flavie, nog onze boeken nakijken en alles... want we hadden dan nog een kwartierke over hé, want M-J. V., haar tante woonde daarnaast... want zij ging dan ook, in plaats van naar haar huis, naar haar tante gaan eten...

Herinner je ook het snoepwinkeltje?

Ja, dat was een beetje verder, en hier was het beenhouwerijtje.

En ging je soms naar het snoepwinkeltje?

Nee, want wij hadden nooit geen drinkgeld. We kregen dan wel ne keer een koek mee of iets, maar mijn pa werkte maar alleen en... 't Was niet zo'n grote luxe als nu hé...

Herinner je bepaalde klikjes die gevormd werden op weg naar school?

Ja, dat was zoals we nu hebben hé, nu is dat ook hé...

Was in die zin de weg naar school een manier om vrienden te maken?

Ja, van De Katte, dat was A., M., F., R... maar R. is dan na ons plechtige communie naar Moeskroen gegaan... en dan had je hier R. V...

Werden conflicten die in school begonnen waren, niet vaak uitgevochten op weg naar school?

Ruzie, we hebben wij nooit ruzie gehad... Ik hoor nog juffrouw Ester zeggen 'k ga nooit meer zo'n klas nie krijgen als dat jaar '43... en hier woonde vroeger de dokter al en nu is het zijn schoonzoon die dat overgenomen heeft en die woont hier ook nog...

Herinner je je bepaalde wedstrijden of spelen die je deed op weg van en naar school?

Nee, dat niet...

Denk je dat er een verschil is in wat jongens beleefden op weg naar school als je dat vergelijkt met wat je als meisje deed op weg naar school?

Ja, de jongens die zaten dikwijls langs de kant van de weg aan 't knikkeren en aan't doen en aan't spelen met de 'pekkels', ja dat weet ik ook nog...

Die bleven dan langer onder weg?

'k Weet nog wel dat mijn broer, die heeft ook nog... achter ons huis, dat was a zo'n kraan met een grote gracht en die bleef daar zitten tot dat de klas gedaan was...ja, dat weet ik nog van mijn broer...

Heb je nog dergelijke herinneringen?

Ik heb nooit zulke deugenieterijen gedaan, maar mijn broere wel...Mijn zusters ook, maar ja, die was van het jaar '50...

Wat herinner je je bijvoorbeeld van haar?

Ze deden ook nen ommetoer (giechelt alsof ze iets stout gezegd heeft, alsof ze nu haar zus verraden heeft)... ik nooit, ik ging altijd recht naar huis, want 't ging niet pakken...ik was de oudste hé... Kijk, dat was de klas daar, het snoepwinkelke, Yserbyts...

Herinner je je bepaalde mensen die je tegenkwam op weg naar school, niet noodzakelijk scholieren?

Ja, dat was dan Stoelie, dat was een oude man en die zat altijd aan zijn deur... 'Stoelie' zeiden me, dat was zo'n oud ventje, tegen hem gingen we nog een keer blijven tetteren...

En herinner je je nog zulke mensen die je tegenkwam?

Ewel, daar bij R., Marie Klofie zeiden me ertegen... zij stond ook altijd aan haar poort, ineengedrukt...ze vroeg altijd iets zo...

Hoe voelde je je als kind toen, indertijd?

'k Was 'k ik dan gelukkig, ja, je wist van niks anders hé... dan zag de wel als ge ergens anders ging dat een anders meer soms mocht dan wij hé...

Ben je soms te laat op school toegekomen?

Als ik te laat was, moest ik altijd liegen... ik moest altijd zeggen dat ik nog moest binnenwippen bij den dokter, maar juffrouw wist dat hé, mijn ma was altijd ziek of...(ze zucht) 't rook ernaar...dat was ingebeelde ziekte, nu nog... En die keer dat we met A. haar katje naar huis gingen, waren we veel te laat... en ik zei dat A. meegegaan was naar den dokter...

Wat was dan de reden dat je te laat kwam?

Dat was omdat ik dan veel te laat vertrok van thuis... ewel ja, ik moest thuis nog de boel aan de kant doen en 's middags moest ik nog een keer een dweilke slaan, wat nu ook niet het geval meer is bij die moderne vrouwen...

... hier was dat een klerwinkelke, hier was dat de kleermaker...en hier was de beenhouwerij, en dan hier het snoepwinkelke Preetjes...Je moest langs hier binnen (toont waar de schoolpoort was), dat was een klein poortje zo...en dat was het verste dat we gingen...Dat was een inkom, dan een binnenkoer, dat was van het klooster, en op die binnenkoer waren dat trapkes naar beneden, dat was de eetzaal dan en dan links was er een poortje, twee trapkes naar beneden en dan waren we op de speelkoer.

En hier op den hoek was er een ouderwetse beenhouwerij en een feestzaaltje, allée gauw, je weet wel... 'Miniboulie' zeiden we...anders is het hier niet zoveel verandert hoor...

Begeleidden je vader of je moeder je soms naar school?

Nee, nee... 'k Herinner mij alleen als het schoolfeest was, dat was een namiddag in de week, dat mijn moeder zei: "Heb je mij niet zien zitten, 'k zat langs achteren..." en ze had verse kleren aan en een verse voorschot. Maar ze is nooit gekomen. En als we haar dat nu zeggen, ze spreekt daar niet op.

Zijn jongens, volgens jou, stouter dan meisjes op weg naar school?

Vroeger was dat wel, maar nu niet meer. Maar vroeger... de jongens waren toch...

Herinner je bepaalde zaken die ze deden op weg van en naar school?

Ze gingen wel een keer belleke trek doen en al, of ne keer de banden lossen van een fiets...

Klopt het beeld dat jullie als meisjes recht naar huis gingen en niet treuzelden

...ja, dat denk ik wel... en als F., zij zorgde ook... ik kon niet voor kleinere meisjes zorgen... F. die had O. mee... en als we naar school gingen en we waren op het laatste, O. zat op mijne fiets... jah, we stapten goed door... en toen was dat een klein meisje en nu is dat mijn schoonzuster, wie had dat gedacht... ja, ja, een parochie is klein hé... en als ge allemaal in dezelfde straat woont...

Herinner je je nog hoe die vriendschappen ontstaan zijn in der tijd, met je klasgenoten?

Wel ja, maar F. is maar later naar Bellegem komen wonen hé, die woonde eerst in Kortrijk...Ewel, ja, dat was op onze weg dat ze woonde en we namen ze mee en zo is die vriendschap ontstaan... want haar moeder, dat was zogezegd mijn tweede moeder...want onze moeder die zei nooit iets en ik heb alles geweten over het jong meisje worden en het ouder worden van F. haar moeder... En als ik ze nu zie, ze is nu 89, dan is ze doodgelukkig. Ze is nog goed...

De weg naar school was dus een manier om vriendinnen te maken?

Ja, wel ja, en M. wachtte dan en zo... dat was allemaal op hetzelfde...

Werden er dan ook niet vaak eens gepest of geplaagd in dat groepje?

Nee, 'k heb dat nooit geweten...neen, in die tijd hebben we dat niet gedaan, we waren brave. Ge ziet dat nu ook nog, het bestuur van de 60 jarigen, dat zijn allemaal dezelfde van in der tijd, gelijk M., R., ik, R. V., M... zie je, dat zijn nog allemaal dezelfde die samen gebleven zijn hé...

Kan je je nog de verschillende karakters herinneren van je vriendinnen in die tijd?

Allemaal gemakkelijke, want we gingen dan in der tijd ook op CM-kamp...we zijn aan 14 jaar geweest en aan 18 jaar... 'k Was al in kennisse toen met mijne man, maar 'k ben toch meegegaan. En mijn kleindochter is terug van zondagmorgen, van CM-kamp. 't Was tof, kei tof (ze doet haar kleindochter na), 't is cool hé, 't is cool...

Denk je dat er grote verschillen zijn in beleving tussen het naar school gaan nu en vroeger?

Ja, vroeger was dat jongens- en meisjesschool apart en nu is dat gemengd...

Had je als kind ook dat gevoel van 'we mogen de jongens niet zien'?

nee, we dachten daar niet aan. We zijn pas bij de jongens geweest als we in de KAJ waren, als we 15 à 16 jaar waren...

... de meisjes hadden vroeger gedaan hé, met school...

(zichtbaar buiten adem komen we terug bij de auto en ik voer haar naar huis...)

3.1.6 **Gesprek met R. L., 14 april 2004**

Ik start het gesprek: “Het is de bedoeling dat je, tijdens het wandelen, alles verteld wat er aan herinneringen in je opkomt. Daarbij denk ik aan de omgeving, de mensen die je tegen kwam, vrienden en vriendinnen, kattenkwaad, enz...”

Ja, maar me waren winder brave kinders wè. Kattenkwaad staken me winder, als meiskes, niet ut. In dat stukske hier, was er niemand die met mij optrok naar schoole. Hier verder, waar die paal staat, daar woonde de zuster van G., en met zij, allee, winder gingen wel vaak een keer samen te voete naar schoole.

Ging je telkens dat hele eind te voet?

Ja, ja, vier keers daags. 's Middags kwamen we naar huis ook hé. We bleven niet op school eten hé. Dat was geen mode hé. En R. woonde hier dus en euh, wij trokken dus samen op.

Herinner je je bepaalde gesprekken die je toen had of dingen die je samen gedaan hebt op weg naar school?

Goh, neen, eigenlijk, gauw... 'k Zou nie weten wadde;

Beleefde je de weg op een andere manier als je samen ging of als je alleen ging?

We waren meestal tesamen... en hier was (ze wijst) er vroeger een beenhouwerij. En M. die woonde hier, waar de bakkerij is (Chris), en die kwam dan ook af en toe ne keer mee.

Was de weg naar school voor jou een manier om vriendinnen te maken?

Ja, dadde wel hé. Me zaten al te samen in de klas, we woonden dicht bij mekaar, lijk R., we speelden...ze kwam bij ons over de vloer altijd. En ons ouders waren al vriendinnen van vroegere, dus ja gow, 't was precies logisch dat dat euh... 'k Ben e 'k ik dan getrouwd met de broere van R.. Allee, da was precies of da dat zo moeste zijn zeker...

Hier was er vroeger ook ne snoepwinkel.

En ging je hier wel eens binnen op weg van en naar school?

Nee, nee, dat werd zelden gedaan.

Je had heel wat broers en een zus. Gingen jullie vaak samen naar school?

Aan mijn zus heb ik niets gehad, zij was 20 jaar jonger... zodus was ik al getrouwd. En met mijn broers... nee, we trokken niet vaak op. Nee, de jongens gingen apart en de meisjes gingen apart.

Kan je je nog de leeftijd herinneren waarop je het eerst alleen naar school mocht?

Als kleuter dan eigenlijk? Goh, kan daar lijk niets op antwoorden. Aan zes à zeven jaar gingen we zeker al alleen naar school. Maar ervoor... nee, kan daar lijk niets meer van vertellen. 'k Weet dat eigenlijk niet meer. Allée, ge staat daar eigenlijk niet bij stil hé. Dat is al zodanig normaal da je...

Herinner je je bepaalde gebeurtenissen op weg naar school?

Wider waren brave, me gingen wider naar 't school en me keerden wider weere en allée, jah, gow... (ze lijkt geïrriteerd door deze vraag... ze lijkt zich ook telkens te verdedigen als ik vraag naar kattenkwaad, streken, enz...) 'k Zou ne 'k ik lijk niet kunnen zeggen zo of zo...

Wat deed je dan?

Me babbelden justema. (ik probeer haar nu even uit het hoofd te praten dat het niet zozeer gaat om stoute dingen die ze deden; dat ik evengoed geïnteresseerd ben in die hele gewone dingen. Ik doe dit omdat ik hoop dat ze hierdoor uit haar verdedigende rol gaat, maar ze lijkt ook niet echt te luisteren naar me)... 't Was hier ook nog nie zo bebouwd hé, dan ook niet. 'k Zeggen, in tussentijd is er hier heel vele veranderd hé... Er waren wel veel cafés toen, dat is ook allemaal weg gevallen...

Ben je ooit te laat gekomen op school?

Dat es misschien wel ne keer gebeurd, maar 'k kan mij dat niet meer herinneren (ze lijkt zich opnieuw op te jagen, en ik verdoem mezelf om de vraag op dat moment...). 't Moe zijn dat er eigenlijk niets ergs of heel specials gebeurd is, anders zou 'k dat nog wel weten, maar nee... allée gauw...

Herinner je je dat de jongensschool later gedaan was dan de meisjesschool?

Goh, neen, 'k herinner mij zelf da niet meer...

En de rang?

'k Herinner mij zelfs geen rang...

Je herinnert je niet meer dat je eerst in een rang moest gaan en dan op de hoek alleen verder kon?

Mja...

En was er geen ander gevoel in beleving in de rang dan nadien?

'k Peizen 't niet, 'k denk het niet, bah nee... (ze lijkt alweer verontwaardigd om mijn vraag, al zou ze zeggen: 'zeg, wat denkt gij wel van mij...')

... en hier woonde er dan ook iemand die soms ne keer mee optrok... T. D.. Die woonde hier waar die tandarts nu woont.

Zo was er toch een redelijke grote groep die samen naar school ging

... Ewel, jah, den één stapte bij den anderen stapte bij... We bleven niet speciaal wachten, maar als ze buiten stonden, wel ja, ze kwamen mee. Maar dat waren altijd meisjes. 't Waren daar praktisch geen jongens bij.

Herinner je bepaalde regels of afspraken die golden op weg van en naar school, die van thuis uit of van school uit opgelegd werden?

Nee, als er afspraken waren, was dat het meest met R. (ze heeft duidelijk mijn vraag niet begrepen...en ik stel de vraag wat later nog eens en krijg dan het antwoord wat hierop volgt) (...) dat zal wel hé, dat zal wel...

Kan je je bepaalde van die afspraken herinneren?

Jah, er was toen ook nog geen verkeer zoals da nu is hé, 't was zo druk niet op de boane...en da me ons niet mochten bezig houden langst de boane, dade wel... en da we rechtstreeks naar huis moesten en dat we niet ergens mochten blijven haperen...

Dat gebeurde dan ook nooit?

Eigentlijk niet. 'k Had hier wel familie wonen, maar euh...

...en hier woonde Francine, dat was vroeger het volkshuis en F. kwam dan ook af en toe ne keer mee.

Als je in groep van en naar school ging, werd er dan wel eens geplaagd of waren er wel eens ruzies onder de meisjes?

Ja, misschien wel, dat zou wel kunnen (ze lacht), maar 'k zeggen, kan mij daar eigenlijk echt niets van herinneren. 'k kan mij veel meer nog herinneren als ik dan van Bellegem vertrokken ben naar Moeskroen naar school. Ik was dan ook weeral wat ouder, maar eigenlijk, van als we hier in 't lager zaten, 'k weet lijk niet, dat zit lijk allemaal ver weg...

Wat dak nog weet, is dat er hier nen tandarts woonde, daar een klein beetje verder, juste voor Verbrugge... 'k Weet eigenlijk niet of dat nu op weg naar school was, maar 'k moest in den tijd een beugel dragen, winder zeiden daar een 'appareil' tegen... dat zat natuurlijk meer in mijn zakken dan dat dat in mijn mond zat... aangenaam was dat niet... en dak ginter toen aan de Ijzerstrate insloeg, de (?) straat insloeg en langs hierachter ging, een heel stuk, tot dat ik ginter ver uitkwam, omdat die mevrouw mij altijd stond op te wachten om dak niet wilde binnegaan. Dat is iets wat dak nie ga vergeten (grinnikt)...(ik probeer haar een extra stimulans te geven om nog meer herinneringen boven te halen door haar uitdrukkelijk te zeggen dat het juist om die kleine dingen gaat en dat ze zich dus echt wel nog dingen herinnert...)... jah, ik en tandartsen, dat waren twee, goh, 'k zeggen, 'k ging een heel stuk afsnijden dienen bepaalden dag dak moeste komen, deed ik nen ommemoer. En jah, natuurlijk dak dat thus niet vertelden hé... maar ja, tegen dat het avond was, ze brachten toch mijn ouders op de hoogte hé...dak niet geweest was, maar jah...

Was je beleving van het gaan naar school anders dan in het terugkeren?

Wel ja, dat het school weer uit was, dat je weer vrij bent, maar dus ja... eigenlijk niet speciaal...

Werden er bepaalde wedstrijdje of spelen gedaan op weg naar school?

Wel ja, wat deden me winder dikwijls, dat was azo hinkelen, met da bloksken da me dan schopten, maar euh... goh, ja, 'k moet nu peisen...

En deed je die spelletjes bij voorkeur in het terugkeren of in het gaan?

In 't terugkeren hé, we waren dan een beetje vlugger thuis hé... ja, we waren da gewent hé, van altijd dienen trot te moeten doen... auto's waren er praktisch niet, of toch niet vele...

Herinner je je bepaalde mensen die je tegenkwam op weg naar school, niet noodzakelijk andere scholieren?

Koedroen (?)... dat euh... dat was eigenlijk een figure... en hiere, waar dokter dinge weunt, hier zat er lijk ook altijd een ventje buiten... en hier had je toen een schoenmaker ook...

En wat herinner je je nog van die personen?

Dat was ne keer zwaaien en dan weer weg...

Er waren daar geen verhalen rond of je verzon geen verhalen rond deze personen?

Neen...

De jongens hadden later gedaan met school. Herinner je je dat jullie treuzelden om de jongens toch tegen te komen?

Goh, ja, dat kan wel zijn, dat zou kunnen, maar 'k zeggen, 'k kan mij dat lijk al niet herinneren, dat is lijk al weg... 'k zeggen buiten die tandarts, dat ga ik niet vergeten... 'k had daar zo 'n danige hekel aan...

Welke beelden komen je spontaan voor ogen als je terug denkt aan de weg van en naar school?

Dat dat hier alleszins Kasseide was...maar euh...nee, nee... 'k Heb je nog niet veel kunnen helpen hé?

(...) mijn vader was ook nen strengen wè, me kosten mo zien dame...Me waren met vijf en 't was nen aannemer, ie was zelfstandig, zodus 't was...we moesten tamelijk kort keren wè. Ja, ja, gow, we hebben daar wel deugd van gehad, 't è dadde niet, 't is daarmee da me zo broave waren hé... Ewel, kijk, hier waren we dan aan de school hé. Dat was hier hé...Toen was de inkom hier, waar de kapper nu is. Nu is den inkom al den anderen kant. En hiervoren (wijst op Preetjes) was er dan een snoepwinkelke...

Ging je daar wel eens?

Ja, dat gebeurde wel een keer, als we ne keer aan een frank geraakten, da me ne keer naar de snoepwinkel trokken, maar deur den band es dat toch niet vele...dat es niet zo vele gebeurd wè.

Werden er op weg naar school kiekjes gevormd?

Goh, ja, die die over mijn deure woonden, 'k zeggen, 't was vooral met R. da we samen gingen... en dan R.L.die verderop woonde, was er ook soms een keer bij... dat ze zij ons oppikte en da we samen kwamen, maar deur den band was dat meestal R...

Kwam je soms te laat op school?

Niet da 'k mij rappelleer...da zal niet te vele gebeurd zijn

Waren er bepaalde zaken die op weg van en naar school wel konden en die thuis of op school niet konden?

Goh... 'k zou nie kunnen zeggen, nie special, nee...niet dat mij in elk geval bijgebleven is...

Welke invloed hadden de seizoenen op je beleving van de weg van en naar school?

...dat zal wel anders geweest zijn in de winter dan in de zomer... in de winter kon je met sneeuwballen gooien als je naar school kwam, dat zal wel geweest zijn hé, maar 'k kan mij dat niet meer herinneren... maar logisch gezien, zal dat wel zo zijn hé.

Zijn er nog gebeurtenissen die je je herinnert?

Nee, 'k zeggen 't, we waren vree voorbeeldig.

Heb je ooit voor jongere kinderen moeten zorgen op weg naar school?

Nee, nee, ik had geen zusters, dus jah... de broers trokken tesamen op en die namen elkaar mee hé. 'k Zeggen, als mijn jongere broers hier in het kleuter zaten, 'k heb hem misschien wel eens meegehad, maar 'k zeggen, 'k kan mij dat niet herinneren...

Is er volgens jou een verschil in beleving van de weg van en naar school tussen jongens en meisjes?

Dat zal wel hé...

en in welke zin dan?

...de jongens zullen wel meer kattenkwaad uitgehaald hebben hé... maar 'k zeggen, lijk belleke trek enzo, dat kwam precies niet bij ons op, allée, als meisike toch... dat mijn broers dat misschien gedaan hebben, dat zou wel kunnen zijn, maar...

En herinner je je bepaalde verhalen van je broers over hun kwajongenstreken?

Nee, want zij waren dan wel slim genoeg van te zwijgen... want 'k zeggen bij ons thus, ze waren streng...

De weg naar school, was dat geen plaats om je eerste afspraakjes te maken?

Nee, nee, nee...maar me zaten ook apart hé. De meisjes zaten daar en de jongens zaten daar, we hadden wij daar eigenlijk niet vele mee te maken hé.

(...)

Kregen bepaalde ruzies of spanningen die in het school ontstaan waren, niet vaak een staartje op de terugweg?

Wel, er waren wel klikskes, en met den één kun je beter overweg dan met den anderen hé, maar 'k zou daar nu eigenlijk geen namen op kunnen plakken...

Ging je soms ook alleen naar school?

Dat is meugelijk. Maar 'k zeggen, 'k ging meestal in groep, met R. en M., soms. Als dat paste... we wachten niet op mekaar, ze waren mee als er stonden, en waren ze er niet, je ging door... anders houd je mekaar op.

En kan je nog iets vertellen over die verschillende vriendschappen?

Je trekt meer op met diegene waarmee je beter overeenkomt hé...

Waren de beste vriendinnen ook die vriendinnen met wie je naar school liep?

'k moet eerlijk zeggen, mijn groepke, met wie dat we vroeger ook goed overeen kwamen... da me nu nog tesamen zijn. 't Groepke van de 60-jarigen, van het bestuur, ewel datzelfde groepke, 't klikte vroeger ook zo...

Al die huizen... dat stond hier allemaal niet hé, 't was allemaal weiland hé.

En je bleef daar nooit eens rondhangen om te spelen?

Nee, want we hadden dat recht voor ons deur ook hé, zo'n veld. We kosten daar altijd terecht hé. Daar hebben we dikwijls gespeeld... Maar als 't aan ons vader zijn horen zou komen dat we hier of daar hadden blijven hangen, we zouden 't wel gehoord hebben. En 'k moet zeggen, met dat ik dan naar Moeskroen naar school ging (internaat) is dat dan vele veranderd hé...ondertussen was ik dan ook 14 jaar, wel ja en 'k was dan intern, en dan was 't kerremesse hé...

Herinner je je bepaalde geuren of geluiden uit die tijd, op weg naar school?

Goh, 't was alleszins veel stilder of nu. 't Was azo geen verkeer hé. Maar anders geluiden... meer tractors en al zulke dingen hé... was er meer op de baan.

Je had dus niet zoveel speling op weg naar school?

...neen, 'k zeggen, mijn ouders waren vree streng.

En ervoer je dat ook zo als kind?

Dat zal wel zijn, want toen ik dan veranderd ben van school, toen pas ben ik mij beginnen uitleven... es dat omdat je toch ergens als kind een beetje kort, een beetje te kort gehouden werd... Maar als kind: we mochten het niet en me deden het niet hé...

En je herinnert je niet bepaalde fantasieën of ideeën die je had die je wel had willen doen in die tijd?

Dat zal wel, dat ik dat soms gehad heb, 'k was er ook gerne bij hé...om kattenkwaad uit te halen... maar ja, 'k deed het eenvoudigweg niet. 'k Weet dat er hier ne keer een brood op de vensterbank stond en da me daar wel een keer een chicklet in geduwd hebben, dat wel, maar anders... en dan zere weg, want anders, amai... had dat moeten uitkomen...

...en als er geen school was, dan zat ik wel vaak een keer bij R.; ze waren daar 'losser', ze mochten daar meer...Niet dat ik mij dat nu beklaag, dat niet, maar ja, 't scheelt toch hé, als je zo'n strenge ouders hebt...

*...wat dat ik mij nu ook nog herinner... ne keer dat we naar de winkel gingen, snoep gaan kopen... en we hadden zuster Josephine (zuster Finpoepe), en we hadden dat (snoep) in onzen bank gestoken... we moesten iets uithalen... en dat waren van die chicklettebollen... en dat zakske was zeker niet goed toe... en den één achter den anderen rolde eruit... en 'k peisde oeh... maar ze hebben dat thuis toch nooit geweten, gelukkig niet, anders, amai...
... en vroeger woonde hier een melkboer...*

En moest je soms melk halen op de terugweg?

Nee, nee, ze brachten dat aan huis hé... en de groentenkar ook hé... zoveel winkels waren er niet, er waren er meer die ermee rondreden hé... 't waren meer leurders hé...

Je moest nooit boodschappen meebrengen op de terugweg?

Nee, nee... vlees soms een keer van den beenhouwer, die woonde daar ook dichte bij ons hé...

Ging je soms met je vader of je moeder naar school?

Nee, mijn vader was te druk met zijn werk en ons moeder had werk genoeg met haar vijf jongens... toen waren we nog maar met vijven hé...

(R. vraagt me nu uit over mijn familie, mijn moeder... Wat later begint ze over mijn werk en dat het toch wel een 'vreemde' opgave is...)

3.1.7 Gesprek met Y. Q. 28 juni 2004

Ik start het gesprek:

We gaan de weg die vroeger liep naar school opnieuw wandelen. Het is de bedoeling dat je vertelt wat er spontaan in je op komt aan herinneringen aan die tijd en die weg. Wat zag je, wat voelde je, wie kwam je tegen, wat gebeurde er zoal enz... Ter aanvulling zal ik af en toe iets vragen als ik ergens dieper op in wil gaan.

Kijk, diene watermolen stond hier vroeger ook niet. Stond hier eigenlijk niets. Juste ons hus hé. En da kiekenkot, maar 'k zie dat er nu een serreke bie stoat. Dat stond er toen nog niet.

Je woonde wel ver hé. Hoe lang deed je over de weg naar school?

Goh, dat was met de fiets hé. Dat zoe 'k ik nie meer kunnen zeggen we. En in de wintere was dat ton wel te voete... en 'k zeggen da woaren toen eigentlijk harte winters... en 't wa gladdig en 't wa sneeuw en met de fiets, da ging ton nie hé. Maar hier hé, dat was hier ne groten berg (ze wijst rechts van de weg) azo. En winder liepen da vree vele naar omhoog. En amme winder hier een uur met een ketel hé, azo ne groten emmer hé, liepen, dan waren dat allemaal keikes (keitjes?). En 't schijnt dat dat hier dezelfde hoogte is van hallegaten van de kerke van Bellegem. Ja, dat es hier vree hooge. Maar 't zijn hier vree veel keien (ik heb het gevoel dat ik het 'woord' keien niet juist versta...). 't Is daarome da ze hier ne watertoren hen komen zetten. Mo dat doe roar he, ma mens toch...En hier stond er een boerderij (wijst links), maar dat es ook weg... van boerderije Verkruysse. Kijk dat bestaat ook niet meer. Een beetje verdere was er ton een grote weide. Kijk, en 't is G. V. die doar nu gebouwd hen.

En ging je alleen naar school?

Met mijn zus, tegoare hé. We gingen samen hé. We schelen niet veel in ouderdom hé. En me woaren met drie hé. Totdat R. ton ook noar schoole ging. Maar hij ging noar de jongenschoole, maar dat was apart hé. Kijk zie, 't es hier al veranderd. 'k Bekennen mezelve nie meer. Echt... (Yvette lijkt echt geëmotioneerd te zijn en ze blijft maar staren...) Weet je wat ook: die boan, dat waren kaseien hé, dat was geen asfalt. En hier, dat was een grote weide.

Herinner je je bepaalde spelen die je deed op weg naar school?

Bah neje, wetje, tegen damme winder in schoole waren, me moesten precies al an tiden (op tijd) weggaan hé. En 's middags aten me winder in schoole. En ton te vieren kwamen winder ton noar hus hé...en...(ondertussen passeren we een gevaarlijke hoek op de weg waar vrachtwagens voorbij zoefen en we erg moeten uitkijken...) 't Is hier dat mijn moeder verongelukt is... door een accident hé. En noadien hen ze dat hier dan moeten afsluten hé. 't Was te gevaarlijk hé. 't Is nu veiliger hé... En weet je wat dat me ook vele deden? En dan mochten me ton... Stonden daar twee grote beukenbomen en me gingen doar ton nootjes gaan rapen en me deden om ter 't meest hé (ze grinnikt). Dat mochten we wel doen. Ja, ma weet je wadde, er was ton nog zoveel gerid (verkeer) niet hé link nu. Dus nu moeten me aldoar hé... (ze wijst naar de overkant, op een klein boerenwegeltje. Daarvoor moeten we eerst de drukke baan over, dus ik hou ik even mijn volle aandacht daarop want de vrachtwagens komen vervaarlijk dicht en het verhaal van haar verongelukte moeder maakt me er niet moediger op...) En hier had je ton de school hé (de school van de Kattenberg). Die kapelle stond hier ook nog niet. Die kapelle es ier maar gekomen achternaar. En die schoole es ook heel veranderd hé...Dus da was vree dichte om hier naar de klas te komen hé. En 's middags, me konden naar huis voor 't eten...

Herinner je je bepaalde regels die van thuis uit opgelegd werden over de weg naar school? Zaken die wel en niet konden?

Ja, we mochten niet blijven spelen hé. Ze wisten welk uur da me weggingen, welk uur dat de schoole gedoan was en ze wist hoeveel tijd da me hadden om naar huis te komen... want anders ze gingen zider (zij) veel te vele verlegene zijn hé...ja, me moesten winder zo verre naar schoole. En dat deden me niet, me speeldegen niet. En als de nootjes rip (rijp) woaren, ton mochten me een kart (kwartier) eerder gaan om nootjes te roapen. Maar anders, nee, nee... (...) (ze zucht even...) 't Is toch da dajé wilt weten hé? (ik knik instemmend en moedig haar aan dat ze het goed doet, want ze lijkt er een beetje mee in te zitten)

Ook dingen die gebeurden op weg naar school mag je vertellen... Ik denk maar aan het feit dat je misschien eens te laat kwam omdat er iets gebeurd was op weg naar school...

En da gebeurde da me winder te late op schoole kwamen hé. Ge moest nog maar ne platten band hebben en ge moest al te voete lopen hé. Ton wa je nie meer an tiden hé (op tijd).

En kwam je vriendinnen tegen op weg naar school met wie je samen verderging?

Neeje, me gingen de kasseie neere en ton stond S.L... maar ze es jonger; ze es de ouderdom van min jongste zuster. En ton ging sezie (zij) ook mee. Maar da was nie altijd. Kijk, en dienen bakker (ze wijst) is hier ook bluvan bestaan, maar doar al den anderen kant, da was café. Maar dat es nu ook een burgerhus. En dat doar in 't witte geschilderd, dat was ne winkele, 'Ietje Zoetens' zeiden we daartegen. En de vrijdag kregen me we ne frank en we mochten ton naar Ietje Zoetens goan en da was iedere keer ne lekstok da me kochten, azo van die felle rode (ze zegt dit heel nadrukkelijk), da woaren vree goe lekstokken. Maar nu, dat bestoat nie meer hé, zulke lekstokken... Kijk, en da (ze wijst) stond hier ook allemaal niet. 't Es vree vele veranderd. Kijk, en 'k wisten nie dat er hier nu ook weer een gebouwte bijstond...

Stond er in jouw tijd een leeftijd op alleen naar school mogen?

Goh, nee, we woaren (Y.Q. en haar zuster) alsan te samen hé.

En hoe oud was je toen je voor het eerst alleen naar school ging?

We zijn altijd alleen naar schoole geweest. Als me kleintjes woaren gingen me naar de Kattenberg, en daarna na de Platse (Bellegem centrum). Kijk, doar was vroeger ook een café, maar dat es nu ook al weg.

Gingen je ouders ooit mee naar school met jullie?

Ba nee, vader was ne helen dag gaan werken en moedre had ook haar handen vol hé. En hier ton een beetje verdere, was er daar ne molen. En in die molen zijn winder nog regelmatig binnen geweest, want ie werktege nog.

Deed je dat dan op weg naar school?

Wel, da gebeurdege, ame een beetje vroeg woaren of 't een of 't andere. We deden dikwijls ne keer een twa mee voor die madam die doar werktege. Ze zei: "ai passeert droag het ton ne keer binnen..." Azo woaren me ton ne keer binnen in de meulen, ma ja, me moesten ton een betje eerder deuregoan hé. Maar da es nu hele verbouwd. Kijk, noar die veister (venster); ge zie bekans nie meer dat een meulen gewest es.

Herinner je je bepaalde plaatsen die je vermeedt op weg naar school of waar je niet graag langs liep?

't Gebeurde dame winder doar zere neve gingen omdat er doar just maar L. was die doar woonde. En 't was doar lik aso ne man, ja, 't één of 't ander, moar we han lik benauwd van hem. En we reden ton hé (zegt ze heel nadrukkelijk), we reden ton hé om te kunnen passeren. En dame winder zeiden: "Wa goan me nu doen hé? Goan me were keren en al de Katte goan?" Want 't es nog geweest dame weere keerden en me gingen ton al de Katte. Maar we durfden ton nie zeggen da me al de Katte goegan waren hé.

Weet je nog waarom je bang was van die man?

We hadden er schrik van. En we reden ton zere (snel) da we gepasseerd waren of te wel keerden we weere en me gingen al de Katte. En mijn zuster en ik, me zeiden ton: "We goan 't nie zeggen aan moedre hé. (ze lacht uitbundig)"

En stond die man aan zijn deur of waar stond hij?

Nee, ie stond aan de boane. En 't zag er zo ne roaren ut...

Kijk, nu moeten me al hier (wijst). Kijk, stond hier niets, niets, niets... Ge ziet: da was hier vree verlaten ton hé... En den tram passeerde hier ook. Hierachtere (wijst). Dat was hier een hele tramroute, maar dat es hier heel weg hé. En da gink weg al doar (wijst richting Kortrijk).

Herinner je je bepaalde geuren, geluiden, beelden... van op weg naar school?

Me roken dikwijls de chicoreifabriek als de wind aldoar zat. En da rook goed hé, die chicoreifabriek... maar dat bestaat ook nie meer hé. En er woaren veel blommen en al... ewel, langs de boan... da groeidege... maar link nu, das al van da vergif en veel blommen zie je nie meer.

Kijk, ziet, 't stond hier niets, niets, niets...

En dat was hier wel vree geestig neerwaarts hé (heuvel), moar a me weere keerden, 't was upperwaarst wè (ze lacht). Goh...

Deed je dan wedstrijdjes?

Ah, ja, me haastigden ons hé om den eersten boven te zijn hé.

Herinner je je nog andere spelen die je deed op weg van en naar school?

Nee, nee, nee... 'k Zeggen: "Me moesten winder altijd zien da me an tiden (op tijd) tus woaren, want anders was ons moeder ongerust hé. We mochten ons eigenlijk nie bezig houden hé. We moesten nie spelen hé.

En denk je dat dat anders was bij de jongens in die tijd?

Goh, R. hield zich ook nie bezig wè. Mijn broere, ie kwam ook direct noar hus wè. We deden wilder dade. We moesten naor hus komen en me deden wilder dade. Want moeder ging ongerust zijn.

Denk je dat jongens meer 'kattenkwaad' uitstaken op weg van en naar school?

Goh, 'k kan da link nie zeggen.

Je kent geen verhalen van 'jongensstreken' op weg naar school?

Nee, nee...

Kijk, die huizen die daar staan, dat met dat wit en dat ernevens, 't was ma juste dat hus dat hier stond... En in het laatste woonde de L. En ze (dochter) stond zij hier dan regelmatig een keer te wachten, hier 't ende en me gingen ton tesamen naar schoole.

Je ziet dat dat hier een baantje es van ene man hé... kijk en dat is nu ook al asfalt... en vroeger da was allemaal kasseide hé. En van die steentjes zo en allemaal... En ziet, 't stond hier niks, niks... dat was hier echt een verlaten boane. En me kwamen ton ut aan de Suyckerije hé...

Kan je je nog gesprekken/gevoelens herinneren die je had op weg van en naar school?

Goh, van die alledaagse dingen zeker, zo van 'wat heb jij gedaan op school?' En weet je wat er ton ook was, dat er nu verzekers ook nie meren es: we moesten om de veertien dagen naar de kookschoole. Ziet, en de ene week was het ik die gingen naar de kookschoole en de andere week mijn zuster. Om de week was dat een ander studiejaar hé. En da was ton dikwijls: 'En wat heb jij moeten doen?' We moesten ton; allee, iedereen moest indertijd wat mee doen hé: een aardappel, een stal prei of ne wortele of een dozeke ananas... 't was te zien wat we moesten klaarmaken hé. Azo, da vertelde me we als we noar schoole gingen... en we moesten toen ook leren strijken. Dat is er nu ook allemaal niet hé.

En je les opzeggen of huiswerk maken op weg naar school, deed je dat?

Nee, als je bezig bent met je fiets te rijden, da ga moeilijk hé...

Herinner je je bepaalde gebeurtenissen, dingen die gebeurden op weg naar school?

Goh, ja, we vielen soms ook ne keer hé, dat ook hé. We reden dan soms te dichte bij elkaar, en den één haperde dan met zijn stuur tegen den anderen en ja, den één stak het op den anderen hé... 't Es gij die te dichte gekomen bent... ' Den één stak het op den anderen hé... jah...

Waren er bepaalde zaken die je op weg van en naar school wel kon doen, die thuis of op school niet konden?

Ons moeder was alsan thus hé... zo, als we thuis kwamen, we moesten direct ons huiswerk maken en ton had iedereen al zijnen opdracht: de ene moeste koken, den anderen moest het stoofhout binnen halen... iedereen had een 't wadde te doen hé...ah ja, met zessen... 't Was een groot gezin hé.

Was de weg naar school, volgens jou, een manier om vrienden te maken?

Ba ja, als ge zo passeert... En ja, da gebeurdege ook da, een beetje verder in de Nieuwstraat, dat T. D. ook stond te wachten; dat was meer in de winter als we te voete woaren... met de fiets, ge zijt zo deure hé... en zij ging te voete noar schoole; ze weunde nie ver hé. Maar dat was meest in de winter, dat ze zo ne keer stond te wachten en da me ton tesamen doorgingen, voor ton niet allene te zijn zekers? Maar met de fiets niet hé; met de fiets waren wilder deure hé.

En weet je wat da je vroeger ook had als je naar schoole ging; of als je weere keerdege van school in de zomer: al de menschen zaten aan under deur en iedereen kendege iedereen en ze kendege ons ook. Maar nu zit er niemand meer aan zijn deur hé. Zit nu ne keer aan je deur en ze gaan van je spreken hé: ze zit aan heur deure; ze moet al zien...Maar 't zou waar zijn hé, nu?

Bleef je dan bij sommige mensen 'plakken' als je van school kwam?

Am me passeerdege, moesten winder nie anders doen dan 'ne goeiendag, ne goeiendag...' (ze knikt met haar hoofd zoals ze het deed vroeger...), van de ene kant naar de andere kant. Maar stoppen deden me niet hé...

En herinner je een rang op weg naar school, vanaf de Nieuwstraat?

Maar ja, de fietsen waren altijd het eerste weg hé; winder gingen weg hé. Dus van de rij, ik weet doar niet van hé. En weet je wat er ton dikwijls ook nog gebeurdege, de vrijdag: we moesten noar de communie goan, maar me mochten ton nog niet eten hé, in die periode. Ge mochte niets nie eten hé voor da je noar de communie ging, da wa... En weet je wat da me we dan ook deden? Madeleine Ysebyt woondege doar rechte over de schoole hé, en me mochten ton bij Madeleine Ysebyt onzen boterham goan upeten, na de messe. Te zevenen half was er de messe. Zo, me moesten ton noar de communie goan; azo hadden me winder niet gegeten hé. En nu: ge moocht nu al eten en drinken wat da je wilde...

Kijk, en da was de Suyckerije... maar da weet je waarschijnlijk al... je ga verzekers nie veel meer bijleren van mij hé (duidelijk bezorgd dat ze niets te zeggen heeft...).

(ik stimuleer haar en probeer haar te overtuigen dat haar bijdrage echt wel waardevol is...)

Kijk, en da was hier een tabakswinkel hé...Hebben ze dat al gezegd? (ik schud het hoofd)

Ge kon hier dan in 't zwart tabak komen kopen en iedere keer dat je binnen ging achter 'toebak', allée 'tabak' hé, ze kwamen iedere keer kijken naar buiten of dat er niemand hier stond verzekers hé... Dat was in 't zwart hé, dat was niet aangegeven hé...

Dus da wist je ook nog niet? Want, 'k zeggen 'mens, 'k ga 'k ik niet veel kunnen vertellen want N. van aan de Katte en A. van hier'... 'k zeggen 'tegen da 'k ik doar ben, ze gaat zij al weten hé...' (ik probeer haar nogmaals aan te moedigen en gerust te stellen...)

Was de weg naar school in jouw beleving als kind anders dan de weg van school naar huis?

Goh, wè ja... ame naar schoole gingen, 't was lastiger hé... 't was hier een beetje den berg op... ame naar hus gingen, we woaren vlugger thus, maar we moesten dan aan de kasseien ook omhoog hé precies... maar ja, nee, da viel allemaal goe mee wè.

En weet je wat dat ze ook zeiden in schoole? Hoe verder da ze weunen, hoe vroeger da ze alsan in schoole woaren. Want diegene die maar tot daar weundigen (wijst) waren alsan te loate. Da es gewoonlijk aso zeggen ze...

Herinner je je ruzies of conflicten die in het school begonnen en op weg van en naar school uitgevochten of uitgespeeld werden?

Euh...weet je wat dat er wel was... De Kattenberg...die naar de Platse (dus de kinderen die aanvankelijk op de Kattenberg naar school gingen) naar schoole gingen, waren nog niet te vet aanvaard. Da hebben me wonder vree gevoeld. Da heeft verzekers een paar jaar geduurd eer me winder aanvaard waren. Maar da was wel vreed lastig wè. We waren van de Kattenberg en me waren link indringers die doar toekwamen. Ja, da kliktege niet...

En ervoer je ook dat die conflicten uitgespeeld werden op weg van en naar school?

Nee, da hebben we nu niet meegemaakt. Dat was vooral in 't schoole. En A-M. den D. is ook naar de Kattenberg naar schoole gegaan... ziet, aso had ik A-M. ook nog mee... want ik kwam goed overeen met A-M; 'k ben daar vree veel geweest ook, in haar hus en zij es ook vree vele gekomen... ziet, gauw, me woaren toch niet allene hé. Maar toch, da me winder da zo voeldigen da me winder van de Kattenberg kwamen hé...

En hier was dat dan 'Vindevogels' hé, een metalisatiefabriek. Kijk, maar da bestaat ook nie meer. Als 't er een 't wa gemetaliseerd moeste zijn, ewel, ge bracht da naar hier.

Hadden de seizoenen een invloed op je beleving van de weg van en naar school?

Ma ja...wè. Da waren ton eigenlijk echte winters hé... Want 't is nog geweest da me in de Kazerne waren hé, da me were keerdigen naar hus hé, en we woaren vervrozen van de koude, me screemdigen van de koude en me gingen were naar hus. Maar 't gebeurdigde ook als dat een beetje te lange duurdige... er was doar ook een boerderij van G... en G. en R. G. gingen ook naar de jongensschoole en zulder hadden een auto en wulder mochten ton mee met den auto. En azo geraaktigen me er ook hé; me moesten ton niet te vele thus bluyen.

En speelde je in de winter dan niet op weg naar school?

Ba nee, want 'k zeggen 'vroeger hé, da waren eigenlijk winters hé'... dat waren pakken sneeuw hé die er lagen. En zomers ook hé, dat het dan eigenlijk echt warm was...(...)

Werden er op weg naar school klikjes gevormd?

Goh ja, dat es altijd zo; da gaat altijd bluyen bestaan... 't Is misschien raar om te zeggen, maar de middenstand ging altijd thoope (tesamen)en de werkende klasse... o ja...

Was dat ook al voelbaar tijdens je kinderjaren?

Ja, ja... o ja. Nie van iedereen wè, maar toch van vele... goh ja, da bestond ook. En da gaat altijd bluyen bestaan hé. Maar ja, gow, ik had er geen last van; 'k had ook mijn vrienden, ik had er geen last van... En zelfs nu nog hé, je hebt dat nu nog wè... Lijk als ik naar Delhaize ga, lijk M. V., als me winder mekaar zien, we geraken niet ut verteld...Maar ge hebt er ton een paar, ewel ja...ze kijken zij over u, maar ja... 'k vind het niet erg wè...Van ton al bestond dat, en kijk, het bluft er nog altijd in...

Wel ja, in mijnen tijd, de middenstand ging voort naar schoole hé (na het lager onderwijs) en winder, ewel ja, winder gingen gaan werken hé... En nu, iedereen... kijk, mijn zoon is naar schoole gegaan tot aan zijn 23 jaar...zie, dat alweer heel wat anders hé. Maar ton, da was azo niet hé... 't Was het één of het was het ander hé, de middenstand of de boeren hé...

En het snoepwinkeltje, herinner je je dat nog?

Ah ja, kijk, we zijn het just gepasseerd...bij Thérèse Bossuyt. Dat was ne snoepwinkel, echt aso voor de kinders...vier caramellen voor ne frank, en al verschillende soorten. Zo van die zwarte met een wit lijntje erin, en ton van die caramellen met een noot, en ton fruitcaramellen... da was ton vier caramellen voor ne frank...Maar dat was voor de zondag. De zondag, als we naar de messe gingen, dan gingen we binnen bij Thérèse. En dat was ton achter caramellen da me gingen (lacht). Ja, dat was de snoepwinkele. En dat was zo typisch voor de kinderen.

Welk beeld of welke herinnering blijft je het sterkst bij van de weg naar school?

Goh, 'k zou het niet kunnen zeggen, wat mij het sterkst bij blijft... wel, ja, me deden winder de boane en ons eindpunt was schoole hé. We moesten winder an tyden weg om an tyden (op tijd) op schoole te zijn hé. We konden ons niet bezighouden hé...

Hadden jullie soms contact met de jongens op weg naar school?

Nee, nee...(ze grinnikt) bij nu... da's een groot verschil hé zeg...nee, dat was apart wè. 'k Zeggen, 't es nie meer te vergelijken... En hier ton den Bouw, waar dat ze ton toneel speeldegen hé. Dat bestaat ook nie meer hé. En ik heb veel toneel gespeeld wè. Riek Vertriest woondege hier een trap of twee nere en hem was de regisseur. Ik heb véél toneel gespeeld wè. 'k Deed dat vree gaarne ook. En F. V. is hier ton komen weunen en bij F. heb ik ook vele gezeten wè. 't Was ook een lieve wè, F. Goh, 't es zo vele veranderd... En die huzekes hier, naar beneden, ewel, N. F.'s man woondege doar. Dat was zijn thuis. En da heeft mijn broere nog tegengekomen als ie noar schoole reed... een meiske die ommenekeer (plotseling) naar beneden kwam gelopen en mijn broer heeft het (meisje) om ver gereden. Ja, hij kon er niet aan doen hé...

(... ze vertelt dat ze de voorbije dagen ziek was en over haar enige zoon die aan het bouwen is...en ze vraagt vanalles over mij en mijn familie)

En hier woondegen de juffrouwen hé...(wijst). Juffrouw Maria en juffrouw Rosa, van de Kattenberg... en ton zuster Josefien...

Werden er vanuit school bepaalde regels opgelegd wat betreft de weg van en naar school?

Nee, nee... ze zeiden zulder niets.

(...) En Preetjes (Duprez) bestaat nog altijd hé (snoepwinkeltje). En nog altijd zo primitief als toen... 't Es echt nog een typisch snoepwinkelke van vroeger, da...

(ik geef een beetje uitleg bij mijn onderzoek omdat ze daar nieuwsgierig naar is)

En ton hier... bij Craentjes... hier kwamen we ook veel... met al die beeldekes in de etalage: kindekes van Praag, Sint-Jozef, Maria... oh, al de Heiligen stonden daar. We stonden hier dikwijls te kijken wè, aan de winkel. Voor te kijken of er wat nieuws bijgekomen was. Wel ja, hij was ne koster hé... Maar beeldekes, 'k zeggen, al de Heiligen stonden er hé...van klein tot groot hé. We hebben hier dikwijls staan kijken. En 't was hier ton een schoenwinkel Vanneste... wacht ne keer...euh... (ze probeert de vroeger schoenwinkel te situeren, want die is er nu blijkbaar niet meer). Goh, maar dat es hier ook zo vele veranderd hé...Schoenwinkel Vanneste... ewel ja, daar gingen me ook vaak. Ge had maar ene schoenwinkel op de parochie en iedereen ging naar de parochie hé. 't Was alleszins eerst de koster en ton ernaast ergens de schoenwinkel...

En hier ton Ysebyts, waar we ton onze boterham gingen gaan opeten, als we naar de communie gingen. En daar Preetjes...(we gaan kijken aan het raam bij Preetjes). Kijk hier... (ze wijst naar de snoepen), maar da zijn geen lekstokken meer als vroeger hé. Bij ons was dat met een doorschijnend papierke en bloedrood hé...en ton van diene 'rekker'; maar zeg dat was goe 'rekker', maar nu...dat es nie meer goed hé... kijk, ge moet ne keer kijken naar dienen toog zeg... ge moet ne keer kijken zeg, dat staat hier al in de zonne (de snoepotten)... kijk en het zand ligt erin (ze lacht uitbundig). Ge moet een keer kijken, ge hebt direct suiker (het ziet er erg groezelig uit en de witte suiker is vermengd met zand en vuiligheid). En ge moet ne keer kijken naar dat tafelkleed...Maar zeg, 'k verschiet ook wè, nu...

3.1.8 Brief C. D.

C. D. reageerde wel op de uitnodiging om mee te werken aan het onderzoek, maar ze vond zichzelf niet 'zinvol' genoeg, aangezien ze vlak bij de school woonde. Ik heb haar proberen overtuigen, maar het lukte me niet om haar te interviewen. Ze schreef wel een brief.

Geachte,

Veel kan ik niet vertellen van het naar school gaan. Ik woonde amper 200 meter van de school, dus was er niet veel te beleven op deze weg.

Iets wat ik mij nog kan herinner is dat ik de kerk voorbij moest en toen ik bij Zuster Jozefien in de klas kwam, vroeg ze of ik de kerk was binnengewest. Indien niet, moest ik terugkeren om even te bidden in de kerk.

Veel kan ik mij niet herinneren van die schooltijd en ik kan u niet helpen met verhalen.

In de hoop op meer succes bij de anderen.

Vriendelijke groeten.

3.2 Mannen

3.2.1 Gesprek met F. E., 15 september 2004

Ik heb met F. afgesproken aan de kerk. Hij zoekt een plaatsje voor zijn fiets en dan vertrekken we. *...Is dat ook iets voor uw studie?*

Ja, dat is voor mijn thesis.

Alles wat je je spontaan herinnert over de weg die je alle dagen naar school deed en van school naar huis, mag je vertellen. Hoe de omgeving eruit zag, pesterijen, snoepwinkel, enzomeer...

Het probleem zit 'em daar dat er hier drie wegskes zijn naar de school...Al hierop (wijst), hiertussen da straatje in en ginder al Yserbyts, daar ook in. Dat zijn der drie. Dus me gingen al hier, me gingen al daar, al daar... (wijst)

En wat bepaalde je keuze voor welk straatje?

Da was allemaal te zien wie da ge wilde zien van de medeschoolgaanders, van de medeleerlingen en zo verder. Door den band was het toch hier de Nieuwstraat of aldaar, 't straatje in of ginder 't straatje in...maar bepaalde dagen eigenlijk... maar 'k zal 't wel zeggen als we beginnen. Kijk, ik vertrok hier thuis en me konden over de molen, maar ook alhier langs 't straatje van Leni. Leni dat was een oud vrouwke die daar woonde en aan Yserbyts, daarin ook. En bepaalde dagen van de week gingen we langs de grote boane (Nieuwstraat) omdat min meter, mijn moeders moeder,

kwam altijd af dan en iedere keer als zij kwam, kreeg ik dan ne frank voor spekken te kopen doar bij Marie Preetjes, just op 't hoekske, waar Antoon Deprez nu nog woont en dat was de bedoeling dat ik natuurlijk de donderdag, kwam ze alsan naar dokter Reztjes hier, voor haar bloed te laten meten omdat ze hoog in bloed was en euh...dat was ook de bedoeling van mij da 'k ze altijd zag als ze van den tram kwam, om ne frank te krijgen om wa spekken te kopen he. En kijk, we kunnen misschien langs ginder gaan ondertussen...(we steken over) Ja, dat was 's morgens, 's morgens als we vertrokken was't altijd natuurlijk just op de screep (op het nippertje), de school begon om 8u30 en jah, 't was 8 en een kwart, 8 uur 20 tegen da 'k hier vertrok. Snel nog den boek samengeplooid in de zak en zo waren me weg he. 8 uur 30 als de school begon en ja...
Moet ik van de school ook iets vertellen?

Ja, ik ben wel nieuwsgierig...

De leraars die hier waren, dat waren meester Van Ruys, meester Van Marys... meester Ruys deed het eerste en meester Van Marys het tweede... uw grootvader, meester Baert, het derde en het vierde en het vijfde en het zesde, dat was meester Van de Walle van de Statiestraat en dan Van de Caveye deed het 7ste en het 8ste. Zo verliep dadde en euh...da was nog een goe schoolke want, tenslotte die hier het lager gedaan had kon door den band overal mee en euhm... waar gingen de kinders naartoe? Als ze Bellegem verlieten, he, of te wel was het werken of te wel was het na het 6de studiejaar naar Kortrijk, naar het Sint-Amands, Sint-Jozef of naar de Vakschool. Ik ben onder andere ook naar de Vakschool getrokken dus euh... dat was in het jaar 57, maar 'k had tegenslag, 'k had dan ne gesprongen apendiciet enzoverder en ge kent dat, 'k was te lang thuis geweest ton en bij het hernemen van de school is dat ton nie meer zo gemakkelijk gegoan en ben ik er, heb ik er de brui aan gegeven. Waarom? Omdat ik twee maanden thuis geweest was, dus die snede was opengegaan en dat wilde nie genezen en zo heeft dat twee maanden geduurd en ben ik terug weer naar Bellegem school gekomen omdat ik dus die twee maanden achterstand had en dat ik dat link nie kon ophalen en jah, 'k weet het ook niet meer waarom, maar allee, gauw, 'k heb het toch laten schieten. 'k Heb het laten schieten, maar toch heb ik dan veel zelfstudie gedaan achternaar want het technische et mi altyd vree geïnteresseerd... Tenslotte in myn leven technische leider geworden, maar hier, op die momenten, heb ik toch laten steken. Dus het lager uitgedaan en beginnen werken (het is vertederend om te zien hoe zo'n grote vent toch zijn mislukkingen durft toegeven, maar tegelijk zich verdedigt door te zeggen dat hij toch wel iemand was...)

Maar toen ik school liep, mijn nonkel die hier op Bellegem Platse woonde en vroeger in de Moeskroenstraat, die fietsecommerse en de brommers die opkwamen deed... 'k ben nog bij hem gaan werken en daar heb ik ook veel geleerd... en dan ook vooral zelfstudie gedaan en op het werk heb ik dan het geluk gehad dat ik mij heb mogen opwerken en zo heb ik toch in het technische beroep terechtgekomen en heel mijn leven zelfs hoofdverantwoordelijke geweest nog van het technische gedeelte in de rode firma 'Louis Depoortere' in Aalbeke en aan mijn 60 jaar ben ik op pensioen gegaan. Mijn studies waren tot aan mijn 14 jaar en dan ben ik dus gaan werken omdat de oorlogsjaren nog niet zo lang voorbij waren en toen hadden mijn ouders daar dat huis gekocht, waar de tandarts nu woont. En azo, dat kwam allemaal goed van pas...

En je kwam altijd te voet naar school?

Ja, absoluut. 't Was allemaal te voet hier, he. De kinders die van de Kattenberg kwamen, van den andere kant van Bellegem... 't waren er die met de fiets kwamen, maar de meeste toch te voet we. En azo trokken wij ton, bij de middag, 11 uur 30 was de school gedaan, vlug naar huis were. Eten en om 13u en 15 stapten we weer op, hetzij langs hier, hetzij langs daar... of een van de drie paadjes die ernaar toe leidden.

Hier (wijst op klein straatje tussen huizen door), dat was hier een berucht straatje... hier woonde er ne speciale mens in dat huis, de huizen staken toen nog een meter en een half vooruit, dat was hier maar zo breed (toont) het voetpad... en euh, hier woonde 'Stoelie'. Dat was de man die de stoelen zette in de kerk en die ook stoelenmaker was... en dat hier, dat was hier het berucht straatje. Er zijn hier rare dingen gebeurd, in den tyde. Als Stoelie hier woonde, hadden me ne keer gist in zynen Aalput gedaan, daar (wijst in het straatje) en dat was hier zodanig beginnen gisten dat dat hier al naar beneden liep en dat was hier het 'Strontstraatje' zeiden we (grinnikt en geniet met volle teugen van zijn verhaal)...nu is da schoon uitgebouwd, maar toen waren dat hier hagen en tronken die hier stonden. En daarachter (einde van het straatje), daar woonde een oud vrouwke, Melanie. Melanie, maar me zeiden er eigenlijk 'Leni' tegen. Maar da was, zogezegd, een spookvrouwke. Dat was azo een zeer klein vrouwke, en ja, natuurlijk, als we kleiner waren,

hadden we daar schrik van. En dat was hier altijd te loope hier deure en Leni, wanneer da ze ons hoorde, ze jaagde ons altijd weg... 'k Zeg het, dat was hier zeer beroemd.

En hier, hier was dat de koster die hier woonde. Dat was hier een speelgoedwinkel. En hier aan de kabine... kijk, ze staat hier nog alsan, maar ze was vroeger veel hoger. Dat was hier het centrum van de kwajongenstreken. En ik woonde in 't centrum en iedereen zakte naar hier af, de donderdagnamiddag als er geen school was, en 's avonds ook, na de school. En hier speelde we altijd 'katje duk' (verstoppertje) zoals me da zeiden en da was hier het straatje om of al gunter were neer. En als ze ons nie zagen dan kwam diegene die stond of aftelde al hier langs en ja, da was... we hebben hier wat uitgehaald!

En het was ook op weg naar school dat je hier dan speelde?

Ja, en na de school ook natuurlijk maar over de middag was dat hier ook altijd... jah, F. woonde daar en ze kwamen allemaal bij mij hier en... ge kent dat wel. En we speelden ook meer op de straat, 'potje stamp' he. En wa was da? Een doze, een conservendoze da me op de straat zetten en ja, dat was dan staan en tellen en aftellen enzo en als die doze dan weggestampt werd, dan moest ie nog ne keer staan.

En hier op dienen hoek verkochten ze bommen, bommen om aan te steken. En hier was er nen afvoer van Stoelies huis en we staken daar bommen in... en ik heb hier ne keer een wafel rond mijn oren gehad van Stoelie... ie had maar twee of drie vingers, zijne wijsvinger en middelvinger peis ik, van zijnen topie van de houtbewerking, maar 'k heb het altijd onthouden hoor, 'k ga het nooit meer vergeten. Dat was hier ze (toont) en we staken dat daar in en ja, ge kent da... Maar hier is er wat gebeurd we, in den tyde. En in den tyde, er waren bijna geen auto's en kijk, daar waar dat ik woonde, er passeerde daar nen boer en just op dat moment dat de oogst binnengehaald wordt, heel de oogst keerde om en dat lag allemaal bij ons in de winkel binnen. En mijn moeder verkocht drank, we verkochten likeuren en al... en de ruten (ruiten) en de likeuren waren noar de klooten en de baloten stro, da lag allemoale binnen.

En dan de ..., na de school was dat daar de plaats he, dat was daar open en ja, we crosten doar met de fietsen en Jules Baert woonde daar, ne schoenmaker, ne ouden schoenlapper, en da was ook altijd deugenieterij da me doar utstaken.

En op weg naar school, wachtte je elkaar op?

Kijk, de mensen die bij mij in de school zaten woonden niet direct bij mij. J. van de brouwerij... nee, verdikke toch, J. R. woonde doar (toont), D. V. de C. woonde op de school zelf. Hij is dan bij mij komen wonen, daar, maar dat was dan al na de 12 jarigen en dan hebben we naar Kortrijk blijven gaan, naar Sint-Amands enzoverder... En 't was hier ook alle dagen... ja, mijn vader was een koersliefhebber... 't was hier ook hele dagen wielervedstrijd he. En da was aldoar in en alhier nere. Moest da nu zijn, ewel ge zijt doodgereden he. Maar toen, er passeerde maar een keer ne boerenkar he... en we voetbalden hier in de stroate; we speelden hier matches in de Nieuwstraat.

Maar het was geen asfalt in die tijd,

... nee, da waren kasseien he. Ze hebben de kasseien nog herlegd in de jaren... laat me denken... rond de jaren 53 hebben ze hier heel nieuwe kasseien gelegd, want dat waren nog de kasseien van de oorlogsjaren en den asfalt, jah ik denk dat da gekomen is, misschien rond de jaren 70-75. En anders was dat hier altijd kasseien geweest. En we fietsten hier op en af he en daar, ja... daarover heb ik ook nog een schoon anekdote te vertellen...Ik was eigenlijk... ewel mijn nonkel deed de fietsencommerce he... en ik was den acrobaat op de fiets ook, ik kon op één wiel rijden. Ik had een fiets gemaakt, azo met één wiel gelijk in de cirque en ik klom dan ook op mijne fiets en ik lanceerde mij van aldoar (wijst) naar hier... en Alfred, den beenhouwer die doar woonde... zei: "Als ge kunt, van hier, mijn huis tot daar, aan uw huis, rechtstaan op uwe fiets, krijg je een saucison", en da waren ton van die witte lookworsten azo en da kostte toen 5 frank ofzo. En ik, natuurlijk dat was geen probleem, maar als het moest, ging het natuurlijk niet he. En ik viel hier, hier voor Nestje Foulon, en kreeg hier een père in mijn zij, mijn kop open en mijn benen open...al zo'n dingen he. Jah, en anders de vrije tijd... wa was dat allemaal... dat was fietsen, we fietsten Bellegem rond he, hier achter de molen naar beneden, ginter al 't straatje, Mandpadstraat weer naar boven en hier was dan den arrivée en da was dan koersen en koersen en lopen... Mijn broere was dan nog looper en da was dan lopen he, 't was ma dade he...

En op weg naar school, hadden jullie als jongens contact met de meisjesschool?

Ah ja, het rendez-vous-spel was ginder he. De meisjes passeerden hier ook wel; die van langs hier kwamen, maar voor de school... de school begon maar 13u30 en 's morgens ook natuurlijk, daar aan Ysebyts het straatje in, daar kwamen de meisjes juste binnen. 'k Zal 't ne keer tonen waar da da es. De groten ingang van de meisjesschool was daar, vlak over het straatje van Ysebyts. En wa gebeurde er natuurlijk, jah...de kinderliefde enzoverder bestond dan ook en we stonden dan aan Ysebyts te kijken naar de meiskes die daar toekwamen. De meisjes kwamen ook al van het straatje uit, en al van de Platse en van al de Nieuwstraat en iedereen had natuurlijk, jah, zijn schoolvriendinneke... 'k Ga ne keer een anekdote vertellen, da was in het vijfde studiejaar, dat was bij meester Van de Walle, we waren dan 11-12 jaar he, ge kent da he... en euh, kijk zijn zuster is hier just gepasseerd...en we gaven bij meester Van de Walle briefkes deure, we maakten dan al een klein rendez-vous-tjen he, azo in't geniep... en euh, meester Van de Walle had dat ammeneker gezien, dat Johan Plateau het briefke doorgaf aan mij, zo onder den bank. Oftewel zat dat tussen de inktepot azo op den bank. We staken dat daar als dat doorgegeven moest worden en op den gepaste moment, als de leraar hem dan draaide aan't bord enzoverder, allée werd dat doorgegeven... en op een moment had ie da gezien, da me een briefke doorgaven, 't was dus ook over de meisjes en ja, ik moest naar voor. En Van de Walle had zijn specialiteit voor de kinders te straffen... Hij spande de broek op... ik weet niet of dat je da nog weet...maar ge moest dus gebukt staan... de trede was zo hoog (toont) en Van de Walle was nie stijf groot... hij stond daarop en gij moest dan, met uw benen dus dan, beneden de trede staan en met uw hoofd tussen zijn knieën. Hij neep dan uw hoofd tussen zijn knieën, hij spande de broek en met zijne regel kletste hij dan op uw achterste azo, op uw billen he. En ja, natuurlijk, Van de Walle had dat gezien en we moesten allemoale in rij, die vier, want we zaten te midden aan de kachel azo, met vier, twee banken azo... we moesten allemaal 'pitelair' staan. En er was zo één bij die nogal ferm uitgegroeid was en hij nam Van de Walle op; hij nam hem op, hij zat in zijne nek azo... en 't was zomer en de venster stond open... en het vijfde en het zesde studiejaar was op het eerste verdiep... en den dien liep met Van de Walle naar de venster... en dus de venster stond open... en ie spartelde nogal om nie eruit gesmeten te zijn... al zulke stoten deden me winder. 't Was daar onder ander één he... vroeger, de margarine waar dat de mensen mee braadden, dat was Solo en da zat in zulke grote dozen (toont met zijn handen) en da werd bij Preetjes verkocht en bij Ysebyts ook en als je da afscheurde, da deksel azo, da was 25 centimeter op 25-30 centimeter... en me plooiden da thoope en me staken da in ons broek he. Dus als ie dan 'pitelair' zette, hij klopte op ons achterste, maar ja, met die karton daarin... 't heeft lang geduurd eer dat ie da gewaar geweest is... En hun pupiter waar dat ze aan zaten he, daar was azo een holte voor onder benen daarin te steken he... we moesten daarin en hij stampte dan regelmatig ne keer met zijn knieën, we kregen dan zo nen duw... dat was eigenlijk een vree zake we.

En herinner je je bepaalde regels die werden opgelegd van en naar school?

Ja, als me wij naar hier kwamen, dan was het 'de rang' zeiden me daar tegen... En de rang kwam zo, kijk ja, dat is juste... als de school gedaan was, kwamen we met de rang tot hier, we moesten dan gezamenlijk oversteken en we kwamen dan met een rang tot hier en ene keer dat ie hier aan mijn huis was, werd de rang ontbonden. Maar ik ben da nu wel vergeten hoe dat dat ging bij de Platse; ze moesten toen ginder aan Ysebyts zeker, daar moesten ze de rang verlaten om naar beneden te gaan...Jah, da was een beetje voor de veiligheid, maar ja... de veiligheid, da was nie nodig, maar nu, er moet iemand staan om de kinders over te laten...maar toen, er waren misschien 30 auto's op nen dag die passeerden, en een boerekarre en nen tracteur, 't waren meer paarden, ja... we zijn tenslotte in de jaren '50 maar, de oorlogsjaren waren nog maar just gepasseerd. En 't was hier geen verkeer. En dat waren hier kasseien en die snelheid was er nie gelijk da ze nu doen he.

En hadden je ouders bepaalde regels voor de weg naar school; wat je wel en niet mocht?

Wel ja, ik was nogal tamelijk zelfstandig. Mijn moeder was ook wel altijd bevreesd azo; ze zei wel ne keer 'F., ge moet toch wel opletten he, en met uwe velo", maar mijn vader was ne strenge mensch, maar hij zag wel dat ik mijne plan trok en als ik fietste dat was allemaal geen probleem he. Als we met ons ouders weggingen he, dat was toen met mijn vader spurten om den eersten thuis te zijn... maar euh ja, kijk, van de school...V. de C. woonde dus daar en der was daar ook ne zoon die mijn ouderdom was, Dirk, die ondertussen hier nu nog woont, ge kent hem wel waarschijnlijk... en wij waren tot aan ons 12 jaar de beste maten. We waren altijd tesamen zozeged, met D. P.

hier...Kijk, D. woonde hier... Kijk, D., J., D., ikke, J., ken je hem ook? Hij woont in Oostkamp... J. dat was ook de man, maar J. was wel twee jaar ouder of ik... J. moet er nu verzekers 63 zijn; D. is mijnen ouderdom... en dat was eigenlijk een beetje de bende tot aan ons 12 jaar.

Kijk, we gaan langs dat ander straatje gaan, want daar zijn nog meer anekdotes te vertellen...Hier, achter in den hof, met D., sliepen we in de tent. We kampeerden altijd he. En jongens, wat dat we hier, in het straatje, uitgestoken hebben...ja, al die hoven zaten daar en dat waren al kriecken, peren en appels en noten... We hadden altijd de gepaste moment waar dat we moesten zijn he. Ja, dat waren kwajongensstreken enzo... en ik had azo een mutse, een learne mutse gelijk dat de vliegeniers hadden. En ik had dat... ja, 'k weet eigenlijk niet meer goed hoe dat ik dat gehad heb... en die mutse, dat was altijd de vergaarbak ome vruchten gingen gaan pakken he... en euh... kriecken en noten enzoverder en... hier vlak voor lag den hof van Avette.

Maar vruchten stelen deed je dan waarschijnlijk vooral als je terugkeerde van school?

Ja, dat was deur den band na de school he, en 's avonds en in de vakantie ook.

Het gaan naar school, is dat anders dan het terugkeren in je beleving?

Het gaan was afzonderlijk. Iedereen ging afzonderlijk, of te gaare da je iemand tegenkwam onder de boane al slenterend. Of de rendez-vous werd gemaakt aan Yserbyts als je daar nog iemand wou zien en zo...

Maar kijk, in dat straatje (wijst op het beruchte 'Stratje'), wat dat er hier... 'k kwam veel langs hier ook naar school he. Als we langs hier kwamen, dat was korter zozeged en da was hier te loope en zo liepen we er naartoe. Maar de school gaf ook uit op den hof, hier, van D. P. Kijk, dat was hier den hof van Avette, en dat hier van madamke Foulon.

Dat was het huisje van dat 'spookvrouwke'?

Dat waren hier twee huisjes, hoe moet ik het zeggen, zo ling in de verhaaltjes... twee lage dakskes en da was hier naar beneden en we konden zo aan het dak. We konden hier zo op het dak kloppen he en we klopten hier 's avonds dan ook op het dag, zo ne keer, als Leni sliep. 's Avonds liepen we hier dan en we toeften ne keer op al de pannen met een reke van een man of vijf. Jah, da wuweke was natuurlijk altijd kwaad he, ge kent dat... 't Waren hier twee huizekes, kijk. Dat straatje was wel iets kleinder, maar dat is hier nu veel veranderd he... Kijk, ik denk dat het huisje tot hier gekomen is (wijst). Leni woonde hier, en dan woonde Jef en zijn vrouwke hier. Kan nu niet op zijn achternaam komen. Maar dat is allemaal van eind de jaren 50, begin de jaren '60. Want die mensen waren maar just getrouwd. An ze getrouwd waren, zijn ze hier gekomen. En Leni, da wuweke was misschien al 80 jaar toen.

Je was als kind waarschijnlijk tegelijk bang van dat vrouwtje en... (F. onderbreekt mij)

ja, 's avonds was dat hier voor de durvers he. Dat was hier het Spookstraatje met Leni enzoverder. Want de lichten, da was alzo nie we. Dat was azo een rond kapke dat daarop was met een lamp in... ja natuurlijk he... (grinnikt) dat was dan ook met de schietlap he... en het doel was natuurlijk die lamp he. Er was hier ene (wijst), daar (wijst) en daar (wijst) was er ook ene en anders was er gene meer. Ja, en natuurlijk, die lampe, dat was azo een schijf... en het doel was natuurlijk de lamp he...ze was meer kapot of da ze... en als ze dan kapot was, dat duurde dan kweet nie hoe lange... Maar hier was de koster dan, een platen garage was da en hij kwam hier met zijnen auto in en dat was goed als dat verlicht was, met die lampe... en Avette stak dan zijn beesten naar de slachter; er stonden daar altijd een koe of twee...voor het een of het ander dat ie ging slachten in de komende dagen. En natuurlijk, we zaten daar ook hele dagen aan he, om te weten wat...

Kijk, hier bij madamke Foulon... er stonden hier kriecken, zo van die vleeskriecken en van die rooie. En we zaten hier; we sliepen twee hovingen verder. Dat was den hof van Jules Foulon en madamke Foulon haar hof was hier. Jules Foulon, da was den baas van het café 'het Gemeentehuis'. En hier was madamke Foulon, waar dat de fotograaf nu es. Zij woonde daar en daar deden we hele dagen belleke trek he.

Op weg naar school deed je dat?

't Was wel meestal achter de school, want als het klaar was, dan was 't gevaarlijk he... Madamke Foulon was ook iemand van 80 jaar en we gingen daar met de Sterre(driekoningen) en met de Biete (Sint-Maarten) voor Sint-Maartensavond en zo en waar da me niets kreegden, wreekten we ons door belleke trek te doen.

(...) en hier woonde er ne 'klakkenmaker', waar nu de kinesist woont...

En dat ander huis...dat es nooit verkocht geweest tot dat mensen van Rollegem da gekocht hebben. Maar 'k zeg, al die eigenaars hier, link D. P. hier, zijnen hof was hier vlak voor en we deden dat hier allemoale... ja, me wisten goed hoe dat 't hier stond met het fruit en zo... want we kampeerden hier altijd in de vakantie enzoverder, in den hof he... ze hadden daar een grote notenboom...

Je hebt een oudere en een jongere broer. Ben je nooit met hen naar school gegaan?

M. was de ouderdom van uw ouders he, ze kennen hem verzekers beter dan da ze mij kennen... maar mijn oudere broer was bijna vier jaar ouder of ik, en mijn jongere broer was bijna 10 jaar jonger of ik. Dus kijk, den hof van P. (hij gaat niet verder in op mijn vraag doordat hij zich alweer iets herinnert) liep van hier tot daar (toont). En daar in de hof slieden we en da gaf uit op den hof van de school. Want die mensen die hier allemaal woonden hadden hunnen hof daarachter. We liepen aldus dikwijls ne keer over de platen naar school, als we weer te late waren omdat we weer aan de notenboom of aan de krieckenboom gezeten hadden. Dus ja, de schooltijd, de krikentijd... azo ging dat. En zo gingen me al over de platen ook ne keer naar school, maar...(ik besluit hem nu toch te onderbreken om antwoord te krijgen op mijn vraag)

Je hebt dus nooit met je broers naar school gewandeld?

D., mijn oudsten broer, was dus 4 jaar ouder of ik, als ik 10 jaar was, was 't ie 'em 14, dus ie ging al werken he. En mijn broer was ook gene leerder azo...Dus, met mijn ouderen broer heb ik niet zoveel contact gehad. Als ie 10 jaar was, was ik 6 jaar, zodus ik zat bij zuster Flavie in de meisesschool... ja, want da es ook nog, ja, tot 6 jaar, tot het eerste studiejaar, zaten we in de meisesschool bij zuster Flavie en jufvrouw Orbia...En aan 6-7 jaar kwamen dan hier, in het eerste klaske, hier van onderen, we gaan 't wel zien, bij meester Ruys. En dus... om naar mijn broer terug te keren, als ik 12 jaar was, werkte hij al twee jaar. Maar ik herinner mij nog heel goed dat ik zo het eerste studiejaar, het tweede, dat ik zo minder bescherminge had he. 'k Was toen 7 en hij 11-12 en we keken wij natuurlijk op naar de ouderen he.

En hij nam je mee naar school?

Nee... ik denk het niet. 'k Peizen da 'k altijd allene gelopen heb.

Herinner je je de eerste keer dat je alleen naar school gegaan bent?

'k denk dat ik... het jaar dat ik 7 jaar was, het jaar 51, was dat verzecker het eerste studiejaar. Nee... '49-'50, zie je. 6-7 jaar was ik; ik verjaarde op 20 maart en dat was verzecker dan... van '49 kwamen we 6 jaar... als ik hier naar het eerste studiejaar gekomen ben.

En je kwam onmiddellijk alleen naar school?

Dat weet ik niet... 'k Weet nog altijd één ding zeer goed, als we in het eerste studiejaar zaten..."Fonske gaat al naar de school", dat hing aan de muren en dat was A, B en... dat was allemaal door meester Ruys verzecker, want meester Ruys kon zeer goed tekenen. En dat was allemaal versierde letters, schone letters... A, B, C... en Fonske gaat al naar de school...Dat is een zinneke dat ik nooit ga vergeten, want dat was het eerste dat we moesten beginnen zeggen. Maar hoe dat ik er (naar school) naartoe kwam, da zou ik niet durven zeggen. 't Zou kunnen dat ik dan wel mee kwam met mijn broer; hij was dan toch 11 jaar... dat ie hem een beetje voor mij moest zorgen verzecker in dienen tijd he...

Jah, 'k weet nog altijd één zake zeer goed en da was van D. P. hier...ge moet het hem zeker ne keer vragen. D., me babbelden, en D. moest... meester Ruyse had zijn methode van straffen... meester Ruyse had het systeem van ge moest uw hand geven als ge babbelde en hij klopte erop met de regel he; 't deed pijn wè da...en D. P... hij zal't nog wel weten... had iets uitgestoken en hij kreeg een klop op zijn hand. En als je nog babbelt, twee keers he...en er werd nog ne keer gebabbeld. En 'klop, klop', jah... 't Was in de namiddag... en ze hadden zo ne 'stokmeter' en (hij fluistert het) meester Ruyse smeed zijnen 'stokmeter' naar D. P.. Dat was toch een barbaars iets want ne stokmeter was iets van 20-25 millimeter 'carré', niet te lang, met een koperen versterking... en hij smeed die stokmeter naar D. P. 'k Vraag mij af of dat ie dat nog zou weten. Dat was meester Ruys. Dat was zijn systeem van straffen. En dat was dan werkelijk fysisch straffen he.

Meester Van Marys deed het tweede... jongens toch. Weet je wat den dienen deed? Hij pakte je azo (toont het voor) bij je kaak en hij deed ne keer azo (schudt eigen hoofd fel heen en weer). En weet je wat uw grootvader deed? Die pakte ons bij ons oor. Van de Walle...Dus uw grootvader deed het derde en het vierde, Van de Walle deed het vijfde en het zesde. Van de Walle zette dus 'pitelair' zoals da 'k al gezegd heb. En Van de Caveye, den dienen, met zijnen kneukel he. Hij motte op uwe kop he. Jongens dat waren 'kloten' he, want Van de Caveye had godverdomme zo'n

handen (toont, met groot gebaar). We zeiden daartegen 'note'. 'k Ga je een 'note' geven, zei hij altijd. "Als ge niet zwijgt, ga je een 'note' krijgen hé" (imiteert leerkracht). Vraagt dat maar aan allemaal, ze gaan dat wel nog weten... Maar ge had er, link D., die had niet bij zijn vader gezeten en D. P. ook niet, en J. R. ook niet... euh, D.L. ook niet. Heb je D. L... heb je ook dat jaar genomen?

Ik heb totnogtoe enkel de meisjes geïnterviewd. En niet iedereen heeft geantwoord.

Wie heb je gehad van de meisjes bijvoorbeeld?

R., A., ...

R. L.?

Ja.

A. D.?

Ja.

En R. v. d. B.?

N....

N. F...

D.

D. L.? (duidelijk erg enthousiast, blijkt nadien waarom...) En kijk, zij woonde aan mijn deur. Ik had altijd een oogske op D. als ze klein was, maar ze wist het niet... ze wist het verzekers niet (glimlacht) en kijk, we hebben er nog van geklapt op het 60-jarenfeest, dat ze daar ook was he... en aan 50 jaar ook. Dat was eigenlijk... ja, in den tyd. Maar ze had nog een zuster hé; dat was D. en D. D. was den ouderdom van mij...

En wachtten jullie elkaar op na het school?

D. en D... dat was in den hof te spelen en niet op straat. Sporadisch was dat zo ne keer, versneld, een blikke, maar 't was nie meer we... Ik had een oogske voor D., maar ze wist het verzekers niet... Ge kent wel he. En ja, da was... die kwajongenstreken he... dat waren natuurlijk de 'knechten' he, die dat hier deden.

En D. P. en J., die zat toen al een jaar of twee hoger of ons... als we in de tente sliepen, dan deden we natuurlijk de nachtwandeling he. Want J. moest glimwormen zien; J. was al van in zijn jonge jaren nen 'naturalist' en als we trokken door Bellegem bos, dan was da van 'die plantjes en die bloemen en die beestjes enzoverder...' Dus ik, D., J... J. R. heeft niet zoveel bij ons geslapen. J. was ook zo iemand die euh... Heb je J. ook gehad?

Die moet ik nog interviewen...

die is overlaats in pensioen gegaan, die was hoofd van het OCMW, bij den dienst van Zwevegem. Maar euh... waar da we het meest mee samen geweest zijn, was D., ikke, J., E. T. - die dus een jaar jonger was of ons - , E. B. van het hof daar, maar dat was maar als we wat verouderden. Maar tussen azo, die 10 en die 12-13 jaar, toen de meest spectaculaire jaren, was dat het meest 'wij' da 'k hier nu zeggen: D., D., ikke, M. V. den B... M. V. den B., ken je hem? Kijk, hier woonde hij, dat was den atelier van zijn vader. En euh... dat was ook één. En D. en E. kweekten altijd konijns he om een beetje drinkgeld te hebben enzo en M., M. van hier, had er een keer op gepist, op de konijnen. En die konijnen lagen dood...goh, en was dat hier een ruzie daarvoren. Kijk, da was M. V. den B. die hier woonde. Maar hij was wel maar van '45 verzekers. Jah, hij werd altijd afgestoten omdat ie, jah euh...te klein was en ge kent wel he en dat het een 'blèter' was zeiden we dan altijd.

Herinner je je ook bepaalde pesterijen, die waarschijnlijk in school begonnen en op weg van en naar school uitgevochten werden?

Ah ja, er werd ne keer uitgevochten op een hoop azo he... 't Was hier (wijst op het straatje) dikwijls oorlog he. We hadden dan allemaal ne sabel, ge kent da wel, dat was azo een 'pannenlatte' ... dat was hier in de straat en we schermden hier en we 'busten' hier achter de schoole want W. zat hier al in 't straatje, hij was al de school uyt en...

En waar stak je die sabels dan?

Kijk, dat was hier allemaal... kijk, dat stond er he (wijst op haag); hier was er een café, kijk. Goh, da was ook nogal een twa hoor...Hier stond er een café, en dat noemde 't Hertje', dus 'het hartje'

(spreekt het nu uit volgens AN-normen); 't Hertje zeiden ze daartegen he...en dat stond hier. En dat cafeetje... er zaten hier alle dagen dronkaards, dronkaards dat het buste. Ge kunt dat niet geloven. En de deure was hier, kijk (toont). En wij stonden altijd op een reke, 's avonds en achter het school, en als we dan wisten dan ze zat waren he... want 't zaten er hier, E. B. zat hier, enen criminel ... zijne zeune zat hier ook, M. V. B., ... da waren allemaal gasten van doar, allee, de echte dronkaards. En hier verkochten ze altijd genever want myn moeder verkochte likeuren en ik moeste dikwijls een flesse genever bringen, en cognac want... Gabriële noemde die vrouw, en die vent noemde 'Torre'. 'Torre van 't Hertje, en Gabriële van 't Hertje...' En ik moeste da bringen en ik zagen da toen dikwijls he, als ze dan druncken waren... en we zetten ons dan in een rij, van hier aan de garage waar dat Antoon Ysebyt nu woont... zijn ouders woonden hier, want dat was hier de chicorei haast he, kijk, hier brandden ze chicorei... en we stonden toen op een rij en dat waren al platen van Bockor. En dat waren ook al smalle vensters... Dus met 6, 5, 4 jonge gasten 's avonds of als we in de tent sliepen... we stonden gereed en allée, 'bong, bong, bong, bong, bong...', dat was 24 keer die plate... en Gabriëla kwam toen naar buiten met een stuk in haar voeten en Torre ook en ze zaten toen achter ons...

Kijk, maar dat is hier ook heel veranderd. Dat was hier een houten weegske en ge had hier nog een paar klein huzekes staan ook...

Je herinnert je veel he?

Bah joat, maar ik heb hier ook mijn kinderjaren gesleten he... 'k Ga u nog ne keer wat toegen he. Hier hebben we uren, uren, uren... met een stok, en met een buze en een 'bidong' (?)...hier in die mure was 't er een splete. Ge kunt da waarschijnlijk nog zien (we gaan kijken)... hier was 't er een splete en hier woonde er een vledermuis in, een vleermuis, en da zat daarin he...

En kijk, hier aan die muur hé... (fluisterend) we hadden dan, in den tyd, ne frank, da was al veel geld hé... en dat was dan hier, bij Marie Preetjes... en hier in die drie huizekes, woonde Albertine. En ze had een snoepwinkelke. Dat was een tafelke van zo groot (toont hoe groot) die er stond en al vol met smoeltrekkers, van die zwarte rekkers... en da was al daar aan die plantageboom, van daar tot daar... maar 'k springe van de hak op de tak (heeft het nu zelf ook door)... 'k Ga eerst het andere vertellen... hier die muur hé. Dus de munten waren vijf cent, tien cent, een kwartje, nen halve frank, ja...dat bestond ook...of was dat later? Maar der was dus vijf cent, tien cent, een kwartje en ne frank, maar ik weet niet of dat er al een halven was... Maar die tien cent, dat was just bijna de grootte van een frank. En die tien cent was in zacht metaal, in euh... wat moet ik gaan zeggen azo... een vree zacht metaal. Als je een schaar had, ge kon 't er een stukske van afsnijden, dat is zo zachte... En wat deden wij als kinders? Aan Ysebyts hadden ze hier toen nen 'otomaat' (automaat), da was den eerste 'automaat' om een chiclette te draaien. En met tien cent liepen wij van hier, tegen de muur, tot ginder, en were, voor die twee kanten van die tien cent af te slijten, en dienen bovenkant, dat we hem er konden insteken, voor te kunnen ronddraaien en een chiclette te hebben. Hier, op dienen muur he, we hebben hier potverdomme toch aan ons vingers zere gedoan, moar vent toch... En da was dus een zachte munt... wa moet ik goan zeggen, het was een legering... da was gegoten denk ik, dat was nie gestampt.

Dat was hier ook, aan die muur, dat was de bakkerie van Deprez hier en da rook hier altyd goed hé en me stonden hier bist te rieken als 't ie brood gebakken had... ken je Antoon Deprez hier? Ewel da was den bakker. Gerard bakte en hij deed ook chicorei...

En op weg van en naar school, kocht je daar dan vaak iets?

Wel ja, op weg naar school, en van school... dat was van hier 11u30... Die bruine poort he... Ja... Wacht he, ik moet zien dat ik niet mis... ja, dat is de slachterij van Veti geweest he...da 'k daar zei dat hij zijn beesten daar altijd dood deed... we stonden toen hier hé, want hij slachtte doar toen de beesten en we moesten hier de hele tijd bij zijn hé, want als het zwijn de klopp moest krijgen van den hamer enzoverder... ewel, me woaren doar toen bij en Veti, da was toen ook azo, ie brandde dat dan ook hé, azo het haar enzoverder... Dat wordt nog gedaan, maar nu veel moderner hé. Vroeger, da was al met de hand... en we stonden hele dagen dan doar en dat was vlak voor de deure van 't Hertje azo ongeveer. En Veti moest hier dan inrijden en goh, mens toch kijk, hij reed hier dan in met zijne moto, met die remorque eraan met die koe daarin enzo... en we woaren hier dikwijls in het straatje en als hij hier kwam... zie dat was hier vree smal hé, en der stond hier nog een hus enzo... en als hij hier kwam, hij kon den auto bijna nie draaien en de remorque sleepte hier... en als hij hier was hé (wijst naar hoek van de straat), we hangden er dan allemoale an, an dien remorque zodat ie nie koste draaien... da waren dingen hé, dat...

En hier was de chicorei en we stonden hier ook hele dagen te kijken en we kauwden dan... en die mens, dat was Gerard die chicorei brandde, en hij zei: "Je moet daar op knabbelen", zei 't ie en dat gaf azo een bepaalde smaak hé en dat was het branden van die chicorei hier, kijk...Dat was ook van de jaren '50, wat dat ik hier allemaal vertel... Ook van de slachten... en de koe hing daar dan altyd uyt en dienen haak voor uit te likken van het bloed...

En verder daar, was het huisje van B.. En daar waren er ook drie zoons. En er was daar één die een jaar ouder was of ik, E. B. En ze hadden zij ne groten hond, nen hazenwind. Maar den dien kende dat hij... hij kwam altijd al hier en als Veti dan aan het slachten was hé... en hij was dan niet te houden hé, en hij pakte dan van zijn slachterij bepaalde dingen, lichaamsdelen... enfin, dierendelen... want dat werd allemaal geslegen en gekuist daar ter plaatse hé.

Was er een invloed van de seizoenen op je beleving van de weg van en naar school?

Ja... de winter, godverdomme, da was hier nog het één en 't ander wè...Dat was hier met 't Yspeerd (slee) hé. Dat was hier een beetje naar beneden hé... We begonnen daar aan de schoolpoort (meer bergopwaarts), want de schoolpoort zat daar en hier kwam het ys, de Nieuwstraat in. Want er stond doar toen niemand en dat was toen, hieruit, tjoefe, naar links en dat was dan voor het eerst aan mijn hus te zijn. Oftewel langs ginter, de eerste boane da 'k zei, langs de meulen, dat namen we ook. Wel, wel, wel...

Remeetje hier, den kolenmarchant, den boer die tussen Bellegem en Rollegem daar... die deed altyd in de kolencommerce en ie had ook een dorsmachine en ie ging dorsen bij de boeren aldoar en euh...ie kwam af, met den tracteure, en euh... heel de wagen kolen want dat was dan binst (tijdens) de winter hé... En als ie te wege aan myn hus kwam daar, met den tracteur en ne hele wagen kolen, dan kwamen we al langs de meulen neregestoken gunter, waar dat het azo naar beneden was hé (hand beschrijft een bocht naar beneden), zo naar beneden de Nieuwstraat in en dan weer naar beneden, de Keizerstraat in ook hé...

En waar de tandarts nu woont hé, daar was een hekken voor, maar 'k zeggen, als we dan dat huis gekocht hebben, dat was ne vleugel dat we gekocht hadden van diene groten eigendom, want kijk, we hebben dat nu were verkocht aan de eigenaars, den tandarts, we hebben ze de eerste keure gegeven, omdat we zeiden "Kijk, heel den bouw is were compleet...zoals het vroeger was...". Want we hadden dat gekocht in het jaar '54 en we zijn er in het jaar '55 gaan inwonen.

En dus, met het yspaard, kwamen we aldaar neer... goh, de zaten er hier bij hé, de gebroeders B. daar hé... de deure van de zolder afgedaan; heel de deure dus hé... en V. H. woonde dan voor ons deure, waar den apotheker nu woont en daar gingen we dus achter de 'tringels'(fietskettingen) van de 'garde-bouche' van de fietsen en we klopten dat eruit en we busten daar een keer op en met het Yspeerd daar deure, met 3-4 erop. 't Was link den bobslee hé, met 3-4 jongens erop azo naar de Keizerstraat neer. Maar 'k vergeet nu nog verder te vertellen... Remeetje Jaegers kwam af met den tracteur en ne volle wagen kolen en als we nere kwamen, we hadden een hoek daar veur ons deure daar toen...en er was een kleinen die achterkwam, djoef, de Nieuwstraat in en Remi was daar just met den tracteur en...

(hele verhaal van hoe de slee tegen de tractor terecht kwam)

... en hier, in 't straatje, dat was de sleerboane hé. We kwamen een uur vroeger naar school om hier te 'sleren' hé, tot doar hé (toont). We slierden hier... ja, dat was één ijsboane, ja, de zon kon er niet aan hé... En Albertine van hier verkocht hier spekken...

En kocht je daar wel eens snoep?

Ja, de zondag hé... kreeg dan ne frank.

Maar niet als je naar school ging?

Als we naar school gingen...de donderdag kwam mijn meter af en dan kreeg ik ne frank en dat was dan hier, op den hoek, bij Antoon Preetjes...

En hier woonde Albertine, dat was de meter en de peter van J. R. Dat zijn J.'s vaders ouders. En ge kwam hier binnen en voilà, hier stond de tafel. Een gewone keukentafel en da lag vol snoep. (imiteert Albertine) "En wat moet gij hebben, manneke..." En ja, drie of vier menten voor ne frank en ge had ook van die harde menten da ge der zes kreeg of en twa en als het caramellen waren, dan waren 't er maar 3. En dan ook chicletten hé, godverdomme ja. 't Was meest chicletten da me kochten want ge kon daar heel de namiddag op knabbelen hé.

En herinner je je dat de jongens elkaar pesten op weg van en naar school?

(het lijkt alsof hij mijn vraag niet gehoord heeft) Ja, me waren hier dan aan de speelkoer hé...(..)

(We zien een bekende en F. geeft hem even uitleg) "A., 'k ben hier aan't vertellen van over 50 jaar...(...)"

En 't was hier zo een straatje langst en dat gaf uit in de hovingen van de mensen die hier allemaal woonden. Maar we konden ook bij D. P., de platen over, en zo naar school.

En hier kwamen we dus aan de school en hier was 't kolenkot. En hier, hier was André Pommelaere en ze waren hier altijd hun vervepotten aan het uitbranden als wij naar school gingen. 's Morgens ten achten half, of ten achten of te zevenen half waren die mensen bezig en dat was hier vuur maken. En ik helpste hier altijd azo, dikwijls azo ne keer aan die potten roeren... en da rookte en dat stonk hier en ze waren hier altijd met twee mensen bezig hé, voor die potten niet altijd te moeten wegsnijten zeker.

En de muur van de school kwam ongeveer hier, maar 't was zeker niet...maar 't was hier een beetje aarde en 't was hier dat we dat (verfspot roeren) deden. En hier in de school stond het kolenkot. En... zwarte piet zat hier hé. En als je in het kolenkot vloog, dat was de zwaarste straf hé, van het eerste leerjaar tot ... Kijk, meester Van de Walle hier, meester Van Marys daar (overloopt de verschillende klassen in het gebouw op de gelijkvloers en de eerste verdieping), uw grootvader daar, Van de Walle daar... de eerste drie ruiten en de tweede drie ruiten, boven (...) Maar dat stuk (wijst op nieuwe aangebouwde muur), dat was er nog niet. 'k Peis dat dat aangebouwd is in de jaren '60, of '70, 'k kan niet meer zeggen waarom ze dat bijgebouwd hebben. Dus de ingang van de school was hier (wijst), 't was een dubbele poort. 't Kolenkot was hier en hier waren de wc'tjes. Dat waren toen ook, jah, ge weet wel, zo van die wc'tjes met een deurke waar dat ge kon overkijken en dat was de pesterij hé. Als er één durfde naar het wc'tje gaan...ja, en 't was eronder of der boven hé... maar 't ging praktisch nooit iemand want dan was ge altijd geambeteerd. En er waren hier misschien 6 of 8 wc'tjes, er waren er niet meer. En dan hier waren de pisbakken. 'k Ga niet zeggen 'bakken', dat es nie woar. 't Was een goot en er stond hier altijd een scheiding in dikke schalieën (leistenen) want me konden erop schrijven. Ge kon er uw naam in schrijven en ge zag toen dikwijls 'Ingrid en Antoon' enzoverder... ge kent dat wel.

En hier was dan de poort en hier was dan de galerie. De school liep tot daar, en dan de poort hier en hier was dat dan overdekt tot aan die wc'tjes. En da stonk ook altijd, er was hier niemand die hier dat kuiste. Misschien ene keer op het jaar dat er dan, jah, met het ontsmettingsmiddel gedaan was, jah...

En daar stond er ne formidabele grote notenboom. En uw grootvader wandelde altijd (doet het voor) van hier naar daar, tot aan den notenboom en ze draaiden toen, en dat was...jah, 'k Zou dat misschien best niet zeggen...

Vertel maar hoor...

allée gauw, maar hou dat maar voor u...(vertelt het volgende stukje samenzweerderig)Dus, er was hier een grote vete in de school. Dus, meester Ruys, meester Marys, meester Baert, meester Van de Walle en meester Van de Caveye. Er waren hier veel leraars, maar Van de Walle... met de oorlogsjaren is dat allemaal gekomen...ge zijt ook wel slim genoeg om dat te weten...de Wit-Zwart-mensen enzoverder... dat was hier altijd een vete. Dus, 's morgens, de bewaking was... geloof ik meester Ruys. En meester Van Marys deed 's middags... of hoe was 't weer? Ik ben nu niet zeker of dat uw grootvader nie was, 's morgens, dus bij het toekomen van de kinderen. Bij het verlaten was er geen bewaking. Maar tijdens de speeltijd waren de leraars hier samen, ze zaten te vertellen... en Van de Walle was altijd apart (fluistert hij). Meester Ruys was ook ne jongeren leraar en heel die kwestie van dat oorlogsverleden enzoverder...kende hij ook niet en dus meester Ruys sprak ook tegen Van de Walle. Ge weet wel, die vete was er niet. Dus uw grootvader, Van de Caveye, Van Marys... 'k denk dat Van Marys ook sprak met Van de Walle wè...maar de meeste vete was tussen Van de Caveye en uw grootvader, mede door het oorlogsverleden. Want Van de Walle was hier een voortrekker van de Witte bende en ... heb je daar nog van horen spreken, van de 'Witte Bende'?

Nee, vertel eens...

dat was de weerstand. Dus die oorlogsjaren... uw grootvader was Vlaams gezind...en ik dregen voor hem de boeken rond van het Davidsfonds, kijk... en ik heb hem nog veel bezocht als hij in de Pottelberg zat...(...)

Dus je voelde die vete tussen de leraars als kind?

Ja, ge voelde dat en iedereen wist dat. 'k Ga nu nog een keer enen vertellen hé; één dat je verzekers nooit gaat horen vertellen.

Daar (wijst), 's middags... 's Morgens had er spel (ruzie) geweest. En als middag was, kwam er ne jongen vanuit de watervallen naar hier... en euh, kijk, nu weet ik het weer... Uw grootvader deed de bewaking verzekers om 13u. En ie zijn moeder was mee. Jah, want uw grootvader, hij had straf gehad van uw grootvader... 'k kan niet meer zeggen wat... maar we kregen dan een plak op ons kaak in den tyde... M., M...godverdomme, ne wilde schuimersmoeder was't... ze komt hier binnengevlogen hé en recht naar uw grootvader en ze schreeuwde: "En gy godverdomme; ge zoet gy godverdomme op myne kleinen slaan..." en uw grootvader smoorde een pupe (pijp) hé... en 'paffe', ze gaf hem een père hé en zyn pupe vloog tot tegen de muur daar...Dat is een echt, echt, echt verhaal dat...

Denk je dat de weg van en naar school anders was voor de jongens dan voor de meisjes, in den tijd?

Spreek je van veiligheid of zoiets?

Dat misschien ook, maar ook in beleving. Misschien deden de meisjes heel andere zaken op weg van en naar school... (ik probeer alles zo open mogelijk te laten)

Kijk, dat was altijd zo hé... als me wij daar kwamen hé (wijst naar uitgang meisjesschool), dan waren de meisjes altijd just weg. Dat was verzekers afgesproken dat zij een minuut of twee, drie voor al verdeeld waren voor dat me wij gelost werden, want ha, ha, ha... (buldert) want als ze da nie gedaan hadden, dan was het leuk geweest wè...Kijk, maar bij het naar huis gaan hé, kon je nooit met een meiske naar huis gaan, dat bestond nooit. Ze waren altijd voor ons weg. Ja, dat was niet op dezelfde moment, dat. Dat was verzekers in afspraak met hier hé, met de leraars... dat ze zeiden: "Kijk, wij twee of drie minuten eerder of gelder" en azo ging 't da.

Ja, en er bleven dus 's middags, aan Ysebyts daar, aan 't hoekske, waar da me gestaan hebben... daar, ja daar zaten me op de 'zulle', bij Ysebyts. We zaten daar op dien trap en als er iemand toekwam... ba ja, 's ochtends was 't er niet zovele... we zaten daar toen en we keurden toen al de meiskes die toekwamen hé. Maar er waren er niet vele die hier deur kwamen hé ('t Straatje) want dat was hier het 'leger des Heils' die hier zat hé. Ze gingen allemaal liever via de processiestraat en aldaar natuurlijk.

Herinner je je bepaalde ruzies die in school begonnen en in het school uitgevochten werden? (stel de vraag nog eens omdat ik er nog steeds geen duidelijk antwoord op gekregen heb...)

Er werden ook altijd 'clans' gemaakt hé, dat was zo hé. "Gij speelt met ons, maar gij niet hé"... En er waren er altijd uitgestoten hé... Maar ik moet wel eerlijk zeggen, als ik dat eerlijk durf zeggen... dat gaat misschien nog gezegd worden... wij waren zo'n beetje de bende van (grinnikt) ge weet wel hé...niet da me baldadigheden deden hé, want we hebben nooit de gendarms of wat... jah, de champètere wel... maar ja, als je zonder licht reed... maar de champètere, ie woonde veur myn deure en we reden altyd op 't voetpad hé... en Leon, jah, dat was de vader van meester Ruys, kijk...en Leon was zyn naam. En ik zag hem dan als ik op het voetpad reed en dan zei ik: "Dag Leon" en dan zei hij: "'t Is niete dag Leon, 't is op de boane da ge moet rijden". Maar hij had ook vreeze van zyn schaduwe wè, Leon. Want als er 'spel' was, ge moeste Leon nie zoeken wè want ge vond hem niet als er een twa was... Maar, dus, gevechten enzo, jah...er werden 'clans' gevormd en dat bendeke da 'k ik zegge... Van de Caveye die hier in 't schoolhuis woonde (huis naast de school of aangrenzend aan de school)... meester Ruys heeft doar toen ook gewoond...(...) En op de speelplaats was dat altyd met dezelfde hé... met D., D., ikke en J. R... J. was ook meer van zyn moeder 'bekept' (verwent)... Wij waren zo'n beetje de harde kern.

Had je het gevoel, als kind, dat je op weg van en naar school, bepaalde zaken kon doen die je thuis en op school niet kon doen omwille van de aanwezigheid van volwassenen? Het gevoel even vrijheid te hebben omdat er geen volwassenen zijn, dus minder controle

Maar 'k zeggen nog ne keer... grote baldadigheden werden er niet gedaan, maar al die... 'k zeg, op die platen bussen en fruit gaan stelen en ne keer naar de meiskes kijken enzo...

En zocht je dieren op weg naar school?

Ik ging paling gaan vissen aan de Steenlander. Weet je de Steenlander zyn? Dat restaurantje ginder in de straat...dat werd ook gedaan. Maar ja, we hadden allemaal nie veel hé. Dat was met een stok en met een lijntje en met een kopselle waarvan da me nen haak moesten maken. Zo'n dingen hé.

Herinner je je bepaalde spelen die je deed op weg van en naar school?

Jah, natuurlijk hé... en godverdomme, hier... we hadden dan touwen en we hingen dat allemaal aan elkaar en dat was euh... hoe noemde ze dat nu weer? 'in de sieze'... vroeger had je een paard en er hing daar een 'sieve' (teugels?) aan hé. En de sterkste van de school ging dan van voor hé en heel die lusse daaraan en al die wilde meelopen in de 'lusse' moest zien dat ie meekon hé want die gasten die trokken... en dat was dan zo tot daar lopen en dan maakte de lusse, met de middelpuntvliëgende kracht een geweldigen bocht... dat was onder andere een spel. Want dat waren hier allemaal (wijst op speelplaats school) fijne baksteentjes (...)

(gaat weer even in op de oorlogsjaren en hoe de school gebruikt werd tijdens de oorlogsjaren...)

En hier stond er ne grote notenboom en er werd hier gevochten voor die noten hé, iedere keer als het speeltijd was... goh, kijk, we gaan ne keer naar boven (schoolgebouw binnen; is nu van de Chiro) als dienen trap daar nog is... Want ge moest hier half acrobaat zijn... 'k Ga eens kijken of dat dienen trap hier nog es. De notenboom stond hier (toont) en we vochten om den eersten te zijn. Er stond hier wel een klein miljoen noten op geloof ik. (We wandelen het gebouw binnen) Kijk, dat is hier nog altijd zo link dat het was. 'k Ga ne keer zeggen hoe dat dat ging (hij gaat helemaal op in het verhaal doordat alles nog is als in de tijd en ik moet achter hem aanhollen om zijn verhaal te kunnen opnemen) Kijk, weet je waarom dat daarin zit (op de trapeuning werd er om de meter een soort 'knop' bevestigd)? Omdat we niet meer zouden kunnen slieren...

(ik hoor een stuk niet omwille van de galm en doordat hij voor mij uitloopt, maar het waren indrukken over het gebouw)

...(toont klas) Hier zat Van de Walle (eerste verdiep)...dat was de klas van Van de Walle...En kijk, hier zat Van de Caveye (F. probeert telkens of de deuren open zijn, maar die blijken op slot)... en als je te vele babbelde, dan moest je hier in den hoek staan (eind van de gang, naast de deur) tot dat ie goeste had... (imiteert Van de Caveye) "Hoe es't, gaat gaan?" En je most toen were binnen. Dat was hier bij Van de Caveye. En dat was allemaal met de kachel hé, da was nogal wat, in die school met de kachel...

En den inktenpot... er zaten toen van die grote vliegen (?) hé, en we staken dat toen... we trokken de vleugels af en we staken ze in de inktepot van den dien voor u of achter u. Dus die vliege verdede (?) en kwam dus weer uit dienen inktepot, ge hebt dat nog wel gezien hé...dat zat in den bank, met een gatje daarin en die mare die kwam daar weer uytgekropen azo en ze kroop toen overal met inkt, azo op de banken en al... da was ook...En als het kon, dan zetten we er ook één op den pupiter. Maar goed, speeltijd... boem, de belle ging... da was die belle doar... en tjoefe, hier neer hé (wijst op trapeuning)... en dat wou ik u nu zeggen, maar 'k kan dat natuurlijk nu niet meer demonstreren hé (toont hoe ze vroeger in volle vaart, via de trapeuning, zijwaarts gezeten, naar beneden slieden om om het eerst bij de notenboom te zijn)

Op dit moment was mijn cassette vol, maar alles wat hierna nog besproken werd ging over het leven binnen de school, klasgenoten van vroeger en den oorlog. Het ging niet specifiek meer over de weg naar school.

3.2.2 **Gesprek met D.P., 18 september 2004**

Het is de bedoeling dat de weg herwandelen van aan jouw ouderlijk huis tot aan school. Alle herinneringen die je hebt aan die weg, mag je spontaan vertellen. Af en toe zal ik wel dieper ingaan op iets of een extra vraag stellen. Maar jij krijgt hoofdzakelijk het woord. Alle gebeurtenissen, hoe de omgeving eruit zag, wie je ontmoette enz... op weg van en naar school, mag je vertellen.

Kijk dat was mijn ouderlijk huis, maar dat was heel anders zenne. Dat was een heel ouderwets huis zo, ja, dat was totaal anders hé...

Herinner je je met welke vrienden je naar school liep?

Ja, meestal was dat met F. E.; die woonde daar (wijst), in dat wit huizeke, in dienen top daar. Hij woonde daar hé. En als we naar school gingen, botsten we altijd op mekaar op hé. Ofwel deden we soms nog nen anderen weg. 't Gebeurde soms dat we langs hier gingen (het Strontstraatje zoals F. het noemde, naast het huisje van Stoelie). 't Is hier een heel klein straatje. Maar we kunnen misschien ne keer langs daar beginnen (via klein straatje en het beruchte Straatje), want hier is de minst interessante weg (via de hoofdstraat, de Nieuwstraat).

En waarom...

(D. praat gewoon verder zonder acht te slaan op mijn beginnende vraag) Hier woonde er een fietsenmaker... Bukie... En dat (wijst op huis van Eufrazie), dat ken je hé...

Dat was het huis van Eufrazie hé...

Als je je bepaalde kwajongensstreken herinnert, of wanneer je iets kocht op weg van en naar school...

(onderbreekt mij alweer) We kochten wij niks want we hadden geen geld hé...

Maar ik bedoel bijvoorbeeld snoep...

dat wel, dat wel...

Hier was dat een 'dingen' die hier woonde... dat was hier een klein huizeke... trouwens, dat hier neffest ook... en dat was ne stoeltjeszetter. Die zette de stoelen... we noemden hem 'Stoelie'. Hij noemde eigenlijk Gilert Van Gersdaele. Dat was zijn echte naam. En die vermiek de stoelen voor de kerk ook. En hij zette dus al de stoelen... en hij was nen enorme zatlap. Ja, dat herinner ik mij vree goed.

En we gingen dikwijls langs hier naar 'dinge' (school veronderstel ik).

Had je bepaalde redenen, momenten waarop je liever langs hier kwam dan langs daar (grote baan)?
Nee, ik zou dat niet kunnen zeggen. Ofwel gingen we nog een beetje verder, maar dat was zelden. Maar dat was meestal 's avonds, dan gingen we spelen hier op den molendam. Aan die boerderij, en we speelden daar 'potje stamp'. Ge weet wat dat dat is?

Ja, ik ken dat.

Ge ziet, ge weet gij al alles hé...

Nee hoor, helemaal niet.

En kijk, dat was hier een aarden wegske, en dat was tussen Stoelie en de koster die hier woonde.

En herinner je je bepaalde zaken die hier gebeurd zijn in dit straatje, of dingen die je gedaan hebt?
'k Ga je zeggen, er stonden hier 2 kleine huizekes. Blijkbaar is dat weg. En er woonde hier één oud vrouwke in, Leni. En iedereen zei dat dat een toverheks was. Dat was zo'n heel oude en ja... ze zag er link een toverheks uit, want ze had nog ne flinken baard als ik mij da goed herinner. Leni. Tiens, die huizekes zijn weg. En 't was hier nog ne waterput, kijk ja... kan daar eigenlijk niets meer over zeggen. Ah ja, en nu herinner ik mij ook iets, hier rechtover...dat kot dat hier staat, dat was van Vetu, den beenhouwer. Dat was eigendom van hem. Dat was nen tuin en een garage en een koeienstal. Kijk dat was hier hé (wijst), nen tuin, een garage en een koeienstal. Recht tegenover de 'dinge' van de koster. En dat was den hof van Ysebyts ernaast. Blijkbaar staan daar nu ook huizen, maar dat waren allemaal tuinen.

En Vetu had hier in den tyde een stal waarin hij één beeste kon inzetten. Want per week of per 14 dagen slachtte hij een stier of een koe. En dat was één van de attracties van dat straatje hier hé, vanachter. Ja, dat was onvoorstelbaar hé. Wij stonden daar te wachten, want die beesten waren nogal wild. En dan werden die beesten meegetrokken, te voet... we gaan dat tegenkomen seffens. Tiens, dat waren hier klein huizekes...ja, dat is weg.

Sprak je af met vrienden op weg van en naar school om samen te komen?

Nee, dat waren toevallige ontmoetingen; dat je toevallig op mekaar liep hé.

En dat was hier ook nen hof... 'k ga je zeggen... kijk, dat maakte ook deel uit van ons huis (wijst), vanachter hier. Nogal dikwijls kwam ik langs hier, langs die achterpoort, te voet naar school. Tiens, dat lijkt me... vroeger leken die afstanden veel groter hé. Dat is curieus hé, die afstanden leken veel groter. En kijk, 'k ging just zeggen: "Die poort is kleiner geworden..." Dat was azo een hele zware deur en dat was hier onzen tuin. Kijk, hier stond er een poort naar onzen tuin en hier stond er een garageke, dat weet ik nog.

En herinner je hier bepaalde zaken die gebeurd zijn, op weg van of naar school?

Ja, we zaten hier veel in den tuin ernaast. En dat was nen tuin, er woonden daar een paar oude mensen... euh, de naam ben ik vergeten. Maar dat waren twee ouwe, ouwe dochters die daar woonden waar dat de drukkerij geweest is vroeger en ernaast hadden ze dienen tuin. En wat ik mij herinner is dat wij hier dikwijls in dienen tuin, in de appelboom of de perenboom of de kersenboom, zaten terwijl dat toch oude mensen waren en zelfs als ze in hun tuin aan het werken

waren, zaten wij nog kersen te eten en heel den boel... En we durfden zelf met een kers smijten naar die vent en die wist niet van waar dat kwam.

Wat dat we ooit ne keer gedaan hebben, we waren er bij...maar dat was een jongen van hiernaast, en die woonde daar bij Manske Dijers, heb je die naam nog gehoord?

Nee...

Recht tegenover 'de tantes' (mijn groot-tantes)... daar woonden ook oude tantes, maar die zaten niet in het onderwijs, die hadden een kruidenierswinkel. En er had ne keer iemand, wacht ne keer... zo'n papierke gesmeten met ne steen, en dat was op ulder bed gearriveerd en er stond daar één of ander 'dingen' op... "Vrees deze nacht voor uw leven" of zoiets. Maar dat es hier een spel geweest wè, dat was erg zenne.

Was het gaan naar het school, in je beleving als kind, anders dan het terugkeren van school?

Wel, van 't school kwamen wij zo rap mogelijk naar huis. Dat weet ik heel zeker. Naar school gingen wij altijd vree goed op tijd, want hier had je dus den beenhouwer die hier woonde... en als hij koeien of varkens slachtte, dan ging dat rolluik omhoog. Dat was een rolluik, dat ging omhoog. En iedereen... wij stonden hier allemaal te kijken hé. Dat beest werd dus hier binnengebracht. Het varken wierd dus geslacht met ne knuppel; ge kunt dat best van al vergelijken met ne baseball knuppel. Zo'n houten knuppel. En er werd 'boef' op zijne kop geslagen, en dan direct gestoken en het bloed wierd opgevangen. En als ze een koe slachten, dat was met een speciaal... dat was met een revolverke. Dat was gewoon een buisje met iets erop en met een hamerke sloeg je die kogel erin. En dat beest, hij 'boenkte' dat direct vast met haken in de muur. En wij stonden hier te kijken tot dat dat beest bijna half uiteen was. We waren daardoor dikwijls te laat op school, omdat, dat was de attractie hé.

En hoe werd daar op school op gereageerd, als je te laat kwam?

Ja, "Waar heb je gezeten?" En ja, "Veti heeft weer een koe geslacht..." En de kinderen geraakten hier niet weg hé, versta je het? Dat was dé attractie natuurlijk hé.

En werd je in der tijd gestraft als je te laat op school kwam?

We werden wij nie vele gestraft...Ja, er was maar één leraar die enorm veel straf gaf. En dat waren lijfstraffen hé. In het eerste leerjaar, meester Ruys, dat was nog ne 'schappelijke' vent. Maar in het tweede studiejaar, meester Marys, hij noemde Van Marys...en dat was één; de lijfstraf was dat als je iets mispekkelt had, om het even wat, dan moest je je hand uitsteken. En met een lat, met reclame op van de Raf Feyse kas, 'k gaat nooit vergeten, moest gij uw hand uitsteken en hij sloeg erop, zo hard of dat ie kon. En als ge uw hand weg trok, dan was het twee keren. Ja maar dat waren lijfstraffen hé. En 'k heb nog kletsen rond mijn oren gekregen van meester Baert ook nog ze. Maar toen was dat de gewoonte hé. Maar we moesten dat niet naar huis gaan vertellen, dat we kletsen gekregen hadden hé. Want als we kletsen gekregen hadden, kregen we er thuis nog wat bij. "'t Is teken da je 't verdient had", zeiden ze. Het onderwijs is nu anders geworden hé.

Maar wat er wel was hier... hier was er een café en dat noemde... noem dat nu "Het Hert" of "Het Hart", maar dat was "'t Hertje". En dat was een zekere Gabriële en ze had een paar zoons. En die Gabriële en die zoons en die vader, die waren dus altijd zat. En dat zat hier altijd vol met de grootste, de dorpdronkaards, die zaten hier. En af en toe lag er zelfs één buiten te slapen en heel den boel. En soms, als er zoiets was, en we zagen dat...want ze hebben hier ook veel gevochten hoor, in dienen café...als er zoiets was, wij durfden niet langs hier komen. Dan gingen we langs voren naar school (via de Nieuwstraat). Want wij durfden hier niet passeren soms. Omdat dat hier nogal luidruchtig... als kind herinner ik mij; we vonden dat wreed hé. Dat was "t Hertje".

En hier had je dus van Ysebyts... dat was ne winkel vroeger en nen bakkerij. 'k Weet niet of dat nog zo is... Maar wat er hier speciaal was: ze hadden hier een chicoreibranderij. Ge weet dat misschien al allemaal.

Herinner je je die geur?

Ja, 'k herinner mij die geur vree goed hé. En dat was hier één die dat kwam doen... een mens die in de Nieuwstraat woonde en de chicorei kwam branden. En op het moment dat ze de de in den oven hielden...dat stond hier vol met rook en dat rook naar chicoreiën en dat was een kot...hoe dat die vent dat uithield... hij had geen masker aan of iets; hij zat compleet in de rook. En hij kwam dan buiten al hoestend azo...

En hier dan, Antoon Deprez. En ja, hier verder, er stond hier ook een klein huizeke, en dat was een snoepwinkel.

Een snoepwinkelke?

Ja, een snoepwinkelke. Hier stond er een huizeke met een snoepwinkelke. Maar dat waren gewone mensen. Dat was het enige dat ze hadden. Dat waren azo een paar tafelkes met snoep op en dat waren al die dozekes met snoep; die lagen daarop. En er lag daar een bruin papier over. En als we binnen gingen, dat was voor ne frank of voor ne halve frank of voor twee frank...goh, verdomme, ik ben haar naam vergeten...euh, Roobrouck noemde die man, maar hoe dat zij noemde... Albertine? Zou het kunnen? 'k Ben het niet zeker...Dan trok zij dat papier weg en dan mochten wij ne snoep kiezen en dan waren er soms al ne keer, terwijl dat ze niet aan het opletten was, één mee pakken. Dat waren dingen die gebeurden, ja.

En hier, bij Antoon Deprez, op den hoek, verkochten ze ook snoep, maar dat was al meer kruidenierswinkel. Het bestaat nog zeker?

Ja.

We gaan ne keer kijken hé. Dat bestaat nog hé...(verwonderd). Vroeger kon die poort open. Verzekers kan die poort nu nie meer open...

En die muren hier (straatje), waren die hier ook?

Ja, die muren waren hier. Weet je wat we hier deden? We voetbalden hier. En hier was een goal en daar was een goal (aan beide kanten van het straatje). Dus dat waren twee ploegen. Er stond hier ne keeper en er stond daar ne keeper op straat. En we voetbalden hier om ter meest goalen. En daar recht tegenover was het klooster en wat we ooit nog gedaan hebben... E. T., dat was één die een beetje jonger was dan ons, dat was... dien durfde alles hé. Ooit ne keer een kat gepakt en haar staart met een koord gebonden en dan aan de bel van het klooster gehangen. En die kat lag daar maar te dampen en te doen. En de nonnen kwamen dan, en wij vonden dat heel plezant want wij zaten dan, van den één of den andere kant te loeren, wat de reactie was van die nonnen.

Hier op het hoekje kom je uit op de meisjesschool. Hadden jullie contact met de meisjes?

Ja, maar het enige contact dat er was, was als we in de kleine 'leeringe' en in de grote 'leeringe' zaten. Dat was de catechismus...eer da we ons eerste communie deden? Nee, dat was toen nog niet. Als we ons eerste communie deden, hadden we nog geen catechismusles. De catechismusles was als we ons plechtige communie deden. Dat was een jaar aan een stuk. Dat was van pastoor V. Dan moesten wij naar de meisjesschool.

Maar dat gebeurde, in het terugkeren van school - niet in het doorgaan - , was dat met ne rang. Wij mochten niet 'vrijelijk' naar huis komen. Dat was ne rang en ik denk dat die rang ging tot ongeveer, waar dat meester Van de Caveye woonde, waar dat F. E. woonde. De rang ging naar daar en dan ging de rang uiteen. Maar de meesters gingen mee tot daar. En er was waarschijnlijk ook ne rang langs daar ergens.

Herinner je je ook bepaalde regels die werden opgelegd, in verband met de weg van en naar school?

Nee, ik herinner mij daar niks van. Maar ik weet, meestal, de rang stak hierover altijd. Dat was nogal dikwijls ne keer dat de meisjesschool ook just gedaan was. Maar gelijk al die meisjes van ons jaar; 'k ken die ook nog allemaal. Want wij hebben ermee tesamen in school gezeten in het eerste, het tweede en het derde kleuter. Toen gingen de jongens ook naar de meisjesschool. Bij een kleuteronderwijzeres. Dat herinner ik mij vree goed.

Maar voor of na het school werd er niet gewacht op de meisjes?

Nee...nee, 'k herinner mij dat niet. Misschien F. E., want da was ne vree 'rappen', 'k weet dat nog. F.E. had nogal vree rap een lief zo. Dat was ne vree rappen... misschien dat hij daar wachtte, 'k weet het niet. 't Zou kunnen wè.

Godverdomme, dat bestaat hier nog, Antoon Deprez! (duidelijk verbaasd) En er staan hier nog bakken ook in (we kijken door het raam naar binnen). Vroeger zat daar suiker in.

Het schijnt nog precies hetzelfde te zijn als toen.

ja, dat is om een museum van te maken! Antoon deed dat met zijn moeder hé, Marietje. Marietje noemde ze. Marietje Deprez.

De weg van en naar school, was die anders in de verschillende seizoenen? Deed je andere zaken als kind op weg van en naar school?

Euh... 'k Denk dat wij... in de winter...normaal droegen wij allemaal een korte broek. En in de winter, het enige dat wij meer hadden, dat was zo... ja, thuis mieken ze rap een broek hé...Ze

mieken overal zelf hun broeks. En dat was gewoon azo een paar pijpen, met een rekker in azo en dat was het dus hé. En in de zomer hadden wij dus...het schoeisel dat de meeste kinderen droegen hé, we noemden dat 'wiemats'. Ken je dat woord? 'Wiemats' noemde dat. En dat waren azo van die beige caoutchouc dingen met veel gaten in. En iedereen had van die stinkvoeten, dat was enorm hé. Ge gleeed daarin weg van... (grinnikt bij de herinnering) Allée, 'k herinner mij dat nu. De spelletjes die we deden in school, dat was seizoenafhankelijk. Want er werden dus veel spelletjes gespeeld in school, nu herinner ik mij dat ook. Bijvoorbeeld, het tussenseizoen, er was niks, dan waren we aan het 'pekkelen'. En het seizoen van de 'kriekenstenen', dat de kersen rijp waren, iedereen verzamelde zoveel mogelijk 'kriekenstenen'. Bij ons zat dat in de wei, dat viel en dat werd dan gedroogd in de zon. En de merendeel had dus ne 'stand' (score) mee naar school. Mijne stand, 'k herinner mij dat nog, dat was zo ne plank met nagels op en bij den ene nagel stonden vijf kriekenstenen, bij de andere tien, vijftien enzovoort tot twintig kriekenstenen. En ik had van die bruine ringen link van de gordijnen en dat was dan zo, van op 2 meter afstand... ze moesten bijvoorbeeld, zeg maar, tien kriekenstenen inleggen, en dan was dat dus smijten met ne ring en ge kon er eventueel, 100 kriekenstenen mee winnen. En ik herinner mij dat, wanneer we ongeveer in het tweede-derde studiejaar zaten...maar mijn broer en ...(onverstaanbaar) zaten in het zesde studiejaar ofzo en die mannen hadden er niet beter op gevonden, dat wanneer de bel ging, dat was discipline, iedereen moest even stil staan en dan moest ge uw rang gaan vormen enzo. En op het moment dat de bel ging hé, waren er van die mannen van het zesde studiejaar, dat waren de groten en die durfden nogal... ze pakten van die kilo's kriekenstenen en ze smeten die uit op de koer overal rond en er was dus geen discipline meer want iedereen wilde zoveel mogelijk kriekenstenen rapen. Die kriekenstenen waren precies geld voor ons hé. Want ge ging gij naar huis met zulke zakken (toont grote zakken) kriekenstenen hé. En iedereen bracht zijn zak kriekenstenen mee hé.

En wat dat er ook was, dat was het uitwisselen van prentjes. Het enige wat ik mij herinner, en dat waren de prentjes... Astoria, dat hield iedereen voor zijn eigen. Maar ge had dus prentjes van de chocolade Jacques. Eén van de eerste dingen die ik mij herinner, waren... er kwamen dus prentjes van alle mensenrassen uit. En in iedere reep zat er een kopke van een mensenras. En er stond daarbij of dat ne neger was of nen Amerikaan of, enfin, ik zeg maar iets...En iedereen verzamelde dat en ge kon dan nen boek kopen en dat daarin plakken. Maar het schoonste was - dat was gedurende twee of drie jaar dat die rassen meegingen - dan kwamen de nieuwe rassen uit. En de nieuwe rassen... dus 'rassen' was voor ons synoniem voor 'prentje'. Want de 'nieuwe rassen' dat waren 'alle nieuwe auto's en vliegtuigen'. En wij noemde dat 'de nieuwe rassen zijn uitgekomen'. Wij hadden zelfs geen bemul, 'de nieuwe rassen', wat dat betekende. De 'nieuwe rassen' kwamen uit en dat waren 'vliegtuigen en auto's'.

En de weg naar school, was die ook niet anders als het gesneeuwd had?

Ja, er waren er toen nog die hun klompen meebrachten naar school... en er wierd dan, ja, langs de weg niet zoveel... er werd al ne keer een sneeuwman gemaakt, azo één gerold en we hadden geen tijd om die af te maken...maar in school zelf werden er dus 'sleerbanen' gemaakt. En dat was één per één aanschuiven om erover te glijden. En diegenen die de klompen hadden, mochten de baan maken. Meer was dat niet zenne.

En herinner je je bepaalde conflicten die in school begonnen, op weg van en naar school uitgevochten werden?

Ja, inderdaad, soms op weg naar school... ik heb nogal veel gevochten. Met R. D. B. Wij waren twee aartsvijanden. En nochtans, 'k heb nochtans nog gevochten tegen F. E. ook zenne, om de één of ander reden. Maar dat werd nogal rap bijgelegd azo. Maar dat was serieus zenne. We lagen op de grond; dat was tot bloedens toe bijna. Maar met B. weet ik dat nog altijd azo. Waarom dat weet ik niet, maar we zaten hele dagen... we lagen hele dagen op elkaar te vechten. Dat was mekaar serieus afmaken zenne, wat dat wij deden. Meestal kreeg ik het meest slagen. Ik deed dat niet zo graag, maar ze pakten mij vast en ik moest mij wel verdedigen.

Was dat op weg naar school of op de terugweg naar huis?

Dat was nogal dikwijls ook bij het binnenkomen van de school ook. Dat de meester er moest tussenkomen.

In 't school stond er ook nen notenboom... en dat eigendom van... meester Van de Caveye claimde die. De noten mochten wij niet oprapen. Als we ze opraapten, dan moesten we ze aan hem gaan geven.

D. V. d. C. zat ook in ons klas hé.

Herinner je je wedstrijdje die je deed op weg naar en van school?

Na school, herinner ik mij, soms. We deden wel loopwedstrijden. 'k Weet niet waar dat dat was; ik denk dat dat meer ginder aan de boerderij was. Als ge hier de straat doorloopt, aan de molen dan. Dat we loopwedstrijden deden... en dan wierd er wel gechronometreerd... alhoewel, 'k weet niet of we toen al een chronometer hadden. Maar er wierd toch geteld. We telden zelf de seconden. En dat was ne redelijken toer. Elk op toer enen toer lopen, om ter rapst. En daarin was 'dinge' den besten loper hé... euh...J. D. K., nee J. R. J. D. K. is ne pastoor en die is een jaar ouder dan ons. Die is pastoor geworden. Hij is zelfs studentenpastoor geweest. J. R... die woont nu ergens aan de zee denk ik.

Herinner je je bepaalde mensen die je op weg naar school tegen kwam? Mensen waar je bang van was of waar je mee bleef praten?

Nee, maar ik herinner mij wel een paar mensen die te voet, 's middags, naar huis gingen. En dat was dus helemaal aan de Kattenberg. Niet de grote baan, maar aan De Katte woonden ze. Op de molenhoek, de molendam heette dat toen... ge had hier een heel klein wegske... en ze hadden een uur 's middags en zij moesten op dat uur al gegeten hebben en weg en weer...Er waren er een aantal die dat deden.

Ben je altijd alleen naar school gekomen of...

maar ja, door 't feit, dat was niet zo ver hé. Meestal ging ik langs van achteren. In terugkeer moest ik mee met de rang langs voren.

En herinner je je de eerste keer dat je alleen ging?

Wel, de eerste twee of drie jaar ging ik altijd met mijn broer naar school. Maar die zat een beetje hoger dan ik.

En zorgde hij dan voor je?

Nee, niet speciaal...ze zorgden zij niet voor mij. We liepen wij los hé.

Ik stel die vraag omdat de meisjes wel vaker voor de jongere broer of zus moesten zorgen.

maar in de kleuterklas was dat wel zo. Een zus van mij zat hier ook in school. N. En dan pakte zij mij mee naar school, dat weet ik. Ja, nu herinner ik mij dat. Als kleuter werd ik meegepakt van mijn zuster.

Had je, in je beleving als kind, het gevoel dat er op weg naar school meer vrijheid was dan thuis op in school?

Vroeger... ge kunt dat niet vergelijken met nu in dienen zin. Vroeger had gij een enorme sociale controle. Ik heb de tijd geweten dat er geen televisie was. Den televisie, voor de eerste keer... ah, ja, dat is nog zoiets. Den eersten televisie hier in Bellegem, dat was bij Raymon Van den Broucke, dat was nen elektriek winkel ervoren. Dat waren zo twee kleine raamkes en er stond daar nen televisie. En 's avonds, wat deden we? Dat was rond zes uur geloof ik... dat was Rijssel die uitzond, Lille, zonden ze gedurende een half uur een paar tekenfilmkes uit. Maar vanaf 16u gingen we rap naar huis, rap eten, stonden we al aan de vensterbank om een goeie plaats te hebben want 't volk stond wel tot aan den andere kant van de straat... 'k Herinner mij dat, maar dat was na school hé.

En herinner je je nog bepaalde gesprekken die je had op weg van en naar school?

Dat zullen wel geen diepgaande gesprekken geweest zijn...

Maar herinner je je nog waarover je praatte met je vrienden?

Daarover moet ik eens serieus nadenken, waarover dat wij praatten...(stilte) Dat is een moeilijke vraag...

Misschien had je het over school, over het huiswerk dat je moest maken...

Ik denk... wij hadden maar ene keer huiswerk (hij lijkt wel opgelucht dat hij iets kan zeggen, alhoewel hij mijn vraag niet beantwoordt). Dat was de zaterdag, want toen hadden we de donderdagnamiddag nog geen school. En we hadden maar ene keer huiswerk en dat was van meester Van de Caveye, die het zesde, het zevende en het achtste studiejaar gaf en dan kregen wij de zaterdag ne puzzel. Dat was iets van wiskunde. Ge moest zorgen dat ge alle meetkundige figuurtjes kon thuisbrengen. Dat was het enige huiswerk dat ik mij herinner.

Maar gesprekken...nee, ik herinner mij geen gesprekken. Ze zullen wel niet interessant geweest zijn als ik het vergeten ben.

Klopt het beeld volgens jou dat meisjes braver waren op weg van en naar school; dat ze recht naar huis gingen en eventueel voor jonger broer/zusje moesten zorgen en dat jongens veel meer kwajongensstreken uitstaken op weg van en naar school?

Ik denk dat dat beeld klopt. De meisjes hadden meer discipline. Die werden dus wel meer in de gaten gehouden ook hé. 'k Zou het zelfs een beetje vergelijken met de moslims van nu. Ge moet dat niet eens zo ver gaan drijven hé. Dus ge moet niet zeggen: "De moslims met hun hoofddoek..." Er is niet veel veranderd hé. Als ik klein was hé, in de kerk de zondag, dat zat toen nog boemvol hé... de vrouwen zaten links, de mannen rechts en de vrouwen moesten een hoofddoek aan doen, moesten. O wee, 't had eens een vrouw moeten komen zonder hoofddoek of zonder hoed, ze gingen er schande van gesproken hebben hé. Ja, dat is echt waar hé. Dat is niet zoveel veranderd in feite hé.

Herinner je je dat je zussen bepaalde regels opgelegd kregen die jullie, jongens, niet opgelegd kregen, op weg van en naar school?

Wel, ik herinner mij dat niet omdat ik de jongste was hé. Ze waren allemaal ouder.

En je ouders gingen in die tijd nooit mee naar school?

Nee, de ouders zijn nooit mee geweest naar school, nee.

En herinner je je dat je soms te laat kwam op school?

Wel, ik ben niet veel te laat geweest, tenzij ne keer bij een speciale slachting hier, van den beenhouwer. Maar anders was ik zeker...wij waren niet te laat. Ik denk dat er in den tijd... de kinderen kwamen echt zelden te laat. We waren zelden te laat. Die discipline hadden we toch.

Herinner je bepaalde dingen die hier gebeurd zijn, in deze straat (Nieuwstraat, hoofdweg) op weg van of naar school?

Nee, niet echt.

Kan je de omgeving van toen nog oproepen?

(op dat moment komt er een bekende aan die D. groet...)

Kijk, dat was hier de pastorie... bestaat dat nog? Dat was toen een grote 'grille' die hier voor was hé. En toen...F. D., ge kent hem wel hé, F. D...als ik klein was, kwamen we hier altijd spelen. Maar dat waren de kinderen van de notaris. En die wierden nogal afgeschermd. Die wierden serieus afgeschermd. En er was hier ook een grote poort...en hier was er een gat in de haag en ... over straat zo...ik kende F. van als ik klein was, van als die kinderen hier ne keer toevallig naar Bellegem kwamen. Dan ging ik al ne keer, zelfs als klein kind, 'k herinner mij dat, zo door die 'grille' kruipen en gaan spelen met F. Dat herinner ik mij. Hoe dat het nu is met F., dat weet ik niet...

En kijk, dat was hier de kruidenierswinkel, Manske Dijers.

En stak je hier, in deze straat (Nieuwstraat) wel eens kattenkwaad uit of stopte je hier wel eens ergens op weg naar school?

Ik denk het niet.

Waarom verkoos je dan soms het kleine straatje?

Ik denk dat dat was als dat rap moest gaan of als er een beest geslacht werd. 'k Herinner mij niet meer welke dag, maar de ene week was het een varken, de andere week een koe. Als er slachting was, we wisten dat, en dan gingen we langs daar naar school.

Heb ik het goed dat er hier (Nieuwstraat) niet zoveel te beleven was?

Hier was er niet te veel te beleven.

Kan je nog beelden oproepen van hoe het er hier uitzag?

Ik herinner mij, als ik heel klein was, dat was kasei. De stoepen waren even breed of nu. Ze zijn niet versmald of verbreed. Maar 'k herinner mij nog heel goed dat het kasei was en er was toen nog enorm veel trafiek met de paarden. Er waren veel minder auto's. Want bijvoorbeeld hé, dat was typisch...ge zag twee rijen paardenstront liggen, waar de paarden passeerden. Of dat dat opgekuist werd...ik denk zelden. Maar er zaten enorm veel mussen op straat ook, want er waren geen auto's. Eén van ons hobby's als we klein waren, als de auto's opkwamen...wij verzamelden

platen van auto's. Iedere keer dat er een auto voorbij kwam, daarvan schreven we de plaat op. Bijvoorbeeld had je er al twintig en den anderen zei dat ie er al dertig had. "Mag ik uw platen ook opschrijven?" (imiteert) Zo van die stomme spelleges. Er was dan ne keer enen die naar Kortrijk geweest was en hij had er in Kortrijk veel kunnen opschrijven hé. En dan kregen we die platen allemaal doorgespeeld...en dat deed nu toch niks hé (lacht met eigen spelletje)

En ik had ne keer een tamme mus. Maar echt, die was zo tam hé. Ik liet die dus gewoon vliegen en ze vloog weg met de andere mussen. En als ik met de rang afkwam van school, dan riep ik achter dat vogelke en dat kwam bij mij zitten (wijst op schouders). Dat was fenomonaal. En hiernaast woonde de schoenmaker en ik heb ze (mus) één seizoen kunnen houden, want die was zodanig tam, die kwam overal mee met mij. 'k Ging daar mee binnen, de mus vloog op de grond en ze werd doodgebeten door die kat hiernaast. Ik vond dat zo zielig.

Herinner je je bijvoorbeeld ook dat je dieren of insecten zocht op weg naar school?

Nee, wel nee. Wij interesseerden ons daar niet aan. Integendeel, we waren echte dierenbeulen.

(D. ziet weer een bekende...)We gingen wij, meestal de donderdagnamiddag, als het dus vrije dag was, gingen wij gaan vissen. En we gingen 'stekelingskes' (stekelbaarsjes) gaan vangen. Dat was dus de Keizerstraat naar beneden en dat noemde...godver, hoe noemde die côté...'k ben de naam vergeten...maar er was daar ne put van bij nen boer en we vingden daar veel stekelbaarsjes. 't Zaten daar enorm veel kikkers ook. En wij vingden dan kikkers hé, azo met een haak...en er waren er die een strookske in hun gat staken en ze bliezen die kikker op tot dat die ontplofte. Echte dierenbeulen. Zou ik da nu moeten zien, ik zou ze een rammeling geven.

We brachten van die dikkopkes mee naar huis en ze gingen dan dood en we vonden dat heel normaal. Dat had maar zolang te leven in die konfiturenbokaal.

Om je een idee te geven hoe weinig verkeer er was...'s Avonds, de mensen zaten op straat en de ouders pakten ne stoel en gingen met hun stoel bij de burenen gaan zitten. Ze babbelden nog. En wij speelden 'katje duk' (hij zegt 'katje duk', maar de uitleg is van 'potteke stamp')hé. Er stond een conservendoos op straat en iemand moest ze gaan zoeken. En iedereen die gepakt wierd moest daar blijven staan. En, bijvoorbeeld, als er iemand was dat ie nog niet gevonden had, en die kon op tijd aan die doos zijn, dan mocht hij die doos wegstampen. En zolang dat die de doos niet terug had, mocht je je weer gaan verstoppen. En ik weet niet meer wie, maar het was natuurlijk altijd hetzelfde slachtoffer die moest gaan zoeken hé. Ge koos zo enen uit hé (grinnikt).

Maar 'k peis ik, al hetgeen da 'k nu verteld heb, dat is déjà-vu verzekers?

Nee, nee, nee... je bent nog maar de tweede persoon van de jongensklas van toen. En ik hoor soms helemaal andere verhalen van andere klasgenoten.

3.2.3 **Gesprek met J. R., 22 september 2004**

Kijk, hier was ons ouderlijk huis. Dat was hier Bockor (brouwerij). Mijn vader werkte in den Bockor.

Als brouwer?

Als bediende. Boekhouder. En dan zijn we verhuisd.

Hier, dat was hier een klein straatje en waar nu die nieuwe burenen staan, stonden er toen oude huizen, onder andere de onderpastorij. En daar zijn we dan in gaan wonen, in de onderpastorij. En dan weer wat later zijn we van de onderpastorij verhuist naar de woning hier recht voor. En tot 2 jaar geleden woonden mijn ouders hier.

En dat hier, dat was een café. Café Damhert. En daarachter lag er een boerderij, van euh... A. D. J.

En herinner je nog hoe de straat eruit zag?

Ah, dat was kassei hé. En hier had ge de stallingen van de brouwerij, waar dat de paarden stonden. En daar had ge de stookplaats. En dus in de winter moesten we dat hier bestrooien met asse omdat ze boven zouden geraken met paard en kar hé. Want het bier werd uitgevoerd met paard en kar hé. Ze deden zij ne hele toer hé, iedere dag. En 6 of 7 wagens die uitvoerden stonden er hier en goh...16 paarden. Grote boerenpaarden.

Er was hier blijkbaar veel te doen in die tijd. Bleef je op weg van en naar school hier niet vaak eens 'plakken'?

Goh, jah, 'k zat ik hier dagelijks in hé. 'k Zat hier dagelijks hé, dat was geen probleem hé. En dan ging ik zo omhoog hé.

Sprak je af met vrienden op weg naar school?

Goh, we kwamen wij azo automatisch mekaar tegen hé. 't Was maar ne stap hé, naar school.

En dan had ge daar, waar dat de Fortisbank nu is, een 'bedoeninge' en dat was ne groentenwinkel, ne coiffeur en een café.

En daar (wijst) was er ook ne café. Goh, dat was de Concordia geloof ik en ik weet niet meer hoe dat de andere noemde...Dat was ook ne café (wijst weer ergens anders) en daar was er ook nog een café. Dienen is er nog hé. Dus dat was één, twee, drie... en hier had ge het café 'De Witte Pere'...en dan had ge daar de 'Chevalier', die der nu nog is. En dat was hier ne slagerij, een beenhouwer. Alfons. Fonsen de beenhouwer.

En moest je hier op weg van en naar school soms boodschappen doen?

Ah ja, voor mijn grootouders hé, voor mijn grootouders moest ik hier regelmatig hun vlees komen halen hé.

En dan naast de Chevalier had ge daar...wel ja, hier stond er een grote linde...nen enorme grote, ne zwaren, ne groten, ne schonen...En dan had ge daar weer ne café: café 'De Maandag'. Dat was ook een 'café-coiffeur'.

En bleven jullie hier dan soms treuzelen of 'plakken'?

Ah ja hé, als we naar de coiffeur gingen, dan zaten we meestal te kaarten hé. Want ja, in afwachting van het knippen van het haar...dat gebeurde wel dat we met vier waren en dan gingen we aan 't manillen.

Herinner je je bepaalde regels die opgelegd werden op weg van en naar school?

Nee, nee, nee...En dan had ge daar, ernaast, ook ne café en dat was café den 'Dinsdag'. Ge had dus 'de Maandag', 'de Dinsdag'...en dan had ge 'het Gemeentehuis' ginder (ook café), maar dat was volledig. Maar dat was volledig vroeger...euh...geen Gemeentehuis...dat was in een doorgang, en dat was ook een oude brouwerij.

Ben je altijd alleen naar school gegaan of ook soms met vrienden?

Ja, wel ja... 'k Woonde 'k ik, 'k moet zeggen, op de Platse.

Maar je broers bijvoorbeeld...

ah neen...er zat een verschil, iedere keer tussen, van 7 jaar met mijn broers. Dus...euh... en ik ben hier vertrokken na het vierde studiejaar. Maar mijn 2 andere broers zijn hier tot het 6de geweest en zijn dan naar Kortrijk, naar het College geweest.

Nam je altijd deze route of had je ook nog andere routes?

Praktisch altijd.

Je ging nooit langs de andere kant?

Nee, nee...

Hier op den hoek was er ook ne café, café en beenhouwerij en een danszaal... Millie Boulie. Zijn naam heb ik nooit just geweten. En dat was ne schoenwinkel.

En herinner je je bepaalde dingen die gebeurden op weg naar school of kwajongenstreken die je uitstak?

Goh ja... euh...dat was ook ne café, bij Belle, café 't Zwijn' geloof ik...en...euh...daar had ge dan Yserbyts, dat was den bakker. En hier, dat is min of meer in den oorspronkelijken staat, dat was het winkelke van Marie en haren zoon Antoon Deprez, en dat was hier de gevel van het klooster hé (J. antwoordt duidelijk niet op mijn vraag. Wilt hij niet of is hij afgeleid door de omgeving die hij probeert te reconstrueren?)

Dat was de gevel van het klooster... en daar ging ik langs hier hé, het Straatje in...

En stopte je hier (Antoon Deprez) soms om snoep te kopen?

Ah ja, hé...da gebeurde wel hé. Maar ik moest hier niet teveel snoep kopen, want mijn grootouders die woonden hier een beetje verder, maar die hadden ook een snoepwinkelke.

En hier (het Straatje) zijn er honderden historische voetbalmatches gespeeld...in dat straatje. We hebben hier uren gevoetbald. Hier stond er een rij oude huizekes, één (telt terwijl hij ze denkbeeldig in gedachten houdt), twee, drie...In 't middenste woonde mijn grootouders.

En dan hier...had ge dus de straat naar de Molendam en dan stond er hier nog ook ne café, café 't Hertje'. En dat was hier ook nen attractiepool ze...één van die poorten, dat was den achterkant van de beenhouwerij van Avette en den dien slachttē dan nog zelf zijn dieren en dat was één van de attracties hé, als we naar school gingen...Als er varkens werden geslacht of 't één of 't ander...dan stond heel den troep hier hé. Kijk, dat is nu allemaal verdwenen...

En herinner je je nog andere zaken; dingen die je deed; kwajongenstreken of andere zaken?

Goh ja...kwajongenstreken... aan de bel van het klooster...een kat gehangen...en dan met 3 of met 4, met één frank bij Deprez binnen om snoep te kopen om te kunnen zien hoe dat de zusterkes reageerden.

En hier had ge dan het straatje naar de Molendam en over de Molendam had ge daar... waar nu de Sint-Pietersweg is, dat was ja, volledig blank hé...dat was veld. En daar werden de plakwaaiers opgestoken. Maar hier (wijst op straatje) werd er enorm veel gevoetbald.

Herinner je je dat bepaalde ruzies die in school begonnen, onder elkaar, op weg van en naar school uitgevochten werden?

Goh ja...maar dat gebeurde niet zoveel.

Ja wadde, dat is hier ne schone woning zeg... (nieuwbouw woning) Mijn peter en mijn meter woonden hier ze en die hadden een snoepwinkelke. En ik passeerde hier iedere dag vier keren hé. Minstens...

En herinner je je nog je kameraden met wie je, hier in dit straatje, vooral optrok?

Ah hier... dat waren de mannen van de Platse hé.

Kijk, we zijn hier al aan de school hé. Dat was hier nog een klein wegske en achter de school waren daar een hele hoop, wat we toen noemden 'lochtingen'. Tuintjes.

En hier stond er ne muur hé, ne grote muur, met daar halverwege de ingangspoort.

En links van het schoolgebouw had ge dan de woning waar dat de Van de Caveyes woonden hé.

De woning van het schoolhoofd in feit hé.

Je hebt hier dus gezeten tot en met het vierde leerjaar?

tot aan het vierde en dan ben ik naar Sint-Jozef geweest.

En dat was omwille van meester Van de Walle?

Jah... de oorlogsomstandigheden hé. Dat was een eigenaardig figuur.

Herinner je je bepaalde spelen die je deed op weg van en naar school?

Voetballen hé... en dan bij de Eggermonts en hier bij Avette... lopen hé, lopen en fietsen. Dat was dan tegen 't uurwerk en dat was vertrekken bij den Eggermont, ginder hé, bij F.. Dan naar hier, hierin. Dan rechtdoor en dan de Molendam naar beneden hé. Dat was tegen 't uurwerk hé. En dan bij Avette... dan liepen we daar voor een stukske 'saucisson' of een stukske worst of 't één of 't ander...euh... ja dat waren zo... want tenslotte...euh... ja, spelen, in dienen tijd...Maar 'k zeggen, hier zijn er uren gevoetbald geweest. Maar jongens toch...

Ge had hier Yserbyt en dan had ge... dat blauw... dat was de beenhouwerij geloof ik hé...en dan had ge daar, wat we noemden, Pannedekkers, Van den Broucke. Dat was een elektriciteitswinkel en ja, in de jaren '50 stond er daar dan in het begin, in de etalage, een TV. En dan stonden wij daar 's avonds, met hele groepen, naar den TV te kijken hé. En hét programma - 'k geloof dat dat de woensdagavond was - "La piste aux étoiles" (lacht volmondig)...

En hier was de meisjesschool in der tijd. Hadden jullie wel eens contact met hen op weg van of naar school?

Niet veel. Nee, nee.

Het was niet zo dat je elkaar tegenkwam op weg van en naar school?

Nee, nee, nee...

En de seizoenen, hadden die een invloed op je beleving als kind van de weg van en naar school?

Euh... wel voor mij niet, dat was altijd hetzelfde. Wat er wel veel gedaan werd - dat was ook aan de Eggermonts, de Keizerstraat naar beneden - als er sneeuw lag... met onze ijspaarden hé, daar naar beneden hé. En dan euh... ook in de waterval... als de meersen onder water kwamen en 't

was goe gevoren, dan konden we daar ook gaan ijsschaatsen hé. En voor de rest, hier of daar in de weide ne keer gaan voetballen. Maar 'k zeg, veel in dees periode (herfst), de plakwaaiers opsteken hé. We maakten dat allemaal zelf. Den enen had een ronden, den anderen een vierkanten. Dat was wel plezierig.

En herinner je je nog bepaalde gesprekken dat je had onder jongens, op weg van en naar school?
Bah nee, 'k was praktisch altijd alleen. 'k Zeg, dat was niet ver en in mijn omtrek daar woonde er praktisch niemand, op dat ogenblik, die naar school ging hier hé. 'k Was ik ongeveer den enigste hé. Ja, want de Pollets woonden hier, de Eggermonts ginder, de Van de Caveyes daar...En anders op de Plaats waren er op dat ogenblik geen jonge gasten.

En het gaan naar school, was dat anders voor u dan het terugkeren?
Bah nee...Wat ge dan wel hebt, na het vierde studiejaar (als hij naar Kortrijk ging), dat was dan de Plaats omhoog en dan naar beneden tot bij uw grootvader hé...de statie hé, voor den tram hé. Want dat was met den tram dat ik in het begin naar school ging. En na het zesde studiejaar was dat dan met de fiets.

En hier gebeurde dat wel dat we mekaar... want euh... één van de Avets, die ging ook naar het Sint-Jozef... en dan G. B., maar die kwam van ver, uit de Nieuwstraat, en dat gebeurde dat we hier afspraken op het hoekske om samen met de tram te gaan hé.

Denk je dat er, in jouw schooltijd, een verschil was tussen jongens en meisjes wat betreft de beleving van de weg van en naar school?

Waarschijnlijk wel. Maar 'k zeggen, met de meisjes hadden wij niet zoveel contact.

Nochtans wordt er vaak gezegd dat meisjes veel meer moesten zorgen voor kleinere broer of zus; dat ze veel minder streken uithaalden op weg van en naar school. En de jongens kregen veel meer vrijheid op weg van en naar school. Is dat beeld juist volgens jou?

Ja, dat is wel mogelijk. Maar jah... 'k zeggen, voor mij was dat gemakkelijk hé. 'k Kwam ik van school, 'k ging ne keer binnen bij mijn meter en peter, 'k ging dan naar huis...En 'k zat hier veel bij meter en peter.

En werden er in die tijd, op weg van en naar school, dingen geruild?

Ah ja, dat hadden we wel hé...Maar we zouden beter ergens binnegaan hé, want het is koud (we gaan richting café 't Gemeentehuis)...Dat had ge wel hé. Ruilen van prentjes. En dan de spelen... Jah, wij hebben nog rondgelopen met ne hoepel hé... en een stokske. En dan had ge het spelleke met de kriekenstenen daar...En euh...ja, hoe noemden we dat... korrels smijten...dat was met een kurkske met geldstukkes op en een stuk lood...dat waren zo de...ja, want veel hadden wij niet.

De weg van en naar school, was dat ook een manier om vrienden te maken?

Goh, ja en nee. Dat hangt ervan af hoe dat ge dat beschouwt hé. Dus als ik hier dat traject neem, was ik praktisch alleen. Terwijl in den tijd, als we dan naar Sint-Jozef gingen, dat was wat anders hé. We deden tesamen, hoe moe je zeggen, het parcourke tot aan de tramstatie en dan in Kortrijk, vanaf café Foubourt, gingen we dan langs de Lange Steenstraat naar Sint-Jozef. En dan waren wij altijd met 3 of met 4 hé. Maar er is later...er is daar al niet veel van gebleven ze. Den enen ging naar hier; de anderen ging naar daar. En ik ging naar 't Sint-Jozef en het merendeel ging naar het College ofwel naar de technische school hé.

Zou dat hier al open zijn... (het is nog maar 's ochtends en niet alle cafés in Bellegem zijn open, dus proberen we het ene na het andere)

Pesten op weg naar school; werd dat gedaan?

Goh nee, allée, ik heb dat toch niet ervaren hoor.

En dieren zoeken op weg van en naar school, deed je dat?

Ja, nee, we konden hier niet hé... 't was...al allemaal bebouwd.

Wat we ook wel eens regelmatig deden, maar dat was dan de Dottenijsstraat rechtdoor, naar de 'Paling'...dat was ne soort vijver...en dan zozeged gaan vissen hé. Gaan vissen, wel... op stekelbaarskes enzo hé...ge kunt dat moeilijk vissen noemen hé.

(we komen bij het volgende café en blijkt ook gesloten) Gesloten! Zeg wat is dat hier in Bellegem...

Ofwel moeten we naar 't Gemeentehuis gaan, daar was het wel open.

Ah ja...

Wat dat ge daar ook had, in café 'de Maandag', oorspronkelijk dus... woonde...goh, hoe noemde den dien? Rietje Ronse... en den dien ging rond...dat was een heel klein ventje... en die ging rond en kocht oud ijzer op en vodden. En hij was ook tevens coiffeur. Of zijn dochter was coiffeuse of iets in dienen aard. En wat we wel deden...dus wanneer de vuilniskar moest rondgaan... en dat was dan gewoon een kar met paard hier, die dat ophaalde...euh... dat gebeurde dan wel dat wij hier, op Plaats, probeerden ervoor te zijn en dan verzamelden wij de oude roosters van de Leuvense kachels en de potten die gebarsten waren, en we kwamen dat dan verkopen hier bij Rietje hé. En het is nog gebeurd dat we ze verkochten en we wachtten een uur of twee en dan gingen we langs hier (toont), en we gingen ze al achter weer gaan halen en we gingen ze nog ne keer verkopen.

En herinner je je bepaalde personen die je op weg van en naar school tegenkwam?

Er was daar een figuur, uit de Nieuwstraat, die daar in een klein huizeke woonde, niet ver van Eggermonts: Stoelie. En dat was de man die rond ging in de kerk achter stoelgeld. En we gingen daar altijd in dat klein straatje daarlangs en we lieten daar nu en dan ne keer een bommeke ontploffen. Dan kwam 't ie buiten en was 't ie furieus natuurlijk.

(we gaan het café binnen en ik besluit de cassetterecorder af te zetten omdat ik toch de belangrijkste zaken gevraagd had. Hieronder wel een aantal thema's die terugkeerden in het gesprek en die ik bij F. en/of D. ook gehoord had...)

3.2.4 Gesprek met D. V. de C., 29 september 2004

Ik leg hem kort uit wat ik met de andere correspondenten gedaan heb en zeg erbij dat dat een beetje raar is voor hem omdat hij niet echt een 'weg' had. Toch vind ik, zo zeg ik hem, interessant om te horen hoe hij die overgang van thuis naar school beleefde.

Terwijl we naar het vroegere schooltje wandelen begint D. al te vertellen...

...dat was nog in de tijd dat we 's ochtends en 's avonds naar school gingen met kloefen hé, in de sneeuw... Ah ja, mensen van het lager onderwijs hé. Nu zou je zeggen: "Allée, dat kan niet", maar alles kon toen eigenlijk...

Kijk, dat is hier 'het Straatje'. We kunnen langs de andere kant dan weer keren. Kijk, hier heeft er...dus na het pensioen van mijn vader... Albert (mijn grootvader) heeft nog een jaar doorgedaan...zijn wij hier komen wonen.

Dat was uw ouderlijk huis?

Dat was ons 'eigendomshuis'. En het 'schoolhuis'(aanleunend aan het school) was wat je kreeg van de gemeente omdat mijn vader hoofdonderwijzer was. Dus kreeg je gratis woonst en verwarming. We moesten iedere dag de school sluiten en opendoen en zorgen dat er kolen waren en houtblokskes. In de vakantie moesten we 'kappen' (houthakken) om te stoven want er was geen centrale verwarming hé.

Dus als je naar school ging kwam je nooit van hier (eigendomshuis in de Nieuwstraat)?

Nee, dat was altijd daar (schoolhuis).

Jij moest de weg naar school niet doen, maar wat deed je dan in tussentijd, terwijl de andere kinderen naar school kwamen?

Ja...we hadden meer tijd om te slapen... 'k spreek wel over het lager onderwijs hé...tot aan het vijfde leerjaar. Het vijfde leerjaar heb ik niet gedaan, ik heb een jaar overgeslaan...in het vijfde leerjaar. Omdat het geen goeien onderwijzer was. Meester Van de Walle. Die was altijd dreunen en hij dronk veel (...iets wat ik niet versta). Het zesde gedaan en het zevende. Dat was voorbereidend, dat was eigenlijk obligaat want voor Latijn, ge moest goe uw ontleding kennen. Onderwerp, gezegde... En ge moest dat leren in het zevende, voorbereidend aan het college. Dat heb ik gedaan. Dus een jaar hier gewoond, dan het zevende en dan het zesde Latijn-wiskunde op mijn gemak.

En wat deed je dan precies tussen, neem nu 7u30 en 8u00? Wat moest jij dan doen, terwijl de rest naar school liep?

Ja...da 'k da niet goe meer weet...bah ja, uw schoenen aandoen en ne keer in de gang lopen om te zien of dat de deuren (van de school) wel allemaal open waren. En dan om 8u ging ik naar de speelkoer en we speelden een beetje vooraf. Dan, om 10u ging ik naar huis - het was maar een minuut - om een 'sjatte' (kop) soep te drinken, wat de andere jongens nie konden. Of het Dagblad

lag daar dan nog op. 'k Wisten niet wat dat een Dagblad was, maar enfin gauw... En we hadden een kart (kwartier) rust en de leraars zaten azo in een reke van zessen. Ze wandelden dan weg en weer en wij voetbalden daar rond. Maar ik ging achter een taske soep of iets anders. Of niets. En dan, 10 en een kwart, was 't weer les. En dan... dat was een hele grote deure, van die ouderwetse grote deuren. 'k Kreeg ze niet altijd open. 'k Was eigenlijk een beetje bevoorrecht hé.

En herinner je je nog die gang waar je doormoest om naar school te gaan? En de deur waar je doormoest om naar school te gaan?

Ja, 'k ga je dat trachten te toegen (tonen).

En herinner je je bepaalde verhalen van medeleerlingen over de weg van en naar school? Wat er daar zoal gebeurde?

Jah... ten tyde van Sint-Niklaai en de Rapentijd... die gasten trokken de bieten uit om Sinte-Maarten te doen en een raap voor Zwarte Piet of we aten dat op. Dat gebeurde hier hé... al die boeren... 'k Kende 'k ik hier al die mensen... ja, er was schoolplicht, 't was tot 14 jaar hé... dat was hier de vierde graad... (we zijn aan het schoolgebouw gearriveerd en hij wijst waar iedereen zat). Dus mijn vader zat daarboven... Daar was het eerste en het tweede... meester Baert zat daar, het derde, heb ik bij hem gedaan... En 'k peis dat mijn vader daar zat (wijst). Hij deed het zesde, zevende en voor iemand die niet wilde verder doen, moest tot zijn 14 jaar blijven... en er bestond daarvoor een soort vierde graad. Dat bestaat nu niet meer. Dat was nog een bijkomend jaartje. Kijk, dat was hier die fameuze deure, da je hier ziet... en dat was hier de speelplaats. En ik kwam altijd hieruit (toont). En hier was 't er nen trap.

En waar stond uw huis? (ik probeer alles bewust visueel op te wekken zodat de herinneringen terug komen)

dat was een immens groot huis met twee complete verdiepen van drie meters hoog. Dus we zaten daarop... dus drie... nog eens drie... zes hoog... drie of drie komma tien, 'k weet het niet... Dus zes... we zaten al tien meter hoog en dan een dak. Daarvan dat het hier vree koste 'rammelen' en 'donderen' en we altijd bang waren als het slecht were was. Dat kon hier enorm slecht gaan. En dat hebben ze hier afgesmeten. En ja, dus heel dat huis... en hier was dat de ingang (toont denkbeeldige ingang)... een gangske met een beetje gras... en hier stond er nog een huis. En dat was hier een ... (?) en dat was met gevel bekleed. En dat was tamelijk gesloten hier. Maar dat is allemaal een beetje veranderd.

Hier (ik wijs) moet dan ergens die deur geweest zijn waar je door moest om 'naar school te gaan'? Hierlangs (wijst). Dus dat was ne gang... dat was een huis met een centrale gang, kamertje links, kamertje rechts en nog een waskotje... dat was dadde (wijst). Dus ge kon 't er door en ik ging langs achter binnen. Kijk, dat is eigenlijk... van daar was er een poort. En hier gingen de jongens binnen of langs daar (toont). Daar was het ingangske voor de klas, dus diegene die daar les kregen gingen langs daar. En die die hier les hadden, kwamen langs hier en ik ging langs daar altijd, langs achteren. Dat was mijnen dagelijksken 'tracé'. Tot de achterdeur, langs achteren, naar binnen. Maar 'k denk dat die deur er niet meer staat (we gaan even gaan checken, maar die is er inderdaad niet meer). Dat was hier de gang... (wijst op de gang in het voormalig schooltje, maar de deur om binnen te gaan is deze keer gesloten). En hier was er nen trap, om de bocht, zie je 't?

En was je dan als kind niet jaloers op je vrienden die wel de weg naar school liepen en daar misschien van alles samen deden?

'k Was niet jaloers, maar 'k gingen wel dikwijls ne keer mee om ook een rape te gaan trekken of een biet. En in de zomer... we gingen... we hadden toen geen huiswerk hé... dat was niet link nu hé. En euh... we gingen wij altijd gaan spelen. 'k Ging 'k ik langs daar. 'k Was nie vele thuis wè 's avonds.

En herinner je je met wie je dan meeliep naar school of naar huis?

Bah ja... de S., maar da es lange geleden wè. We spreken over 10 jaar of minder hé. Dat waren allemaal eenvoudige - 'k ga niet zeggen 'sukkelaars' - en 'k ging 'k ik daar mee mee. 'k Ging bij de boeren gaan spelen... Maar dat was, dat was met de kloefen aan hé.

En herinner je je bepaalde zaken die gebeurden als je meeging naar huis toe, op de weg van school naar huis?

Wel ja... we hebben toch ne keer - maar ik was er dan wel niet bij - wat dat er gebeurde... we smeten met stenen op de potjes van den elektriek. Nu is dat ondergronds, maar toen was dat gewoon een oud paaltje met isolatoren en een paar stangetjes en we smeten daar naartoe en zo hebben we ne keer de rijkswacht gehad. En de rijkswacht kwam de jongens ondervragen in een apart lokaaltje. En mijn vader - vond ik - was een zeer slim mens en hij zei: "Ge kunt een kind doen zeggen wat da ge wilt door de vraagstelling, dus ik moet daarbij zijn. Ge gaat niet manipuleren of euh..." En zo was dat altijd. Maar in die tijd waren er vele dingen... mensen die hun kinderen thuis hielden, vanaf 12u, als ze 12 jaar waren, thuis hielden voor de bietenoogst, de aardappeloogst, de tarweoogst... En mijn vader zei, na een week, tegen de mensen: "Ge moet uw kind naar school sturen of ik moet dat aangeven." En ze stonden mijn vader op te wachten want hij was de hoofdonderwijzer... om hem een klap te geven hé.

Dat was nogal een job hé?

Ja, ja... en mijn vader was rechtvaardig. 'k Heb er veel goeie herinneringen aan. Omdat ie correct, rechtvaardig was. Mensen zijn dikwijls wel correct maar niet rechtvaardig. Ge kunt volgens de wet leven, maar niet rechtvaardig zijn.

Kijk, Melanie, we kunnen hier toch binnen (we gaan het cultuurcentrum binnen zodat hij kan uitleggen hoe zijn huis eruit zag en waar 'den hof' lag).

Je vertelde over gooien met steentjes naar de elektriciteitsdraad... herinner je je nog andere kwajongenstreken die je uithaalde op weg van school naar huis of omgekeerd?

Wel ja, er waren toen ook nog van die vuile visvijvers en we kropen daarin hé.

En wat deed je daar dan?

We gingen dan in de 'mosem' (modder) staan en we kwamen dan heel in den 'mosem' naar huis hé. 'k Zeg nie dat dat veel gebeurde hé. Maar we gingen wij gaan vissen hé; we hadden wij niks. 'k Weet nog goed, we hadden wij geen hengel. Dat was al met een vijze, een ooge, een borstelstok en een touwe. Zo... ge moet dat zo een beetje zien.(...)

Kijk, dienen bos, dat was een heel groot stuk land, waar da 'k ik vele moeste keien rapen...(we nemen een andere deur naar buiten)

En dat was hier, tot daar, op het einde. Hier zetten we onze tente, met een laken. En we hadden toen 's nachts vrees van de 'ritselinge' van die bomen en euh... dat laken was ook niet waterdicht... Wat we ook moesten doen, dus in de vakantieperiode, moest mijn vader de kolen bestellen aan de gemeente. Dat waren ronde bricketjes en dan kwamen de werklieden...houten plankskes, schijfkes... want de stoven wierden met gazettenpapier en met hout en met kolen gedaan hé...en ik moest, 's ochtends, dat al een beetje gaan gereed zetten hé. Dus het papier en de dinkskes...Of dat ik ze aangestoken heb? Later...maar 'k herinner mij dat link nie meer direct, maar 't was altijd de klasverantwoordelijke die dat moest open doen en kolen bij doen hé. Al zulke toestanden...

Want eigenlijk, 'k stond op, 'k gingen langs die achterdeur naar die deur, den trap op en 'k ging naar de les. Ten tiene - nie alle dagen, maar vele, op den duur werd dat een automatisme, 'k kon aan die klinke van die zware deure en mijn moeder was altijd thuis hé - ging ik soep drinken oftewel niets. En dan weer naar de klas. En de leraars, die zesse, onder andere Albert en mijn vader en meester Ruys, gingen op de koer heen en terug. Stappen met ulder grijze - wit was dat nie - ...en als ze 't einde waren, keerden ze terug. En iedereen speelde daar rond. En dat was alsan met een fluitje. Er was geen horloge, geen moederklok of niks. Dat was met een fluitje en ik moeste dikwijls ook gaan fluiten. En als mijn vader het vergeten was, dan waren het de andere leraars die kwamen "'t Es twaalve..."

En herinner je je dat er, voor jou of misschien vooral ook voor andere kinderen, regels werden opgelegd op weg van en naar school?

Nee... er was nooit geen begeleiding. Ja, ze mochten natuurlijk geen elektriciteitskapootjes kapot gooien...

En dat was ook ieder jaar dan dat geneeskundig onderzoek toen in een niet verwarmd lokaaltje, met dokter Reintjes was dat... dat was door de gemeente aangesteld hé...

Een anekdote: wij moesten ook iedere keer, in het begin van het schooljaar, al die boekskes per klas, dus die halve boekskes van De Zaaier met vijf lijntjes... dat waren halve voor de kostprijs te

drukken hé...we moesten dat ook... dat waren de lastige dagen: 2, 3 dagen voor den eerste september was dat dan...dat waren voor mij en mijn vader...wel ja, hij moest dat kopen bij Du Bagage in Kortrijk, of de gemeente kocht het en 't wierd bij ons geleverd en wij moesten dat dan een beetje verdelen: het eerste studiejaar, het tweede, het derde...En daar moest ik dan ook in helpen. Kuisen niet. We hebben nooit nie moeten kuisen. Mijn moeder ook niet. Er waren daarvoor kuisploegen... dat euh... de gemeente deed dat vrij goed hoor.

Wel ja, met zulk ne sleutel... goh, heb ik nu die achterste deure gesloten (imiteert zijn vader) en 'k moeste dan ne keer gaan kijken hé. Wij waren een beetje conciërge. En ook voor de verlichting in en uyt... dat er geen lichten bleven branden.

Maar als het vakantie was... dan kon ik met mijn trein in die lange gang (in het schoolgebouw) grote sporen doen; kon ik met mijn trein spelen wat de anderen dan niet hadden. Al die rails waren in kleuren... ja ge fantaseert als ge kleine zyt...met die exentrieken en die locomotieven. En op de speelkoer, daar, konden we een baan maken om met de fiets te rijden hé. Kronkelingen en ge mocht er niet uit. Daar heb ik veel plezier aan gehad hé.

En herinner je je, als je meeging met je vrienden na school, dat jullie bepaalde spelen deden op weg van en naar school?

Weet je wat dat ik deed? In die periode ging ik niet onmiddellijk mee met die gastjes omdat iedereen - ze noemden dat 'versprei' (?) - om vier uur was er nog eten... nu is dat al weg. Om vier uur was dat toen boterhammen met koffie. En ik at dat dus en dan, met mijn trotinet, ging ik naar den boer of langs daar, dus ik was er niet direct bij...maar 'k weet dat ze dat deden. Maar ik ging niet iedere keer mee. 'k Ging eerst gaan eten. Zij waren dus weg en 'k gingen daar naar de Vijsken (?), een schoon land met een grote wal erond en me liepen over de bomen die gevallen waren. En dat was met mijn trotinet of mijn fiets hé. 'k Weet dat nog...mijn trotinet... en dat was alsan kapot van ruw te doen hé.

In romans over die tijd wordt vaak een beeld gecreëerd dat de meisjes braaf en zorgzaam waren en de jongens veel meer kwajongenstreken uitstaken, op weg van en naar school. Klopt dat beeld volgens jou?

Hier was 't er geen enkel meiske hé. Dat was alleen maar jongentjes hé.

Maar denk je dat dat beeld klopt?

Ik denk dat dat beeld wel geklopt heeft, maar nu niet meer. 't Is nu niet meer zwart en wit, 't is grijs. De meisikes zijn even slim in kwajongensstreken denk ik, nu, of de jongens.

En indertijd?

In onze tijd was dat strikt, strikt gescheiden hé. Want ik weet wel, het Fröbelonderwijs, dus voor dat ik hier kwam, gingen we naar daar (wijst richting meisjesschool) waar mijn kleindochter nu zit tot elf uur en euh...dat was mijn zuster die mij mee pakte. Wel ja, kleuter, wat es dat hé? En dat was heel streng. Dat was als je babbelde met de 'lange tong' en als moest, overblijven. En hier in de gemeenteschool was er praktisch niemand die moest overblijven. Er waren nog wat lijfstraffen, ik heb er ook gehad. Ieder onderwijzer gaf toen een hand dat ie kraakte of azo ne keer met een kneukel op uw hoofd of ze slegen met de latte op de handjes en als je ze wegtrok was het twee keren. Of als je je gedichtjen nie te goe kon...maar dat gebeurde vele wè. Ja, dat was schering en inslag. En tussen uw oren en op uw gat slaan met een latte... ja dat gebeurde vele. "Kom ne keer hier", zeiden ze en ze deden dat met hun kneukels en ze konden daarmee draaien hé... en dat deed zeer hé...Mijn vader ook hoor..."Geef een keer een handje...en 'k zat in zijn klas hé...en hij kon uw vingers azo kraken hé...dat ge krioelde. Maar dat is nu ondenkbaar. Maar dat was toen getolereerd wè; dat was geen agressieve vorm of da ge nu zou kunnen zeggen hé. Nee, nee... dat was getolereerd en iedereen was daar eigenlijk echt mee akkoord. Er was eigenlijk niemand die echt niks deed. Maar er waren daar echt klassen... gelijk mijn vader... 't zesde, 't zevende... dat waren een bank, een rij, een rij... 'k weet nie hoeveel...twee of drie...maar ge moet gij aan de verschillende rijen verschillende 'stoffe' (leerstof) geven. Als gij een beetje onnozel aan het doen was, was da voor die mens ook nie doenbaar hé. Vroeger... ze reclameren nu al bij 20 of 25...

Herinner je je dat de seizoenen invloed hadden op de beleving van de weg van en naar school?

Ah ja, hé... in de zomer was dat plezant hé. Wij hadden van die 'wiematten' aan. Zo 'n caoutchouc dingen met gaten in... 'wiematten', waar dat ze nu in 't water mee lopen...dat was link een soort sandaal. Lelijke, van da caoutchouten dingen, zonder enige design erin... en uw tenen kosten eruit zitten en ze kwamen azo naar school. Oftewel 'savatten', 'bains de mères' zeiden me wulder. Van

die goedkope 'savatjes'. En in de winter was dat met 'bottinen' en 'kloefen' hé. En gebreide kousen van moeder en handschoenen uit een vel van een konijn hé.

En deden jullie andere dingen in de winter dan in de zomer, op weg van en naar school?

Ja...voorbeeld na de oogst nu hé, waren we allemaal bezig met 'plakwaaiers'. Link da ze aan de zee doen. En we mieken da al zelve. Me gingen stokskes gaan 'pakken'. Zeg maar 'pakken'... en papier, 'spacie-papier(boterpapier)' en 'pap' en we mieken dade... en toen een bolle touw, 'peze' noemde me dade. En als dat een klein waaijerke was, dan waren da twee draden...en we waren daar mee bezig. Op de speelkoer...me zaten te kijken..."als 't waait, dan gaan me onzen plakwaaiere..." Nu zeggen ze vlieger, maar winder zeiden 'plakwaaijer'. Want da plaktege. Ge kost da nie kopen hé; me gingen nooit naar 't stad. En in de winkel hier, 't wa doar niets. En daar waren we mee bezig.

En in de winter als het sneeuwde, wat deden jullie dan?

Ah, sneeuwmannen maken hé. En met sneeuwballen smitten... En als 't 'notentyd' was, noten rapen. 't Was hier ne schone notenlaar...En we mochten al die noten oprapen en me aten dat ook up. Maar in de winter werd dat te vijven donker, er was nog geen uurverschil dan...dat bestond nog niet dan. En iedereen moeste gauw, de mensen die te voete moesten...er waren nog geen auto's hé...Ik ben van de periode zonder auto's, zonder waterleidingen, zonder gas...met basis elektriciteit hé...

En veel jonge mensen gingen naar de fabriek gaan werken hé aan hun 14 jaar. Link F. E. Hij woonde nevens mij. En kwam me 'k ik van het college 's avonds en ie zat daar zulk (toont met groot gebaar) ne kom frieten te eten. En 'k zeggen... maar ja, die jongen had 8 uren 'getsjoold' hé. Maar ja, dat energieverbruik, fysisch toch hé... en hij verdiende geld en ik zat daar toen, op 't college. 'k Was bezig met het zesde Latijn in het College. Maar 't was wel mijne goeie kameraad. Me speelden tegaere trompet in 't muziek. En ze hadden het huis gekocht van mijn vader, dus dat huis waar dat den tandist nu woont...(..)

En ik heb altijd da verschil (hoge versus lage sociale klasse) geëvalueerd. Zo van 'waarom ik en gij niet...' Niet dat ik intelligenter was. Hij was zeker even slim of ik. Intelligent of niet, cognitie, dat had er niet mee te maken. Als je geen kans hebt, dan sta je daar hé...bij maniere van spreken. Ewel ja, die mens ging gaan werken, maar ik heb er alsan goe mee overeen gekomen wè. Je heeft dan wat tegenslag gehad. Vroeger zijn werk verloren door De Poortere...(..)

En het Straatje, waar veel kinderen langs moesten op weg van en naar school, herinner je nog bepaalde zaken die daar gebeurd zijn op weg van en naar school?

Ah, voetballen hé... en vele ruiten kapot schieten van 't Hoofd hé. Dat was de eeuwige discussie. Het Straatje... en dan een spekske... ja, maar dat was dan alweer wat later hé...Het 'spekkenwinkelke' Deprez Antoon. Dat was toen een 'kartje' (kwartje) voor een spek hé. Een snoepke van ne frank.

Wat dat we ook vele deden, dat was 'potje stamp'. Dus ze zetten daar een oude conserve en ge moest dan weglopen en ge moest da kunnen wegstampen en were weglopen...we hebben dat vele gedaan wè. We versleten dus vele schoenen. Maar we hadden ook geen schone schoenen. Ze waren op de groei gekocht. Ik weet dat nog, dat was al veel te groot en een par-dessus dat was... als we nu iets kopen voor de jonge gasten, ewel dat is anders hé. Bij ons was dat op den groei hé...Ze pakten dat wel een beetje in. Ze waren eigenlijk vindingrijk in dienen tijd. En ze deden vele met weinig geld. En nu is 't tweeverdieners die goed verdienen en 't is nog moeilijk om rond te komen...dat je dikwijls zegt 'hoe gaat dat?'

En herinner je je nog de snoepwinkel waar de kinderen, op weg van en naar school passeerden?

Ja, het snoepwinkelke van Antoon, dat nu nog bestaat...Hij is 10 jaar jonger of ik; 'k heb d'er nog mee gevoetbald. Er waren er twee. Antoon was daar langs de straat, de Nieuwstraat, en dan was er een heel klein huzeke. Tine Nootbaere noemde ze, die ook ne snoepwinkel had. En dat was een tafel met een latte Côte d'or op en wijnbollen - dat was azo een bol met een stokske aan - en daar lag azo een groot stuk papier op. Bruin papier. En iedere keer da me binnen gingen...dat was eigenlijk gene winkel hé, maar dat mocht dan wel... Dat was een ouderwetse stove, een Leuvense stove en een lokaalke - die mensen hadden maar dadde - met een slaapkamerke boven. En ze kwam zij dan van de trap, iedere keer met dezelfde beweging... dus gij komt daar binnen, ze pakte da papier af, ze sloeg da zo om (toont beweging voor) zodat me ne keer konden piepen hé welke

spekke da me wilden... en da was kermis hé. Me woaren winder content met een 't wa van nietend hé.

En herinner je je bepaalde personages waarover je als kind fantaseerde of die terugkeerden in de verhalen van kinderen die een lange weg naar school moesten doen?

Euh... ik was euh, bezeten in die periode van de cowboys, de Amerikaanse cowboys. Dus ik heb de film gezien van Geronimo, maar heel in 't begin. Arendsoog heb ik heel gelezen, al die dingen...Ik droomde daar constant van, dus zoverre zelfs...dat kon nu niet hé... van een oude vlag, Belgische vlag, miek ik hier de franjen van mijn broek. Zo'n oude broek die heel versleten was. 'k Sneede dat af en 'k naaide dadde, met droad van myn moeder en een hoed van mijn vader, want ze droegen toen veel hoeden. 'k Snee een sneere (strook) ut dienen drapeau; 'k plakten da toen met een attache Parisienne (...) en 'k had toen ieverst (ergens) een gewère gekregen of nen occasie, want myn ouders gaven me nie vele. Een gewère die moeste met pistons geladen moesten worden, maar je kost toen geen pistons kopen. Me kregen winder geen geld hé. Wel, 'k lagen ne 'k ik een dag te wachten tot dat de Indianen - want dat waren toen de slechten; eigenlijk is 't wel omgekeerd nu, als je 't allemoale weet; ze hebben ze al uitgemoord om 't land te pakken - maar dat woaren toen de slechten en 'k lagen 'k ik tussen de bietenvelden...dat woaren hier al bietenvelden hé. En 'k lagen 'k ik doar heel den dag en 'k deedde 'k ik de wacht op m'n eentje. En dat was azo, met myn gewère... 'k stonddde 'k ik te kijken tot er ne Sioux afkwam...

Toen heb ik ook een beetje vele velo gereden... ewel da waren...de mensen zeiden tegen mij: "hij heeft al meer onder zijne velo gelegen dan erup gezeten..." Als 'k ik van een oude coureur iets kregen, 'k veranderde dadde... maar die velo was nie goed eigenlijk, maar 'k koste ermee rijden. Maar ja, wij kregen geen geld. Me konden niet zeggen tegen de velomaker 'dat verzet (versnelling)'. We noemde da ne 'dérailleur' in onzen tyd hé. Nee, dat was ne kapotten van ne coureur da me dan foefelden... 'k Heb dan ne keer toch slagen gehad van mijn vader... 'k had al myn kermisgeld, da waren een paar frankstukken...en 'k had ne 'koersegidong' die heel kapot was. Ie was heel gebarsten en da 's gevaarlijk om er deure te vallen. En 'k had plaklint gekocht en heel de... al myn geld met plaklint en diene gidong, koersegidong...en myn vader es da geweten gekomen en 't was toen nie wel wè... Maar 'k waren nogal euh... vree fantasierijk.

En 'k heb nog ne keer gevallen dat de mensen peisden 'ie es dood hé'. 'k Had tegen één zijn wiel gereden en aan de wiel willen hangen en haperen en dat was allemoale (wijst op zijn lichaam) gekwetst...

En herinner je je nog bepaalde zaken van mensen die je tegenkwam op de weg? Mensen als 'Stoelie' enzo?

Stoelie, dat was eigenlijk een dorpsidioot hé...en hij dronk veel en hij woonde in een klein huzeke, maar ie deed ook geen kwaad. Drinken, wij wisten nie wat dat was. Als ik nu champagne drink, dan weet ik dat da gezond es tot op een bepaalde graad en dan nie meer...ge weet dat, maar toen, me zagen winder da niet hé. Me hadden winder nog geen beeld van iemand die een beetje zat es hé...Als we studenten waren, me wisten wat dat da was, maar euh...we riepen wij daarachter hé... (...) (volgende stuk gaat niet over Stoelie, maar over schoenmaker Bossuyt) ...maar dus iederen dag, ten tienen, ging 't ie zogezegd op boodschap, dus ie was zelfstandig schoenmaker, reparateur en maker. En ie ging dan op boodschap en we dachten winder dat ie achter sala of patatten ging. Maar dat was eigenlijk om de toer van alle cafeetjes te doen.

En het Straatje, dat was voor veel kinderen een attractiepool, op weg van en naar school...

Ewel, Stoelie woonde een beetje verder, maar Bossuytje woonde aan de statie, waar dat dokter A. nu bouwt...(...) Maar die mens (Bossuyt) passeerdege zovele, ge kwamt dat lijk altijd tegen. En dat was altijd vriendelijk en eigenlijk, dien eeuwigen drive euh... van een pintje te gaan drinken en zogezegd goed doen... 'moe 'k iets meebringen voor u, madam?' Versta je het? De boodschapper van de straat of van enkele huizen...en de bedoeling was eigenlijk...was het nu uit puur egoïsme of uit pure verslaving...maar toch komt dat over, konden ze dat faken. Dat waren er twee...

En herinner je je dat er geruild werd op weg van en naar school?

Ja, we speelden dus heel vele met kriekenstenen...dat je er moeste schieten... En ook met euh...met die ringen werpen. En marbelen deden we ook veel...

Kijk, hier ben ik eigenlijk geboren... 'k Weet dat niet meer. 'k Ben in den oorlog geboren, in '43, 'k weet dat dus niet, maar hier heb ik dus altijd geleefd, gow...tot als mijn vader ouder werd en zei: "Als 'k ik met pensioen ga, op mijn 65, moe 'k ik uit dat 'schoolhuis'..." Per definitie. Want

ze hadden geen leerlingen meer; 't is heel kapot gegaan. En dat heeft gebloeid met zeven klassen hé. Iedereen zat hier. Iedereen die hier in Belleghem dokter, of notaris of... geworden is. Of architect of gelijk wat. Dat heeft al hier gezeten hé. Op de begraafing van mijn vader... er waren er vele, 'k en weet nie hoeveel...

Kijk dat was hier een gangske. En ik ging altijd langs daar. Dat was gelijk mijnen 'bijpas'. De deure ut, vijf meters en die grote deure in (overgang schoolhuis naar school). En recht naar de speelkoer of naar daar (wijst).

Had je dan als kind het gevoel dat je van de ene wereld (thuis) in de andere wereld (school) stapte? Ja... da gaf mij eigenlijk...dat was ne gunst en ik mocht dat ontvangen, omdat ik daar geboren was. Is uw vader Ignace niet, ewel 't is wat anders hé...

En weet je wat dat ik ook... en 'k vond dat nie goed hé, 'k heb hen dat ook later verweten...als ge iets meer moogt dan een ander - omdat uw vader hoofdonderwijzer is - en dat duurt zes jaar...dat was nie goed, maar...en ze zeiden dat ook: "'t Is gemakkelijker voor u..." Ze zeiden dat wel azo niet, maar...euh...automatisch ging dat...ze gingen bijvoorbeeld tegen mij nie agressief doen, wat dat ik met een ander misschien deed. Dus zo had je een beetje de naam en 'k geven dat... dat is geen eer...dat je zo een beetje het 'haantje de voorste' wordt, gewild of nie gewild, ge zyt erin gedreven en dat was correct.

Werden ruzies die in school begonnen niet af en toe op weg van en naar school uitgevochten tussen de jongens?

Euh... 'k denk dat dat gebeurde hoor. Want de jongens konden agressief zijn wè, jah...

En bijvoorbeeld iemand die in het school uitgesloten werd, kreeg dat dan geen staartje na school, op weg naar huis?

Er waren vroeger zeker meer pesterijen dan nu...De jongens nu zijn veel verbaaler. 'k Heb een kleindochter van 5 jaar en vandaag...hoe dat dat al spreekt...jah, ze woont op de taalgrens en da spreekt al van 'comment est-ce-que tu t' appelles?' Da gaat gaan zwemmen, dat doet jazz-ballet... die zijn verbaal hé! Dus als 't er iemand pest, 't zit ertegen hé. Maar, bij ons had je grote verschillen hé: kinderen van alcoholische ouders...dan euh...arbeidersgezinnen... seizoenarbeiders, die naar Frankrijk trokken...We hadden wij van alles. Voor de onderwijzers was dat, toen, veel moeilijker dan nu. Nu is 't moeilijk omdat de jongens veel vlugger verbaal zijn, veel meer een oordeel hebben en eigenlijk al goed redeneren. Wij mosten (mochten) niet vrijelijk leven hé. Dat was zo de geest. Dat werd gekanaliseerd tot en met. Jah, er zaten verschillen dat je van thuis uit had hé (...).

(Dirk begint over meester Van de Walle)...hij koste niks doen. Hij dronk en hij las z'n gazette. Mijn vader kon daar nietend van verkrijgen. Hij heeft vele geprobeerd...maar de gemeenteraad steunde hem hé. En mijn vader kwam in de gemeenteraad niet toe hé. 't Is daarom dat ik...geen enkele van mijn 2 andere broers heeft ook dat jaar (vijfde leerjaar) gedaan. We zijn wij van Albert Baert, na een jaar, naar mijn vader getrokken (en dus leerjaar van Van de Walle overgeslagen). Vierde - zesde. En mijn vader koste dat, jah, koste da misschien gemakkelijk...maar ie zorgde voor ons en dat was eigenlijk een groot voordeel.'k Zeg, 't hangt er een beetje vanaf waar da je geboren zyt hé...Maar dat was een jaar verlies (een jaar bij Van de Walle) voor iedereen. Dat was iedere dag de tafels. "Twee maal twee is vier, twee maal drie is zes..."(reciteert Van de Walle) Maar uw grootvader wist dat ook wè.

Er was blijkbaar een vete tussen de leraars in die tijd...

jah, maar dat was een oorlogsvete hé...Ze gingen mekaar doodschieten. Ik heb da geweten; 'k heb dat horen vertellen. Wat dat ik gehoord heb, aan de gloeiende kachelpot, met ons blote voeten ertegen, van die dingen...da ze gingen vandaar (toont een wit huis, schuin tegenover het schoolgebouw) schieten...Dat huis...als 't ie de deur opendoet euh...we gaan vanavond komen en meester doodschieten. Dat waren toen diegenen die lesgeven naast mijn vader. Maar da was een zak...en ie piste in de klas!

En hij (meester Van de Walle) ging mijn grootvader doodschieten? (de roots zitten diep en ik voel toch wel dat ik verontwaardigd ben)

ewel ja...

En waarom?

Omdat... zij waren van de Witte Brigade (fluistert)... Van de Walle... en hij wilde graag de plaats innemen van mijn vader. Albert heeft dat ook alsan gèren (graag) gedaan. Dus mijn vader en Albert kwamen heel goed overeen, maar Albert was een strever en was graag... ze noemde dat dan een 'hoofdschoolmeester'... daarachter waren 't al directeurs, ge kent dat wel hé...zo een beetje de eigen prestige, de titel...of hoe noem je dat nu...Ik noem da 'naïviteit'. Een ingenieur is goed of slecht, of dat ie nu gelijk wat is...Een dokter ook hé... 't Is nie omdat een dokter is...een huisarts is een psycholoog...ie moet de mensen gerust maken als 't er een 't wa es. Als 't ie dood es, 't es een mugge... es 't een 't wa anders, 't es een specialist. Dus eigenlijk is 't nen begeleider. Nen psycholoog. Hij moet dat direct voelen...daar en daar. Bloed trekken, ieder verpleegster kan dat. Maar een huisarts moet inzicht hebben, moet direct zien hoe dat loopt...(...) Bloed trekken, dat es techniek, 'beroeps' noem ik dat. En psychologie es academisch. En een wonde toenaaien, dat es beroep.

Ewel ja...dat was een oorlogsvete die serieus was en euh... mijn vader zorgde altijd voor de arme mensen en deelde brood ut en ze kosten da gelijk nie verdragen en ze hebben hem toen zwart gemaakt hé... en toen boekskes geleyt op zyne pupiter dat ie dus in 't Duts liedjes zong. En hij was dus (volgens hen) Duits gezind en ze gingen hem doodschieten.

En we hadden geen kaas meer; we hadden niks hé...En dan achter school vree moeite gehad om hier binnen te geraken, want ie was hier al schoolmeester...Maar ik heb verhalen gehoord, meiske, eigenlijk vree interessante wè...waar dat wij gekluisterd zaten - we hadden geen televisie en gene radio hé, praktisch niks - Dus 's avonds was dat nen tafel, en ewel jah...

En herinner je je nog bepaalde verhalen die verteld werden toen?

Wel, mijn vader heeft dan 3 maanden in een patattenkelder opgehaald geweest, een patattenkelder hier in Kossement (?) in Bellegem...waar da 'k nog gaan spelen ben later. En als 't ie were kwam, ik bekende hem nie meer. En ie had toen later een proces, maar ze vonden blijkbaar niets en ie heeft dan mogen were keren, maar ik was zo klein...jah, in '43 geboren, da was die periode '43-'44...en ik wilde nie meer d'erop zitten; ik bekende hem nie meer. Dus 3 maanden weg en 'k liep ervan weg. En wij hebben 2 oudere zusters doodgebombardeerd; we waren met zessen: 2 meiskes, ééntje heeft nie geleefd of praktisch nie...mijn moeder had 't ook heel schaars...eigenlijk de 'echte' dingen hebben ze ons nooit nie verteld. 't Ander heeft zes maand geleefd, maar 't was ook dood. Dus, dan waren 't er viere.

Maar er was geen collaboratie, mijn vader heeft nooit nietend gedaan voor de Dutsers. Maar ze hielpen mensen, veel mensen, toen wij het wat beter hadden. De Duprez, ewel er zaten daar 6 jongens...ewel die kwamen bij ons eten, die...maar ze zijn daar ook erg dankbaar... er zijn nog alsan banden hé. Hun vader werd eigenlijk afgeranseld en was een jaar weg; er was geen inkomen, er was niks hé. En die moeder zat daar met 5 jongens. En 'k weeten...als ik die mensen zie, nu, als ge er naar kijkt, als ik van de messe kom of wa, da straalt...

Maar 't zijn dingen dat ik... 'k heb vele avonden gelusterd naar die dingen, naar die oorlogsverhalen. En toen, Albert was den opvolger van mijn vader. En mijn vader heeft hier Dexia bank opgericht, hij was landmeter...(...) Hij had vree veel werk en hij verdiende ook goe zijnen boterham...hij deed ook verzekeringen...dat was het begin van de levensverzekeringen...(...) dus hij verdiende altijd veel geld en dat geeft altijd een beetje afgunst, versta je 't...En je grootvader wilde graag hoofdonderwijzer worden.

En ieder jaar was 't er kerstdiner van de 6 onderwijzers met hun vrouwen. En met nog elitaire mensen: de notaris, den dokter en de onderwijzer en de pastoor. Dat waren de notabelen van de dink hé...En da was toen ne schonen diner. En dat was dan ne keer bij meester Baert, bij meester Ruys, bij meester Marys...ze deden dat elk in under huis. Dat was niet dat de directeur een schooldiner gaf link nu wè. Ze moesten dat al zelve doen. 'k Weet dan nog. En ze kwamen dan af en da was toen schoon hé. En da was, in dienen tyd voor ons, chique hé.

En hier, herinner je hier nog zaken die gebeurden? (straatje)

Kijk, hier was dat dat dat fameus 'spekkenwinkelke' van die oude dame. Norbertine noemde ze, Nootbaere. Albertine Nootbaere. En dan kochten me ook ons speksken hier. Da was zo'n klein wuweke, ge kent dat wel hé...En hiere, dat was 't Straatje hé. Hoeveel keren da 'k ik hier gevoetbald heb, de ruten (ruiten) kapot geschoten heb, dat is onvoorstelbaar...Maar er was doar toen een klooster. De school zat daar nog achter, maar dat was een heel klooster, het

schoolklooster. Zo'n echt groot herenhuis met loden deuren. En wat dat we ook deden, was aan de bel gaan trekken hé of er een kat aanbinden. Belleke trek deden we hé.

Maar hoe bond je daar een kat aan?

Aan de steert hé, met een koord. En daarvoor kregen me ook dikwijls de politie ne keer...Nee, de politie niet, dat was in Kortrijk, er was hier niks...buiten ene veldwachter. Maar dat was een ceremonieveldwachter, de vader van meester Ruys. Als 't er ne keer een trouwe was, met nen auto in dienen tyde, dan deed de ceremonieveldwachter de deure open... ge kunt u dat nu niet meer voorstellen, dat de politie, als je trouwt de deure van den auto komt open doen...En 't was altijd naar mijn vader da ze kwamen als de jongens iet utgestoken hadden. Nooit voor de meisjes, die waren brave.

Hadden jullie soms contact met de meisjes?

Nee, niks. Dat was compleet euh...

Dat waren echt nog gescheiden werelden?

Ah joat, da was ondenkbaar hé. 't Ging hier (jongensschool) ook geen één vrouw lesse geven hé. Da waren al mannen hé. Want in mijnen tijd, als ge huwde, ge kost geen lesse meer geven in het katholiek onderwijs. Link juffrouw Orbia, de drie dames die daar woonden...als ze huwden, konden ze geen lesse meer geven. Dat was onvoorstelbaar, maar dat was azo hé. Waarom dat da was, 'k begripen da nu nog nie...En kijk, dat was...da winkelke, als ge da wilt zien, 't is hier op den hoek wè...Deprez.

En 't weunde hier een notaris en hij had hier zyn auto (...) Hij zette hier zyn auto; hij huurde dat. Maar ie weunde in het oud huis van meester Baert. Want zij hadden da gekocht. Albert Baert heeft het huis gekocht van den notaris.

En herinner je je nog wat er hier was?

Dat was het Straatje en dat waren hier huzekes. En hier was er een suyckerijbranderie en een abbatoire.

Wat is dat een 'abbatoire'?

Wel ie slachtte daar de zwins...ik hielp hier bloedworsten maken. En we keken...want 't was hier ne café...en een paar huizekes d' erachter. Maar hier was 't er ne café. En hier was die chicorei, die branders...da kon hier geweldig veel stinken, da stond hier te roken als ze chicoreïën brandden. En hier was dus den beenhouwer die dus de zwinnen...maar 'k schèrde 'k ik de zwins, 'k brandde hunder haar af. En hij schoot hier, met een kogelke, en iets waar da ge op moest slaan en ge moest die koe dan ommetrekken zodat ze goe viel. Die koe was dan dood. Er hebben nog kogelkes in da ruitje van da caféke gevlogen...Dat was hier, beenhouwerij Avette.

Als er hier iets te doen was in het straatje, liep je dan niet mee met je kameraden na het school?

Wel ja, 'k ging eerst iets gaan eten, want myn andere broers zaten daar ook en myn zuster ook en me scheelden... we zyn al van...'k peizen dat myn oudste broer 6-7 groter was, dus me zaten allemoale een beetje thoope. En dan kwam ik kijken. En we moesten 't bloed vangen ut de kele van 't varken en direct met je hand eraan of 't korreleert, 't stolt en ge kunt geen bloedworsten meer maken. En de kop, het bloed...da was verse bloedworst en 't was gratis, als je wat anders kocht...Da was ongelooflijk. Da was de beenhouwerie.

En da was een cafeetje waar da ze hele dagen vochten. 'k Heb daar veel slechte, zo lugubere dingen...da was daar alsan ruzie en slaan en stoelen en ruten kapot en ze zaten daar te drinken, te drinken, te drinken...En weet je hoe dat dat noemde? 't Hertje.

En herinner je je nog hoe je dat als kind beleefde als je hier passeerde?

Wij dierven daar bijna nie meer passeren. We hadden daar heilige schrik van. Dat was, gow, slecht hé. 't Was voor ons heel slecht, gevaarlijk, eigenlijk 'onmensen' die dronken en tieren en tuyten (tuiten)...winder waren daar echt van onder den indruk. We keken of dat er iemand was voordat me dierven passeren. Ja, ja, we waren er onder den indruk van.

Maar da was dus...de melkroute. Ik moest hier dus achter melk komen, van de melkboer. We gingen da gaan halen en 'k moest alle tien meters stoppen want 'k koste da nie meer dragen. Omdat da...pakt dat da een kilo weegde, of meer...'k weet het niet meer. Maar we moesten wij al die dingen doen hé. En kijk die stenen zyn nog authentiek... van pakt de jaren '60-'70...En kijk, zie je die huizekes? Dat is nu ook nie meer bewoond. Maar vroeger woonde er daar eenvoudige werkmensen...

Hier was de tuin van D.P. 'k Weet nie of da ge hem kent, den apotheker. Zijn ouders waren van hier, want da was een klerenmaker. En hier was heel underen hof hé. En ie was dan kleermaker en wij gingen dan kijken wat ie al deed, met die ouderwetsche scharen, ja da was allemaal heel anders hé. (...)

(we lopen door het Straatje) Herinner je hier nog dingen die gebeurd zijn?
pff...

Of bepaalde personen uit je kindertijd?
(het blijft lang stil)

Dingen die je deed?

Bah ja, wat later gingen we op kamp hé. We waren nogal vroeg in de ... nee, da was toch in het lager nie meer hé...(is in zichzelf aan het praten)...ah, toet, wat da 'k ook gedaan heb; 'k moeste da eigenlijk wel doen...Me hadden veel bezoek van priesters. En 't was daar ne proost bij, pater Slangen, 'k zie hem nog alsan...van de chiro van Kortrijk, op Sint-Anna. 't Is daar een college nu. Dus, mijn vader... ie kwam spreken of 'k weet da nie meer...maar 't is een twa...er waren toen veel mensen die op 6-7 jaar naar de chiro trokken. En als er dus 20 of 25 waren, was 't Munkske die zyn autobus reed... 2 frank was da. De zondag, weg en were, da koste 2 frank. Maar ik ging dan later, of als er te weinig waren, gingen we dan met de fiets naar Sint-Anna. En euh...we waren dus in uniform. Een blauwe broek, met de PX, de Pax, van de Chiro. En 'k Weet nog straf goed, ik ging mee op kamp, en ik was den enigsten. En mijn vader voerde mij binnen op de buze (buis) van zijne fiets, 's ochtends hé. En ik heb verzekers 3 dagen aan een stuk gescreemd (gehuild), want 'k was van den eersten dag mijnen schoen kwijt. En 't was totaal vreemd... en we moesten daar...ze hadden er geen pardon voor wè. Nee, we moesten da doen. En 'k ben daar dan ook bendeleider geweest...(..)

(we passeren ondertussen aan de molendam) ...kijk, we speelden hier aan de meulen. Da was hier al open hé. Dat was hier voor te spelen ongelooflijk hé.

En dat straatje (ik wijs op het kleine straatje waar F. E. mij over verteld had) was hier toen ook al?
Joat, dat heeft hier altijd...was da nu een foute van de stad of van de gemeente, of een foute van gebuurs die niet wilden aanbouwen of ruzie...een oude vete.

En herinner je je nog wat er hier was?

Euh...ja, dat waren private woningen hé. Nu es da bijgebouwd, maar da was met nen hof met wa bomen. 't Es allemaal...da stond hier niet hé. 't Waren al hoven, zelfs geen pelousen. Euh...patatjes en gelijk wadde en wa bomen. En hier was dadde assen...askesstraat hé. 't Was zeker geen asfalt. 't Was hier niet hé en me liepen me wulder hier rond hé. En daar de meulendam, daar maalden ze het graan. 'k Heb nog op die zakken gezeten, met je kop tegen da luik da open ging. Ja, de mensen deden dan vele zelf hé. Bij de boeren, brood bakken. Van die karrenwielen. Ik heb dat dikwijls ne keer...als 'k ging gaan spelen...en dat was dan 's avonds, te zessen half, in de zomer...en dan kregen wij weer nen boterham hé van de boerinne. En ze had zy een broodmes mee - 't was juste gelijk wat da je zie bij Osama Bin Laden, azo met een haak aan - en dat versgebakken karrenwiel...en ze koste da snyden, dunne schone boterhammen hé...en met boerenboter, meiske, ewel...(geniet nog bij de gedachte)'t es nu diere (duur) wè, als je da koopt.

Kijk, en 't school was tot die bomen, die populieren. Tot daar ging dienen hof. Daar zetten me ons tenten. En 't was daar een gat en me kosten daar deure naar de bietenvelden, voor me cowboyfascinaties te doen daar hé.

(...andere jeugdherinneringen, maar die niets met weg van en naar school te maken hebben)

3.2.5 Gesprek met N. W., 6 oktober 2004

Kijk, ons huis stond hier. Dat was heel de voorfaçade. Ze hebben een tutje (stukje, tuit) bijgezet en ze hebben dadde bijgezet. Maar anders...dat es den blok zelve. En dan ook met drie standvensters gelijk dat 't nu es.

En wat deden je vader en je moeder voor beroep?

Ze waren juste werkmensen, geweune werkmensen. Myn moeder es alsan thus geweest en myn vader heeft alsan in Frankrijk gewerkt.

En dus liep je deze weg met je broers?

Ja, al hier.

Is de omgeving nog steeds zoals die toen was?

Ja, ja, dat es al 't zelfde gebleven, joat.

En met wie ging je vooral naar school: met je jongste broer (had ik al over horen vertellen toen ik koffie dronk)?

Bwa...joak, 't meesten deel. En dan wa moaten da me onder de boane tegenkwamen die ook afkwamen.

En waar kwam je die tegen?

In de Nieuwstraat.

Herinner je je bepaalde dingen die gebeurd zijn op weg van en naar school?

Goh, bwa ja...da was hier een geweune straat, da waren hier geen kasseistenen nog niet hé. En binst (tijdens) de winter, da was al toegesneeuwd en we moesten winder op 't land gaan veur naar schole te goan. Ja, da was hier al toegesneeuwd; da waren al wederkanten 2 grachten hé.

En wat deed je dan in de winter, op weg van en naar school?

Ewel, ja, we moesten me winder hier op 't land lopen en daar kwamen we dan weer ut en da was dan weer op de stroate hé.

Dus je beleefde die weg naar school anders in de winter dan in de zomer?

Oh joat.

Deed je ook andere dingen in de zomer, op weg van en naar school?

Nee, ewel ja...met sneeuwballen smitten en sleren, bwa...

En je ging alle dagen te voet?

Ja, alsan.

En over de middag?

Me moesten winder naar hus komen om 't eten hé. En me moesten ons toen weer haasten om naar schole te goan (zeker half uur stappen)

Dan deed je dat waarschijnlijk al lopend aangezien je maar één uur had?

Ja, al lopend.

En deed je soms wedstrijdjes?

Nee, nee, nee... da was...jah...

En spelen; deed je dat soms op weg van en naar school?

Bah ja...en trutselen hé.

Herinner je je bepaalde spelen die je deed?

Goh...jah...met moaten...een beetje van alles azo... mensen plagen en al hé.

En wat deed je dan bijvoorbeeld om te plagen?

Aan de belle trekken of aan de brievenboate. En ne keer tuyten (tuiten, roepen) en zere (snel) weglopen hé, wel ja...

En herinner je nog zulke kwajongenstreken die je deed op weg van en naar school?

...een beetje vanalles hé.

Wat herinner je je daar nog van? Je deed belleke trek enzo, maar zijn er nog dingen die je deed die je nu nog kunt herinneren?

Goh jah...(blijft stil)

Misschien komt het tijdens het wandelen wel terug...

Was de weg van en naar school voor jullie een manier om vrienden te maken?

Ewel ja, we kwamen winder wel ne keer den dien tegen en wel ja... er waren er hier dan nog van de Katte die afkwamen...M. D. J.'s gasten...wel ja... en V. F. ...è wel ja, da was zo'n beke met wie da me noar schole liepen hé.

Het waren enkel jongens met wie je naar school liep?

Ja, 't meesten deel. 't Meesten deel.

Hadden jullie soms contact met de meisjes op weg van en naar school?

Nee, nee...dat hadden me wulder niet. Da was nog zulk genen tyd hé...

En een snoepwinkel, kwam je daar langs op weg van en naar school?

Ja, we kwamen dat ook tegen, maar we hadden eigenlijk maar één da goe draaide en 't was in 't straatje, waar da ze doar al snoep deden en da was den dien die 't meest van al draaide.

Kijk, en da was hier den toebakwinkel (tabakswinkel) en 'k moesten alsan toebak meebringen voor uw grootvader. Ie kwam hier alsan achter zijnen toebak. En wulder, met da winder hier weundigen, ie kwam het zeggen en wulder kwamen dan achter toebak en 'k moest hem dan meedoen noar hus...euh noar schole. We hebben d 'er vele meegedoen...voor in zyn pupke. Maar j' et er vele gedoan zenne.

En herinner je hier nog wat er hier was?

Da was...hier was dat een café.

En herinner je je dat je bepaalde mensen op weg tegenkwam die je aandacht trokken, of waar je wel eens bleef 'plakken'?

nee, nee...maar ja, me hadden nie te veel tyd hé. Me moesten ons alsan haasten voor in schole te zyn hé.

Werden er van thuis uit, of van school uit, bepaalde regels opgelegd voor de weg van en naar school?

Ah ja...da me moesten zorgen da me nie trutselden hé en da me voorzichtig...maar ja, er woaren dan zulk geen auto's ook hé...da was hier toen geen asfalt, da was allemaal kassei.

En 'trutselde' je soms? (ik probeer zijn woorden te gebruiken om de 'afstand' tussen ons - door verschillend taalgebruik - te verkleinen zodat hij zich meer op zijn gemak zou voelen)

goh ja, me deden dat ook...

Misschien is dit een moeilijke vraag, maar herinner je je nog waarover jullie babbelden op weg van en naar school of wat je dacht als je hier liep?

Goh, wel ja...me zaten wulder vele by de boeren hé. En da was ons zere haasten en...we goan dadde bij den boer goan doen of dadde...(gespreksonderwerp) Gah, ja...

Dus als ik het goed begrijp, sprak je op weg van en naar school over wat je daarna ging doen?

Ja, ja...

En fantaseerde je als kind, terwijl je hier wandelde naar school, over bepaalde dingen? (het begint te regenen en ik haal de grote paraplu uit, maar stoer als Noël is, slaat hij het aanbod af om eronder te lopen. Hij is wel wat meer gewend....)

Loop gij doar maar onder. Goh, 'k ben al dikwijls ne keer nat geweest...

Ja, ja, gow...da was toen ne goeien tijd hé.

Wat herinner je je nog van deze weg van en naar school?

(blijft weer lang stil...)

Wat zag je hier bijvoorbeeld? (ik probeer concreter vragen te stellen, en dan hapt hij wel toe)

Hier, hier was dat een mylдерie. En me kende wulder ook al die gasten en ze liepen zulder ton ook noar schole...

Werden ruzies die in school begonnen niet vaak na school, op weg naar huis, uitgevochten?

Nee, wulder hebben nooit niet...wulder hebben da nooit nie gedoan. Nooit.

Er waren geen pesterijen op weg van en naar school?

Nee, wulder...geen één van ons gasten, geen één. We moesten da nie weten. We trokken ons, gauw...als ze begosten (begonnen) ruzie te maken, we woaren 't gat ut. Nee, nee, me moesten da nie weten.

(ik probeer nog eens bepaalde vragen te herhalen, hopen dat hij zich nu wel wat herinnert)
Herinner je bepaalde spelen die je deed op weg van en naar school?

Wel jah... spelen...è wel ja, da was lopen en euh...me deden wulder nie veel kwaad.

Herinner je je nog andere 'deugenieterijen' die je deed?

Wel jah...da gebeurde ook hé, ja...we hebben wulder nog...als 't den moment was van 't frut (fruit), bij den boer frut goan pakken. Al zulke dingen hé...

En werd er geruild op weg van en naar school?

Nee...nee. Me kosten nie vele ruilen want me hadden nie vele mee. Da was toen geen mode hé.

En de snoepwinkel, stopte je daar wel eens?

Nee, nee...winder hen (hebben) nooit...nee.

Herinner je je dat je soms te laat kwam op school?

Da gebeurdege ook...maar da was nie vele.

En kan je je nog herinneren waarom je dan te laat kwam, die keren dat je te laat kwam?

Meestal was dat omdat... 'k zeggen, 't is een hele tuyte ver hé...

En sprak je af met vrienden waar je elkaar ging opwachten?

Nee, nee...da was...geweun...

Je kwam elkaar gewoon tegen?

Jam, jam...

Ben je altijd, van klein af aan, mee geweest met je broers?

Ja, ja, alsan.

Je bent nooit alleen naar school gegaan?

Nee, nee, nee...nooit. Nooit.

En gingen je ouders soms mee naar school?

Neen, nee.

En herinner je je nog bepaalde personen die je tegen kwam op weg van en naar school?

Ewel ja...Kijk, hier een betje verder waar dat da plakaatje staat...Maurice Van Herreweghe, onzen melkboer, den dien wel...wel ja, gauw...Dien kwam alsan met melk, 's nuchtends. Tegen dat zeven en een kart was, ie was thonzen (bij ons) me melk. Da was zynen eersten post.

En waar deed je belleke trek?

Ewel, hier aan die huzen hé...En me liepen ton zere weg hé.

(ik probeer het nog eens, omdat zijn vrouw had gezegd dat hij nogal wat uitgehaald had...) En herinner je je nog andere kwajongenstreken die je deed op weg van en naar school?

(stilte)

Met je broer?

(blijft stil en ik besluit dan maar iets anders te vragen)

Zorgde je broer voor jou of jij voor hem op weg van en naar school?

't Waren de meesten die moesten zorgen voor ikke hé, 'k waren de jongste...

Jij was de jongste?

De zevensten.

Klopt volgens jou het beeld dat de meisjes in die tijd veel braver waren dan de jongens op weg van en naar school?

Ja, ja...da was woar hé.

En hoe kon je dat merken?

Wel...(hij lijkt niet onmiddellijk een antwoord te vinden op deze vraag en ik probeer hem te helpen)

Wat deden de jongens bijvoorbeeld anders dan de meisjes?

Ewel... me woaren wulder...de meisikes woaren veel fraaier, ze trutselden niet, ze gingen zeerder deure hé...

Herinner je je ook dat je ouders, op dat vlak, anders waren tegen je zussen dan tegen jullie jongens?

Nee, nee...

Herinner je je nog hoe deze weg was in de zomer?

Goh ja...In de winter, da was hier kassei en da was hier sleren hé. De boanen...jah, ze kosten nog nie smitten; 't was ton nog geen zout, 't wa nietend hé...En da was hier al sleren en kassie.

En deed je dat graag, als kind, de weg van en naar school?

Bah joat, me kosten nie voordere (anders?) hé...

Had je het gevoel, als kind, dat je op weg van en naar school meer vrijheid had dan thuis of op school?

Goh...ja, gauw...we hadden winder thuis ook veel plekke om te moosen en te brielen hé. En me woaren nie vele thus. Ja, kijk, 'k hen 'k ik patatten goan roopen vanaf myn zeven jaar, bij den boer. 'k Kon voor 2 maanden noar schole niet.

Je bleef thuis als je bij de boer moest gaan werken?

Ah joat...als 'k nie noar schole ging... 'k Hen dikwijls op myn oren gehad van de meesters...omda 'k er nieën was.

En was dat indertijd noodzaak dat je ging werken of was het omdat je dat graag deed?

Bah ja... 't was 't moment en den boer kwam... 't waren er ton zoveel hé...en da was dan 't moment van patatten te gaan rapen hé...en ewel joat... den boer kwam achter ons, da was een hele serie (16 kinderen!)hé. En ie had van direct een hele boate rapers hé. Ja, ja...vele. En bist (tijdens) de zomer ton helpen aan den hof.

Heb je je hele lagere school hier in Bellegem in de jongensschool gedaan?

Joat, hele gans.

En dan de vakschool?

Nee, nee, nieverst. Nee, nee, van direct, van 14 beginnen werken.

En herinner je je nog bepaalde leerkrachten uit je schooltijd?

Ja wè...en 'k ken ze allemoale. Meester Ruys, meester Marys. Ton meester Baert, meester Van de Walle en meester Van de Caveye.

En herinner je je nog hoe ze waren, hun karakter?

Den een was een betje viezer of den anderen. Meester Ruys was den besten. Da was de sympathieksten schoolmeester die der was. Wa...de anderen waren ook nie slecht.

En wat maakte meester Ruys zo sympathiek?

'k weet 't nie. Ie koste gelijk beter met de jongens omgaan. De andere meesters, gauw da was... 'k en weten het niet, gow.

En herinner je nog zaken van de andere leerkrachten?

Gelijk van uw grootvader, van meester Baert geweest...ie was 'j em vree voor de kerk hé. En a me biste weke noar de messe nieën gingen, ewel, 't was mis hé...

En meester Marys, herinner je je daar nog zaken van?

Meester Marys, den dien was van Kortrijk en... 't wa gelijk een brokke nen dikke nek hé. En meester Van de Walle was den dien die meer dronk of dat 'em nuchter was in 't schole.

En merkte je dat als kind ook op?

Goh, ja, godverdomme ja. En meester Van de Caveye, da was den chef hé. Da was den uppersten van de schole...

Wat is je mooiste herinnering die je hebt aan die kindertijd hier?

Goh, ja...schoonste herinnering, wel jah...wa moe 'k zeggen, jah...(het blijft stil, alsof ik een stomme vraag stelde)

Maar herinner je je nog hoe je die tijd beleefde als kind?

Goh jah...(blijft stil en ik besluit de stilte te breken omdat hij misschien anders het gevoel zou krijgen dat hij alweer geen antwoord had)

En hier, herinner je wat er hier was?

Wel, da was een beenhouwerie.

En moest je boodschappen doen voor je moeder, op de terugweg van school naar huis?

Nee, nee... ons vrouwvolk deed dat. Da moesten me niet doen.

En hier (heel stuk op weg al) liep je waarschijnlijk al met een hele bende richting school?

Jam, jam.

Herinner je nog met wie?

Bwa jah... met... (blijft stil)...met De Jonge en al. En Gaston van Filemongskes. En Sloovers van ... (versta ik niet), die gasten.

Herinner je nog vriendschappen uit die tijd?

Bwa jah... (blijft weer stil. Ik voel dat ik mezelf daar even ongemakkelijk bij ga voelen als hij waarschijnlijk)

En het Straatje, weet je daar nog dingen van? Dingen die bijvoorbeeld daar gebeurden op weg van en naar school?

Ewel, jah, daar was een klein huzeke en ook een klein cafeetje. En een snoepwinkelke. En euh... fin jah...ge moest ton deure lopen noar schole en jah...we moesten doar ook een beetjen in hé. Jah, 't was nie vree breed.

En herinner je je nog wat je 'mooste'?

gow...de jongens een beetje kloten en al hé.

En mensen die daar woonden, herinner je dat nog?

Euh...ewel, 'dinge'... Johny woonde doar ton. Da was ton zyn meter die doar woonde, in da winkelke.

Herinner je nog hoe dat winkelke eruit zag?

Da was link een klein keukentje...ja, da was zo klein en er stonden doar twee schragen op (ik denk dat hij het over het tafeltje heeft). Gow, twee schragen en met een planke. En die snoepen lagen doar zo al in bakskes en 't lag doar een groot stuk bruin papier up. En iedere keer...jah, da was ton een kartje voor een...en iedere keer da me doar binnen gingen, die vent moest alsan da papier afpakken om te kijken wa da je moest hebben. Al zulke dingen...

(ik wil hem een duwtje in de rug geven...)Amai, je herinnert je dat toch goed hé...

ja, ja, ja...maar 't was azo hé.

En liep je altijd langs hier (Nieuwstraat) of ging je ook wel eens langs daar (Straatje)?

Ja, we gingen dikwijls langs daar ook.

Herinner je nog welke weg van beiden je het liefste deed?

Meestal kwamen we 's ochtends al hier (Nieuwstraat) en 's avonds kwamen we aldoar (Straatje) were.

En was er een bepaalde reden voor die keuze?

Ewel, me peidegen (dachten) da 't nader (dichter) was al ginder (via Straatje), om terug te keren.

Je wilde het gaan een beetje rekken?

Jah...

En hier, herinner je hier iets van de omgeving?

Dat was hier De Kraene en da es hier nu nog De Kraene. Da was ne speelwinkel en al. (we komen een bekende tegen en ons gesprek wordt even onderbroken)

En dit hier (wijs op het huis van 'Stoelie' om na te gaan of hij ook de verhalen herinnerd), was dit er ook al?

Ja, joat...da was er ook al. Da was nen... 't stond hier een klein huzeke. Drie klein huzekes. En da was hier een kleine en een lange haag, doar bachten (achter).

En liep je hier soms door (ik wijs op het kleine straatje naast het huis van Stoelie)?

Oh dadde, ja, da gebeurde ook...

En hier?

Ewel da waren kleine huzekes hé...Stoelie noemde 't ie. Den dien die in de kerke achter stoelgeld kwam. Tegen hem zeiden me winder 'Stoelie'.

En herinner je je nog iets van hem?

Gah jah...je dronk vree gèren enen hé...

En plaagden jullie Stoelie op weg van en naar school?

Nee, nee...

Waren er bepaalde mensen waar je als kind bepaalde verhalen over miek?

Nee, neen.

En hier (wijs op omgeving), wat was dat hier allemaal?

Da was een geweun hus. Jah, da es maar achternoar...achternoar es hier een winkel gekomen. Vree loate. Dat hier ook. Dat hier niet. Da was hier nen elektricienwinkel. Dat heb ik hier ook altijd geweten, nen elektricienwinkel. En dat hier, da was een beenhouwerie. Avette.

Heb je daar nog bepaalde herinneringen aan?

ja, joat...ie slachtte ie zwins, allée, beesten al achter hé. En als 't ie de zwins brandigde, we mosten (mochten) ton die botten met die ...(onverstaanbaar) hebben om op te sjeiken. En dat was hier Yserbyts.

En stopte je hier wel eens op weg van en naar school?

Ah neen 't, dan moesten we alhier (wijst op het Straatje) in hé. En da winkelke was hier ook alsan: Antoon Deprez.

En ging je daar soms binnen op weg van en naar school?

Nee, nee... En kijk, hier stonden dan...hier was da snoepwinkelke en de café hier, just in den draai.

Herinner je hier nog gebeurtenissen uit de tijd dat je hier langs naar school liep?

Bwa jah...bwa jah...(blijft stil)

Wat bijvoorbeeld?

Kijk, 't stond azo een reke, en 't stond azo een reke (hij wijst in twee richtingen en heeft het waarschijnlijk over de huizen indertijd). 'k Peizen dat er hier één, twee, drie, vier...vuve (vijf) waren. Vuf huzekes.

En bleef je hier vaak spelen op weg van en naar school? (ik stel deze vraag omdat deze plek vaak besproken werd in de andere verhalen van de mannelijke correspondenten)

Bah ja...me zaten daar toen just aan den achterkant van Veti...daar dat ie zyn zwins slachtige...en we bleven ton tot dat we de belle hoorden om noar schole te goan.

(we naderen nu de school) En hier, herinner je hier nog dingen?

Bwa jah...da waren hier 2 cafès en da was hier den achterkant van die cafès. En da is hier de schole hé (wijst).

En hier in de straat bleef je spelen?

Ja, hier.

En weet je nog wat je speelde?

Wè jah...beetje 'katje duk' en al. Jah, wa moesten me al doen?

Het is leuk om te horen wat jullie speelden. Misschien is dat wel helemaal anders dan hetgeen de kinderen nu spelen.

Ja, joat, ja joat...

(terugweg via velden; andere route die Noël ook wel eens nam)

...we kunnen ne keer al binnen goan hé. Al den andere kant were keren.

En hier, je sprak hier over een café (ik weet ondertussen dat dit café 't Hertje heette), herinner je hier nog dingen van?

Goh jah...(blijft stil)

Herinner je je mensen die daar woonden?

Pffff...da kan ik gelijk nie meer zeggen. (...)

Vond je dat als kind plezant om die weg van en naar school te doen?

Mo, bè joat...

En hier, was het hier zoals het hier nu is?

Nee, da woaren ton allemoale lochtingen (hoven). Gow, je weet wel...da was allemoale bedrecht(bewerkt). Da was al eigendom van die gasten hier, van die winkels. En da es ton al gekocht gewest hé.

En bleef je hier dan niet treuzelen af en toe?

Bah nee, en 't stond nietend hé. Da was ma juste... 't Stond geen frut nog niet hé.

En kan je je nog herinneren hoe je de eerste keer dat je naar school ging beleefde?

Goh...(zucht)

't Is lang geleden hé?

Joat, joat...de eerste keer...

Weet je nog hoe je je dan voelde als kind?

...da kan 'k gelijk nie meer zeggen.

Als er nog dingen zijn die je je herinnert over deze weg van en naar school, dan mag je dat altijd zeggen hé (ik zit ermee in dat mijn vragen hem te veel in het nauw drijven, maar anderzijds voel ik dat er weinig spontaan vanuit hem komt, dus het is zoeken naar een evenwicht)...

Denk je dat kinderen vandaag die weg van en naar school heel anders beleven dan jullie in jullie tijd?

Joat, da es heel anders hé. De jongens nu...ze trutselen nie meer langs de stroate hé. Nu, dat es... met den otobus noar schole en ze komen ulder afhale en me hadden wulder niet hé, me moesten te voete trappelen...In regen en in wind. En nu... ze zyn al gevoerd van moedre en vadre.

De straat voor jullie vroeger was waarschijnlijk ook echt een speelruimte...

joat, joat...da es waar. We woaren bekan (bijna) nooit thus.

Herinner je nog andere spelen die je deed? 'Katje duk', enz...

bwa...en dan als 't krikentijd was, met kriekenstenen smitten en al. En 'pekk'len' (pekkelen)...al zulke dingen hé.

Herinner je nog het schoeisel dat je droeg om naar school te komen?

(stilte)

Droeg je 'kloefen' (klompen) in de winter?

Nee, nee...ik heb nooit geen kloefen gedregen. Wielmats en botten hé.

Wat goan me doen? Goan me al binnen noar hus of aldoar?

Liep je langs hier (ik wijs op de binnenroute) ook soms naar huis?

Bè joat.

Dan kunnen we eens die weg nemen hé. Misschien herinner je je hier nog andere dingen die je deed op weg van en naar school.

Me gingen me wulder al hier, maar da was zulk geen boane. Da was ook maar een stapsteentje (wegje voor 1 persoon) hé. En da was maar een klein boantje, een boerenwegel. Da was allemaole land hé. (...)...en me gingen ton gaan vissen, in de Palink, achter dikke koppen.

En wat deed je daar dan mee?

Bwa jah...in een bokaal en 's anderendaags lag da met de poten omhoog hé. Da was dood hé.

En dieren zoeken, deed je dat niet op weg van en naar school, hier in de velden?

Ah...putten (kikkers) pakken en upbloazen.

En andere dieren?

Nee 'k, nee 'k. (...)

Welke periode was voor jou de leukste periode om naar school te gaan?

Goh, da was bist de zomer hé. Da 's 't geestigs van al hé. Bist de zomer hé...

Er was dan van alles te doen?

Bè joat hé. Me hadden dan een 'pulle' mee, met water in en calessie (calessie hout; een zwarte stof die goed smaakt en die bij het water gedaan werd om het water een smaakje te geven; vooral bij kinderen die op het platteland woonden) en me moesten da schudden. Er was ton nog geen

coca niet en da was gelijk limonade hé. Ge moest da goe schudden tot dat dat schumde (schuimde).

En je moeder was altijd thuis?

Ja.

En je vader in Frankrijk. Wat deed hij als werk?

Ie was den 'dink' hé, ... (absoluut onverstaanbaar).

En wat was dat dan?

Stoffen ... (weer dat raar onverstaanbaar woord)

En wanneer kwam hij dan naar huis?

Alle dagen was 't ie thus hé. Ie gong voort... 's ochtends te zessen en 's avonds, te zessen, was 't ie were thus. Alle dagen.

Met de trein of...

nee, nee, met den otobus hé. 't Reed toen een otobus hé die achter hem kwam. 't Was expres... (volgens mij bedoelt hij dat er een bus ingelegd werd, uitsluitend voor de mannen uit Bellegem)... ja, 't was hier toen toch een man of dertig alleszins... van hier in de straat hé. Die bij hem werktegen. Ja, joat. Maar 't was ton alhier geen werk hé.

(ik geniet van de herfstwind en het mooie uitzicht tussen de velden) 't Was hier wel mooi hé om te wandelen.

Ja, joat... (...)

En herinner je hier op deze weg bepaalde plaatsen waar je als kind wel eens bleef spelen of treuzelen?

Ah joat... we kwamen wulder al hier, en de boeren, lijk nu, je ziet dat ook nie meer... ze zaaiden zulder achterin den hof rapen en me trokken wulder wel een keer één ut voor up te eten. Gah, jah...

En je hebt nooit ruzie gehad met de boeren hier, op weg van en naar school?

Nee, nooit.

Werden er, op weg van en naar school, soms ruzies tussen jongens uitgevochten?

Bwa ja, da waren van anderen hé. Maar wulder deden da niet. Maar andere jonges, joat...

En je zussen, kwamen die ook wel eens langs hier naar school?

Neen. Zulder, da was alsan langs de grote boane (Nieuwstraat). Wulder... wulder, da was meestendeel 's avonds da me wulder langs hier kwamen.

En hadden jullie contact met de meisjes?

Nee, nee.

Er werd, aangezien je zo lang moest stappen, niet gewacht op de meisjes, op weg van en naar school?

Nee, nee.

Dat waren toen twee verschillende werelden?

Joat... de jongens mosten (mochten) by de meisikes toen nie zitten hé. Buiten nu, ze zitten te gare hé.

En voelden jullie als kind de invloed van de oorlogsjaren nog?

Nee, 'k ben ne 'k ik pas in '43 geboren, dus 'k ken kanne der nie vele over mee klappen (praten) hé.

En straffen die op school gegeven werden; herinner je je daar nog iets van?

Bwa jah... 'k Heb nog een keer een dag of achte met een catechismus op myn hoofd moeten stoan omda 'k myn lesse, de catechismus, nie wildege leren. Da was ook van meester Baert hé.

En hier, dat kapelletje, stond dat er toen ook al?

Ja, joat, dat heeft alsan bestaan.

(in één van mijn gesprekken met de kinderen uit Guatemala was de kapel een speelplek, op weg van en naar school, vandaar mijn volgende vraag...) En hier, speelde je hier soms op weg van en naar school?

Nee.

En in de velden, speelde je hier als kind niet in de velden?

Ja, da gebeurdege al den oogst af was. Dat was ton nog met 'stukken' (?) hé. Me gingen doar tegen gaan stukken hé. En da me erin speeldegen totdat ze omverre vielen hé.

En hier, aan dat water (klein afwaterriviertje), deed je...

ja, ja, joat. Da was hier al beke hé. Da stond hier onder water, dikwijls, bist de winter.

En speelde je hier, aan dat water?

Ba joat, me kosten er dikwijls op sleren.

Met een slee?

Nee, nee, nee. Gewoon azo, met ons botten aan.

...winder hadden geen koud. Ik hen nooit geen handschoenen gedregen bist de winter, nooit.

Amai, maar dat waren hier toch pakken sneeuw?

Ah joat. En bist de zomer een korte broek aan, en bist de winter een lange broek aan. Een knielap d'er up en we waren verdoold.

(...het gaat over hoe hij zijn vrouw heeft leren kennen)

We wandelen het laatste stuk bijna in volledige stilte.

... 't Es hier al vele veranderd hé...

Antoon Deprez, herinner je je daar nog dingen van?

Ewel jah, da waren hem en zyn moeder die dat (Snoepwinkelke) openhielden.

... 't Es al hier, meiske...' Joat, Toontje Deprez.

Winder goan veel naar de zee.

Ja? Naar waar ga je dan?

Naar de Panne. 't Es nu een betje...met da me zondag thus geweest zyn. Maar kijk, vrijdag gaan me ook were voort. Tot maandag.

Heb je daar een appartementje?

Nee, nee. Een residentie. Een appartement niet. 'k Moe geen hebben. We zyn gaan kijken voor een appartement en...tussen 2 muren zitten, da goat niet. 'k Heb een schone residentie met een schoon pleintje van voren en ge kunt nog ne keer rondlopen. Maar up een appartement, ge moet deur die venster zitten kijken. Dadde...da' s nietend voor ik.

(ik zie dat hij mankt) Heb je niet teveel last van je been?

Nee, nee, da gaat.

Voila ze, we zyn der bijna were...

We hebben een schone wandeling gedaan hé.

Ja, joat.

Weet je nog hoelang je daarover deed als je naar school ging?

Da was toch twee keer een half uurke. Te zeven en een half gingen wulder voort. En goe deure stappen.

Was je moeder nooit kwaad als je te laat toe kwam?

Kwaad? 't Wa geen avance ('t had geen zin) van kwaad te zyn hé...

(het laatste eindje praten we nog een beetje over de vele kinderen en zijn moeder, die zo'n drie jaar geleden gestorven is, op 87 jarige leeftijd) Ik bedank hem hartelijk en breng hem terug naar huis. Hij vraagt of ik nog mee binnen kom, maar ik schuif het aanbod vriendelijk af. Ik voel dat ik doodop ben van dit interview.

4 Logboek

4.1 Mijn relatie met Bellegem en haar inwoners

Bellegem als dorp is niet helemaal onbekend voor me. Mijn moeders roots liggen er en mijn grootouders (mijn grootvader was er leerkracht en koster in de jaren 1950) hebben er altijd gewoond en gewerkt. Ik heb ook drie groottantes aan moederszijde en een nonkel die nog steeds in Bellegem wonen. Dit vergemakkelijkt uiteraard het vinden van de juiste sleutelfiguren en het opbouwen van een vertrouwensrelatie met de mensen ter plekke.

4.2 Op bezoek bij oudtantes in Bellegem

Een rustige zondagnamiddag. Mijn moeder kondigt aan dat ze haar tantes (drie ongetrouwde zusters, dat komt ervan als ze in het onderwijs gingen vroeger...) gaat bezoeken. Ik besluit mee te gaan en eens te polsen naar wat informatie in functie van mijn onderzoek.

Na het handen schudden en de vele verwonderlijke kreetjes over me, kom ik met mijn vraag op de proppen. Of ze me kunnen helpen aan adressen van mensen die in de jaren vijftig-zestig school liepen in Bellegem. Onmiddellijk word ik er attent op gemaakt dat er toen nog sprake was van een 'jongenschool' en een 'meisjesschool'. Dit houdt natuurlijk in dat, wanneer ik een klas wil reconstrueren, ik er rekening mee zal moeten houden dat het ofwel om vrouwen, ofwel om mannen gaat. Enthousiast beginnen ze alledrie herinneringen op te halen. Eén van mijn tantes, oud-directrice van één van de scholen, gaat op zoek naar communiekaartjes en een boek waarin klasfoto's verzameld werden. Een schat aan informatie. Bij wijze van proef haal ik er een klas uit: het vijfde leerjaar in het schooljaar 1953-1954. Bij het overlopen van de namen van de meisjes op de foto beginnen de tantes enthousiast mee te zoeken naar wie ondertussen waar woont en wie ik zou kunnen contacteren. Blijkt dat er van de twintig leerlingen toch zowat de helft nog in Bellegem wonen. Een hele opluchting voor mij. Ik krijg het boek en de communiekaartjes mee op voorwaarde dat ik er heel zorgvuldig mee omspring en ze zeker terug breng. Ik beloof het plechtig (op mijn communiezieltje dat ik niet heb...).

Flarden van de gesprekken gaan over de weg naar school

"... jah, en de kinderen van den buiten die moesten wel lang wandelen zenne. Die hadden under pulle met drank mee voor 's middags..."

"... en weet je nog, de meisikes kwamen terug van school langs de ene kant van de straat en de jongens langs de andere kant... Voor't verkeer."

"... wij deden altijd belleketrek om sneller thuis te zijn. Als je dan aangebeld had, dan liep je zo hard je kon naar huis... en we liepen altijd met drie meisjes. Telkens twee die een ander pestte. De rollen wisselden. De ene keer werd ik uitgesloten, de andere keer een ander, maar we bleven wel vriendinnen..."

4.3 Tante Erna aan de lijn...

28 oktober 2003. Er moet schot komen in mijn onderzoek. De mensen moeten dringend opgespoord worden. Ik bel mijn tante op en vraag haar of ze enkele mensen van de klas die ik wil onderzoeken kent. Als rasechte 'Bellegemse' blijkt ze niet minder dan acht mensen te kennen én weet ze me bovendien hun telefoonnummer door te spelen. Ik ben tevreden. Het moet mogelijk zijn om via deze mensen de andere mensen op te sporen. Ik leg mijn tante het voorstel voor om een reünie te houden en ze zegt onmiddellijk dat die klas wel een hechte groep was en is, en mijn initiatief waarschijnlijk in de smaak zal vallen. Er is onlangs nog maar een 60-jarenfeest geweest en er waren heel wat mensen aanwezig. Ik bedank haar en ze zegt me dat ik altijd mag opbellen...

4.4 Enkele telefoongesprekken met informanten

L. D. Jah, ze weet wie ik ben... En ze heeft mijn ouders goed gekend. Al pratend halen we wat herinneringen op. Wanneer ik haar kort uitleg dat ik op zoek ben naar de andere mensen van de klas, verwijst ze me door naar een zeker N. F., die in de werkgroep zit die tien jaar geleden een reünie organiseerde, en die dat herhaald heeft dit jaar (voor 60-jarigen ondertussen). Ik kom te weten dat dit een hechte groep is.

N. F. Aanvankelijk voel ik dat ze moeite heeft met mijn AN. Noneddju, denk ik nu, waarom heb ik nooit een dialect geleerd? Nu, ik herhaal alles erg traag en zo begint ze een beetje te begrijpen wat ik wil. De adressen dus. Ze is heel hulpvaardig en belooft de adressen binnen te gooien bij mijn 'oudtantes' (tantes van mijn moeder). Ik bedank haar hartelijk en belooft haar in de brief die komt meer uitleg te zullen geven.

4.5 Donderdag 30 oktober 2003

Terug bij de oudtantes. Het gesprek gaat, bij het eten van taart en het drinken van koffie, eventjes over mijn onderzoek. Eén van de tantes maakt de opmerking dat ik dan wel alleen maar meisjes zal hebben. Zou ik niet beter de jongensschool ook opzoeken en daar een klas reconstrueren? Jongens halen toch veel meer deugnieterij uit... (ik denk onmiddellijk 'is dat wel zo?'). Ik krijg een verhaal te horen van mijn oma, die al een paar jaar gestorven is. Als klein meisje heeft ze, op weg naar school, ooit eens een emmer water onder de deur gegoten van een oud vrouwtje. Ze wist dat dat vrouwtje pas nieuwe pantoffeltjes had, en die dus kletsnat zouden zijn... Hilariteit alom. Mijn moeders ogen glinsteren. Ze lijkt wel fier op haar moeder (mijn oma). Ze was dan toch stouter dan ze dacht...(mijn moeder was erg stout, vandaar dat ze zo trots is dit nu te horen). 'Maar wat ga je dan vragen?' Ik besef dat dit geen gemakkelijk onderwerp is. Mensen lijken het gevoel te hebben niets zinnigs over 'de weg naar school' te kunnen vertellen. Dat is toch maar bijzaak? Ik voel een soort van paradox: wanneer mensen horen dat ik een wetenschappelijk onderzoek doe, dan gaan ze zich als het ware 'deftig' gedragen. Ze zien het echt als iets serieus, en ze zijn fier dat ze mogen helpen (reactiviteit). Anderzijds bekijken ze me echt verwonderd als ik hen zeg dat het gaat over 'de beleving van de weg naar school'. Dat is toch geen 'serieus' onderwerp? Ik vraag me af of het niet beter is als ik, op de reünie, ter inleiding, niet wat tekstfragmenten uit romans zou lezen, zodat ze wat in de sfeer geraken. Zodat de herinneringen opgeroepen worden. Herkenbare situaties, werken met beelden. Dat zal nodig zijn.

Doe ik de reünie voor of na de individuele gesprekken? Ze hebben pas een reünie achter de rug, dus is het zinvol om er weer een te organiseren? Als inleiding zou het eigenlijk wel leuk zijn. Dan krijg ik ook de tijd, om in een wat 'informeler' kader mijn onderzoek uit de doeken te doen. Ik denk toch dat ik dat zal proberen. Nee, toch beter om de individuele gesprekken eerst te doen. Anders gaan ze elkaar teveel beïnvloeden, denk ik.

Ik heb tweeëntwintig namen doorgekregen. Dat zijn er te veel. Wat als iedereen wilt meedoen? Ik zal ergens een selectie moeten maken op basis van een aantal punten (achtergrondinformatie). Die punten moeten op papier, en daarop moet ik een antwoord hebben voor ik begin met individuele interviews. Misschien kan ik die punten verwerken in mijn brief, waarin ik hen uitnodig voor de reünie. Ik vraag hen dan schriftelijk antwoord te geven en hierbij een aantal gegevens door te geven.

4.6 Reacties informanten en voorstelling scriptieproces aan eerste licentie

Ik krijg slechts zes brieven van de tweeëntwintig terug, waarvan één informant zegt dat ze niets te zeggen heeft omdat ze te dicht bij de school woonde. Ik wacht nog een maand en begin dan rond te bellen. Erg ontvullend. Enkele respondenten zijn erg enthousiast (de zogenaamde kern die elkaar nog vaak ziet), anderen willen echt niet mee doen. Redenen die ze hiervoor opgeven: ze herinneren zich niets meer van die tijd; zo'n onderzoek is niets voor hen; ze hebben niets te zeggen... Ik voel de moed een beetje in de schoenen zakken, maar ik slaag er uiteindelijk toch in van al vijf interviews vast te leggen. Nu wordt het het rijtje afbellen van de mensen die nog niet geantwoord hebben. Vergeten? Geen zin? Ik heb er het raden naar. Ik besef dat het niet

gemakkelijk wordt. Ik wil ook niet enkel feiten (daar was de snoepwinkel, daar kwamen we samen enz...); ik wil ook hun beleving (wat voelden ze? Wat dachten ze?) achterhalen, maar dat is niet gemakkelijk omdat het zo lang geleden is. Bovendien blijkt uit de telefonische gesprekken met enkelen dat deze generatie geen generatie is van 'praten over gevoelens'. Ik zal goed moeten nadenken over de aanpak van mijn gesprekken. Het 'officiële karakter' geeft mijn respondenten het gevoel dat ze iets moeten presteren en dat wil ik niet. Twee dagen geleden had ik op de trein een gesprek met twee oudere mensen en ze vertelden me heel wat uit hun leven. Ik kende ze nochtans helemaal niet. Dit kwam misschien juist door het informele karakter ervan. Ik zou niets doen met hun verhalen. Dat doe ik natuurlijk wel in mijn onderzoek... Misschien moet ik bij het begin van mijn interview eerst hebben over andere zaken? Kinderen, kleinkinderen,... zodat ze zich wat op hun gemak voelen? De vraag is of het dan wel goed is van de gesprekken op te nemen...

Bij de voorstelling van scriptieaanpak voor de eerste licentie onderwijspedagogiek merkte ik dat ik toch al goed op weg was, terwijl ik vaak het gevoel heb dat het nog steeds een onoverzichtelijk boeltje is. Ik moet een duidelijk onderzoeksontwerp als kapstok om verhalen aan op te hangen. Bovendien werd me ook duidelijk dat ik nog extra literatuur moet doornemen in verband met verzameling en analyse van gegevens uit kwalitatieve interviews.

4.7 21 februari 2004

Opnieuw de telefoon genomen om mensen te zoeken voor het interview. Eigenlijk een beetje vanuit een moedeloos gevoel. De eerste telefoon liep alweer op een misser uit: "Ge moogt het mij niet kwalijk nemen hoor, maar ik ben daar niet in geïnteresseerd..." Ik zucht even en besluit dat ik nog meer mijn best moet doen om mensen te doen inzien dat hun bijdrage echt wel de moeite is. Ik mag niet opgeven. Uiteindelijk slaag ik erin om nog twee mensen (vrouwen) te overtuigen. Dat is tenminste iets. Opmerkingen:

- heel weinig schriftelijke reacties gehad op mijn vraag \Rightarrow selectie op basis van bepaalde variabelen (gerichte heterogene steekproef) wordt erg moeilijk: ik ben niet op de hoogte van achtergrondvariabelen en door een tekort aan informanten word ik genoodzaakt te nemen wat er te nemen valt...
- veel van de vrouwelijke informantinnen zorgen voor kleinkinderen. Is vaak uitvlucht (?) om niet mee te doen. Ook vaak zorg voor zieke moeder of man.
- Blijft: velen hebben het gevoel niets te zeggen te hebben, zich niets meer te herinneren en ik moet hen eigenlijk voortdurend motiveren

Frustratie bij mezelf: niet leuk om met van alles te moeten bezig zijn. Ik zou enkel met het onderzoek willen bezig zijn, maar wordt verplicht om telkens weer met taken en reflectieverslagen bezig te zijn. Dat is erg frustrerend.

4.8 Bedenkingen bij de afname van de interviews

Vrouwen

D.L.: Gekeuvel over mensen die we beiden kennen, verre familiebanden... Direct open sfeer, klikt goed. Heen- en terugweg worden nogal eens door elkaar gehaald. Spontane herinneringen komen boven... Enkele belangrijke aantekeningen:

- een gesprek duurt zo'n uur en een half
- het zou leuk zijn als ik het ouderlijk huis en enkele belangrijke punten op weg naar school, waarover er verteld wordt, kan fotograferen.
- Foto's van de school zelf in die tijd opsporen
- Eventueel broers/zussen van de informantinnen ook interviewen om extra info te bekomen
- De zoon van het madammeke van de snoepwinkel interviewen
- M.D en D.L. hebben vreemde vriendschapsrelatie gehad in die jaren... zeker naar vragen bij M.D.
- informantinnen ook bevragen naar vriendinnen (linken leggen tussen respondenten) Nadien kan misschien een sociogram opgesteld worden (klikjes, ...)
- Op een plattegrond de weg aanduiden met de verschillende belangrijke punten

- Andere informanten, die niet in de klas zaten, maar wel ongeveer dezelfde leeftijd hadden, bevragen, om extra info te bekomen (mijn moeder, tante Erna, ...)
- Informanten zitten vaak met angst niet genoeg meer te kunnen vertellen.
- Moeilijk om gesprekken, gevoelens terug op te roepen.
- Contact met D.L. erg vlot.
- Herinneringen aan het verleden, eigen schoolverleden, roepen ook andere herinneringen op. Soms is het moeilijk deze te scheiden van de herinneringen aan de weg naar en van school. Ik krijg als buitenstaander ook vaak dingen te horen die diep geworteld zitten, diepe zorgen van mensen, diepe pijnen. Soms is het moeilijk van daar dan niet eerst op in te gaan. Zelf weer de leiding nemen lijkt dan zo onmenselijk. Zij vertellen vaak hele gevoelige dingen en waar haal ik dan het recht om zomaar door te gaan met mijn werk... trouwens die extra zaken geven me een veel breder beeld van de persoon die voor me staat. Wat hen nu bezighoudt, kleurt ook hun herinnering aan dat voorbije verleden. Wie zich bijvoorbeeld erg eenzaam voelt nu, zal misschien zeggen dat zij zich in haar kindertijd vaak alleen voelde.
- Dergelijke gesprekken vragen enorm veel energie en tijd, maar ze zijn wel heel boeiend.
- Sfeer van dorp: je wordt bekeken als een 'vreemde', je voelt de roddelsfeer van een dorp, de stilzwijgende maar veelzeggende blikken tussen mensen, het kraaien van de haan, de middagrast (het lijkt altijd zondag), de macht van de kerk en de pastoor (kinderen gingen kapel kuisen, het huis van de pastoor was op weg naar school, als je binnenkwam in school mocht je niet naar links kijken want daar zaten de nonnekes, enz...)
- Beheersing van die generatie. Je eigen wensen, gevoelens volgen was echt niet 'in' bij de meisjes uit die tijd. De meeste werden ook gewoon huisvrouw na de lagere school en hebben een erg onderdanige houding. In gesprekken zijn ze in eerste instantie ook altijd formeel, tot de sfeer losser komt, ze weten wiens de dochter ben, enzomeer. Vertellen over jezelf geeft hen vertrouwen.
- Soms heeft het iets weg van een therapeutisch gesprek. Net alsof ze voor het eerst aan een vreemde hun hart luchten...
- D.L. had het duidelijk erg moeilijk met haar moeder. Dat leidde ik af uit haar mimiek. Ze keek me op die momenten ook nooit in de ogen. En meermaals herhaalde ze dat haar moeder een moeilijke vrouw was. Soms wou ze ook dat ze meer kon vertellen. De angst te weinig informatie mee te geven was duidelijk voelbaar, terwijl ik haar keer op keer gerust stelde dat het om die 'kleine' dingen ging...

A.D.: A.D. kon zich niet gemakkelijk vrijmaken. Ik heb haar meermaals proberen overtuigen om mee te doen, en toen ze dat uiteindelijk deed, kreeg ik telkens weer te horen dat ze niet veel te vertellen had (aan de telefoon) en dat ze het zich beklaagd had dat ze 'ja' gezegd had. Uiteindelijk vonden we wel een moment, maar haar kleinkinderen kwamen die middag, dus ze kon niet weg van huis. Ik heb het dan zo gelaten en ben bij haar thuis het interview gaan afnemen. Eerlijk gezegd zag ik dit interview op voorhand echt niet goed zitten. Ik had al zoveel weerstand gevoeld. Mijn moeder zei me dat dat normaal was, dat mensen daar niet zomaar voor staan te springen als er vele andere zaken te wachten staan. A.D. vertelde ook al aan de telefoon dat ze het zo moeilijk had: haar man zat in de psychiatrie en dat ging nooit meer goed komen en ze werd dagelijks opgezadeld met de zorg voor de kinderen van beide dochters. Ik voelde heel veel zorgen en dat kwam in het gesprek ook vaak terug. Ze week heel snel af van het onderwerp om terug te komen bij haar actuele problemen, wat ook niet zo verwonderlijk was.

Ook grappig: mijn informanten gaan ervan uit dat ik de hele streek, de winkels met hun bijnamen, enzomeer ken. Ik moet dus af en toe eens verduidelijking vragen en dan kijken ze me vreemd aan.

Ik vind A.D.'s huis niet gemakkelijk en als ik vijf minuutjes later dan verwacht verschijn, staat ze al aan het raam te zwaaien. Ik voel even de spanning van me afglijden. Ik hoop dat ze het nu toch een beetje ziet zitten. Ze laat me binnen en heeft koffie voor me gezet. Ik bedank haar hartelijk en maak kennis met haar kleindochter, een pareltje van een kind. We keuvelen eerst wat en ze schenkt me koffie in. Ik ben van plan haar echt de tijd te geven om het helemaal op haar tempo te doen. Ik vertel een beetje over mezelf, mijn grootvader (meester Baert, een aha reflex...)

en grootmoeder, mijn vader en mijn moeder... Ze luistert geboeid en vertelt honderduit over haar kleinkinderen. Ondertussen vul ik de achtergrondgegevens in. Opeens begint ze over haar kindertijd en op dat moment zet ik pas de dictafoon aan... Bijkomende bedenkingen:

- ik heb de weg naar school niet kunnen wandelen met A.D. Misschien was het daardoor ook moeilijker om bepaalde zaken te herinneren.
- Ik moet zeker eens aan de andere klasgenoten vragen hoe zij zich A.D. herinnerden
- Terugkeren naar het verleden, herinneringen ophalen, brengt andere onopgeloste gevoelens naar boven. Soms is het moeilijk om deze gescheiden te houden van het gespreksonderwerp zelf. Het valt op dat ze veel meer herinneren van hoe de zusters waren (vooral zuster Josephine komt nogal eens ter sprake) dan hoe de weg van en naar school verliep
- Je kan onmogelijk bij iedereen op dezelfde manier te werk gaan. Als interviewer tast je af... eerst moet je de mensen op hun gemak stellen en ik start dus vaak met een gesprek over eigen roots, mijn grootvader, mijn grootmoeder. Ik roep het verleden langs die weg weer op. Zo voelen de mensen zich meer op hun gemak. Op een bepaald moment beginnen ze vaak zelf over de weg naar school en dan pas neem ik het gesprek op. Ik volg hun verhaallijn.
- Mijn kennis van het Bellegems dialect groeit met elk gesprek. Amai, die hebben nogal een taaltje. Ik probeer de klanken zo goed mogelijk uit te schrijven. Gelukkig heb ik een Bellegemse moeder en andere familie in Bellegem die mij bij twijfel te hulp komen.

L.D.: Aankomst aan haar huis: ik bel aan en ze verschiet even. Mijn moeder is bij me omdat zij heel goed overeenkwam met de broer van L. D. en ze in hun 'wilde jaren' vaak bij L. D. samen kwamen. L.D. is de afwas aan het doen en nodigt ons uit om binnen te komen. Mijn moeder breekt het ijs door herinneringen op te halen. Deze keer mijn taak dus niet. Ik heb mijn moeder mee omdat de volgende informante deze middag om haar vroeg (M. D., MS-patiënte). Ik heb het toen aan mijn moeder gevraagd, omdat ik dacht dat zij er misschien kon voor zorgen dat de sfeer wat lossler zou zijn bij M.D.

Ik vraag, tussen het ophalen van herinneringen door, of L.D. toevallig geen oude prentkaarten of foto's heeft met de ingang van de school in de tijd dat ze school liep. De ingang is namelijk momenteel niet meer zichtbaar, en ik kan enkel uit verhalen opmaken hoe die eruit zag. L.D. gaat op zoek naar een boekje met oude prentkaarten van Bellegem. Ik vraag haar of ik het even mag lenen. Ze verwijst mij ook door naar Renée Lefever (een nonkel van haar... grappig, in Bellegem lijkt iedereen familie van elkaar), die waarschijnlijk nog meer materiaal liggen heeft. Goeie tip, neem ik zeker mee. Mijn moeder voert ons vervolgens naar het ouderlijk huis van L.D. waar onze tocht en het gesprek start. Ondertussen bezoekt mijn moeder haar drie oudtantes. Ik neem een foto van het huis (rode bakstenen, in de Rollegemsestraat). Het is koud en we starten onze tocht door het grillige weer... Lutgardes ouderlijk huis stond naast dat van C.D. (links van het huis van Lutgarde). Aan de andere kant stond het huis van juffrouw Valentine (de lerares van de klas die ik ondervraag). Algemene bemerkingen:

- wat enorm opvalt na deze drie interviews, is dat in de rang lopen, recht naar huis, geen getreuzel enzo, als iets 'normaal' ervaren werd. Ze zien het niet als een regel/afspraken.
- L.D. verschilt van de andere ondervraagde vrouwen (tot nu toe) vooral in haar gedetailleerde omschrijving van de omgeving. Ik moet daar wat meer naar vragen in de volgende interviews. Persoonlijke ervaringen zijn er dan weer een heel stuk minder.
- Na de voorbije interviews heb ik zo'n beeld van: meisjes waren braaf, gingen recht naar school, weinig getreuzel. Ik zal toch mijn moeder eens moeten mee nemen op pad, anders heb ik een éénzijdig beeld van 'brave' meisjes...
- Ik moet op zoek gaan naar foto's die in die periode getrokken zijn, om de omgeving te reconstrueren.
- 'stout' zijn deed je niet en het nadien vertellen misschien nog minder. Soms heb ik het gevoel dat ze zich schamen als ze vertellen wat voor domigheden ze uithaalden of wat voor 'zondige' gedachten ze wel hadden... Het schuldgevoel, opgelegd door de katholieke kerk, is nog duidelijk voelbaar in deze generatie.

M.D.: Enkele opmerkingen vooraf: M.D. is MS-patiënte. Aan de telefoon bleek ze erg enthousiast om mee te doen, maar uit het gesprek zal blijken dat het echt niet haar dag was. Dat zei

ze ook voortdurend. Ze voelde zich helemaal niet lekker en haar geheugen liet haar in de steek. Ze was ook weinig uitnodigend als we (mijn moeder en ik) binnenkwamen. Mijn moeder heeft het ijs een beetje gebroken, maar het gesprek bleef erg stroef verlopen. M.D. antwoordde zeer kort en verontschuldigde zich daar na een eind ook voor. Ze had zich die dag niet gemaquilleerd zei ze, wat blijkbaar voor haar een 'laatste trots' is. 'Anders laat ik mij helemaal gaan hé...' zei ze. Ze wou niet dat haar stem opgenomen werd. 'Mijn stem klinkt vandaag echt niet goed', zei ze. Ik probeerde haar uit te leggen dat het enkel voor mezelf was, ter ondersteuning, maar ze kwam niet terug op haar uitspraak, dus ik heb enkel notities genomen. Na het gesprek kreeg ik gelukkig wat achtergrondinfo van mijn moeder, die haar wel gekend had in haar jonge jaren. M.D. was dochter van een welgestelde familie in Bellegem. Ze was een hele trotse vrouw en waarschijnlijk daarom zo begaan met hoe ze overkwam. M.D. zag haar vriendschap met F. (van 'lagere' komaf) dan ook eerder als iets dat er was omdat ze toevallig samen naar school gingen.

Meermaals in het gesprek viel ze terug op haar depressieve gevoelens. Dat het haar niet ging vandaag, en dat ze gisteren veel meer had kunnen vertellen... Ik heb haar wel het voorstel gedaan om eventueel terug te komen, eens nadat ik F. zou geïnterviewd hebben. Dan konden ze misschien samen meer herinneringen boven halen. Ze reageerde niet enthousiast, maar ze wou toch dat ik haar verwittigde. Ik had tijdens het gesprek constant het gevoel dat ik het niet goed deed. Waren mijn vragen nu zo slecht? De vorige gesprekken waren erg vlot verlopen... of was het omdat ze de weg niet kon wandelen? Ik had dat voorgesteld, maar ze zei dat ik haar niet kon heffen in de auto en meenemen naar Bellegem. Ik heb het dan maar zo gelaten... Dit zal het beeld natuurlijk ook enigszins vertekenen. Maar ik heb al besloten van dus meer mensen dan de klasgenoten te gaan bevragen. Op die manier hoop ik toch voldoende relevante informatie te verzamelen. Enkele belangrijke gegevens die ik noteerde:

- M.D. omschrijft zichzelf als een braaf meisje dat altijd gewoon naar school ging en niets verdacht uitstak op weg van en naar school
- Ze was bevriend met R. (gestorven in een accident) en met F. Ze ging vaak met hen naar school.
- Ze heeft niet zulke goede herinneringen aan zuster Josephine, maar ik kreeg geen voorbeeld
- Ze ging altijd (het was toch een heuse afstand) te voet naar school. Aan Den Bouw (nu het ACW-lokaal) wachtte F. haar op. Ze legde dus een stukje te voet af en een stukje samen met haar vriendin. F. was dan ook haar beste vriendin (ik interview haar normaal gezien in juni)
- Activiteiten op weg naar school: gewoon babbelen.
- Y.D., haar jongere zuster, ging op een bepaalde leeftijd ook mee naar school.
- Meisjes en jongens waren strikt gescheiden in die tijd
- Ze ging altijd in groep naar school
- Weinig opvallende herinneringen verder

Verdere bedenkingen:

- Je kan een interview nooit los zien van de mensen voor je. Elk interview is anders en je moet telkens peilen naar de sfeer, je woorden kiezen, je aanpassen aan wie voor je zit. Dit heb ik hier heel duidelijk gevoeld.
- 60-jarigen verschillen ook heel erg qua geheugen. De één herinnert zich veel, de ander niet. Je moet er ook rekening mee houden als interviewer dat ze al vaak te maken hebben met allerlei gezondheidsproblemen. Veel oudere mensen gaan bevragen over hun herinneringen aan hun kindertijd lijkt me niet erg haalbaar.
- Ik voel ook een heel duidelijk mentaliteitsverschil. Praten over gevoelens, gedachten, is niet vanzelfsprekend. Dat hoorde waarschijnlijk ook niet in hun tijd. Althans niet met 'vreemden'.

R.L.: Ter inleiding: blijkbaar zou R.L. aanvankelijk niet mee doen, zo vertelde haar vriendin N.F. Maar aangezien N.F. wel mee deed, bedacht R.L. zich. Het feit dat ze er zelf niet zo enthousiast over was, verklaart misschien de korte antwoorden die ik kreeg. Ze leek helemaal niet slecht gezind of zo, maar ik had het gevoel dat ze het allemaal vlug wou afhandelen en eigenlijk weinig echt nadacht bij mijn vragen. Ik voelde mezelf na een eind echt niet zo goed op mijn gemak omdat de verhalen uitbleven. Misschien had ik te grote verwachtingen gehad? Zij was de eerste informante die redelijk ver moest wandelen naar school, dus had ik gehoopt op een lang

verhaal, treuzelen, kattenkwaad (want niet meer onder toezicht van juffrouw Orbia) enzomeer. Misschien dat ik daardoor zo ontgoocheld was door het 'brave-meisjes-verhaal' dat ik nu voor de vijfde keer hoorde. Soms denk ik dat ik, door het lezen van romans en kinderboeken, teveel gericht ben op het kattenkwaad, de pesterijen, het sociale contact op straat. Maar wie een boek schrijft over de weg naar en van school, is misschien juist iemand die heel wat kattenkwaad uithaalde, of er zijn eerste liefde leerde kennen. Anders schrijf je daar toch geen boeken over? Bovendien zijn de meeste auteurs geen 60 jaren oud op het moment dat ze die weg beschrijven, vandaar ook de gedetailleerde beschrijvingen. De boeken hebben mij enerzijds op ideeën gebracht; anderzijds geven ze mij ook bepaalde verwachtingen blijkbaar. De werkelijkheid zag er blijkbaar een stukje minder gekleurd uit...

Het belooft een stralende dag te worden en de zon is al helemaal op als we onze tocht naar school beginnen... Algemene bemerkingen:

- Ik had het hele gesprek het gevoel dat R.L. zich wou verdedigen en soms erg verontwaardigd reageerde op mijn vragen. Ik vroeg me af of die vragen dan zo slecht gesteld waren. Ik start nochtans mijn vraag vaak gesloten om er dan dieper op in te gaan, maar ook dit voelde blijkbaar bedreigend aan...
- Na dit gesprek had ik zoiets van 'jah, Melanie, het verzadigingspunt begint te komen zeker...' Er komen niet veel nieuwe elementen meer terug.
- R.L. gaf me, eenmaal terug in haar huis, het telefoonnummer van Renée Lefebvre. Ik moet hem zeker eens contacteren. Hij blijkt heel wat oud materiaal te hebben...

N.F.: Ter inleiding: N.F. is één van de centrale figuren in het bestuurscomité voor de 50-60 jarigen. Zij was ook één van de initiatiefnemers voor de bijeenkomst van de 50-jarigen. Ze gaf me een boekje mee dat iedereen toen kreeg en ze beloofde mij nog enkele foto's van die groep. Misschien had ze op zolder ook nog wel enkele foto's liggen van in die tijd... Dankzij haar heb ik ook de adressen van de jongens van die leeftijd (geboortjaar '43) uit de jongensklas kunnen bemachtigen. Dit bespaart me veel telefoonwerk...

N.F. geeft een erg lieve en zachtaardige indruk. Vandaar waarschijnlijk dat ze indertijd door vele kinderen graag gezien werd. Het is een warme dag, en ze ziet het niet zitten om de hele weg te wandelen. Het eerste stuk doen we niet. Ze vertelt me dat ze dat stuk alleen deed en toch niemand tegenkwam. Algemene bedenking: N.F.'s verhaal was soms heel verward. Ik vraag me af of dat was door de zon; dat ze het te warm was, of de tocht te zwaar, of omdat ze echt verward was...

Y.Q.: Ter inleiding: Yvette woont het verst van alle informanten. Ze ging aanvankelijk naar De Kattenberg naar school en pas vanaf het 3de-4de leerjaar naar 'De Platse' (in Bellegem centrum). Ze ging bijna altijd met de fiets; tenzij het sneeuwde. Dan gingen ze te voet (zij en haar zus). Blijkbaar voelden kinderen die aanvankelijk onderwijs gevolgd hadden in de Kattenberg, zich uitgesloten in de school. Ze waren 'anders'. Er was ook een duidelijk klassenverschil merkbaar: middenstandkinderen trokken op met middenstandkinderen en arbeiderskinderen met arbeiderskinderen. Daarbij voelden de middenstandkinderen zich (volgens de informante; zelf arbeiderskind) 'beter' dan de arbeiderskinderen. Voor arbeiderskinderen lag het vast dat ze na de lagere school zouden gaan werken. Middenstandkinderen studeerden vaak nog enkele jaren verder. Y.Q. zegt dat ze vandaag de dag nog steeds die verschillen voelt in contact met klasgenoten.

We zitten midden in de velden. Y.Q. vertelt dat er vroeger, uitgezonderd hun huis, geen enkel huis stond. De zon zit goed en er is een zachte wind. Aangenaam wandelweer. Daar waren we het alvast over eens... Y.Q. is duidelijk onder de indruk. Er is zoveel veranderd zegt ze, voor we het gesprek starten. Ze herkent het bijna niet meer... Losse bemerkingen:

- grappig hoe de informante probeert Algemeen Nederlands te spreken. Soms herhaalt ze zinnen en verandert ze die een beetje opdat ik ze zou verstaan...
- alweer duidelijk merkbaar: de bezorgdheid, angst niets 'zinvol' te kunnen vertellen aan mij.

C.D.: C.D. reageerde wel op de uitnodiging om mee te werken aan het onderzoek, maar ze vond zichzelf niet 'zinvol' genoeg, aangezien ze vlak bij de school woonde. Ik heb haar proberen overtuigen, maar het lukte me niet om haar te interviewen. Ze schreef wel een brief.

Geachte,

Veel kan ik niet vertellen van het naar school gaan. Ik woonde amper 200 meter van de school, dus was er niet veel te beleven op deze weg.

Iets wat ik mij nog kan herinner is dat ik de kerk voorbij moest en toen ik bij Zuster Jozefien in de klas kwam, vroeg ze of ik de kerk was binnengewest. Indien niet, moest ik terugkeren om even te bidden in de kerk.

Veel kan ik mij niet herinneren van die schooltijd en ik kan u niet helpen met verhalen.

In de hoop op meer succes bij de anderen.

Vriendelijke groeten.

Mannen

F.E.: Opmerkingen:

- telefonisch contact met mannen verloopt veel vlotter dan bij de vrouwen; erg enthousiast
- F.E. bleef maar praten; genoot zichtbaar van het ophalen van herinneringen en vertelde me heel veel 'andere' zaken;
- Heel plastisch, expressief in vertellen; met vleugje dramatiek... een echte verhalenverteller
- Oorlogsjaren spelen belangrijke rol in geheugen (vetes tussen leerkrachten - de Witte en de Zwarte)
- Springt wel van hak op tak en soms moeilijk om antwoord op vraag uit verhaal te halen
- Beschrijft zijn herinneringen, zeker qua omgeving, heel gedetailleerd (tot op de meter)
- Naast de weg naar school zijn we ook het oude schoolgebouw binnengegaan (nu Chirolokalen) waardoor er nog veel meer herinneringen naar boven kwamen
- In vergelijking met de gesprekken met de vrouwen, neemt F.E. veel meer de leiding. Hij vertelt erg veel en dat is wel leuk als interviewer. Hij lijkt er ook veel minder in te zitten om de 'kwajongensstreken' te vertellen, die in de meisjesverhalen telkens een hekel onderwerp vormden. Zouden vrouwen er meer moeite mee hebben om bepaalde toen 'minder goed ogende' zaken te vertellen? Ik heb het gevoel dat - in vergelijking met de vrouwen - F.E. (en misschien de andere mannen ook, maar dat zal ik nog moeten ervaren) veel opener is
- Blijkbaar was er wel contact tussen jongens en meisjes, maar meisjes vertellen daar niet over
- Net als bij de vrouwen: grappig hoe F.E. af en toe toch probeert Algemeen Nederlands te praten tegen me.
- Weg naar school (zeker het Straatje) was ook speelruimte voor de kinderen en soms is het moeilijk om uit het verhaal van F.E. te halen wat er nu precies gebeurde op weg naar school en wat erna gebeurde, als ze gewoon speelden
- Weg naar school wandelen heel interessant, veel herinneringen, maar ook verwarrend, zeker bij F.E. Heel veel herinneringen tegelijkertijd en daardoor dwaalt hij soms af van zijn antwoord op mijn vraag, of van zijn eigen vertelling
- Leuk om de verschillende puzzelstukjes uit de verschillende verhalen rondom éénzelfde verleden (maar verschillend beleefd) weer samen te brengen.

D.P.: Bemerkingen:

- D. P. spreekt erg rap en lijkt erg zenuwachtig. Hij liep ook van her naar der tijdens het wandelen. Hoor nadien dat hij hyperactief is (ADHD); misschien verklaart dat wel wat.
- Dochter helemaal mee uit Herent. Was erg nieuwsgierig naar het ouderlijk huis van haar vader. Als D.P. vertelt, richt hij zich zowel naar mij als naar zijn dochter.

Ondanks dat D.P. vaak optrok met F.E., heeft hij duidelijk veel minder herinneringen aan gemeenschappelijke activiteiten/ervaringen. Hij vertelt waarschijnlijk ook meer 'waarheidsgetrouw', in die zin dat hij minder overdrijft, minder dramatiek steekt in zijn vertellingen. Ik voel bij hem veel meer aan dat hij echt de 'feitelijke' gebeurtenissen wil vertellen.

J.R.: Ik ga J.R. thuis ophalen, in Sint-Denijs. J. R. is een mooie oude man en hij straalt rust uit. Hij rolt zijn eigen sigaretten en zijn vingers zijn geelgekleurd van het vele roken. Sinds juni is hij op pensioen. Hij was voorzitter van het OCMW. In de auto vertelt hij me dat hij maar tot het vierde leerjaar gebleven is omdat zijn vader niet wou dat hij les zou hebben van meester Van de

Walle. Ik vroeg waarom niet en hij antwoordde: "Omdat die van bij de Zwarte was". Ik verstond het niet zo goed aangezien ik al tweemaal gehoord had dat meester Van de Walle juist bij de Witte, de Weerstand zat. Hij ging het eens navragen aan zijn moeder; die zou dat nog wel weten...
Bemerkingen:

- aanvankelijk verloopt het gesprek wat 'stijfjes' vergeleken met de twee vorige mannen. J.R. begint veel minder spontaan te vertellen en dat maakt het voor mij ook een stukje moeilijker. Maar eenmaal we op café zitten lijkt hij los te komen. Misschien was het het gure weer buiten dat ervoor zorgde dat hij de tocht niet zo goed zag zitten?
- Belang van weersomstandigheden bij afname interview!!!
- Belangrijke thema's/verhalen tijdens gesprek in café:
 - Schietlapverhaal: lampen in het straatje werden afgeschoten met schietlappen.
 - Ruitjes in het straatje waar ze voetbalden, meermaals gebroken. J.R. kreeg altijd de schuld en zijn grootouders die wat verderop woonden, moesten dat dan betalen.
 - Er werd in die tijd constant buiten gespeeld; weinig binnenhuis, herinnert J.R. zich.
 - Op een dag had Yserbyts zitten bluffen met zijn 'schone pruimen' en de jongens (J.R., D.P., F.E...) hadden 's nachts, als ze in de tent sliepen, het fameuze idee gekregen om alle pruimen te gaan plukken.
 - Nummerplaten werden opgeschreven. Was een spel.

In café: het is woensdagochtend en het café loopt goed vol. Opvallend veel mannen, oudere mannen. Een groepje van vier zit te kaarten. Mensen kijken even raar op als ik binnenkom met J.R. J.R. vertelt, onder het roken van zijn zelfgerolde sigaretten en het drinken van een kop koffie, over zijn studentenjaren, zijn jeugd in Bellegem. Aan de hand van de namen van zijn medeklasgenoten haalt hij herinneringen boven.

DvC: Er is een waterzonnnetje, maar toch een zonnnetje. DvC. vraagt me of ik het interview bij hem thuis of aan het school ga afnemen. Ik besluit dat het misschien beter aan het school is, dan kan hij me precies vertellen hoe zijn ouderlijk huis (nu omgebouwd tot cultuurcentrum van Bellegem) er vroeger uitzag. Hij vindt het een goed idee en de zon moedigt hem aan. Ik leg hem kort uit wat ik met de andere informanten gedaan heb en zeg erbij dat dat een beetje raar is voor hem omdat hij niet echt een 'weg' had (hij woonde in het schoolhuis). Toch vind ik het, zo zeg ik hem, interessant om te horen hoe hij die overgang van thuis naar school beleefde. Opmerkingen:

- heel leuk contact. Haalt nadien allerlei herinneringen op aan studententijd en heeft mijn vader en moeder goed gekend. Ze speelden samen in de plaatselijke dorpsfanfare en wanneer DvC. hoort dat mijn pa een antieken trompet op de kop getikt heeft waar hij wellustig op probeert te oefenen (waardoor kleindochter in alle staten geraakt en wij elkaar niet meer verstaan), moet ik mee naar binnen om een trompetdemper en olie voor de kleppen in ontvangst te nemen.
- beetje raar interview aangezien er voor hem niet echt een 'weg' was. Het was eerder een overstap van de ene wereld in de andere via een deur. Maar daarom vond ik het ook interessant deze informant op te nemen. Als hij die weg niet had, zou hij zich dan niet benadeeld voelen? En wat deed hij ondertussen? Hoe voelde het aan om van de ene wereld in de andere te stappen? Enz... dat waren de vragen die ik in het achterhoofd had toen ik het gesprek begon.
- Doorheen de interviews leer je erg veel bij over de verschillende plaatsen en wat er gebeurde. Soms is het dan moeilijk om te doen alsof je er nog niets van weet en met dezelfde onbevangenheid de verhalen te aanhoren. Toch probeer ik elk verhaal als 'nieuw' te beleven, ook voor de informant. Dat is voor hen - denk ik - ook veel leuker. Ik probeer dus even enthousiast te reageren op de verhalen die ik voor de derde, vierde keer hoor als toen ik reageerde bij de eerste keer.
- DvC. spreekt erg stil en met hese stem, waardoor sommige stukjes op de cassette bij het herbeluisteren niet helemaal duidelijk zijn.
- Sommigen vertellen mij over Bellegem alsof ik het al jaren zou kennen. Ze gebruiken veel eigennamen van mensen die ik absoluut niet ken, verwijzen naar huizen, winkels enzovoort alsof ik van alles op de hoogte ben.
- Het ophalen van herinneringen aan de weg van en naar school roept ook heel veel andere herinneringen en gevoelens op uit de schooltijd. Ik voel ook zelf dat die andere verhalen me steeds meer gaan interesseren en ik het 'kader', de 'sfeer' meer zoek waarin ze toen

school liepen. Ik heb mijn grootvader ook nooit echt diep gekend en voel dat ik nu zoek naar wie hij was, hoe hij overkwam bij de mensen en de kinderen enz...

N.W.: N.W.'s ouderlijk huis ligt berg opwaarts, midden in de velden. Het waait, maar dapper besluit hij dat we heen en terug te voet gaan. Toch een hele tocht voor hem. Ik zie namelijk dat hij een beetje mankt. Bemerkingen:

- ik werd, bij aankomst, onmiddellijk uitgenodigd op de koffie. Algauw bleek dat zijn vrouw niet anders deed dan praten en hij niets anders dan zwijgen. Soms was het alsof hij hoopte dat ze even zou ophouden met praten en ik probeerde hem bij het gesprek te betrekken, maar hij hield zich stil. Gelukkig kon ik nadien alleen met hem op stap. Aanvankelijk dacht ik dat hij zweeg omdat hij zo'n praatzieke vrouw had, maar toen ik alleen met hem was, bleek dat hij ook weinig vertelde. Ik moest heel vaak zelf het initiatief nemen; hij nam nooit uit zichzelf het woord. Nochtans had ik hem - net als bij de andere informanten - gezegd dat hij spontaan mocht vertellen wat hij zich herinnerde over de weg van en naar school bij het herbewandelen ervan.
- Ik had ook het gevoel dat hij zich helemaal niet op zijn gemak voelde bij me. Dat hadden de andere mannen niet gehad; althans zo leek het voor mij. Die waren juist uitgelaten en genoten van het vertellen van hun 'wilde' verhalen. Misschien was hij er zelf ook niet erg enthousiast over. Het was namelijk zijn vrouw die het hele formulier ingevuld en opgestuurd had. Het leek alsof zij enthousiaster was dan hem over het plan. Ze deed ook erg nerveus als ik belde en giechelde voortdurend.
- N.W. is wel een kind uit een gezin van 16 kinderen. Misschien leer je dan wel van jongsaf dat je niet altijd het woord kunt nemen, en ga je wel vaker eens op in de groep.
- N.W. babbelde binnensmonds en erg dialectisch waardoor ik niet altijd alles goed verstond. Misschien zorgde het verschil in uitspraak tussen hem en mij ook voor wat remming bij hem. Duidelijk ook verbaal minder sterk dan de anderen. Zou dat iets te maken hebben met het werkersmilieu waaruit hij kwam? De anderen hadden toch allemaal verder gestudeerd, uitgezonderd F.E.....
- Communicatief is N.W. niet erg sterk en ik ben, achteraf gezien, blij dat ik eerst de andere, meer mondige mannen, gehoord heb. Zoniet had ik bepaalde zaken zeker niet kunnen volgen.
- Ik ben tijdens dit gesprek minstens evenveel bezig geweest met het psychologische aspect. Hiermee bedoel ik dat ik steeds opnieuw probeerde om hem te stimuleren, hem het gevoel te geven dat hij echt wel iets te vertellen had.

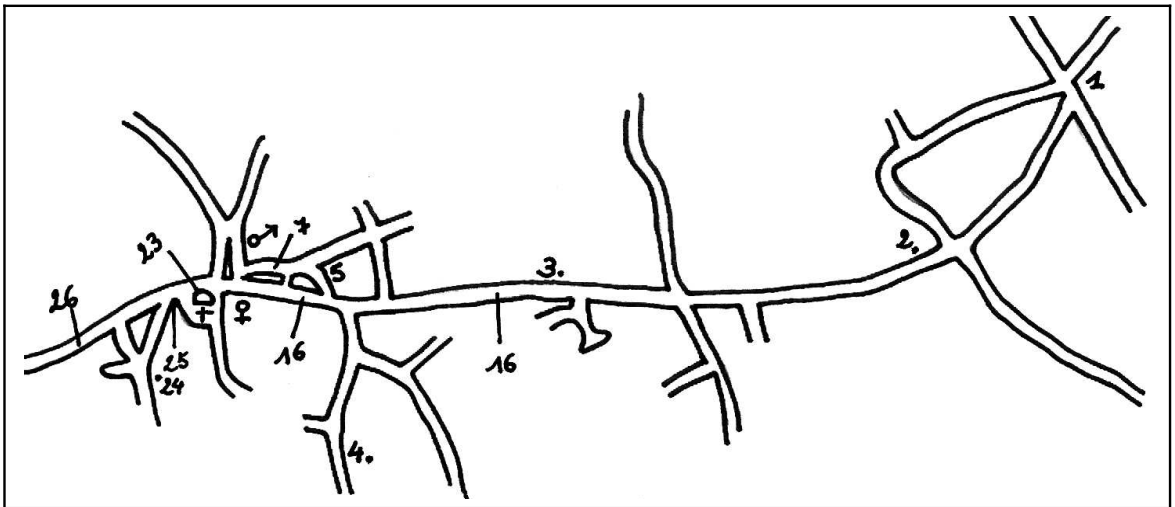
4.9 Reünie zaterdag 5 maart 2005

N.W. en Y. Q. niet aanwezig. Zij vertegenwoordigden wel de stem van de lagere werkersklasse. Is dit toevallig? Y.Q. zegt dat ze sommige mensen niet meer wil zien. Ik kan haar uiteraard niet verplichten van toch te komen.

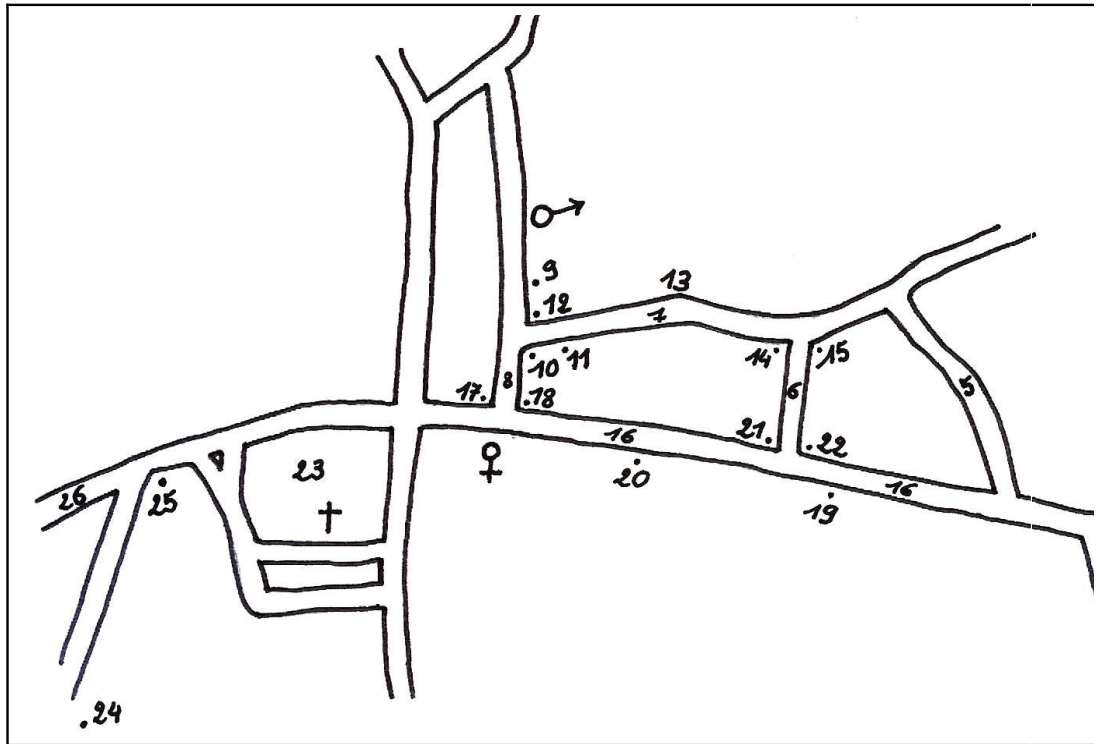
Bijeenkomst zelf verloopt gemoedelijk. Mijn verhaal wordt voortdurend onderbroken door herinneringen die boven komen van de toeschouwers. Het lijkt alsof hun jeugd jaren weer helemaal tot leven geroepen worden. F.E. geniet van de aandacht die hij krijgt bij de 'straffe' verhalen die hij vertelt. De vrouwen zijn duidelijk een stuk stiller dan de mannen en luisteren vol verbazing naar het kattenkwaad dat de mannen uitstaken. Ik krijg enkele rechtzettingen i.v.m namen van plaatsen of personen en enkele aanvullingen:

- wie bij het pakken van kikkers aan de vijver niet mee deed met het opblazen van de kikkers nadien, moest zijn broek afdoen en kreeg bruine schoensmeer aan zijn 'tingeling' gesmeerd (hilariteit alom, maar alle mannen knikken ter bevestiging van het verhaal).
- meisjes moesten niet alle dagen naar de mis voor school; enkel de woensdag en de vrijdag. De jongens herinneren zich dat ze ook de vrijdag moesten gaan, maar zij deden dat niet altijd

5 Blinde kaarten Bellegem

1. De Katte	14. Huis van Leni (Leonie)
2. Tabakswinkel	15. Huis van de koster
3. Den Bouw	16. Nieuwstraat
4. Vijver 'De Paling'	16. Nieuwstraat
(Bellegemsestraat)
5. De Molendam	17. Snoepwinkel Duprez
6. 't Strontstraatje	18. Bakkerij Yzerbyt
7. 't Straatje	19. Huis van Eufrazie
8. 't Voetbalstraatje
(Processiestraat)	20. Huis van de pastoor
9. Snoepwinkel A.
Nootbaere	21. Stoelie's huis
10. Eigendom Avet	22. Speelgoedwinkel
Decraene
11. Cichoreibranderij	23. De Platse
12. Café 't Hertje	24. Brouwerij Bockor
13. Hoven	25. Beenhouwerij Fons
	26. Rollegemse weg
† = kerk	♀ = meisjesschool
	♂ = jongensschool

6 Beeldmateriaal

6.1 Bellegem in beeld

Dorpsmolen (n.d.), geraadpleegd 3 mei 2005 op het World Wide Web:
<http://zon.logocom.be/stats/Bellegem%20Dorpsmolen.jpg>

Bellegem Kerk (n.d.), geraadpleegd 3 mei 2005 op het World Wide Web:
http://zon.logocom.be/pictures/Scheve_toren_Bellegem.jpg

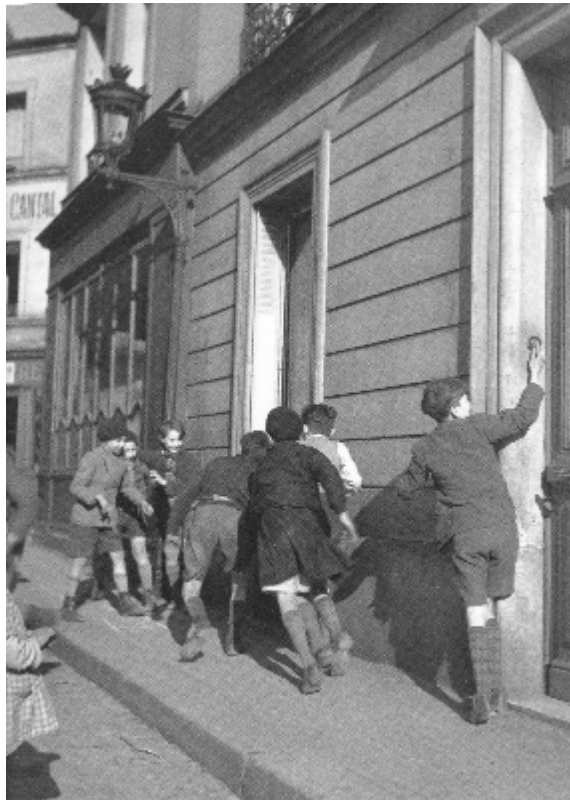
5de leerjaar (1953-1954, p.42), uit Culturele werkgroep Bellegem, *Klasgenoten. Bellegems schoolleven 1890-1980*. Niet gepubliceerd.

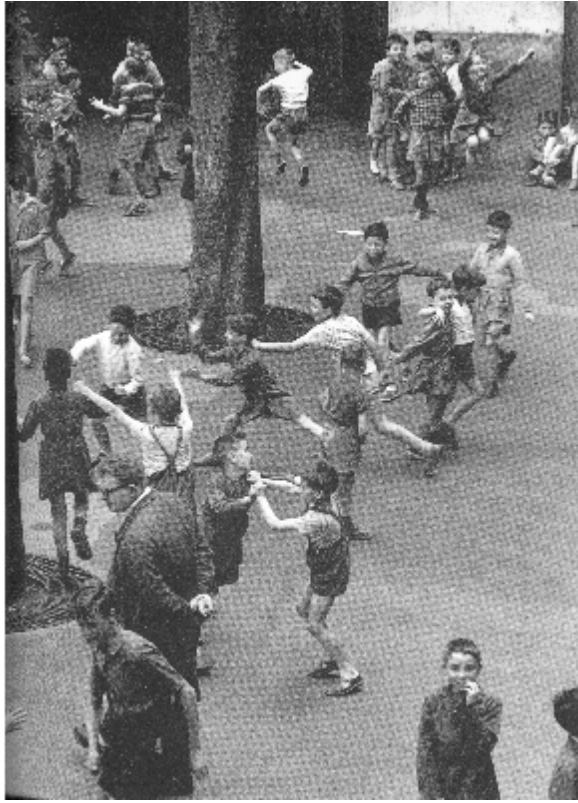

3de en 4de leerjaar (1952-1953, p.92), uit Culturele werkgroep Bellegem, *Klasgenoten. Bellegems schoolleven 1890-1980*. Niet gepubliceerd.

6.2 Foto's van Robert Doisneau (1912-1994)

6.3 Illustraties uit het boek 'Bilderwelten der Erziehung'

Der Klingelseppel

Der Klingelseppel, Chromolithographie, ca. 14,3 x 8,7 cm; aus: F. Bonn: Jugend-lust und -leid, Esselingen 1881, S.8 (Württ. Landesmuseum Stuttgart, Schreiber-Archiv)

Auf wissenschaftlichem Wege. Gemalt von J. G. Gastens.

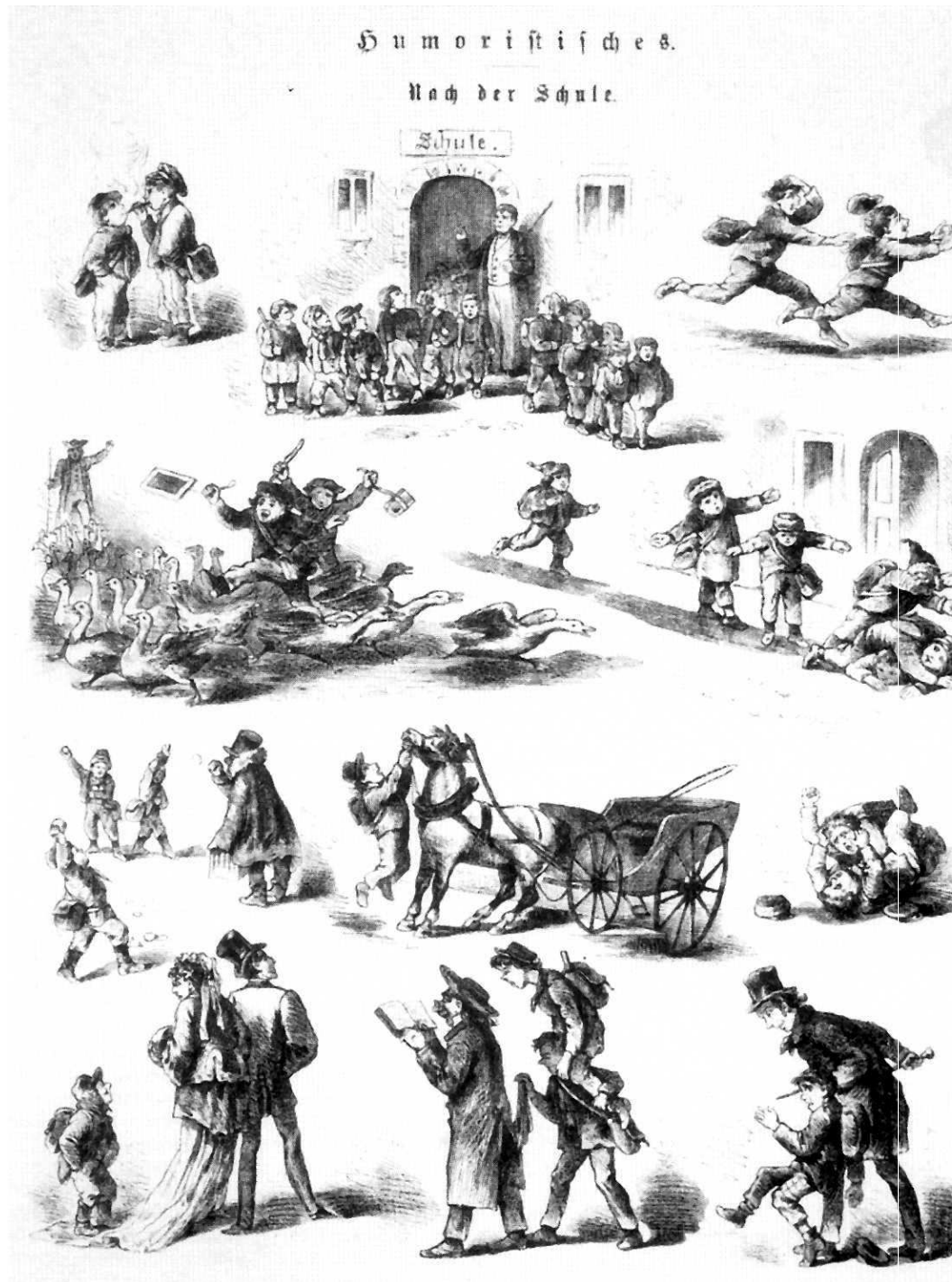
Auf wissenschaftlichem Wege, Holzstich nach einem Gemälde von Julius Victor Carstens (1849-1908), 12,5 x 9,8 cm; Privatbesitz.

Joseph Nepomuk Heinemann (1825-1901): "und jez göhnt in d' Schul - ...", Lithographie, 18,3 x 13,2 cm; aus: L. Reich: Hieronymus, Lebensbilder aus der Baar und dem Schwarzwalde, Karlsruhe 1853, Tafel IV.

Schwarzes Allerlei, Holzschnitt nach Skizzen von Hermann Hedericht,
31,8 x 23 cm; Privatbesitz.

Humoristisches. Nach der Schule. Holzstich (um 1870), ca. 24 x 18 cm; Privatbesitz.

Wegelagerer im Schnee. Originalzeichnung von C. Kronberger.

Wegelagerer im Schnee, Holzstich (1877) nach einer Originalzeichnung von Carl Kronberger (1841-1921), 17 x 24,9 cm; Privatbesitz.

Ein Zweikampf. Nach einem Gemälde von G. Knauer.

Ein Zweikampf, Holzstich nach einem Gemälde von Ludwig Knauer (1829-1910), 17,5 x 22 cm; Privatbesitz.

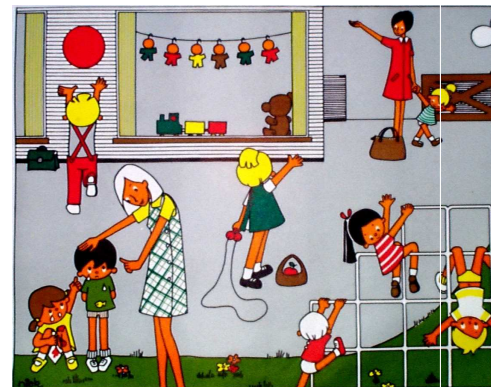

Die Schutzengel begleiten gute Kinder.

Die Schutzengel begleiten gute Kinder, Holzstich, 5,8 x 8,3 cm; aus: H. Dolfus: Die Glaubens- und Sittenlehre der Katholischen Kirche, Einsiedeln o.J.

6.4 Wandplaten

6.5 Schilderijen en tekeningen

William Mulready, *The Last In*, 1834-5, Tate Gallery, Londres.

Max Liebermann (1847-1935), *On the Way to School in Edam*, 1914

multiweb.ruralwales.net/.../school1/talgarth/infants.shtml

<http://www.teacuerdas.com/nostalgia-escuela.htm>

Toby Knobel Fluek (Polen, 1930-1949)

http://www.chgs.umn.edu/Visual_Artistic_Resources/Toby_Knobel_Fluek/Going_to_School/going_to_school.html

Roberto Innocenti (n.d, p.28-29), uit COLLODI, C. & INNOCENTI, R.(1988). *De avonturen van Pinokkio*. Amsterdam: Ploegsma.

6.6 Overige foto's

Going to school. Geraadpleegd 5 mei 2005 op het World Wide Web:
<http://www.e-mongol.com>

Rick Johnson, Linda Wedding, (Diane Lane?), Robert Jackson, Bob Andersen.

Indian Park Schoolhouse Association. Geraadpleegd 5 mei 2005 op het World Wide Web:

<http://history.dpld.org/schools/descriptions/indianpark/indianpark.htm>

Westminster school children, Maryland Historical Society. Geraadpleegd 5 mei 2005 op het World Wide Web:

<http://www.gotomytown.com/rog/history/other/photos.htm>

Eugene & Louella Gingerick-Blosser with their congregation in Takai (Japan). Geraadpleegd 5 mei 2005 op het World Wide Web:

http://www.bigbrother.net/~mugwump/Grandpa_Blosser/Chapter_6/

**7 Cd-rom met presentatie
feedbacksessie**